

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

ÂŞIK NURİ ÇIRAĞI'NIN HİKÂYELERİ
(İNCELEME - METİN)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Zeynep EKİNCİ

Balıkesir, 2019

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

ÂŞIK NURİ ÇIRAĞI'NIN HİKÂYELERİ
(İNCELEME - METİN)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Zeynep EKİNCİ

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Ali DUYMAZ

Balıkesir, 2019

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda 201312511010 numaralı Zeynep EKİNCİ'nin hazırladığı “Âşık Nuri Çırağı'nın Hikâyeleri (İnceleme-Metin)” konulu YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 06.02.2019 tarihinde yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezin onayına OY BİRLİĞİ ile karar verilmiştir.

Başkan:

Doç. Dr. Hülya TAŞ

Üye (Danışman):

Prof. Dr. Ali DUymAZ

Üye:

Doç. Dr. Halil İbrahim ŞAHİN

Üye:

Doç. Dr. Satı KUMARTAŞLIOĞLU

Üye:

Dr. Öğretim Üyesi Uğur DURMAZ

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

24.02/2019

Enstitü Müdürü

Prof. Dr. Kenan Ziya TAŞ
Müdür

ÖN SÖZ

Erzurum âşıklık geleneğinin önemli temsilcilerinden biri olan Âşık Nuri Çırağı'yla tanışmam İTÜ Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı'nda Öğretim Görevlisi olan Süleyman Şenel vesilesiyle oldu. Onun, Âşık Nuri Çırağı üzerine pek çalışma yapılmadığını belirtmesi ve araştırdığımda da şiirleri dışında hayatı ve âşıklığını anlatan yayımlanmış yalnızca bir tane kitabın bulunması beni bu çalışmaya çeken en büyük sebep oldu. İlk etapta Âşık Nuri Çırağı'yı çalışan Utku Özdemir ile bağlantı kurup lisans bitirme tezimi bu alanda çalıştım. Daha sonra bu alanda herhangi bir yüksek lisans ya da doktora çalışmasının da olmadığını öğrenince derlediğim hikâyelerin sayısını artırarak ve bu işe daha da bilimsel yaklaşarak yüksek lisans tezimi Âşık Nuri Çırağı üzerine yaptım. Amacım, Âşık Nuri Çırağı'nın Erzurum âşıklık geleneğindeki yerini belirlemek ve halk hikâyeleri üzerine çalışacak olan araştırmacılara bir nebze de olsa katkıda bulunmaktır.

Benimle çalışmayı kabul eden Âşık Nuri Çırağı ve ailesi beni çok iyi karşıladılar. Oturduğum bölgeye yakın olduğundan derleme yapmak için sürekli evine misafir olduğum İsmigül Hanım'a, gelinlerine ve torunlarına misafirperverliklerinden dolayı çok teşekkür ediyor ve her aradığımda sorularıma üşenmeden cevap veren Âşık Nuri Çırağı'ya da gösterdiği yardımlardan dolayı sonsuz teşekkürlerimi iletiyorum.

Yüksek lisansa başlamamın cesaretlendiricisi olan Düzce Üniversitesi Sanat Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Müzik Bölümü'nde Dr. Öğr. Üyesi olan Müslüm Akdemir'e, Marmara Üniversitesi'nde görev yapan hocam Prof. Dr. Mehmet Aça'ya, lisans bitirme tezimi hazırlarken bana destekte bulunan Utku Özdemir'e ve her zaman yanımda olup bana güvenen aileme, sevdiklerime ve arkadaşlarıma çok teşekkür ederim.

Öğrenim hayatım boyunca ve tezimi hazırlamam aşamasında her zaman yanımda olup desteklerini esirgemeyen başta tez danışmanım Prof.Dr. Ali Duymaz'a ve ismini sayamadığım nice hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Zeynep EKİNCİ

Balıkesir, 2019.

ÖZET
ÂŞIK NURİ ÇIRAĞI’NIN HİKÂYELERİ
(İNCELEME-METİN)

EKİNCİ, Zeynep

Yüksek Lisans, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ali DUYMAZ

2019, 364 sayfa

Bu çalışmamda Erzurum âşıklık geleneğinin yaşayan güçlü temsilcilerinden Âşık Nuri Çırağı’nın hayatı, sanatı, şiirleri ve hikâyeleri derlenip incelenerek gelenekteki yeri belirlenmeye çalışılmıştır.

Birinci bölümde, halk hikâyesi türü üzerinde durularak halk hikâyesinin ne olduğu, şekil-üslup ve içerik özellikleri, anlatıcıları ve anlatım özellikleri, yapısı, diğer türlerle ilişkisi, doğuşu ve gelişmesi ve varyant meselesi, kaynakları, tasnifi, kitaba geçişi ve bugünkü durumu, Türkiye’de halk hikâyeleri üzerine yapılmış olan çalışmalar ele alınmıştır. İkinci bölümde, Âşık Nuri Çırağı’nın hayatı, mahlası, tarikat ve zümre ilişkisi, âşıklığı, usta-çırak ilişkisi, saz çalması, icra ortamı, diğer âşıklarla etkileşimi ve Türkiye’de tanınması, hakkında yazılan yazılar, şiirlerinin yayımlandığı kitap ve dergiler, aldığı ödüller, belli bir hikâyesi olan şiirleri, hikâye tasnif etme, hikâyelerin yapısı, âşıklıkta kullanılan terimler ve halk hikâyelerinin bugünkü durumuyla ilgili düşünceleri ile hikâyeciliği yer almıştır. Üçüncü bölümde, Âşık Nuri Çırağı’dan derlenen hikâyelerin incelenmesi yapılarak bu incelemede; hikâyelerin tasniflerdeki yeri, motif ve epizot yapısıyla beraber şiirlerin incelemesi yapıldıktan sonra hikâyeler hakkında âşığın yaptığı yorumlara yer verilmiştir. Çalışma; sözlük, kaynakça, metinler ve fotoğraflar verilerek tamamlanmıştır.

Âşık Nuri Çırağı’nın halk hikâyeciliğine katkısı ve geleneği ne ölçüde yansıttığı detaylarıyla incelenerek gelenekteki yeri belirlenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Erzurum Âşıklık Geleneği, Âşık Nuri Çırağı, Halk Hikâyesi, Motif, Epizot, Şiir.

ABSTRACT
THE STORIES OF THE ÂŞIK NURI ÇIRAĞI
(EXAMINATION- TEXT)

EKİNCİ, Zeynep

M.A Thesis, Department of Turkish Language and Literature

Supervisor: Prof. Dr. Ali DUYMAZ

2019, 364 pages

In this study, the life, art, poems and stories of Âşık Nuri Çırağı, one of the strongest representatives of the minstrel tradition of Erzurum, were compiled and examined and their place in the tradition was tried to be determined.

In the first part, what is the emphasis folk tales on the folk tale genre, form-style and content features, narrator and narrative features, structure, relationship with other species, the birth and development and variant issues, sources, classification, books of transition and the current situation of Turkey ' The studies on folk tales were also discussed. In the second part, Âşık Nuri Çırağı's life, pseudonym of sect and clan relationships, âşıklık, the master-apprentice relationship, instrument playing, execution environment, interaction with other lovers and recognition in Turkey, written about his articles, the books and magazines in which his poems are published, the awards he received, his poems with a certain story, the classification of stories, the structure of the stories, the terms used in minstrelsy, and his narratives about the current status of folk tales and his storytelling have taken place. In the third chapter, a review of the stories compiled from Âşık Nuri Çırağı. After the analysis of the poems with the place of the stories, motifs and episode structure, the comments made by the lover about the stories are included. The study was completed by giving a dictionary, bibliography, texts and photographs.

The contribution of Âşık Nuri Çırağı to folk narration and the extent to which it reflects the tradition were examined in detail and it was tried to determine its place in the tradition.

Key Words: Erzurum's Tradition of Minstrelsy, Âşık Nuri Çırağı, Folk Tale, Motif, Episode, Poem.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
KISALTMALAR	x
1. GİRİŞ	1
1. 1. Konu	1
1. 2. Amaç	1
1. 3. Kapsam ve Sınırlar	1
1. 4. Yöntem	1
2. HALK HİKÂYESİ TÜRÜ ÜZERİNE	3
2. 1. Hikâye Nedir?	3
2. 2. Halk Hikâyesi Nedir?	3
2. 3. Halk Hikâyesinin Şekil - Üslup ve İçerik Özellikleri.....	4
2. 4. Halk Hikâyelerinin Anlatıcıları ve Anlatım Özellikleri	10
2. 5. Halk Hikâyelerinin Yapısı.....	11
2. 5. 1. Fasil	12
2. 5. 2. Döşeme	13
2. 5. 3. Asıl Hikâye.....	13
2. 5. 4. Sonuç ve Dua (Duvak Kapama).....	14
2. 6. Halk Hikâyesinin Diğer Türlerle İlişkisi	15
2. 6. 1. Destan ile Halk Hikâyesi	15
2. 6. 2. Masal ile Halk Hikâyesi	16
2. 6. 3. Meddah ile Halk Hikâyesi.....	16
2. 6. 4. Realist Halk Hikâyesi ile Halk Hikâyesi.....	17

2. 6. 5. Halk Şiiri ile Halk Hikâyesi	18
2. 6. 6. Roman ile Halk Hikâyesi	19
2. 7. Halk Hikâyelerinin Doğuşu ve Gelişmesi - Varyant Meselesi.....	19
2. 8. Halk Hikâyelerinin Kaynakları	21
2. 9. Halk Hikâyelerinin Tasnifi.....	22
2. 10. Halk Hikâyelerinin Kitaba Geçiş ve Bugünkü Durumu.....	23
2. 11. Türkiye’de Halk Hikâyeleri Üzerine Yapılan Çalışmalar.....	24
3. ÂŞIK NURİ ÇIRAĞI, HAYATI, ÂŞIKLIĞI VE HİKÂyecİLİĞİ.....	39
3. 1. Hayatı	40
3. 1. 1. Kimliği	40
3. 1. 2. Ailesi	40
3. 1. 3. Eğitimi ve Askerliği	41
3. 1. 4. Evliliği.....	41
3. 1. 5. Yaptığı İşler.....	41
3. 1. 6. Gebze’ye Göçü	43
3. 2. Mahlası, Tarikat ve Zümre İlişkisi	43
3. 3. Âşıklığı	44
3. 3. 1. Âşıklığa Başlaması.....	44
3. 3. 2. Yetiştirdiği Ortam	52
3. 3. 3. Aşka ve Âşıklığa Bakışı	56
3. 4. Usta - Çırak İlişkisi	58
3. 4. 1. Çıraklığa Başlaması.....	59
3. 4. 2. Ustası.....	60
3. 4. 3. Yetiştirdiği Çıraklar.....	63
3. 4. 4. Sümmani ve Şenlik’in Hayatındaki Yeri	65
3. 5. Saz Çalması	69
3. 5. 1. Söylediği Şiirler.....	69

3. 5. 2. Âşık Havaları.....	72
3. 5. 3. Atışma	74
3. 6. Sanatını İcra Ettiği Ortamlar	75
3. 7. Diğer Âşıklarla Etkileşimi ve Türkiye’de Bilinip Tanınması	80
3. 8. Hakkında Yazılan Yazılar, Şiirlerinin Yayımlandığı Kitap ve Dergiler	84
3. 9. Aldığı Ödüller	86
3. 10. Hikâye Tasnif Etme, Hikâyelerin Yapısı ve Âşıklıkta Kullanılan Terimlerle İlgili Düşünceleri.....	87
3. 11. Belli Bir Hikâyesi Olan Şiirleri	92
3. 12. Hikâyeciliği	101
3. 13. Halk Hikâyeciliğinin Bugünkü Durumuyla İlgili Düşüncesi	110
4. ÂŞIK NURİ ÇIRAĞI’DAN DERLENEN HİKÂYELERİN İNCELENMESİ.....	112
4. 1. Halk Hikâyesi Repertuarı	112
4. 2. Anlattığı Hikâyelerin Tasniflerdeki Yeri	126
4. 3. Hikâyelerin Yapı Bakımından İncelenmesi	128
4. 4. Hikâyelerin Motif Yapısı Bakımından İncelenmesi.....	165
4. 5. Hikâyelerdeki Şiirlerin İncelenmesi.....	204
SONUÇ	237
SÖZLÜK	241
KAYNAKÇA	252
EKLER	257
METİNLER.....	257
1. Köroğlu Silistre Kolu Hikâyesi	257
2. Sefil Baykuş Hikâyesi	271
3. Ülker Sultan Hikâyesi	276
4. Âşık Nihânî Hikâyesi	293

5. Kerem ile Aslı Hikâyesi	302
6. Böyle Bağlar Hikâyesi	312
7. Ercişli Emrah ile Selvi Han Hikâyesi.....	323
8. Dadaloğlu Hikâyesi	337
8. 1. Dadaloğlu Hasan Paşa Anlatması	337
8. 2. Dadaloğlu Ceritoğlu Mehmet Bey Anlatması	349
EK FOTOĞRAFLAR	352

KISALTMALAR

akt.	: Aktaran
AKAD	: Hakemli Altı Aylık Edebiyat ve Dil Araştırmaları Dergisi
bk.	: Bakınız
C.	: Cilt
çev.	: Çeviren
ed.	: Editör
H.	: Hazreti
s.	: Sayfa
s.a.v	: Sellallâhu aleyhi ve sellem
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TDVİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
TRT	: Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu
vb.	: Ve benzerleri
vd.	: Ve diğerleri
vs.	: Vesaire
yy.	: Yüzyıl

1. GİRİŞ

1. 1. Konu

Erzurum âşıklık geleneğinin yaşayan güçlü temsilcilerinden biri olan ve ömrünün elli beş yılından fazlasını âşıklık sanatına adanmış Âşık Nuri Çırağı'nın hayatı, sanatı, anlattığı hikâyeleri ve bu hikâyelerin epizot, motif ve şiirleri bakımından incelenmesi ele alınmıştır.

1. 2. Amaç

Bu tez konusunu seçmekteki ilk amaç, gelenekte önemli bir yeri olan Âşık Nuri Çırağı'nın sanatı ve hayatına dair daha geniş bir bilgi birikimi elde etmek ve gelenek içinde bulunan unutulmaya yüz tutmuş hikâyelerden âşığın bildiği kadarını kayıt altına almaktır. Nuri Çırağı'nın halk hikâyeciliğine katkısı ve geleneği ne ölçüde yansıttığı detaylı incelenerek gelenekteki yeri belirlenmeye çalışılmıştır.

Ayrıca derlenen bu hikâyelerin, yapılan diğer çalışmalarla mukayesesi bakımından önem arzedeceği ve yeni araştırmaların oluşumuna sebebiyet vereceği düşünülmüştür. Bu çalışmayla halk hikâyeleri üzerinde çalışacak araştırmacılara katkıda bulunulmaya çalışılmıştır.

1. 3. Kapsam ve Sınırlar

Tez genel hatlarıyla Âşık Nuri Çırağı'nın hayatı, âşıklığı, bildiği hikâyeler, hikâyeciliği, hikâyelerinin tasniflerdeki yeri ve bunlar üzerinde yapılan incelemeleri kapsamaktadır.

1. 4. Yöntem

Çalışmada halk kültürü ile ilgili çalışmalarda kullanılan derleme çalışmaları ve yazılı kaynaklardan yararlanma yöntemini kullanıldı. Gözlem ve görüşme tekniği

kullanarak, görüntü ve ses kayıtları almak, not tutmak suretiyle yapılan derlemelerde doğal ortam kullanılmıştır.

Âşık Nuri Çırağı'nın müsait olduğu zamanlarda âşığın Gebze Darıca'daki ev ortamında çalışmalar yapılmıştır. Derlemeler sırasında kesintiye uğrayan, ses kayıtlarında anlaşılmayan yerler daha sonra âşığa sorularak gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Şiirlerde anlaşılamayan kelimeler için yine sık sık âşıktan yardım alınmıştır.

2. HALK HİKÂYESİ TÜRÜ ÜZERİNE

2. 1. Hikâye Nedir?

Hikâye¹, gerçek ya da yaşanması mümkün olan olayların anlatıldığı, sözlü ya da yazılı bir biçimde dile getirilen, yarı göçer ve yerleşik düzenin insanını ele alan, içinde kahramanlık ve aşk başta olmak üzere çeşitli temaları barındıran, kendine has bir üslupla anlatılan bir türdür. “*Hikâye kelimesi ilk defa dokuzuncu yüzyılda Cehiz tarafından kullanılmıştır*” (Alptekin, 2011: 15).

Hikâye terimi, Arapça’da kıssa ve rivayetin karşılığı olarak ortaya çıkmış daha sonra ‘eğlendirmek amacıyla taklit’ anlamını kazanarak edebi bir tür biçimine dönüşmüştür (Elçin, 1986: 468). Bu edebi türü meslek edinmiş olana “hâkiyâ”, Arap edebiyatında mukallit (taklit edici) olarak görünmektedir. Eskiden kullanılmış olan “rivayâ”, “navâdir” ve “kıssa” sözcüklerinin yerini, zamanla “hekâye-hikâye” almıştır (Karadağ, 1999: 154).

2. 2. Halk Hikâyesi Nedir?

Halk hikâyeleri, âşık edebiyatı zenginliklerimiz içinde “hikâyeci” niteliğini de kazanmış olan âşıklarımızın geliştirip yaşattığı anlatı, şiir ve müzik öğelerini bir arada bulunduran bir türdür (Kaya ve Koz, 2000: 7). Burada ifade edilen en önemli unsur halk hikâyesinin batıda da bizde de bir tür olarak kabul görmesidir. Türk halk hikâyeciliği, 15. yüzyıldan başlayıp 21. yüzyıla kadar varlığını sürdürüp âşık edebiyatıyla iç içe ve eş zamanlı giden bir sürecin ürünüdür. Halk hikâyeleri birçok türle karşılıklı etkileşim içinde olmuştur. Destan sürecinden başlayıp romana kadar uzanan bu yolda halk hikâyeleri bir köprü vazifesi görmüştür.

¹ “Hikâye” ile ilgili detaylı bilgi için bk. Türkçe Sözlük (TDK), C. 1, s. 645; Yazıcı, 1998: 479.

Halk hikâyelerimiz İran, Kafkasya, Orta Asya, Hindistan ve Arabistan kültürünü bünyesinde barındırıp Anadolu kültürüyle de harmanlanmış bir türdür. Bu tür, nazım-nesir karışımı ya da sadece nesir olarak anlatılmıştır. Âşık adı verilen kişiler tarafından belli meclislerde belli kurallar dâhilinde kendine icra ortamı bulmuştur. Bu tür; bir taraftan destanın, bir taraftan Divan edebiyatının bir taraftan da Dinî ve Tasavvufî edebiyatın etkisiyle ürünler ortaya koymuştur. Yerleşik hayatın mahsulüdür.

Hikâye kavramı, coğrafi ve tarihî şartlara göre değişik terimlerle isimlendirilmiştir. Dede Korkut'ta boy terimi, 12 hikâyeden her biri için kullanılırken Köroğlu'nda hemen hemen aynı anlamda kol sözü geçmektedir. Daha sonraki yıllarda metinlerdeki değişimi de ifade edecek biçimde halk hikâyesi terimi yaygınlaşarak kullanılmaya başlamıştır. Anadolu sahasında hikâye teriminden başka, türküsüz hikâyelere kara hikâye, kısa hikâyelere de kıssa, serküşte (sergüzeştten bozma) dendiğini bilmekteyiz. Azerbaycan ve Özbekistan'da dastan, Irak Türkmenleri ve Kırım Tatarları arasında destan, Türkmenistan'da dessan terimi ile ifade edilen türün içine halk hikâyeleri de girmektedir. Balkan Türklerinde ise hikâye kavramının kullanılmasının yanı sıra metinlerin masallaşmaya yüz tutması sebebiyle masal kavramı da hikâye anlamını vermektedir. Burada Kırgız, Kazak, Başkurt gibi bazı Türk boylarında hemen tamamen manzum olan ve yır, cır adı verilen türlerde de konunun halk hikâyeleriyle hemen hemen aynı olduğunu ifade etmekte fayda görüyoruz (Duymaz, 2014: 2-3).

2. 3. Halk Hikâyesinin Şekil - Üslup ve İçerik Özellikleri

Aşağıda halk hikâyelerinin şekil-üslup ve içerik özellikleri ile ilgili bilgiler verilecektir. Bu bilgileri verirken; Şükrü Elçin (1986), Ensar Aslan (1990), Metin Karadağ (1999), Wolfram Eberhard (2002) Erman Artun (2005), Ali Berat Alptekin (2011), Pertev Naili Boratav (2011), Ali Duymaz (2014), gibi isimlerin çalışmalarından yararlanılmıştır. Öncelikle şekil özellikleri hakkında bilgi verelim:

1. Halk hikâyeleri, nazım-nesir karışımı bir yapıya sahiptir. Sahip olduğu bu özellik diğer türlerde (*efsane, masal, fıkra ve menkabe*) pek görülmez. Hikâyede olayların anlatıldığı ve tasvir edildiği kısımlar mensur, duyguların yoğun yaşandığı, kahramanın dille değil de telle söylemeyi tercih ettiği kısımlar da manzum olarak söylenir. Anlatıcı mensur kısımda asıl konudan sapmamak şartıyla istediği genişlikte

konuyu anlatma özgürlüğüne sahiptir. *Umumiyetle nesir kısmında, darbı meseller, teşbihler, tâbirler, bazı klişe olmuş mecazlar, alkışlar ve kargışlar müstesna, vakaları anlatan parçalar nâkil hikâyecinin ihtiyarına göre değişen yerlerdir* (Boratav, 2011: 33). Hikâyenin ana hatlarından sapmamak şartıyla anlatıcı, hikâyede beğenmediği yeri çıkartabilir veya beğendiği kısa bir hikâyeyi uygun bir yere ilave edebilir. Bu şekilde ilave edilen hikâyelere “karavelli” denir.

Hikâyede değişmemesi gereken yer manzum kısımlardır. Anlatıcı burada şiiri olduğu gibi vermek zorundadır. İyi bilmediği manzum kısımları uydurmaya çalışan âşık hoş karşılanmaz, hikâyeyi iyi bilen dinleyiciler tarafından uyarı alabilir. Bu yüzden hikâyeci âşık, hikâyeyi ustasından öğrendiğine sadık kalarak anlatımını yapmalıdır. Ancak bazı durumlarda bu manzum kısımlarda ufak değişimler görülebilir. Bunun nedeni, hikâyelerdeki manzum parçaların bir kısmının anonim özelliğe sahip olduğundan değişime uygun olmasıdır. Âşık yine de hikâyeye manzum olarak kendinden bir şey katmak istiyorsa bilinen veya kendi mahsulü bir mâni ya da türküyü hikâyedeki türküyeye uygun şekilde ekleyebilir. Bu şekilde eklenen parçalara “türkülerin peşveresi” denilmektedir. Hikâyenin bu bölümüne ağırlık olarak koşma ve atışma eklense de mâniye, türküyeye, semaîye ve divanîye de rastlanır.

Geleneğin sürdürüldüğü, hikâyelerin çokça anlatıldığı yerlerde manzum parçalar da mensur parçalar da içerik olarak daha geniştir; ancak geleneğin zayıf olduğu yerlerde bu çeşitlilik azalmaktadır. Özellikle mensur hikâyeye nazaran manzum şiirler azalmaktadır. Boratav’a göre; manzum parçaların geçmişini en fazla 16. asrın sonlarına kadar götürebiliriz (Boratav, 2011: 35).

2. Manzum kısımlar, genellikle ölçü olarak 8 ya da 11 heceli, hane olarak da 2 haneden 8-10 haneye kadar değişen hacimlidir. Hikâyelerdeki manzumeler bazen tek kişinin, bazen de iki kişinin karşılıklı konuşması şeklindedir. Basılmış hikâyelerdeki şiirler ile sözlü gelenekteki şiirler hem aynı hem ayrı özellik göstermektedir. Aynı olan yanı, şiirlerin türküler ve koşmalar olmasıdır. Farklı yanı ise bazı hikâyelerin (*Leylâ ile Mecnun, Gül ile Sitemkâr, Tahir ile Zühre* “kitap şekli”, *Arzu ile Kanber, Ferhad ile Şirin*) içlerinde bulunan manzum parçaların mâni olmasıdır.

Basma eserlerin kaynağının sözlü geleneğin yazıyla geçirilmesiyle oluşması ve sözlü gelenekteki hikâye anlatıcılarının sanatlarının birçok unsurunu yazılı

eserlerden almalarından dolayı şekil ve üslup olarak yazılı ve sözlü gelenek birbirlerinden pek farklı değildir. Hikâye anlatmanın yaygın olduğu dönemlerde, basma eserlerdense sözlü geleneğe ait eserler hacim olarak daha genişti. Boratav, bunu hikâye anlatan aşığın eser yazıya geçirileceği zaman kayıt ortamında kendini rahat hissetmemesine ve o duyguyu yakalayamamasına bağlamaktadır (Boratav, 2011: 28). Böylece sözlü gelenekteki bir hikâye yazıya geçerken kısalma yaşamıştır. Zamanla hikâye anlatma geleneği zayıfladıkça basma eserler sözlü geleneğe nazaran daha hacimli konuma gelmiştir. Günümüzde gelenek iyice zayıfladığından sözlü gelenekte neredeyse manzum kısımlar tamamen ortadan kalkmaya başlamıştır.

3. Şiirleri genellikle hikâyeye adını veren başkahramanlar söylerler. Kahraman aşkını, ızdırabını, öfkesini, gelecekte beklentisini, sitemini hep bu şiirlerle dile getirir. Bazı durumlarda asıl kahraman dışındaki yardımcı kahramanlar da şiir söylerler. Hikâyelerde nesir kısımdan nazma geçerken “*Aldı sazı...*” şeklinde kalıplaşmış ifadeler kullanılır. Kahraman bazen karşısındakine; “*Dil ile mi tel ile mi söyleyeyim?*” diye sorar. Genellikle bu meclislerde türküler saz eşliğinde belli bir ezgiyle söylenir. Eğer âşığın sazı yoksa ve saz çalmasını da bilmiyorsa bir sopayı saz gibi tutup çalıyormuş gibi yapar.

4. Genellikle şiirlerde, günlük konuşma dilinden farklı olarak, çok sayıda Türkçe olmayan, özellikle Farsça kelime bulunur. Bununla beraber, bu yabancı kelimeler çoğu zaman Türkçeye yakınlaştırılarak kullanılır veya Türkçe eş anlamlılarıyla yer değiştirir (W. Eberhard, 2002: 7).

5. Hikâyelerin girişinde masallarda olduğu gibi kalıplaşmış ifadeler vardır. Sözlü gelenekteki hikâyelerin girişi ile yazma eserlerin girişi arasında farklılık vardır. “*Efendim, olsun deminiz, olmasın geminiz, hayıra dönsün serenceminiz. Deyiller ki...*” (Aslan, 1990: 137). Klişeler en zengin olarak sözlü gelenek anlatıcıları tarafından kullanılırken, yazmalar da biraz daha fakirleşiyor; taşbasmalarda daha da azalıyorlar; matbaa harfleriyle çıkmış ilk basmalarda yok olma derecesinde iken son basmalarda tamamen ortadan kalkıyor.

6. Hikâyelerin dili yazmalarda biraz daha ağırken sözlü varyantta daha sade ve anlaşılırdır.

7. Güzellerin ve çirkinlerin tasvir edildiği bölümler tıpkı masallarda olduğu gibi kalıplaşmış cümlelerle ifade edilir.

8. Hikâyelerin özellikle giriş kısmında, aslında olmayan, anlatıcı tarafından sonradan eklenen manzum parçalara rastlanabilir. Bu bölüme “selçuk, peşrov, sersuhane” gibi adlar verilir. Bu durum daha çok şiir söyleme kabiliyeti olan veya şiire merakı olan anlatıcıların hikâyelerinde görülür (Alptekin, 2011: 28).

9. Masallarda görünen; kahramanların hareketleri, bir olaydan başka bir olaya geçiş, bir yere gidişler, uzun zamanı kısaca ifade etme, vb. gibi olaylar kalıplaşmış sözlerle bazı halk hikâyelerinde de görülebilir.

10. Gelenekte makamsız, şiir okuma biçimindeki sunum, pek görülmez. Belirli konularda, belirli âşık havaları kullanılır. Şen, oynak sevda duygularının anlatımında güzellmeler, yas, ayrılık durumlarında “lelenci, zarinci, lelemendi” denilen makamlar; hüznü yalvarma türkülerinde “derbeder, Acem şikestesı”; geceleyin okunan ağır ve feryatlı türkülerde “tatyan” makamlarını kullanmak, uyulması gereken kuraldır. Kavgı, döğüş sahnelerinde “Köroğlü makamı” seçilir. Bu makamın da çeşitleri bulunur: “Kaba Köroğlü, Sert Köroğlü, Köroğlü güzellemesi, Köroğlü Cenklemesi, Köroğlü koçaklaması, İngin Köroğlü” gibi (Karadağ, 1999: 171-172).

11. Bir halk hikâyesinin içerisinde efsane, masal, fıkra, deyim, atasözü, dua, beddua, efsane, bilmece, vb. türlerde örneklere rastlanabilir. Anlatılan her hikâye, anlatıcısının dünya görüşünden, kültüründen, inanışından, yaşadığı bölgeden, vs. izler taşır. Bu yüzden her anlatıcı anlattığı hikâyelerde yeni mahsuller ortaya koyarlar.

12. Hikâyecileri, bilhassa üslup hususiyetleri bakımından dörde ayırmak mümkündür: Terekeme, İranlı (Tat), Türkmen ve yerli (Boratav, 2011: 31).

Halk hikâyeleri şekli olarak türkölü ve türkösüz hikâyeler olmak üzere ikiye ayrılır. Türkölü hikâyelerde olaylar nesirle, karşılıklı söyleşmeler nazımla ifade edilir. Bir masal, efsane ya da yaşanmış bir olaydan yola çıkarak, bir ya da birkaç türkünden oluşturulmuş olan kaside ya da serküşte (sergüzeşt) gibi basit yapılı hikâyeler de türkölü hikâyelerdir. Çukurova’da ayrılık, aşk, ölüm, eşkıyalık, kan davası, aşiretler arası geçimsizlikler gibi konularda olan ve türkölü, ağıt anlamına gelen “bozlak”² lar da türkölü hikâyelerin bir başka türü sayılmaktadır. Boratav,

² “Bozlak” hakkında detaylı bilgi için bk. Mirzaoglu, 1998: 408-418; Mirzaoglu, 2003.

hikâyelerin türkülerini, “esas mevzuyla alâkası olanlar” ve “esas mevzuyla alâkası olmayanlar” olmak üzere iki kümede toplamıştır (Boratav, 2011: 78). Türküsüz halk hikâyeleri nesir olarak anlatılır. Erzurum ve çevresinde “tandır başı hikâyeleri” veya “kara hikâye” olarak da adlandırılan hikâyeler bu gruba girmektedir.

Halk hikâyelerinin içerik özellikleriyle ilgili olarak şunları söylemek mümkündür:

1. Halk hikâyelerinin konuları genel olarak aşk (*Ercişli Emrah ile Selvi Han, Elif ile Mahmut, Aslı ile Kerem, Derdiyok ile Zülfî Siyah, vb.*) ve kahramanlık (*Köroğlu, Kaçak Nebi, vb.*) tır. Bazen de iki konu bir arada işlenir (*Kirmanşah, Bey Böyrek, Yaralı Mahmut, vb.*).

2. Halk hikâyelerindeki olaylar ya gerçek ya da gerçeğe yakındır. Bu sebepten yaşanan tarihî hadiseler hikâye gerçekliği içinde, yani kurmaca anlatıma uygun olarak hikâye edilir (*Ercişli Emrah - Şah Abbas'ın Van Kalesi'ni Kuşatması, Köroğlu - Celâlî İsyanları, vb.*). Olaylar ne kadar gerçek de olsa kahramanın başından geçmiş gibi görünen olayların pek çoğunda olağanüstü motifler mevcuttur. *Bu, hikâyenin teşekkül ve gelişme safhasında; tarihî ve coğrafi şartlara göre halk arasında yaşayan efsane, masal ve destan motifleriyle beslendiğini göstermektedir* (Duymaz, 2014: 3). Destanlardaki manzum yapının yerini zamanla mensur yapının almasıyla da destan ve masal unsurlarının yerini zamanla gerçeğe daha yakın yeni konular almıştır. Böylece halk hikâyeleri de destanla roman arasında geçişi sağlayan bir tür olmuştur.

3. Halk hikâyelerinde, hikâye kahramanı gündelik hayatta zor karşılaşılabilen idealist bir kişiliğe sahiptir. Destanlardaki dışa dönük mücadele halk hikâyelerinde toplumsal olaylara yöneldiğinden gündelik hayatta yer alan sorunlar (*zenginlik-fakirlik, padişahlık-kulluk, vb.*) hikâyelerde yer almaya başlamış ve “alp tipi” yerini “âşık tipi” ne bırakmıştır.

4. Kahramanlar genellikle tek olup olağanüstü bir şekilde dünyaya gelirler ve başlarından geçen pek çok olayda da olağanüstülükler vardır. Bu olağanüstülük hikâye boyunca devam eder. Kahramanlar genellikle fakir ve halktan kimselerdir âşık oldukları kızlarsa zengindir ve sarayda yaşarlar. Kahraman hem sarayda hem de halk arasında bulunabilir.

5. Hikâyelerde kadın ve erkek genellikle bir arada yer alır. Ancak olaylar daha çok erkek kahraman üzerinde odaklanır.

6. Kahramanın dünyaya gelmesine yardımcı olan ak saçlı ve aksakallı ihtiyar (*Pir, Hızır, Derviş, vb.*) daha sonra da kahramana ad verilmesinde, eğitiminde, âşık olmasında, sevdiğini bulması gibi durumlarda da karşımıza çıkar.

7. Kahramanlar genellikle dört şekilde birbirlerine âşık olurlar: 1. Bade içerek âşık olma (*Kerem ile Aslı, Âşık Garip, Ercişli Emrah, vb.*). 2. Aynı evde büyüyen kahramanların kardeş olmadıklarını öğrendiğinde âşık olma (*Arzu ile Kamber ve Tahir ile Zühre*). 3. Resme bakarak âşık olma. 4. İlk görüşte âşık olma. *Türkiye’de pir elinden içilen badenin sonunda kahraman âşık olup yollara düşerse buna “pir dolusu bade” adı verilmektedir. Pir dolusu badeyi, Âşık Garip, Âşık Tahir, Âşık Kerem, Ercişli Emrah, Çıldırlı Âşık Şenlik, Narmanlı Sümmanî, Bardızlı Nihanî, Posoflu Müdamî, Posoflu Zülâlî, Bayburtlu Celalî, Âşık Yaşar Reyhanî, Âşık Murat Çobanoğlu, Âşık Osman Feymanî, Âşık Şeref Taşlıova, vb. içtiklerini söylemektedirler. Bu âşıkların büyük çoğunluğu Umay Günay’ın sistemleştirdiği şekilde, bade içme hadisesini dört safhada tamamlamaktadırlar: 1. Hazırlık safhası, 2. Rüya, 3. Uyanış, 4. İlk deyiş* (Alptekin, 2011: 34).

8. Halk hikâyelerinin de diğer türler gibi özel anlatıcıları vardır. Eskiden bu işi meddahlar yaparken şimdi ise bu işi âşıklar ve amatör anlatıcılar yapmaktadır. Halk hikâyelerini genellikle erkekler, masalları ise kadınlar anlatır. Halk hikâyelerini kadınlar da anlatır ancak erkekler daha fazla anlatır. Kadınlar çoğunlukla masal özelliği gösteren halk hikâyelerini anlatırlar (*Arzu ile Kamber, Tahir ile Zühre, Şah İsmail, vb.*). Günümüzde hikâye anlatma geleneğini devam ettirenler arasında Şeref Taşlıova’yı, Nuri Çırağı’yı, Murat Çobanoğlu’nu, İsmail Azeri’yi, vb. lerini sayabiliriz.

9. Hikâyelerin bazı yerlerinde dinleyiciler ya da okuyucular için âşık tarafından edilen dualar vardır. Kahramanlar tarafından edilen dualar da beddualar da mutlaka kabul olur.

10. Hikâyelerde kahramanın Hızır’dan sonraki en büyük yardımcısı atıdır ve bu at, sahibiyile beraber maceraları beraber yaşar ve sahibinin sevincine de kederine de ortak olur ve çoğu zaman da olağanüstü özelliklere sahiptir. Kahramanlar bazen insan dışındaki varlıklarla da konuşurlar.

11. Halk hikâyeleri genellikle mutlu sonla biter; ancak mutlu sonla bitmeyen hikâyeler de vardır (*Kerem ile Aslı, Ferhat ile Şirin, Tahir ile Zühre, vb.*). Ancak bazı mutsuz sonla biten hikâyelerin başka varyantlarda mutlu bittiği de görülmektedir. Dinleyicinin hikâyenin sonunun kötü bitmesini kaldıramaması ve âşığı tehdit etmesinden dolayı da hikâyenin sonunun mecburi olarak değiştirildiği de olmuştur.

12. Bazı âşıklar kendi başından geçen aşk maceralarını da hikâye konusu yapıp anlatmışlardır (*Tahir, Garip, Tufarganlı Abbas, Gurbanî, vb.*).

13. Halk hikâyelerindeki olaylar, bazen masal ülkelerinde bazense gerçek mekânlarda teşekkül eder. Gerçek mekân dünyadır ve bu mekân ya çok dardır, ya da geniş bir coğrafi alana yayılmıştır. Hikâyelerin çoğunda yerleşik hayat göze çarparken bazı hikâyelerde atlı göçebe hayatın özellikleri de görülebilmektedir.

14. Birkaç İran-Hint ve Arap kaynaklı halk hikâyelerinin dışındaki hikâyeler millidir ve hemen hemen bütün Türk dünyasında anlatılmaktadır. Kerem ile Aslı'yı, Köroğlu'nu, Ercişli Emrah'ı, Tahir ile Zühre'yi, Âşık Garip'i âşıkların yaşadığı her mecliste dinlemek mümkündür.

15. Hikâyede asıl kahramanın dışında; kahramanın yakın çevresi (*anne, baba, kardeş*), idareciler (*padişah, vezir, bey, vb.*), yardımcı tipler (*ak saçlı ihtiyar, bezirgânlar*), arabozucu tipler (*kocakarı, kara vezir, üvey anne*), insan olmayan tipler (*at, ceylan vb.*) de bulunur.

2. 4. Halk Hikâyelerinin Anlatıcıları ve Anlatım Özellikleri

Halk hikâyelerinin “âşık”³ adı verilen usta anlatıcıları vardır.⁴ Sözlü gelenekle gelişen bu hikâyeler, bellekte korunup usta-çırak ilişkisiyle anlatılarak şekillenip bu günlere kadar gelmiştir. Başta kahvehaneler olmak üzere düğünler, köy odaları, kıraathaneler, padişah sarayları, bey ve bezirgân konakları da bu hikâyelerin icra edildiği ortamlardır. Çoğunlukla hikâyeler gün battıktan sonra belirli saatlerde anlatılır. Hikâye dinlemeye gelen izleyiciler, anlatılanları çok büyük bir ilgi ve saygı çerçevesinde dinlerler. Hatta bu gibi yerlerde adab-ı muaşeretin öğrenildiği de bir

³ Âşıklık geleneğinin tarihsel gelişimi, âşıkların Türk toplum hayatındaki rolleri ve işlevleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Köprülü, 2004.

⁴ Halk hikâyesi ve destan anlatanlara Türkiye ve Türkiye dışı Türk bölgelerinde ne gibi adlar verildiği ile ilgili bk. Alptekin, 2011: 21-22.

gerçektir. Âşıklar hikâyelerini anlatırken genellikle şiirlerini saz eşliğinde belli bir ezgiyle söylerler.

Türk halk hikâyelerini âşıklar ya yaşanmış bir olaydan belli gelenekler doğrultusunda veya yaşadığı kabul edilen bir âşığın hayatı ve maceralarını esas alarak oluşturmuşlar; bu konuları geliştirip işleyerek düzenlemişlerdir. Âşık hikâyesinin konusunu tespit ettikten sonra, geleneğe göre nerelerin nesirle anlatılacağını (saya), nerelere şiir konulacağını planlar. Bu planın ardından hikâyesinin olay mantığını, hikâye tasnif geleneğini, dinleyici çevrelerinin istek ve eğilimlerini, kendi kabiliyetini ve hikâye anlatımında rastlanan hazır kalıpları kullanarak tasnifi tamamlar (Albayrak, 2007: 11).

Âşıklar hikâyelerini geleneğe göre anlatırlar ve genellikle metne müdahaleden kaçınırlar. Olayları olmuş gibi kabul eden hikâyeci yeri geldiğinde dramatik öğeleri de kullanarak canlandırma yapar. Âşık kendi sorunları başta olmak üzere toplumun sorunlarını hikâyelerinde dile getirir. *Doğu Anadolu’da eser veren âşık-hikâyeciler, son iki asırdan beri takip edebildiğimiz hikâyelerini eski destan geleneğine bağlı saz şairlerinin yolundan hareketle bazı değişiklikler yaparak tasnif edegelmişlerdir* (Elçin, 1986: 445). Erzurum ve Kars çevresi halk hikâyeciliği bakımından öteden beri merkez konumdadır.

Âşığın hikâye anlatırkenki başarısı, dinleyenlerin özelliklerine bağlıdır. Köy muhitlerinde hikâyelere ve âşıklara verilen değerden ötürü âşıklar kendilerini daha rahat ve verimli hissetmektedirler. Kent çevresinde özellikle okumuş kesim karşısında âşıklar kendilerini daha fazla kasarlar ve bu da başarılarını etkiler. Bazı bölümlerin gülünç bulunacağından (döşeme ve karavelli) ya kısaltıldığı ya da tamamen ortadan kaldırıldığı görülmüştür. Hikâyeci dinleyici kitlesine göre dil ve üslubunu da değiştirebilmektedir. Jest ve mimikler de köy ve kent çevresine göre farklılık gösterir. Anlatma sırasında âşıklar zaman zaman, gelenekten kaynaklı hazır söz kalıplarını da kullanırlar.

2. 5. Halk Hikâyelerinin Yapısı

Halk hikâyeleri belli bir plan dâhilinde âşıklar tarafından icra edilir. Halk hikâyeleri genellikle klişe bir cümle ile başlar. Ancak bu klişe cümleler daha çok yazılı metinlerde görülür. “*Raviyânı ahbâr, nâkilânı âsâr muhaddisânı rûzigâr şöyle rivayet ederler ki, vb.*” (Alptekin, 2011: 43). Hikâye sözlü gelenekte ise fasılla başlar

ve döşeme, asıl hikâye gibi bölümlerle devam edip sonuç ve dua ile son bulur. Halk hikâyelerinin bu bölümleri hakkında aşağıda; Şükrü Elçin (1986), Metin Karadağ (1999), Erman Artun (2005), Nurettin Albayrak (2007), Ali Berat Alptekin (2011), Pertev Naili Boratav (2011) gibi araştırmacıların ortaya koydukları veriler doğrultusunda bilgiler verilecektir.

2. 5. 1. Fasıl: Sözlü gelenekte hikâye anlatma işi fasıl ile başlar. Fasıl bölümü saz ile söylenen çeşitli ezgili şiirlerden oluşur. Âşık bu bölümde ustalığını göstermek, dinleyicileri hikâyeye hazırlamak veya dinleyicilerin isteklerine cevap vermek için bir divanî ile faslı açar. Bu divanî aşığın ya çok sevdiği ya da ustasına ait bir divanîdir. *Birden üçe kadar sıralanabilen bu şiirlere “üstadnâme” adı verilir* (Elçin, 1986: 446). Bu şiirlerin sahibi kişiye âşık dua eder ve Tanrı’dan rahmet diler, dinleyiciler de âmin diyerek karşılık verir. Böylece âşık kendisinden başka âşıklara (ozanlara) olan saygı ve sevgisini ifade etmiş olur. Bu şiirlerde genel olarak Hz. Muhammed’in büyüklüğü, dört halife ve din büyükleri dile getirilir. Bazen de bu şiirlerde dünyanın faniliği, insanın kulluk görevlerini yerine getirmesinin önemi gibi konulara yer verilir.

Âşık daha sonra kendi divanîsi ile fasıla devam eder. Fasıl genellikle aruzun fâilâtün/ fâilâtün/ fâilâtün/ fâilün vezniyle söylenir. Bazı âşıklar aruz veznini bilmediklerinden hecenin “4+4+4+3” veya “8+7” duraklı aruza benzetmeye çalıştıkları vezinle de divanî söylemişlerdir. Kafiye dizilişi ise, aaba- cccd- eeef- ... şeklindedir. Divanîden sonra “tecnis” adı verilen cinaslı bir türkü söylenir. Tecnisten sonra “tekerleme” adı verilen ikinci bir türküyü fasıla devam edilir. Tekerlemenin ardından “6+5” ölçülü cinassız üçüncü bir koşma söylenir. Bunun ardından 8 heceli bir semai söylenir ve ardından da bir destan söylenir. Bu destan “Pire Destanı”, “Züğürtlük Destanı” adlarla anılan mizahi karakterli uzun bir şiirdir. Fasılda Köroğlu’ndan bir şiir söylemek de adettendir. Köroğlu’ndan bir parça söylenmezse onun darılacağına, beddua edeceğine, hatta sabaha kadar âşığın kayınvalidesinin kapısında kişneyeceğine inanılır.

Eğer hikâyeci bir âşıksa ve mecliste başka âşıklar varsa ortaya bir muamma söyler ve cevap bekler. Diğer âşıklar muammaya şiirle karşılık verirler, eğer veremezlerse âşık cevabı kendisi bir dörtlülle verir. Sorulan muammalar genellikle

usta âşıklara aittir. Böylece hem âşıklar imtihan edilmiş olur hem de üstatlar yâd edilmiş olur. Faslın uzun ya da kısa tutulmasını dinleyenlerin ilgi ve isteği belirler.

2. 5. 2. Döşeme: Âşıklar asıl hikâyeye geçmeden önce döşeme (soylama) adı verilen “nesir” ya da “nazım-nesir” bir tekerleme söylerler. Tekerlemeye olamayacak şeyler komik bir şekilde anlatılır. Bu olaylar aynı zamanda âşığın başından geçmiş olaylar olarak dinleyiciye aktarılır. Annesi, ninesi veya hanımından dayak yiyen âşık, sazi kaptığı gibi âşık meclisine gelir ve hikâyenin döşeme kısmını anlatmaya başlar. Bazı bölgelerde bu bölüme “peşrev, peşrov” adı verilmektedir. Bu bölüme Kars ve çevresinde “sersuhane” Erzurum ve çevresinde “selçuk” Ağrı yöresindeki anlatıcılar ise “peşiro (peşrov)”, “serengeme” demektedirler.

Döşeme kısmında güldürme unsurunun yanında doğruluk, yardım, adalet, fazilet, yurt ve millet sevgisi, hayatın fâniliği ve kader gibi terbiye ve ahlakla ilgili düşüncelerini de âşık ifade eder. Döşeme kısmı ile ilgili kesin bir yapıdan bahsedemeyiz; çünkü bu kısım âşığın söylem gücüne, dinleyiciye, hikâye muhitine ve zamana göre farklılık gösterir. Âşık-hikâyeci döşeme kısmını tamamlayınca hikâyenin geçtiği yer ve zamanla ilgili bilgi verir. Hikâyenin konusu ve kahramanlarını kısaca taktim edip esas konuya geçiş yapar.

2. 5. 3. Asıl Hikâye: Bu bölüm dua ile başlar. Burada Cenab-ı Allah’tan iyi dileklerde bulunulur. Edilen dua âşıklar arasında aynen tekrar edilen klişeleşmiş bir yapıdadır. Duadan sonra asıl hikâye kısmı başlar. Hikâyenin konusu anlatılan hikâyeye göre değişir. Aşkın anlatıldığı hikâyelerde aşkın yüceliği, sevgiliye kavuşmak için çekilen sıkıntılar etkileyici bir şekilde anlatılır. Dini-destani hikâyelerde ise din ve kahramanlık konuları ağır basar.

Hikâye manzum ve mensur olmak üzere iki kısımdan meydana gelir. Manzum kısım saz eşliğinde belli bir ezgiyle söylenir. Âşık nesir kısımda atasözü, benzetme, deyim, âşıklar arasında ortaklaşa kullanılan kalıplaşmış sözler, mecazlar vb. kullanmakta özgürdür. Bazen diğer âşıkların hikâyeleri de halk hikâyelerinin içine katılabilir.

Hikâye anlatımı çoğunlukla bir gecede bitmez. Bir gecelik hikâyede bile âşık münasip bir yerde istirahat verir; kahve, çay, sigara içmek için. Uygun yeri âşık kendisi seçer. Buraya “hikâyenin yatılacak yeri” denir. İstirahatten sonra yeniden hikâyeye başlamanın bir ananesi vardır. Âşık 8’li veya 11’li (ekseriya 8’li) bir türkû

ile hikâyenin nerede kaldığını cemaate sorar. Usul olarak nerde kaldığının söylenmesi âşığa bırakılmalıdır. “Hikâye şurada kaldı!” diye atılan, âşığa yerini hatırlatan hikâyecinin bahşişini vermek zorundadır. Böyle yapan biri oldu mu âşık, sazını o kişinin önüne bırakır ve “Çok biliyorsan, sen anlat!” der. Âşığa sazını iade edip hikâyeye devam etmesi için bahşişini vermek lazımdır. Âşık bahşiş alabilmek için çok defa türküsünü uzatır ve cemaatin ileri gelenlerinden biri âşık nazlanmadan çabuk hikâyesine devam etsin diye “Şurada kaldı!” diyerek bahşişini verir (Boratav, 2011: 33-34).

Aslında âşık bu soruyu sorduğunda dinleyiciler “Ustası bilir.” diyerek karşılık verirler. Âşık hikâyenin kaldığı yeri söyletmek isterse aldığı bu cevaba “Olmadı!” diyerek karşılık verir. O zaman kaldığı yer dinleyici tarafından söylenir. Söyleyen kişiye âşık üç kıta türkü veya güzelleme söyler ve o dinleyici de bahşişini verir ve hikâyeye devam edilir. Bazı bölgelerimizde hikâyeci âşık kaldığı yeri o bölgenin ileri gelenine söyler, böylece kahvenin en zengin müşterisinden bahşışı almış olur. Dinleyicilerin mecliste konuşmasını önlemek için de hikâyeci âşık tarafından bazı cezalar da verilebilir (Alptekin, 2011: 45-46).

2. 5. 4. Sonuç ve Dua (Duvak Kapama): Bu bölüm hikâyenin sonudur. Âşık burada sevenleri birbirine kavuşturur ve bunların düğünlerini de hikâye eder. Kahramanları gerdeğe koyarken uzunca bir güzelleme söyler. Bu bölüm hem sözleri hem de makamı bakımından neşeli, oynak bir türküdür. Bu türkölere Doğu Anadolu’da “toy” adı verilmektedir. Bu şeklide kavuşma ile biten duvak kapamalar sevinç ve memnuniyet ifadesi taşır.

Bazı hikâyeler de mutlu sonla bitmez. Vuslatın bu dünyada değil, öteki dünyada olduğu hikâyeler de vardır. Hatta bu şekilde mutsuz biten hikâyelerle ilgili çeşitli efsaneler de oluşturulmuştur. Kahramanların öldüğü, âşıkların kavuşamadığı aşk hikâyelerinde duvak kapama *bayâtî* makamında acıklı bir türkü ile son bulur. Hikâyesini tamamlayan âşık hikâyenin kahramanları, ustası, gelmiş geçmiş âşıklar ve orada bulunan dinleyiciler için dua eder. “Üstadımızın adı Hıdır, elimizden gelen budur!” diyerek izin ister ve meclisten ayrılır. Eğer varsa gelecek hikâyesi ile ilgili adı ve zamanıyla ilgili bilgi verir.

Bu genel yapı çoğunlukla Anadolu sahasında varlığını sürdürmüştür; ancak yöre ve zaman faktörlerine bağlı olarak birtakım değişiklikler de yaşamıştır.

2. 6. Halk Hikâyesinin Diğer Türlerle İlişkisi

Aşağıda halk hikâyesinin; destan, masal, meddah, realist halk hikâyesi, halk şiiri ve roman ile olan ilişkileri konusunda bilgiler verilecektir.⁵ Bu bilgileri verirken de Saim Sakaoglu (1973), Özdemir Nutku (1977), Nurettin Albayrak (2007), Pertev Naili Boratav (2011), Ali Duymaz (2014) gibi isimlerin eserlerine başvurulmuştur.

2. 6. 1. Destan ile Halk Hikâyesi: Yarı göçebe yaşam tarzının ürünü olan destanlar, yerleşik hayatın ürünü olan halk hikâyeleri ile kimi zaman benzer kimi zaman da farklılık gösterir. Destan türünden sonra ortaya çıkan halk hikâyesi, Boratav’a göre kendine mahsus bir türdür ve destandan doğmamıştır. *Halk hikâyelerimizin destanlarla alakası mevzuu olunca, halk hikâyelerini bozulmuş, epik vasıflarını kaybetmiş destanlar diye telâkki etmek doğru değildir. Bunlar yeni şartlara uygun yeni bir edebî nev’in mahsulleridir...* (Boratav, 2011: 44)

Destandan halk hikâyesine geçiş bir anda olmamış her iki türün arasında bir geçiş dönemi yaşanmıştır. Bu geçiş döneminin önemli ürünleri 15. yüzyılda yazılmış olan “Kitab-ı Dede Korkut” adlı bir kitapta toplanmıştır. Bu eserde hem destanın hem de halk hikâyesinin özelliklerini görmek mümkündür.⁶

Destanla halk hikâyesi arasındaki farklardan ilki şekil olarak destanın nazma, halk hikâyesinin ise nesre dayalı olmasıdır. Âşık hikâyeleri destana nazaran daha az şiiri kapsar. Destanlarda bir menkabe dairesi bulunurken halk hikâyelerinde böyle bir daireden söz edilemez. Destanda mücadele hariçleyken, halk hikâyesinde cemiyet içi çatışmalar konu alınır. Halk hikâyelerinde tarihî olaylar daha azdır. Destanlar genellikle kahramanlık konusunu halk hikâyeleri ise aşk konusunu işlemektedirler. Destanlarda daha çok tek erkek kahraman ön plandayken, zamanla bu algı değişmeye başlamış, öncelikle destanla analık vasfı kazanan kadın halk hikâyesinde “maşuk” fonksiyonuna yükselmiştir. Böylece destanlarda tek başına adı anılan kahramanın yerini maşuğun isminin de yer aldığı halk hikâyeleri almıştır. Destan anlatıcısı ile hikâye anlatıcısının anlatma geleneği bakımından benzerlikleri bulunur. *Halk hikâyeleri destanlara nazaran olayları ve kişileri bakımından gerçeğe daha yakındır. Bu durumdan hareketle halk hikâyeleri destanla roman arasındaki geçiş döneminde*

⁵ Karşılaştırma için bk. Türkmen, 2018: 11-12.

⁶ Dede Korkut Oğuznameleri üzerine son dönemlerde yapılan bazı inceleme ve neşir çalışmaları için bk. Tezcan ve Boeschoten, 2001; Tezcan, 2001.

ortaya çıkan “epico-romnesque” ürünler olarak adlandırılabilir (Albayrak, 2007: 9).

2. 6. 2. Masal ile Halk Hikâyesi: Masal ve halk hikâyesi arasında çeşitli yönlerden benzerlik ve farklılık mevcuttur. Kahramanlar (tek evlat olma, sihirli elma ile doğma, güzellik ve eğitim tarzı), çevre unsurları (Mısır, Yemen, Hint, İstanbul, vs.), olağanüstü varlıklar (sihirli elma, uçan atlar vs.) ve hayvan kahramanlar (Kerem’in ceylanla konuşması vb.) gibi ortak yönleri; hacim (masal kısa, halk hikâyesi uzun), şekil (masal nesir, halk hikâyesi nazım-nesir), konu (masal muhtelif, halk hikâyesi aşk ve kahramanlık), kahramanlar (hikâyede yaşamış şahıslar olabilir, masalda olmaz) ve anlatıcılar (masalı kadınlar, halk hikâyesini ise âşıklar anlatır) gibi farklılıklar bu türü birbirinden ayıran unsurlardır (Sakaoğlu, 1973: 10-12, Boratav, 2011: 46-52, Duymaz, 2014: 4).

Masallarda olağanüstülük ön planda gerçek hayat bir süs konumundayken, halk hikâyesinde bunun tam tersi mevcuttur. Hikâyelerde gerçeklik ön plandadır ve âşık hikâyeyi anlatırken vakaları olmuş gibi kabul eder. *Âşıklar masalların epizotlarını veya motiflerini hikâyesine malzeme olarak katar ve masal mevzularını halk hikâyesi üslubuna bürürler. Bazı hallerde, hatta bütün bir masalın, hikâyenin bir epizodunu teşkil edecek şekilde veyahut da ustalıkla parçalanıp birkaç epizodu haline getirilerek hikâyenin bünyesine sindirildiği de olur* (Boratav, 2011: 51). O. Spies, özelliklerinden yola çıkarak masal ile halk hikâyesini bir saymıştır (Duymaz, 2014: 4).

2. 6. 3. Meddah ile Halk Hikâyesi: Ozanlık geleneği, Türkiye sahasında iki kola ayrılarak gelişimini sürdürmüştür. Bir kolu âşık-hikâyeciler sürdürürken diğer kolu ise meddahlar sürdürmüştür. Âşıklık geleneği tekke kaynağından da beslenerek daha çok köy, kasaba ve küçük şehirlere hitap ederken, Arap ve Fars hikâyecilik geleneğinden beslenen, anlatıcıları âşıklara nazaran daha eğitilmiş ve şehirli olan kıssahânlık ya da meddahlık geleneği daha çok şehirlere hitap etmiştir. İki kol da ozanlık geleneğinden beslenerek gelişmişlerdir. Meddahlık sanatında düz anlatımın yanında taklit, dramatize ve canlandırma ön plandadır. Uzun bir dönem, özellikle de İstanbul’da, meddahlık sanatı halk tiyatrosunun önemli bir kolunu teşkil etmiştir. Halk hikâyesinde süsleyici açıklamalar ve nazım ön planda olduğundan müziksel bir lirik anlatım söz konusudur. Âşık da şive taklidi yapar ancak daha çok sazıyla

söylediği türkülerini ön plandadır. Halk hikâyecisi anlattığı olayları ve kişileri idealleştirirken meddahın anlattığı hikâyelerin en belirgin özelliği “gerçekçi” olmalarıdır. Meddah hikâyelerinde zamanla olay, güldürü, ders ve taklit daha ön plana çıkmaya başlamıştır. Oysa bu unsurlar âşık tarafından ara sıra kullanılan süsleyici motiflerdir. Meddah hikâyelerinin de âşık hikâyeleri gibi anlatımında belli bir kompozisyon mevcuttur: başlangıç, açıklama, senaryo, bitiş.

Meddah hikâyelerindeki kahramanlar genellikle İstanbul’un zengin çevrelerindeki kişilerdir ve işleri güçleri mirasyedilik-uçarılık ve eğlencedir. Mirasyedilikle malı mülkünü başkalarına kaptırma, parasız kalınca dostların ortadan kaybolması meddah hikâyeleri kadar âşık hikâyelerinde de yer almıştır. Halk hikâyelerinde aramaya çıkılan ve bin bir güçlükte elde edilen sevgili olayların merkezindeyken meddah hikâyelerinde ise kadınla olan ilişkiler çapkınlık serüvenlerini kapsar ve halk hikâyelerinde görülmeyen oğlancılık meddah hikâyelerinde yer alır; mesela Celâl-Cemâl hikâyesinde iki çelebinin ilişkileri anlatılır. Meddah hikâyelerinde özellikle 18. yüzyıl hikâyelerinde şiddet, vahşet ve acımasızlık haddinden fazladır. Halk hikâyelerindeki mertlik, bağlılık, özgeçicilik, yardımcı olma durumları meddah hikâyelerinin hemen hiçbirinde görülmez.

Meddah hikâyeleri halk hikâyeleri gibi kesin çizgilerle ayrılmaz; çünkü meddah hikâyelerinin kaynakları çeşitlidir ve meddah bu kaynakları birbirine karıştırarak da yeni bir hikâye ortaya çıkarabilir. Mesela olmuş bir olay ile klasik bir hikâyeyi kaynaştırıp yeni bir hikâye oluşturabilir. Meddahların anlattıkları hikâyelerin basılı metinleri ve bunların varyantları, halk hikâyelerine oranla çok az sayıdadır. Hikâyeler genellikle kuşaktan kuşağa anlatılarak gelmiştir. Bu metinler 19. yy içinde seyrek olarak basılmış ve bir iki yabancı Türkolog tarafından sistematik bir düzende yayımlanmıştır. Gerek âşıkların anlattıkları halk hikâyelerinde, gerekse meddahların hikâyelerinde temel amaç merak uyandırmaktır.

2. 6. 4. Realist Halk Hikâyesi ile Halk Hikâyesi: Gerek konuları, gerek şekil ve üslupları bakımından halk hikâyeciliğiyle sıkı ilgisi olan bu hikâyelere Boratav, “realist halk hikâyesi”⁷ adını vermeyi uygun görmüştür (Boratav, 2011: 82). Bu hikâyeler, daha çok meddahlar ve halk hikâyesi yazarları tarafından sözlü gelenekteki anlatmalardan yola çıkarak oluşturulan sözlü ve yazılı eserlerdir. Bu

⁷Realist halk hikâyesi hakkında detaylı bilgi için bk. Elçin, 1997: 69-101.

eserlerin en önemli özelliği olağanüstülüğün bulunmaması ve gerçekçi olmalarıdır. Bu hikâyelerde konular daha çok İstanbul'da “yaşanmış olaylar” dan hareketle oluşturulmuştur. Bu gerçekçiliği ile halk hikâyelerinden ayrılır. Bu hikâyelerin temasını Boratav şu şekilde ifade etmiştir; *“Bu hikâyelerin hepsinin teması, hemen hemen aynıdır: Tali bir takım vakalardan sonra hikâye esas vakaya girer; hikâyenin erkek kahramanlarından biri, bazen genç, bazen de yaşlı, azılı bir kadının işlettiği batakhaneye düşer, birçok tehlikeler atlattıktan sonra, bir arkadaşının yardımı, padişahın da müdahalesiyle kurtarılır. Batakhane sahibi kadın cezasını bulur* (Boratav, 2011: 82-83).

Esas temaları itibariyle meddah hikâyeleri bizim halk hikâyelerimizden tamamen ayrılır. Halk hikâyelerinde anlatılan olaylar daha geniş ve değişik yerlerde geçerken realist halk hikâyelerinde imparatorluğun merkezi biricik sahnedir. Meddah hikâyelerinde olduğu gibi burada da kadın maceraları daha çok çapkınlık üzerine kuruludur. Halk hikâyelerindeki bazı tema ve motiflerin bu hikâyelerle benzer yönlerinin olduğunu ve bu realist hikâyelerin halk hikâyeleri gibi uzun süre sözlü gelenekte yaşadıktan sonra yazıya geçirildiğini dile getirebiliriz.

2. 6. 5. Halk Şiiri ile Halk Hikâyesi: Nazım kısımlar halk hikâyesinin mümkün olduğu kadar değişmeyen kısımlarıdır. Bu kısım, halk hikâyelerinin lirik hususiyetlerini üzerinde barındırır ve tasnif edildiği zamanın hususiyetlerini muhafaza eder. Halk hikâyeleri içindeki türküler, halk şairlerinin eserleridir. Şiirlere musikin de tesiri de göz önüne alındığında dinleyicinin aradığı şey macera olduğunda bu tesir hissettirilirse sözlerin mükemmel olmamasının bir eksiklik olmadığı görülür. Oysa hikâyeleri sanat bakımından bir bütün olarak değerlendiren dinleyici içinse türkülerin sözleri de mükemmel olmalıdır; bu yüzden bazı hikâyelerin (*Kerem, Emrah, Köroğlu, Âşık Garip vs.*) daha ön planda olduğu görülür. Halk hikâyelerinin içinden ayrılıp, ya halk türküsü olarak yayılan yahut da okunmak üzere cönlere geçen parçalar, hep böyle lirik değeri yüksek olanlardır. Nazım kısmına âşıklar ayrı bir önem vermektedirler. Hikâyeye göre nazım kısmı varsa hikâye var demektir.

Halk hikâyelerindeki manzum parçaların bir kısmı tamamen folkloriktir. Bunun anlamı tam bir anonimlik vasfı taşıması ve değişmeye müsait olmasıdır. Döşeme kısmındaki şiirlerin ise söyleneni bellidir ve şairler mahlaslarını şiirlerinde

muhafaza ederler; bu yüzden folklorik değillerdir. Müzik halk hikâyelerinde çok mühim bir yer tutar. Hikâyelerdeki nazım kısımların kıymetini de bu melodiler artırır. Âşıklar da türkü kısımlarına çok önem verirler ve bütün sözlerin anlaşılması için melodi bittiğinde bir de tekrardan şiiri melodisiz söylerler.

2. 6. 6. Roman ile Halk Hikâyesi: Modern Türk romanını belirmeye başladığı 1870-1880 yılları arasındaki tarihler, aynı zamanda sözlü halk hikâyelerinin yazılı olarak tespit edilmeye ve geniş ölçüde bu yolla yayılmaya başladığı devri karşılar (Boratav, 2011: 74). Halk hikâyeleri, ta klasik edebiyattan başlayarak Tanzimat romanına kadar yüksek edebiyatla aynı temaları işlemiştir. Hacim olarak roman halk hikâyesinden daha fazladır. Romanla birlikte gerçek hayatın izleri daha fazla görülmeye başlamıştır. Kahramanlar günlük hayatta karşılaşılabileceğimiz kişilerdir. Romanda anlatılan aşk hikâyeleri realisttir; ancak anlatılan bu aşkın sosyal şartlarının aynı olmasından dolayı iki türde de konular ortaktır. Tanzimat’la birlikte romanın içimize girmesi halk hikâyesi tesirini ortadan kaldırmış, bir süre romanlar halk hikâyelerinden izler taşımıştır. *Özellikle Türk romanının babası olan Ahmet Mithat Efendi’nin hikâye ve romanlarında, halk hikâyelerinin, bazı değişikliklere uğramış motif ve temalarına rastlarız* (Boratav, 2011: 73).

Boratav iki tabakayı, romanı doğuran içtimai şartların mahsulü olarak görmüştür. Bunlar,

1. Hikâyenin esas mevzuu. Bu mevzu dâhilinde manzum konuşmalar (türküler),
2. Hikâyecinin, anlatırken ilave ettiği sahneler, mütalaalar, teşbihler, tabirler, alkışlar ve kargışlar vs. (Boratav, 2011: 58-59).

Halk hikâyelerini diğer türlerden ayıran en önemli farklılık özel bir anlatma geleneğine sahip olmasıdır.

2. 7. Halk Hikâyelerinin Doğuşu ve Gelişmesi - Varyant Meselesi

Halk hikâyelerinin doğuşu konusunda⁸ çeşitli görüşler ortaya atılmıştır. Çoğunlukla hikâyelerde geçen türkülerin belli bir yaratıcısı olduğu kabul edilse de anlatılan hikâyelerin çoğu anonim eser sayılmıştır. Halk içinde doğan bu hikâyeler yine halkın içinde gelişerek varlığını sürdürmüştür. Konusu aynı olsa bile hikâyeler

⁸ Detaylı bilgi için bk. Boratav, 2011: 89-122.

farklı yerlerde doğabilir; bu yüzden bütün hikâyelerin tek bir kaynaktan doğduğunu söylemek pek mümkün değildir.

Âşıklar halk hikâyelerinin yaşayıp yayılmasında büyük rol oynamaktadırlar. Her anlatıcı aslında yeni bir telif eser ortaya çıkarmıştır; çünkü kendi kültüründen, inancından, siyasi ve sosyal düşüncesinden hikâyesine ilaveler yapmıştır, yeni motiflerin de eklenmesiyle eser olduğundan farklı bir şekil almıştır. Bu durum da hikâyenin değişmesine, varyantlaşmasına yol açmıştır. Böylece halk hikâyelerinin kaynağının ve oluşumunun tespiti oldukça karmaşık bir hal almıştır. Boratav, “Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği” adlı eserinde hikâyelerin oluşumunu açıklayabilmek için onları üç grupta toplar:

- 1) Yazarı belli hikâyeler,
- 2) Yaşadıkları kesin âşıkların hayatını anlatan hikâyeler,
- 3) Yazarı bilinmeyen hikâyeler (Boratav, 2011: 107).

Boratav, hikâyelerin oluşumunu halk şairlerinin yaratma gücüne bağlayarak da bu gelişimi şöyle şemalandırır:

- 1) Bir gerçek olay veya hazır hikâye konusunun seçilmesi,
- 2) Bu hikâye veya olayın türkü isteyen yerlerinin belirlenmesi ve buralara uygun türkülerin yapılması,
- 3) Hikâyenin, aralarına türküler konmak suretiyle anlatılması (Boratav, 2011: 113).

Yazıcıları belli olmayan hikâyelerin oluşumunu da Boratav iki grupta toplar:

1) Bunlardan bir bölümü yaşamış âşıkların serüvenleri olmalıdır. En azından hikâyelerdeki türkülerin bir kısmı, o âşıkların kendi mallarıdır. Ancak zamanla, eserin kahramanı olan âşığın tarihî-gerçek kimliği gibi, bunları daha sonra tasnif eden yazıcı da unutulmuştur.

2) Bir bölümü ise, yazıcı ya da âşığın bir olayı veya bir kara hikâyeyi ele alarak türkülerini düzmesi ile oluşturulmuştur (Boratav, 2011: 113).

Varyant meselesi: ⁹ Varyantların meydana gelmesinde başlıca sebep, hikâyelerin zaman ve mekân içinde yayılmasıdır. Hikâyeler bir yerden bir yere nakil edilirken ister istemez birtakım yerler unutulabiliyor. Boşlukların gelmesine razı olmayan sanatkarlar, kendi sosyal çevresine ait malzemeyi kullanabiliyorlar. Memleket ve mezhep farklılığından dolayı her yeni anlatıcıya göre hikâye yeniden şekil alıyor. Bu değişimler aslında sanatkarın hikâyeyi zenginleştirmek, süslemek için sarf ettiği gayretin sonucudur. Böylece yeni bir varyant ortaya çıkıyor. Varyantların meydana gelişine bir diğer sebep de türkülerin yer değiştirmesidir. Anlatıcılar bir hikâyeyi anlatırken bazen türkülerini yanlış hatırlayabiliyor ya da unuttukları yere hatırladıkları en uygun türküyü söyleyebiliyorlar. Hikâyeler ağızdan ağıza, nesilden nesle ve memleketten memlekete ulaştıkça daha birçok şekillerde varyantları ortaya çıkabiliyor. Varyantları oluşturan değişikliklerin, temaların ve motiflerin, bazen sıra ve yer değiştirmeleri, isimlerin yer değiştirmeleri, şahısların isim ve memleket değiştirmeleri, bir hikâyeye başka hikâyelerden veya âşıkların şiirlerinden münasip olanların ilavesi şekillerinde ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Bugün halk hikâyelerini tespit ederken bazı hikâyeciler bize çok kısaltmış ve bozulmuş varyantlar, bazıları ise bir misli daha zengin rivayetler verebiliyorlar.

2. 8. Halk Hikâyelerinin Kaynakları

Halk hikâyelerinin kaynaklarıyla¹⁰ ilgili çeşitli görüşler ortaya atılmıştır. Bu görüşlerin kimi zaman benzerlik gösterdiği kimi zaman da farklılaştığı görülür. Halk hikâyelerinin kaynaklarıyla ilgili ilk görüş Fuat Köprülü'ye aittir. Köprülü'nün sınıflandırması şu şekildedir:

- 1) Eski Türk an'anesinden geçen mevzular
- 2) İslâm an'anesinden geçen dinî mevzular
- 3) İran an'anesinden geçen-ekseriyetle dinî olmayan ve bazen de zahiri bir İslâmî renge boyanmış mevzular (Köprülü, 2004: 321).

Bir diğer görüş de Pertev Naili Boratav'a aittir. "Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği" adlı eserinde konuyu ele almış ve sınıflandırmasını şu şekilde yapmıştır:

⁹ Detaylı bilgi için bk. Boratav, 2011: 122-131.

¹⁰ Detaylı bilgi için bk. Elçin, 1986: 444-445; Alptekin, 2011: 51-54.

- 1) Olmuş vak'alar
- 2) Yaşamış veya yaşadığı rivayet olunan âşıkların tercüme-i hâlleri
- 3) Köroğlu menkabeleri ve bu tipte diğer menkabeler
- 4) Klasik manzum hikâyeler (Boratav, 2011: 20-21).

Konuyla ilgili bir başka görüş de Şükrü Elçin'e aittir. Onun sınıflandırması da şu şekildedir:

- 1) Türk kaynağından gelenler
- 2) Arap-İslâm kaynağından gelenler
- 3) İran Hint kaynağından gelenler (Elçin, 1986: 444-445).

2. 9. Halk Hikâyelerinin Tasnifi

Halk hikâyelerini bugüne kadar bazı araştırmacılar konularına, konuların kaynaklarına, biçimlerine, musanniflerine, coğrafi yayılışlarına ve çıkış yerlerine göre değişik şekillerde tasnif etmeye çalışmışlardır.¹¹ Biz bu çalışmada, Türk araştırmacıların birkaçının tasnifinden bahsedeceğiz.

Pertev Naili Boratav, halk hikâyelerini konularına göre değerlendirmiştir ve üç başlık altında sıralamıştır:

1) Kahramanlık Hikâyeleri

- A) Köroğlu Kolları
- B) Diğer Kahramanlık Hikâyeleri
 - a) Köroğlu Dairesine Bağlı Olanlar
 - b) Diğer Hikâyeler

2) Aşk Hikâyeleri

- A) Kahramanları Muhayyel Olanlar
- B) Âşık Şairlerin Romanlaşmış Hayatları
 - a) Yaşadıkları Rivayet Olunan Âşıklar
 - b) Yaşadıkları Muhakkak Olanlar

¹¹ Yapılan tasniflerle ilgili detaylı bilgi için bk. Alptekin, 2011: 55-73.

3) Bu Kategorilere Tamamıyla Girmeyen

A) Aşk Maceraları

B) Meşhur Kaçaklara (eşkıyalara) ve Kabadayılara Ait Hikâyeler (Boratav, 2011: 17-18).

Bir başka tasnif de Ali Duymaz’a aittir. Duymaz, “Nevruz Bey Hikâyesi” adlı çalışmasında Türk dünyasının genelini de göz önünde tutarak bir tasnif yapmıştır:

A) Konuları Bakımından Halk Hikâyeleri

a) Aşk Hikâyeleri

b) Kahramanlık Hikâyeleri

c) Aşk ve kahramanlık hikâyeleri

B) Coğrafi Yayılışları Bakımından Halk Hikâyeleri

a) Anadolu’da Bilinen Halk Hikâyeleri

b) Türk Dünyasının Bir Bölümünde Bilinen Halk Hikâyeleri

c) Türk Dünyasının Genelinde Bilinen Halk Hikâyeleri (Duymaz, 1996: 47).

2. 10. Halk Hikâyelerinin Kitaba Geçışı ve Bugünkü Durumu

Hikâyelerin yazıya geçirilmesi konusunda ortaya atılan ilk düşünce, bu hikâyeleri dinleme fırsatı bulamayanlar için yazıya geçirildiği düşüncesidir. Boratav’a göre, sözlü rivayetlerin yazılı nüshalara geçişi, sözlü geleneğin zayıflamasıyla ortaya çıkmıştır. Diğer bir ifadeyle sözlü gelenek, yazılı nüshaların meydana gelmesi şartlarına sahip olan muhitlerde ve çağlarda zayıflamaya başlamıştır. (Boratav, 2011: 146). Unutulmamak ve yaymak amacıyla yazılan nüshalardaki sözlü anlatıma ait dil ve anlatım özellikleri ilk etapta varlığını korumuştur. Sözlü anlatımdaki farklı varyantlar yazılı nüshalarda da değişikliğe yol açmıştır.

Yazılı nüshaları ya hikâyeyi anlatan âşıklar yazıya geçirmiştir ya da hikâyeleri bu âşıklardan dinleyenler. Sözlü rivayetten yazmaya, yazmadan taşbasmasına, oradan da matbaa harfleriyle yapılmış basmalara geçilmiştir. Bazı basma eserlerin nüshaları yoktur, sebebi bu eserlerin sözlü rivayetten tespit edildiği

gibi matbaaya verilmesidir. *Basma hikâye kitaplarının, 1280-1282 (1863-1866) yıllarına kadar dayandığı söylenmektedir. Bu ilk taş basmaları, İran-Azerbaycan'ından gelmiş kimselerin gerçekleştirildiği sanılmaktadır. Bunlardaki dil özellikleri ve anlatım teknikleri, adı geçen bölgenin sözlü anlatma özelliklerini taşımaktadır. Bu tür hikâyelere "Acem hikâyeleri" de denmektedir* (Karadağ, 1999: 175).

Yüzyılın başlarında -özellikle Cumhuriyeti izleyen yıllarda- eski taş basmalardaki batıl inançlar ayıklanıp, dinsel boyutlar hafifletilerek yeni basmalar yapılmıştır. Olağanüstü motifler azaltılıp, yazım ve anlam yanlışlıkları düzeltilmiştir, metinler zamana ve çevre şartlarına göre yeniden düzenlenmiştir. Böyle olunca hikâyelerin özgünlüğü bozulmuştur ve halk bu değişimi pek hoş karşılamamıştır.

Halk hikâyelerinin bugünkü durumuna baktığımızda hikâye anlatma geleneğinin iyice zayıfladığını görmekteyiz. Kitle iletişimin yaygınlığı ve değişen sosyal şartlar bunun nedenleri arasındadır. Hikâye dinleyen topluluğun gösterdiği sabırsızlık hikâye anlatıcılarına da etki etmiş ve 3-4 gün süren hikâyeler 3-4 saate düşmüştür. Bu yüzden bütün bir hikâyeyi anlatmak yerine âşıklar hikâyenin bir kısmını anlatmakla yetinmişlerdir ve daha kısa olan hikâyeleri anlatmayı tercih etmişlerdir. Halk hikâyeleri artık daha çok dizi, film, tiyatro, opera, roman, müzik vs. sektörlerine katkılarda bulunmaktadır.

2. 11. Türkiye’de Halk Hikâyeleri Üzerine Yapılan Çalışmalar

Halk hikâyeleri üzerine, bugüne kadar metin neşirleri ve bilimsel incelemeler olarak çeşitli çalışmalar ve pek çok yayın yapılmıştır.¹² Bu yayınlarda halk hikâyesi metinleri sözlü ve yazılı kaynaklardan derlenip yayımlanmıştır. Biz bu çalışmamızda 2007-2018 yılları arasında yapılan çalışmaların bibliyografyasını vereceğiz.

Kitaplar

Alptekin, Ali Berat. (2018). **Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı** (İlk Basım 1997). Ankara: Akçağ Yayınları.

Caferli, Muharrem. (2010). **Aşk Konulu Azerbaycan Halk Hikâyelerinin Şiirsel Yapısı** (Çeviren: Mustafa Sever). Ankara, Kültür Ajans Yayınları.

¹² Yapılan çalışmalar ile ilgili bk. Karadağ, 1999: 155-161; Alptekin, 2011: 74-91; Oğuz, 2010: 193-196; Duymaz, 1996: 9-12, 2001: 5-35 ve 2014: 6-15.

Çalık, Fahri, Kara, Ömer Tuğrul, Çiftçi, Abdullah, Çığsar, İlhan Gazi, Yasan, Soner, Çam, Kasım ve Yıldız, Bilgehan. (2011). **İlköğretim Öğrencilerinin Derlediği Osmaniye Yöresine Ait Masal, Halk Hikâyesi, Bilmece, Fıkra ve Tekerlemeler**. Osmaniye: Osmaniye Anadolu Matbaası.

Çolak, Faruk. (2015). **Karamanlıca Halk Hikâyeleri**. Konya: Kömen Yayınları.

Daşdemir, Özkan. (2012). **Halk Hikâyesi Olarak Yusuf ile Züleyha**. Erzurum: Fenomen Yayıncılık.

Küçükbasmacı, Gülten. (2018). **81 İlde Kültür ve Şehir Kastamonu**. Metin Eriş (Editör), Efsaneleri, Masalları ve Halk Hikâyeleri ile Kastamonu (s. 137-176). Kastamonu: Kastamonu Valiliği Yayınları.

Okuşluk, Şenesen Refiye. (2009). **Adana Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği Geleneği**. Adana: Altınkoza Yayınları.

Sakaoğlu, Saim-Alptekin, Ali Berat (2010). **Halk Hikâyeleri**. Ali Berat Alptekin-Çiğdem Kara. (Editörler), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Sevindik, Azem. (2018). **Uydurma Halk Hikâyeleri Yeni Bir Anlatı Türü Denemesi**. Sinan Yaman (Editör), Ankara: Sage Yayınları

Tabaklar, Özcan. (2009). **Türkmen Halk Hikâyeleri III Şabende Gül Bilbil**. İstanbul: Çantay Kitabevi.

Tabaklar, Özcan. (2009). **Türkmen Halk Hikâyeleri III Şeydayi Gül ü Senuber**. İstanbul: Çantay Kitabevi.

Taş, Hülya. (2018). **Tutaklı Zarif Türk'ten Derlenen Halk Hikâyeleri**. Bursa: Gaye Kitabevi.

Taşlıova, Muammer Mete, Türkmen, Fikret ve Tan, Nail. (2017). **Âşık Şeref Taşlıova'dan Derlenen Halk Hikâyeleri** (İlk Basım 2008). Mustafa Cemiloğlu (Editör), Ankara: TDK Yayınları.

Türkan, Kadriye. (2017). **XIX. Yüzyıl Âşık Şiirinden Yansıyan Halk Hikâyeleri**. Ankara: Gece Kitaplığı.

Türkmen, Fikret ve Cemiloğlu, Mustafa. (2009). **Âşık Mevlüt İhsanî'den Derlenen Halk Hikâyeleri**. Ankara: TDK Yayınları.

Yılar, Ömer. (2014). **Halk Hikâyesi Olarak Ferhad ile Şirin**. Ankara: Pegem Akademi.

Yücel Çetin, Ayşe. (2016). **Türk Halk Hikâyelerinde Anlatıcı Tipolojisi**. İstanbul: Kitabevi.

Tezler

Yüksek Lisans Tezleri

Akçadağ, Vijdan. (2008). Realist İstanbul Hikâyeleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

Akçar, Mehmet. (2010). Anadolu Sahası Türk Halk Hikâyelerindeki Erkek Kahramanlar Üzerine Tip Araştırması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Alıç, Fulya. (2011). Halk Hikâyeciliğinin Yeni İcra Ortamı Olarak Sinema ve Sinemaya Uyarlanan Türk Halk Hikâyeleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Ava, Uğur. (2017). Türk Halk Hikâyelerinde Arketipsel Sembolizm. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bingöl.

Aydın, Ahmet Türker. (2016). Osmaniye Düziçili Âşık Mustafa Çubuk'tan Derlenen Koroğlu Türkölü Hikâyeleri (İnceleme-Metinler). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir.

Ayyıldız, Kadriye. (2011). Aşk ve Kahramanlık Konulu Türk Halk Hikâyelerinin Kurgusunda Kadının Rolü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.

Bozdoğan, Merve. (2013). Türk Halk Hikâyelerinde İmtihan Motifi Üzerine Bir İnceleme. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.

Bunsuz, Halil. (2015). Anadolu Sahası Türk Halk Hikâyelerinde Dinî Motifler Üzerine Bir Araştırma. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Çavuşyan, Garin. (2015). Fransız ve Ermeni Halk Hikâyeleri Arasında Karşılaştırmalı Bir Çalışma. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Çelikten, Hakan. (2015). Türk Destanlarında ve Halk Hikâyelerinde Yardımcı Kahramanlar. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

Daşdemir, Emel. (2010). Hasan Turan'ın Hikâyeleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Demirtaş, Ercan. (2009). Âşık Erol Ergani'nin Hayatı, Sanatı ve Şiirleri ve Hikâyeleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Dinçer, Elif. (2010). Edebi Eserlerde Bakış Açısı Yöntemi ve Türk Hikâyeleri Üzerine Bir Uygulama. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Dursun, Tolga. (2016). Nürmuhammet Andalıp' ın Baba Ruşen, Zeynel Arap ve Kıssa- yı Firgun Halk Hikâyelerinin İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.

Evren, Mürvet. (2014). Halk Hikâyelerinde Âşıklık Eğitimi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Göçmen, Şirin. (2014). Meddah Behçet Mahir Anlatmalarından Seçilen Aşk Konulu Halk Hikâyelerindeki Engel Epizodu Üzerine Bir İnceleme. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Hamişoğlu, Serhat. (2015). Ahmet Mithat Efendi'nin Romanlarına Türk Halk Hikâyelerinin Etkileri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırklareli.

Harmanakaya, Ramazan. (2009). Halk Hikâyelerini Kelime Öğretimi İçin Kullanmak. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Kanat, Emine. (2010). Düziçili Âşık Mustafa Çubuk: Hikâye Repertuarı ve Türkölü Hikâyeleri (İnceleme-Metin). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Kapucu, Sabahattin. (2016). Kemal Bilbaşar'ın Hikâyelerindeki Halk Edebiyatı ve Halk Kültürü Unsurları Üzerine Bir İnceleme. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.

Özdemir, Serpil. (2010). Yabancı Dil Olarak Türkçenin Öğretiminde Halk Hikâyelerinden Yararlanma. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Pektaş, Esra. 2016. Ortaöğretim 10. Sınıf Türk Edebiyatı Dersinde Türk Halk Hikâyelerinin Öğretiminde Yaratıcı Drama Yönteminin Öğrencilerin Akademik Başarısına Etkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

Sel, Polat. (2008). Cumhuriyet Dönemi Hikâyelerinde Anadolu (1923-1950). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

Shamsizadehmaleki, Maliheh. (2014). Urmiye Âşıklık Geleneği ve Âşık Garip Hikâyesi İncelemesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Susuzlu, İlke. (2013). Türk Halk Kültüründe Gölge Tiyatrosu Bağlamında İcra ve Seyirci. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Şahin, Erkan. (2018). Halk Anlatıları Bağlamında Aydın/Köşk Merkezli Çalıkakıcı Hikâyeleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.

Şen, Hüseyin. (2012). Leyla ile Mecnun Adlı Halk Hikâyesinin Meddah Formunda Oyunlaştırılması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Turgut, Aslıhan. (2011). Türk Halk Anlatılarında Kalıplaşmış Sözler Üzerine Bir Araştırma. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir.

Türker, Çiğdem. (2011). Manzum Halk Hikâyeleri: İnceleme – Metin – Dizin. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.

Yıldız, Şerife Nilgün. (2011). Türk Halk Anlatılarında Hayvan Motifleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

Yıldız, Tuna. (2012). Sinemada Halk Hikâyelerine Metinlerarası Bir Bakış. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Doktora Tezleri

Akbalık, Esra. (2012). Anadolu Sahası Türk Halk Hikâyelerinde Toplumsal Cinsiyet Rollerini ile Kadınlar. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Çetindağ Süme, Gülda. (2011). Köroğlu Merkezli Hikâyelerin Sembolik Açılımı. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

Dağı, Fahri. (2013). Türk Halk Anlatılarında Halk Hekimliği Üzerine Bir Araştırma. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.

Demren, Özlem. (2009). Geleneksel Halk Anlatılarının Çoklu Zekâ Kuramı Çerçevesinde Tahlili. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Duman, Mustafa. (2017). Türk Halk Anlatılarında Olumsuz Tipler Mit, Destan, Halk Hikâyesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Erkan, Serdar. (2012). Anadolu Sahası Köroğlu Anlatılarında Tema ve Ezgi Meselesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Esirgen, Bilge. (2014). Anadolu Türk Halk Anlatılarında Büyünün İşlevi. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.

Karadeniz Yağmur, Sibel. (2016). Âşık Günay Yıldız'ın Hikâyelerinin Epizot ve Motiflerinin İncelenmesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir.

Makaleler

Abalı, İsmail. (Ekim 2017). Halk Hikâyesinden Televizyon Dizilerine Türk Halk Kültüründe Yardımcı Tipi. **Journal of International Social Research**, 10 (52), 7-13.

Akbalık, Esra. (2014). Halk Hikâyelerinde Bir İmaj Olarak Bağ ve Bahçenin Kadın ve Bedeni ile İlişkisi. **Milli Folklor**, 26 (101), 113-124.

Alptekin, Ali Berat. (2007). Türk Halk Hikâyelerinde Ağaç Motifi Üzerine. **Milli Folklor**, 19 (76), 33-39.

Alptekin, Ali Berat. (2009). Türk Masal ve Halk Hikâyelerinde Görmeyen Gözün Tedavi Edilmesi Motifi Üzerine. **Milli Folklor**, 21 (81), 18-26.

Alptekin, Ali Berat. (2010). Türk Halk Hikâyelerinde Halk Hekimliği. **Milli Folklor**, 22 (86), 5-19.

Alptekin, Ali Berat. (2011). Doğu Anadolu Bölgesinde Anlatılan Halk Hikâyelerinde Dede Korkut Hikâyelerinin Etkileri. **Türk Dili**, 413-422.

Alptekin, Ali Berat. (2011). Türk Halk Hikâyelerinde Atasözleri. **Türk Dili Dergisi**, 1 (712), 209-318.

Altun, Işıl. (Kış 2014). Halk Hikâyelerinde Olay ve Düşünce Aktarımlarında Digressiondan Yararlanma. **Turkish Studies International Periodical For the Languages**, 9 (3), 111-122.

Ayan Nizam, Elif. (2014). Husrev ü Şirin ve Süheyl ü Nev-Bahâr Mesnevilerinde Halk Hikâyeleriyle Ortak Kullanılan Masal Motifleri. **Çorum**

Kültür Sanat (Bilim, Kültür, Sanat, Tarih ve Turizm Dergisi, Hitit Söyleşileri III Özel Sayısı), 15, 77-83.

Başaran, Uğur. (Yaz 2012). Âşık İsmetî ile Kapı Güzeli Hikâyesi Bağlamında Türk Halk Hikâyelerinin Değişim ve Dönüşüm Dinamikleri. **Turkish Studies**, 7 (3), 573-581.

Çandır, Muzaffer. (Eylül 2017). Halk Hikâyesi İle Modern Roman Arasında Kalmış Bir İzmir Romanı: Ağanın Oğlu. **MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, 15 (3), 189-208.

Çelik, Nebi. (Şubat 2016). Mesnevi ve Halk Hikâyelerinin Yapı, Zaman, Mekân, Kişi ve Motif Açısından Mukayesesi. **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 9 (42), 108-114.

Çevik, Mehmet. (2015). Televizyon Dizileri Halk Hikâyelerinin Modern Şekli midir. **Milli Folklor**, 27 (106), 34-46.

Demirci, Metin. (Ağustos 2016). Âşık Ova'dan Derlenen Deli Boran Adlı Halk Hikâyesi Üzerine Dil İncelemesi. **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 4 (29), 105-143.

Diniz, Yeliz. (2009). Metinlerarasılık ve Türk Halk Hikâyelerinde Anametinisel Dönüşümler. **Milli Folklor**, 83, 6-18.

Duman, Mustafa. (2013). Aşkın Türk Destan ve Halk Hikâyelerindeki Hâli. **Nüans Sanat Tarihi Dergisi**, 188-197.

Durmuş, Gülşah. (Haziran 2015). Kahramanın Sonsuz Yolculuğu Bağlamında Ferhat ile Şirin Halk Hikâyesi. **Sobider (Sosyal Bilimler Dergisi/ The Journal of Social Science)**, 2 (3), 128-137.

Dursun, Aysun. (Haziran 2018). Mit, Destan ve Halk Hikâyelerinde Birinci Dereceden Kahramanların Statüleri Üzerine Bir İnceleme. **Söylem Filoloji Dergisi**, 3 (1), 19-38.

Düzgün, Dilaver. (2013). Türk Halk Hikâyelerinde Şiir Söyleyen ve Yazan Kadınlar. **Türk Halk Edebiyatı İncelemeleri**, Ankara, 179-186.

Erdal, Tuğçe. (2017). Halk Hikâyelerinde Aşk ve Erginlenme Tasarımında Anasır-ı Erbaa. **Milli Folklor Dergisi**, 15 (115), 5-18.

Erkan, Serdar. (2016). Âşık Tarzı Hikâyelerde Nazım Tartışması ve Köroğlu Şiirlerinin Formül Kavramı Çerçevesinde İncelenmesi. **Milli Folklor**, 28 (110), 41-55.

Erol, Mehmet. (Haziran 2011). Âşık Şeref Taşlıova'dan Derlenen Halk Hikâyeleri. **Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 1 (1), 90-93.

Güleç, Elif Sanem. (Ağustos 2010- Ekim 2010). Kerem ile Aslı Hikâyesinin Halk Hikâyeleri Motif Yapısı Bakımından Kerem Operasıyla Karşılaştırılması. **Akademik Araştırmalar Dergisi**, 12 (46), 155-184.

Hança, Baki Bora. (Aralık 2012). Tanım mı Tarif mi? Halk Hikâyesinin Tanımlanması Meselesi. **Jasss**, 5 (8), 693-699.

Irmak, Yılmaz ve Bars, Mehmet Emin. (2018). Bir Realist Halk Hikâyesi: Hikâye-i Mansûr. **MANAS Journal of Social Studies**, 7 (2), 1-18.

Kafkasyalı, Ali. (2007). Azerbaycan, İran ve Türkiye Türk Halk Hikâyelerinde Erzurum. **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, 33, 97-131.

Kara, Çiğdem. (2014/4). Halk Hikâyelerindeki Aşkın Antropolojik Betimlemesi. **Folklor/ Edebiyat**, 20 (80), 53-84.

Kaya, Muharrem. (2009). Destandan Halk Hikâyesine Değişen Beden Tasvirleri. **Beden Kitabı**, İstanbul 201-213.

Kılıç, Ebru. (Aralık 2014). Uygur Türklerinin Destan ve Halk Hikâyelerinde Hızır Tipi. **Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi**, 4, 45-55.

Konyalı, Bekir Şakir. (2009/4). Halk Hikâyelerinde Geleneksel Hayat ve Din. **Hece Öykü Dergisi**, 32, 82-87.

Köktürk, Şahin. (2008). Halk Hikâyelerinin Dili. **Hece Öykü**, 29, 109-122.

Köktürk, Şahin. (2018). Halk Hikâyelerinin Manzum Mensur Özellikleri. **Hece Öykü**, 32, 67-74.

Ogur, Erol ve Taş, Hülya. (2013/2). Âşık Mevlüt İhsanî'nin Halk Hikâyelerinde Değerler. **Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 14 (25), 229-244.

Okuşluk Şenesen, Refiye. (İstanbul 2010). Hatay/ Hassa'da Hikâyecilik Geleneği ve Halk Hikâyeleri İncelemeleri: Bağ Böyrek Rivayeti. **Motif Akademi Halk Bilimi Dergisi**, 1, 23-56.

Okuşluk Şenesen, Refiye. (Temmuz 2018). Halk Hikâyesi Metinlerinin Nesne Dünyasından Örnekler. **Asia Minor Studies Dergisi**, 6 (12), 272-296.

Özay, Yeliz. (2009). Metinlerarasılık ve Türk Halk Hikâyelerinde Ana - Metinsel Dönüşümler. **Milli Folklor**, 21 (83), 6-18.

Özdemir, Mehmet. (2018). Aşk ve Kahramanlık Konulu Türk Halk Hikâyelerinde Düşman Tipi. **Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi**, 10 (18), 243-270.

Özdemir, Mehmet. (Mayıs 2018). Halk Hikâyelerinde İşlevlerin Kişiler Arasındaki Dağılımı Üzerine Bir İnceleme: Kerem ile Aslı - Ferhat ile Şirin Karşılaştırması. **Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi**, 6 (13), 204-220.

Sağlık, Şaban. (Kasım 2009/4). Halk Hikâyelerinde Tahkiye Tekniği ve Kurgu. **Hece Öykü Dergisi**, 32, 48-57.

Savaşkan, Vafa. (2017). Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenlerinin Liselerdeki Türk Edebiyatı Eğitimi İçinde Halk Hikâyesi Öğretiminin Yeterliliğine İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi. **Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi**, 6 (3), 1706-1725.

Şenocak, Ebru. (2010). Mitolojik Konulu Bir Halk Hikâyesi “Leylâ ile Mecnûn Hikâyesi” Merkezinde Yıldız Dönüşüm. **Milli Folklor**, 22 (86), 20-29.

Tanç, Nilüfer. (Bahar 2018). Realist Halk Hikâyesi ile Roman Arasında Kürkcü-Zâde Osman Remzi'nin Sergüzeşt-İ Mâzî Yahud Vâmık u Azrâ Mesnevîsi. **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, 17 (66), 482-492.

Timurtaş, Abdulhadi. (2014). el Hikayetu l Arabiyyetu ş Şabiyye bi Mardin Dirase Tahiliyye Mardin de Arap Halk Hikâyeleri Analitik bir Çalışma. **DİRASAT**, 39, 145-166.

Timurtaş, Abdulhadi. (2018). Takaniyatı Binai'xxl-Kıssati'xxş-Şabiyye fi Mardin ve fi Katar -Dirase Mukarana-. **Ansaq**, 2 (2), 59-72.

Türkan, Kadriye. (2013). Ruhsatî'nin Şiirlerinde Metinlerarası Bağlamda Halk Hikâyeleri. **Folklor/Edebiyat**, 19 (74), 73-84.

Türkmen, Emre. (2017). Ülkü Önal, Şavşat, Ardanuç ve Yusufeli den Masallar ve Halk Hikâyeleri. **Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, 23, 267-272.

Uğurlu, Serdar. (2016). Âşıkların Yaşamlarıyla İlgili Türk Halk Hikâyeleri Çeviri. **Türk Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halk İlimi Araştırmaları Dergisi**, 4 (7), 287-296.

Uzun, Adnan. (Eylül 2012). Neylî'nin Hôşâ Hikâye-i Manzûme-i Dil-cû Âzmâyiş-i Tab'-ı Nâdire-gû adlı Mesnevisinin Leyla vü Mecnûn Hüsn ü Aşk Mesnevileri ve Aslı ile Kerem Halk Hikâyesiyle Karşılaştırılması. **Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi**, 1 (3), 61-72.

Yeşil, Nilüfer. (2011). Modernleştirmenin Erotik Topraklarında Bir Halk Hikâyesinin Geleneksel Kadın Kahramanı: Suna. **Milli Folklor**, 23 (90), 78-85.

Yıldız, Tuna. (2009). Evlidir Ne Yapsa Yeridir Filminde “Kutsal Aşk”ın Parodileştirilmesi. **Milli Folklor**, 21 (83), 70-78.

Yıldız, Tuna. (2015). Değişen Bağlamlar, Dönüşen Anlatılar: Halk Hikâyelerinden Beyaz Perdeye Metinlerarası İlişkiler. **Milli Folklor**, 108, 135-146.

Bildiriler

Akbalık, Esra. (05-06 Mayıs 2014). Halk Hikâyelerinde Kadın ve Mekân İlişkisi. Edebiyatta ve Sanatta Kadın Sempozyumu, İstanbul.

Akbalık, Esra. (13-15 Mart 2015). Bir İnanç Pratiği Olarak Büyü ve Türk Halk Hikâyelerinde Kadın ve Büyü İlişkisi. Halk Kültüründe Kadın Uluslararası Sempozyumu, Şanlıurfa.

Akkaya, Nevin ve Özdemir, Serpil. (16-18 Ekim 2010). Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Halk Hikâyelerinden Yararlanma. III. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu, İzmir, s.53-55.

Aktaş Polat, Semra, Polat, Serkan ve Batman, Orhan. (03-05 Mayıs 2012). Soyut Kültürel Miras Olarak Halk Hikâyelerinin Şehir Tanıtım Unsuru Olarak Kullanılması Ferhat ile Şirin. 1. Uluslararası Niğde Dil, Kültür ve Tarih Sempozyumu, Niğde.

Alptekin, Ali Berat. (13-15 Ekim 2011). Bir İletişim Aracı Olan Mektubun Türk Halk Hikâyelerine Yansıması. II. Fırat Üniversitesi İletişim Fakültesi Medya ve Etik Sempozyumu, Elazığ, s. 379-391.

Alptekin, Ali Berat. (17-18 Nisan 2017). Halk Hikâyelerinin Şiirsel Yapısında Muamma ve Eğitici Yönü. 2. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatları Öğretimi Sempozyumu, Ankara, s. 37-44.

Altun, Işıl. (31.05.2012 – 02.06.2012). Halk Hikâyelerinde Olay ve Düşünce Aktarımlarında Digressiondan Arasöz Yararlanma. I. Uluslararası Âşık Sümmani ve Âşıklık Geleneği Sempozyumu, Erzurum.

Aydoğdu Betül. (04-05 Aralık 2007). Bir Türün Yeniden Yorumlanması Halk Hikâyelerinden Arabesk Filmlere. II. Türk Dili ve Edebiyatı Öğrenci Sempozyumu, Kayseri, s. 27.

Başaran, Uğur. (24-27 Ekim 2013). Halk Hikâyelerinin Günümüz Versiyonları Üzerine. VIII. Uluslararası Türk Kültürü Kongresi, Eskişehir.

Çek, Songül. (12-15 Temmuz 2016). Türk Halk Hikâyelerinde Çok Kültürlülük ve Göç Üzerine Bir Değerlendirme. TMC 2016 – Turkish Migration Conference 2016, Austria, s. 47.

Çetin, İsmet. (30.09.2013 – 04.10.2013). Geleneğin Tekâmülü ve Değişimi Türk Halk Hikâyeleri Örneği. VIII. Milletlerarası Türkoloji Kongresi, İstanbul.

Çetin, İsmet. (15-17 Nisan 2015). Türk Halk Hikâyelerinde Mekân. 2. Türk Dili ve Edebiyatı Kurultayı, İstanbul.

Çetin, İsmet. (12-14 Mayıs 2017). Halk Hikâyelerinde Erkek Şahıs Kadrosu. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Bilgi Şöleni, Erzurum.

Çetin, İsmet. (03-05 Kasım 2017). Halk Hikâyelerinde Kadın Şahıs Kadrosu. I. Eğitim Bilimleri ve Sosyal Bilimler Sempozyumu, Bandırma.

Çıkla, Selçuk. (11-12 Mayıs 2017). Türk Edebiyatında Dirijizmin Halk Hikâyeleri Boyutu. 1. Uluslararası Dil, Sanat ve İktidar Sempozyumu, Giresun.

Çolak, Faruk. (03-05 Nisan 2008). Halk Hikâyelerinde İstanbul. I. Uluslararası Türk Edebiyatında İstanbul Sempozyumu Bildirileri, İstanbul, s. 271-289.

Deveci, Ümral ve Ayyıldız, Kadriye. (13-16 Ekim 2009). Türk Halk Hikâyelerinin Kurgusunda Kadının Rolü. Uluslararası Multidisipliner Kadın Kongresi, İzmir.

Durgun, Recep ve Kuyumcu, Hakan. (20-26 Eylül 2014). Türk Halk Hikâyesi Kerem ile Aslı ve Hint Halk Hikâyesi Hir Racha Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme. III. International Turkish Art, History and Folklore Congress/Art Activities, Hindistan.

Duymaz, Ali. (28-31 Mayıs 2010). Destan ve Halk Hikâyelerinde Akından Gurbete Göç. Halk Kültüründe Göç Uluslararası Sempozyumu, Balıkesir.

Duymaz, Ali. (16-17 Eylül 2011). 120 Yılında Halk Hikâyeleri Araştırmaları Tarihine Bir Bakış. Türk Halk Biliminin 100. Yılına Doğru Bir Adım Tespiti Türk Halk Bilimi Çalışmaları Kurultayı, İstanbul.

Duymaz, Ali. (22-25 Ekim 2011). Halk Hikâyelerinin Oluşumunda Türkülerin Yeri ve Kerem Türküleri. Kültürümüzde Türkü Sempozyumu, Sivas.

Duymaz, Ali. (26-27 Mart 2012). Âşık Şenlik'in Hikâyeleri Çerçevesinde Halk Hikâyelerinin Tasnifi Meselesine Dair Bir Değerlendirme. Uluslararası Âşık Şenlik Sempozyumu, Kars.

Elhan Nayir, Aynur. (20-29 Nisan 2011). Aslı ile Kerem Halk Hikâyesinin A. Saygun ve Ü. Hacıbeyov Operalarına Yansıması Operaların Dramaturji Açısından İncelenmesi. Güney Kafkasya Halkları Dil – Tarih – Kültür İlişkileri Uluslararası Bilgi Şöleni, Ordu.

Erzen, Ramazan Melih. (03-05 Kasım 2017). Halk Hikâyesinden Manzum Tiyatroya: Kerem ile Aslı. ISCER (1. Uluslararası Sosyal Bilimler ve Eğitim Araştırmaları Sempozyumu), Antalya.

Gasıмова, Lala. (31.05.2012 – 02.06.2012). Azerbaycan Âşıklarının Adları Etrafında Teşekkür Eden Halk Hikâyelerindeki Rüya Motifi. I. Uluslararası Âşık Sümmani ve Âşıklık Geleneği Sempozyumu, Erzurum.

Kardaş, Canser. (15-17 Ekim 2014). Bir Halk Hikâyesinin İki Kültüre Yansıması Şah İsmail / Şêx Smayil. V. Uluslararası Karşılaştırmalı Edebiyat Sempozyumu, Mersin, s. 306.

Kasapoğlu Akyol, Pınar. (08-10 Haziran 2016). Mitler Halk Hikâyeleri ve Masallar İnternet Projesi ile Sözlü Anlatıların Farklı Bir Aktarımı. 2nd International Language, Culture and Literature Workshops, Antalya.

Kılıç, Müzahir. (28-30 Eylül 2018). Türk Edebiyatında Kötü İnsan Tipi ve Mem û Zin’de Bekir Örneği. 2.Uluslararası Ahmed-i Hâni Sempozyumu, Doğubeyazıt-AĞRI.

Kobotarian, Nabı. (25-27 Mart 2016). Şikârî Destan’ında Ana Oğul İlişkisi ve Aile Yapısı. Halk Kültüründe Aile, Edirne.

Özarlan, Metin. (03-04 Ekim 2013). İpek Yolu’nda Halk Âşıkları ve Halk Hikâyeleri. Uluslararası İpek Yolunda Türk Dünyası Ortak Kültür Mirası Konferansı Bildiri Kitabı, Ankara.

Özcan, Nurgül. (10-15.09.2007) Anadolu Halk Hikâyesi “Ferhat ve Şirin” ile Şâhî’nin “Ferhâdnâmesi” nin Karşılaştırılması. ICANAS, Ankara, s. 1209-1224.

Özcan, Recai. (10-12 Mayıs 2008). Türk Romanının İlk Örneklerinde Halk Hikâyelerinin İzleri. Uluslararası Hıdırellez Bahar Şenlikleri Sempozyumu, Üsküp.

Saluk, Reyhan Gökben. (12-14 Eylül 2012). Realist Halk Hikâyelerinde Gerçeklik, Gelenek ve Sosyal Hayata Dair Yansımalar. II. Uluslararası Türkoloji Sempozyumu, Polonya.

Savaşkan, Vafa. (19-21 Haziran 2014). Edebiyat Eğitimi Açısından Geçmişten Günümüze Halk Hikâyeleri. 7. Uluslararası Türkçenin Eğitimi Öğretimi Kurultayı, Muğla.

Savaşkan, Vafa. (11-14 Mayıs 2017). Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenlerinin Liselerdeki Türk Edebiyatı Eğitimi İçinde Halk Hikâyesi Öğretiminin Yeterliğine İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi. IX. Uluslararası Eğitim Araştırmaları Kongresi, Ordu.

Sayar, Sait. (08-09 Nisan 2018). Kağızmanlı Hıfzı’nın Hayatı ve Şiirleri Etrafında Teşekkül Eden Halk Hikâyelerinin Tüketim Bağlamları. Ölümünün 100. Yılında Kağızmanlı Hıfzı Uluslararası Sempozyumu, Kars, s. 97.

Timurtaş, Abdulhadi. (26-27 Nisan 2017). Mardin ve Katar'da Halk Hikâyelerinin Yapı Teknikleri (Karşılaştırmalı Bir Çalışma). Katar ve Arap Körfezi Ülkelerinde Edebi Söylem, Doha.

Türkan, Kadriye. (21-24 Kasım 2011). Ruhsatî'nin Şiirlerinde Metinlerarası Bağlamda Halk Hikâyeleri. 8. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi, Ankara.

Türkan, Kadriye. (07-09 Nisan 2018). Kağızmanlı Hıfzı'nın Şiirlerinde Yer Alan Halk Hikâyeleri. Uluslararası İnsan ve Toplum Bilimleri Sempozyumu, İstanbul.

Türkmen, Fikret ve Türker, Ferah. (07-09 Ekim 2010). Gürcistan' da Türk Halk Hikâyeleri. Türk Dilinin ve Edebiyatının Yayılma Alanları Bilgi Şöleni Bildirileri, Kayseri.

Ulutürk, Betül ve Ölmez, Zühal. (25.04.2016). Halaçça Halk Hikâyelerinin Arkaik Söz Varlığı Üzerine. Uluslararası Yulduz Türk Dili Sempozyumu, İstanbul.

Yücel Çetin, Ayşe. (25-28 Eylül 2017). Gelenekselden Modernizeye Halk Hikâyeleri ve Dil Değişimi. XII. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı Bildirileri Kitabı, Bükreş.

Yücel Çetin, Ayşe. (03-05 Kasım 2017). Kazakistan Sahası Halk Hikâyelerinde Kadın Tipolojisi. Uluslararası Eğitim Bilimleri ve Sosyal Bilimler Sempozyumu, Ankara.

3. ÂŞIK NURİ ÇIRAĞI, HAYATI, ÂŞIKLIĞI VE HİKÂYECİLİĞİ¹³

Âşıklık, kökleri ozan-baksı geleneğine dek uzanan ve sözlü kültürümüze dayanan edebî bir gelenek olarak Türk Edebiyatı içerisinde önemli bir yere sahiptir. Âşıklık geleneğinin yüzyıllar öncesinden günümüze kadar canlılığını korumuş olması, bu önemi arttıran başka bir etkidir.

Teknolojik, toplumsal, siyasal ve kültürel alanlarda hızlı değişimlerin yaşandığı ve değişimlerin, toplumların yaşamlarındaki birçok geleneğin niteliğini kolayca değiştirebildiği günümüzde Âşık Nuri Çırağı, bir yandan âşıklık geleneğinin geçirdiği değişimlerin tespiti; diğer yandan da geleneğin öz niteliklerinin değerlendirilebilmesi bağlamında âşıklık geleneği temsilcileri arasında önemli bir örnektir.

Âşık Nuri Çırağı, günümüz geleneğinin önemli merkezlerden birisi olan Erzurum'da yetişmiştir. Nuri Çırağı, âşıklık geleneğinin gereklilikleri olan usta-çırak ilişkisiyle yetişme, irticalen şiir söyleme, rüya görme, özgün ürünler verme gibi özellikleri taşıyan güçlü bir gelenek temsilcisidir.

Âşık Nuri Çırağı'nın hayatı, sanatı ve şiirleriyle ilgili bilgiler içeren beş adet yayımlanmamış lisans tezi bulunmaktadır.¹⁴ Bunların dışında âşığın şiirlerinin yer aldığı birçok kitap bulunmaktadır.

¹³ Bu bölümün yazımında Altun ve Özdemir'in (2011) hazırladıkları eserden faydalanılmıştır.

¹⁴ Yaptığımız son görüşmede (04.11.2018) ise kendi adına yapılan tez çalışmalarının beş ile sınırlı olmayıp, birçok öğrenciyle çalıştığını; ancak kimlerle çalıştığını hatırlamadığını belirtmiştir ve çalışma yapan öğrencilerin çalışmalarını devam ettirmeleri konusunda şüphe ettiğini de sözlerine eklemiştir.

3. 1. Hayatı

3. 1. 1. Kimliği

Âşığın adı ve soyadı Nuri Cihan Karataş'tır. Âşık Nuri Çırağı, 1948 yılının Ekim ayında Erzurum'un Şenkaya ilçesine bağlı Gaziler (Bardız) nahiyesinin, eski adı Çermik olan Kaynak köyünde doğmuştur. Nüfus kayıtlarına göre doğum tarihi 01.12.1949'dur. Ailesinin tek çocuğudur.

3. 1. 2. Ailesi

Âşığın dedesinin ismi Süleyman, babaannesinin ismi Fadime, babasının ismi Muhammed Hamit'tir. Âşığın babası sağlığında geçimini çiftçilikle sürdürmüştür. 1975 yılında 55-56 yaşındayken vefat etmiştir. Âşığın annesi Emine (Seher) Hanım'dır. Emine Hanım, doğum yapmasından kaynaklanan bir hastalıktan dolayı 1969 yılında 46-47 yaşındayken vefat etmiştir. Âşık Nuri Çırağı, annesinin vefatını askerdeyken hava değişimi için döndüğü memleketinde öğrendiğini belirtmektedir. Emine Hanım'ın babası Mahmut Onbaşı, annesi Gülizar Hanım'dır. Gülizar Hanım aslen Posikli, Mahmut Onbaşı ise Çatalelma köyündendir. Sağlıklarında geçimlerini çiftçilikle sürdürmüşlerdir.

Nuri Çırağı âşıklığa ilk başladığında babası bu olaya çok sıcak bakmıştır. Âşık bunu, yaptığı işin kötü bir iş olmadığından ileri geldiğini söylemektedir. Âşıklık onlarda muhterem bir iş olduğundan halk âşıklara saygıyla bakarmış. Âşığa göre olması gereken de budur. Ona göre âşıklar halkın önderi, kanaat önderidir, bilge kişilerdir. Halkın onlara rağbet ettiğini ve hâlâ bugün olmuş yine rağbet ettiklerini söylemektedir. Çarşıya dahi çıktığında karşılaştığı kişilerin çoğunun kendisiyle ilgileneceğini, en azından bir "Nasılsın?" diyeceklerini söylemektedir. Âşıklık mesleğini ailesinde kendi dışında öncesinde ve sonrasında yapan olmamıştır. Bundan sonra da yapacaklarına pek ümit vermemektedir. Buna sebep olarak da yaşamın sanallaştığını şu sözlerle ifade etmiştir:

"Benim çok ehl-i dil (gönül adamı, gönül dilinden anlayan) bir babam vardı. Allah rahmet eylesin çok sohbetkâr bir adamdı. Adı Muhammet Hamit'ti. Konuştuğu zaman taşı da dinletebilecek bir kabiliyeti vardı ve sohbetini dinletirdi. Babam köy insanıydı. Çiftliğiyle çocuğuyla kendince yaşardı. Şu anda neslimizden bu işi yapan, yaptıran yok ve yapacak da yok gibi gözüküyor. Ancak torunlarımızdan ileride nasıl

bir nesil gelir ya da gelmez bilemiyorum. Geleceğine pek inanmıyorum. Çünkü gelebilecekleri bir ortam yok. Ne öğreniliyorsa her şey sanal ortamda öğreniliyor. Kızım biz çocukluk ve delikanlılık zamanımızda hatta evlendikten sonra bile bir topluma gittiğimizde büyüklerin yanında saygılı otururduk yani, öyle büyüklerin yanında ayağını uzatmak diye bir şey yoktu. En azından bağdaş kurardık, top otururduk. Âdab-ı muaşerete uyarak terbiyeli ve adabı gözeterek otururduk. Büyüklerden biri gözünü kızarttığı zaman ona karşı gelme şansımız yoktu. Şimdi ilkokul yaşındaki çocuk sokakta sigara içiyor. Çocuğa “Evladım içme!” deyince “Sana ne sen benim kâhyam mısın?” diyor. Aynı sözü geçenlerde bir çocuk bana dedi. Ben de “Oğlum o zaman biraz daha fazla artır iki tane iç!” dedim. Kızım her şey zamana ve zemine göre oluyor.”

3. 1. 3. Eğitimi ve Askerliği

Nuri Çırağı, ilkokulu 1960-61 eğitim öğretim yılında bitirmiştir. Mezuniyetini takiben Erzurum Yavuz Sultan Selim Öğretmen Okulu’nu kazanmış, ancak annesinin kendisinden ayrı kalmak istememesi üzerine bu okula kaydolmamıştır. Askerliğini 1969-1971 yılları arasında yapmıştır. Askerliğinin acemi birliğinde geçirdiği dönemini Denizli’de onuncu piyade alayı üçüncü tabur ikinci bölükte, usta birliğinde geçirdiği dönemini ise Ankara Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayı’nın bando bölümünde tamamlamıştır.

3. 1. 4. Evliliği

Âşık Nuri Çırağı on yedi yaşındayken, on altı yaşında olan halasının kızı Zennure (İsmigül) Hanım’la evlenmiştir. Evlendiği dönem bir yandan çiftçilik yaptığını, bir yandan da çıraklık eğitimini sürdürdüğünü bildirmektedir. Âşık Nuri Çırağı’nın Emine, Neşe, Mehmet, Mansur, Ahmet Nesimi, Ali İmran ve Ömer Faruk adında altı çocuğu ve on yedi tane de torunu vardır.

3. 1. 5. Yaptığı İşler

Âşık Nuri Çırağı, birçok iş deneyiminin olduğunu belirtmektedir. Askere gidene kadar çiftçilik ve çıraklıkla iştigal ederken, daha sonraki dönemlerde Erzurum’da kahvehane işletmeciliği (1976-1993), traktör acenteliği (1979-1980), hızar atölyesi ve su tesisatı dükkânı işletmeciliği (1981-1983), market işletmeciliği

(1988-1992) ve otel işletmeciliği (1988-1993) yapmıştır. Traktör acenteliğini Çukurova Grubun'dan Ali Doğanay ile ortak yapmıştır ve bu ortaklık çok uzun ömürlü olmamıştır. Su tesisatı dükkânı işletmeciliğinde de işine güvendiği bir ustaya sermaye sağlayarak beraber iş yapmışlardır; ancak bu iş de çok uzun sürmemiştir. Diğer işletmeleri ise ortak olmadan kendi başına yürütmüştür. Bunların dışında ayrıca âşıkların canlı performans sergiledikleri Gülhane Parkı Âşıklar Çadırı (1993-1999), Gebze Âşıklar Kahvesi (2000-2004), İzmit Çenesuyu Parkı Âşıklar Otağı (2001-2005), Ümraniye Âşıklar Divanı (2001-2005) gibi mekânların işletmeciliğini yaptığını da belirtmiştir.

Âşığın bir diğer geçim kaynağı da 1971'den bu yana aralıklarla çıkardığı müzik albümleri olmuştur. İçinde iki türkünün yer aldığı ilk kırk beşlik plağını 1971 yılında çıkarmıştır. 1977 yılında Âşık Murat Çobanoğlu, Âşık Rüstem Alyansoğlu ve 1988 yılında Âşık Yaşar Reyhani'yle ayrı ayrı üç atışma albümü; 1978 (Eline Kurban), 1979, 1982, 1998 (Unutamadım), 2002 (Emimoğlu) ve 2005 (Yaralıyım Öksüzüm) yıllarında da solo albümler olmak üzere on adet albüm hazırlamıştır. 2005 yılından sonra albüm çıkarmadığını dile getirmiştir. Âşığın Paramparça (Yar Yanına) türküsü Kazak sanatçılar tarafından seslendirilmiştir ve bu türküyü bir de klip çekilmiştir.

Âşık Nuri Çırağı, 1968 yılından itibaren TRT Kars Radyosu'nun onaylı mahallî sanatçısı olarak birçok televizyon ve radyo programına katılmasının yanında, Kültür Bakanlığı katkılarıyla TRT'de yayınlanan “Yaşayan Âşıklık Geleneği” programında türküler söyleyen on âşıktan biri olmuştur. 1995-1996 yayın sezonunda Samanyolu Televizyonu'nda (STV) “Âşıklar Kervanı” adlı programı hazırlayıp sunmuştur. 2005 yılında başladığı TV 5 adlı televizyon kanalında hazırlayıp sunduğu ve Pazar günleri yayınlanan “Âşıklar Meydanı” adlı programı 2015 yılına kadar devam etmiştir. Aynı program, 2015 yılından itibaren Çay TV adlı televizyon kanalında devam etmiş ve halen aynı kanalda Pazar günleri yayınına devam etmektedir.

Âşık Nuri Çırağı, 2017 yılında Çay TV'de program yaptığı sıralarda “Âşıklar Kahvesi” isimli Kardelen TV'de Cumartesi günü yayınlanan sadece bir bölümlük programın da sunuculuğunu yapmıştır. Anlaşma sağlanamadığından programın

devamlılığı olmamıştır. Kendi sunduğu programların dışında, TRT başta olmak üzere pek çok televizyon programına da konuk sanatçı olarak katılmıştır.

3. 1. 6. Gebze'ye Göçü

Âşık, Erzurum'dan Gebze'ye yirmi altı yıl önce göç etmiştir ve halen de orada ikâmet etmektedir. Nerelerde sanatını icra ettiğini şu sözlerle dile getirmiştir:

“Yirmi beş yıl önce buraya Erzurum'dan Gebze'ye ikamet ettim. Yirmi beş yıldır da halen burada yaşıyorum. Bir aralar burada icra ortamımız oldu. İstanbul'a geldiğimde Gülhane Park'ında, Ümraniye'de, İzmit Çenesuyu'nda, Gebze'de falan bulunan kahvelerde ve çadırlarda bir şeyler yaptık. Artık hem yaşlandık hem de âşıklığın dozu da bitmek üzere, bir nevi bitiyor. İnsanlar, toplum ne şekil bir yere gidiyorsa ifade de edemiyorum. Toplum bir tarafa uçuyor, gidiyor. Belki iyiye belki de kötüye gidiyor biz kâhin değiliz bilemeyiz. Şu kadar söyleyeyim ki beşeri ve ailevi ilişkiler bitiyor. Bir apartmanda yirmi tane ev var ve komşular birbirini tanımıyor. Biri ölse on gün sonra duyuyorlar ve karşıdan geçmiş olsun diyorlar. Beşeri ilişkilerin bittiği yerde her şey biter. İnsanlar sanallaştı ve makineleşti. Bu iş de insanla olan bir iştir.

Kültürün bol olduğu Erzurum'dan göç ettiği zaman bulunduğu yere adaptasyon sorunu yaşayıp yaşamadığı ile ilgili âşık şunları söylemiştir:

“Zaten aynı kültürün insanlarıyla oturup kalkıyoruz burada da. Erzurumlu, Karslı, Sivash, Erzincanlı efendim Bayburthu, Gümüşhaneli, Artvinli, Ağrılı vesaire hepsiyle beraber oturup kalkıyorum. Tabi eski ahengi bulamıyorsun; ama yine de kendi yörenin insanlarıyla beraber oluyorsun.”

3. 2. Mahlası, Tarikat ve Zümre İlişkisi

Âşık Nuri Çırağı mahlasını, 1967'de ustası Âşık Mevlüt İhsanî ile katıldığı Konya Âşıklar Bayramı'nda; Orhan Şaik Gökyay, Feyzi Halıcı, Ahmet Kabaklı, Behçet Kemal Çağlar, Âşık Veysel, Osman Atilla ve İhsan Hınçer'in bulunduğu jürinin kendisini performansından dolayı takdir etmesi ve “aydınlık, ışık saçan” anlamlarından hareketle “çıra, çerağ” yakıştırmasını yapmasıyla aldığını belirtmektedir. Âşık mahlasını nasıl aldığını şu şekilde anlatmaktadır:

“Ben 1967'de Konya Âşıklar Bayramı'na katıldım. Konya Âşıklar Bayramı 1966'da başlamıştı. Ben de diğer ustalar ve âşıklar gibi 1967'de başladım. Üstadım

Mevlüt İhsani ile beraber (Allah rahmet eylesin) katıldım. Âşıklar bayramında Ahmet Kabaklı, İhsan Hınçer, Orhan Şaik Gökyay, Behçet Kemal Çağlar, Fevzi Halıcı (hâlâ yaşıyor), Mehmet Kaplan gibi kişiler vardı. O gün ben orada çok güzel bir başarı göstermiş olmalıyım ki bana sönmeyen bir ışık anlamında “Çerağı” mahlasını verdiler. Tabi halk buna Çerağı diyemiyor. Onun yerine Çırağı dediler ve öylece kaldı. Mahlasım bugün Nuri Çırağı olarak kaldı ve halk arasında da yaklaşık elli yıldır böyle devam ediyor.”

Âşık Nuri Çırağı, herhangi bir tarikat ya da zümre ile bağlantısının olmadığını belirtmektedir. “Yol” olarak nitelediği tarikatlar hakkında genel olarak “Âşıkların tarikatları iyi bilmesi gerekir, tarikatlar yoldur ve âşıkların bu yolları bilmesi lazım. Benim bir tarikat bağlantım yok ama hepsinin yolunu bilirim. Eğer bir tarikata bağlı olsaydım, Nakşî-Kadirî arasında olurum. Mevlevîlik de çok güzeldir. Bizim oralarda yaygın olan Rufaîcilik vardır. Mesela Kadirî tarikatının piri Abdülkadir Geylanî Hazretleri’dir. Hazreti Ali’ye dayanır. Rufaî tarikatı Hazreti Ebu Bekir’e dayanır, Nakşibendîlik de Hazreti Osman’a dayanır.” ifadeleriyle yansıtmaktadır.

Diğer yandan da âşıklık kurumu ve tarikatlar bağlamında “Âşıklığın kökünde de Alevî felsefesi, Ehl-i Beyt sevdası vardır. Ben de aynı felsefeyi benimseyen bir insanım. Âşıklar çok yönlü insanlardır, sevgiden yanadır. Ayı gayrı bilmem, insana Hak gözüyle bakarım, Hakk’ın yarattığı her şey güzel. Bende sevgi sınırı yoktur.” Yönünde görüş bildirerek tasavvufî anlamda hümanizme dikkat çekmektedir.

Nuri Çırağı, Hz. Ali’yi “Peygamber’in yarısı” olarak addetmekte ve Hz. Muhammed’in “Ehl-i Beyt’i sevmeyen beni sevmez” sözünü anarak Ehl-i Beyt’in, kendisi için önemini belirtmektedir. Ayrıca her fırsatta Ehl-i Beyt konusundaki hassasiyetini vurgulayan âşık, “Ben Ehl-i Beyt’i anlattığım zaman hüüngür hüüngür ağlarım. Kerbela Vakası’nı anlattığım veya duyduğum zaman kendimden geçerim” sözleriyle Kerbela Vakası ve Ehl-i Beyt’in kendisi için önemini belirtmektedir.

3. 3. Âşıklığı

3. 3. 1. Âşıklığa Başlaması

Âşığın çocukluk döneminde savaşa ve savaş nedenli ayrılıklara dair pek çok hikâye, anı, türkü ve dinî anlatı örnekleri dinlediğini ve bunlardan çok etkilendiğini vurgulaması da bu bağlamda önemli bir husustur:

“Benim çocukluğum şehit mezarlarında geçti, şehitlerin hikmetini dinleyerek geçti. Köyümüzde birçok gazi vardı. Ben o gazilerle konuşmuş adamım. O gaziler çok mutlu adamlardı, keramete çok inanırlardı. Bugünküler inanmıyorlar, ‘Şehit kalkar, gezer mi?’ diyorlar. Gezer! Her oğul Allah’ın rızası için, vatani için kalkıp da İstanbul’dan gelip Soğanlı Dağı’nda canını vermez. Bu bir erdemdir, bunu kimse inkâr edemez.”

Âşığın doğup büyüdüğü topraklar bugünkü Sarıkamış harekâtının merkezidir ve her taraf şehit mezarıdır. Belirttiğine göre olduğu köyün birçok mezarı ve bu mezarların her birinde de en az dokuz yüz-bin asker vardır. Çocukken kendisi ve arkadaşları şehit mezarlarının olduğu yerlerde oynarlarmış. O harbin gasisinden birisi de annesinin babası Mahmut Onbaşı’dır. Yaşadıkları yerde şehitlerle ilgili pek çok hikâyeler anlatılmış ve o hikâyeleri heyecanla dinleyen âşık o hayal ile yatarmış. Rüyasında bir şehitle uğraşması neticesinde âşıklığa nasıl başladığını âşık şu sözlerle anlatmıştır:

“Şimdi Zeynep Hanım insanlar neyi hayal edip yatarsa muhakkak onunla kalkar; yani rüya dediğimiz şey budur. Hayal edersiniz ve hayal ettiğiniz o şey rüyanızda görünür. Belki bugün hayal ettiğiniz görünmez; ama bir gün mutlaka görünecektir, siz bilemezsiniz, çünkü o beyine yerleşmiştir artık. Babaannemle bir akşam üzereydi, bir komşudan gelirken, Allahuekber Dağından Erzurum istikametine, yani Çember Dağına (büyük Anvezer Dağı) doğru akşam karanlığında gökkuşağı gibi akınlar, ateşler oluyordu ki ben çok korkmuştum. Babaannem bana, “Korkma şehitler konuşuyorlar.” dedi. İşte o vahametle yatmıştım. Tarih 1954-1955 falan olması lazım. İlkokul ikinci veya üçüncü sınıftaydım veya daha erken olması lazım tam olarak hatırlamıyorum. Belki de okula bile gitmiyordum. Doğru doğru, okula bile gitmiyordum. Hatta bir zaman öyle oldu ki bir rüya gördüm. Rüyamda kapımızın önünde köydeki çocuklarla, yani akranlarımla oyun oynuyordum. Bir aralık elime bir asa aldım, arkadaşlarım bana dediler ki: “O çubuğu elleme; çünkü o çubuk şehidin!” Söylediler ama ben yine de o çubuğu elime aldım. Meğerki o şehidin asasıymış. Alınca kafasında kocaman bir kalpak olan iri cüsseli bir adam, çubuğu elimden alıp o çubukla bana vurdu.

Ben babaannemle yattıyordum, yattığımız odanın kapısının yanında da annemin ya da tam hatırlamıyorum babaannemin sandığı vardı. O kalpaklı adam sağ

tarafımdan öyle bir vurmuş ki ben, o heyecanla sandığın olduğu yere kapının dibine kendimi fırlatıp atmışım. Tabi annem kalktı, babam kalktı, babaannem kalktı; beni okudular, su falan içirdiler, efendim cine uğradı işte uğrak oldu falan gibisinden hikâyeler yapıyordular. Mesele uzun da o rüyadan sonra bende böyle bir aşk-ı feyiz başladı; ağlamalar, büyükleri dinlemeler, şiirler söylemeler falan... Bir de çok enteresan bir şey söyleyeyim Zeynep Hanım, ben birkaç kez Hz. Ali'yi, iki kez de Peygamber Efendimizi rüyamda gördüm. Peygamberimizi birinde tam göremiyorum, ayaklarının altını görür gibi bir halim var; ama birinde çok fevkalade gördüm yani çok mükemmel gördüm. Dağlara bakardım, kuşlara bakardım, insanlara bakardım ve ağlardım. Mesela çok garip bir şey söyleyeyim; Ezan-ı Muhammediye'yi dinlediğim zaman ağlardım, bayrak direğe asıldığı zaman ağlardım, İstiklal Marşı okunduğu zaman kendiliğimden ağlardım öyle. İlkokul üçüncü sınıftayken Cumhuriyet Bayramı'nda öğretmenim bana "Bu Vatan Toprağın Kara Bağrında" şiirini okutmuştu. Bu şiir Orhan Şaik Gökyay Hoca'nın şiiriydi ve ilkokul dördüncü sınıf kitaplarındaydı. Şiiri en az on kez okumuştum, o yaşta çok heyecanlı ve çok da güzel okumuştum.

Mevlüt İhsanî benden yirmi yaş büyüktü ben de o zamanlar daha çocuktum, gençtim; ama onunla gezmeyi, tozmayı, hep yanında olmayı düşünüyordum. O sazının tınısı, o türkülerinin derinliği, duygusu beni halden hale sokuyordu. Zaten kendisi de çok büyük bir âşıktı. Vakti geldi ilkokulu bitirdim. İlkokulu bitirdikten sonra ne yaptım? Bu işe meyil verdim, Mevlüt İhsanî'nin elinden tuttum, usta oldu bana. Mevlüt İhsanî'nin de ustaları var. Ustamın ustalarından biri, Âşık Nihanî diğeri ise bizim komşu köy olan Boyalı köyünden Âşık Alişan. Alişan Usta, Mevlüt Usta'ya kırk gün saz öğretmiş, evinde yatırmış kaldırmış, ona hocalık etmiş. Mürşitsiz mürit olmaz. Sizde o hamur olsa bile, mutlaka o hamuru yoğuran ekmeğe dönüştüren birine de ihtiyacınız vardır. Siz üniversite okudunuz bitirdiniz; ama çeşitli hocalarınız vardı değil mi? Hocasız okunur mu? Yok. O yüzden hocasız talebe olmuyor.

Tabi günler geçip gidiyordu on iki-on üç yaşlarındaydım. İlkokulu bitirdikten sonra değişik bir halim vardı. Hiç akranlarımla oturup kalkmazdım, hep büyüklerle oturup kalkardım, emsallerimden hiç arkadaşım yoktu. Köyde de bir çocuktum, babamın annemin bir tanesiydim. Başka bacım kardeşim yoktur benim. Herkes

severdi beni, yani benim için hiç kapalı kapı yoktu. Kim olursa olsun herkes sever sayardı. Aşırı zengin falan değildik, fakirdik. Ben fakir bir ailenin çocuğuydum. Babamın üç dört tane ineği bir de koyunlarıyla öküzü vardı, başka bir şeyi de yoktu. Böyleydi köy yerinde; fakat çok geniş bir yelpazeye sahiptim, gönlüm çok genişti yani. Sevginin insanı yaşatacağına, insanı yıldızlara çıkaracağına kesinlikle inanıyordum, buna inancım tamdı. Bendeki bu duyguları Mevlüt Usta'da da görüyordum. Büyüdükçe yavaş yavaş irticalen türküler çalıp söylemeye başlamıştım. Bir gün ustama dedim ki:

-Ben neden böyle sizin gibi atışma falan yapamıyorum, türkü yazabildiğim halde neden söyleyemiyorum?

Dedi ki:

-Onun bir anahtarı var, o anahtarı sana vereceğim.

Zaman geçiyordu, on dört yaşlarına falan giriyordum. Bir gün geldi ustama dedim ki:

-Nedir bu anahtar?

O da bana dedi ki:

-Bu kapının açılmasını sağlayan anahtar sevmektir. Sevmeden bu iş olmaz, birini seveceksin.

Zaten ruhumda bu duygu var, yok değil yani. Ta ilkokuldan beri var ruhumda. O zamandan sonra bu ocak daha çok alevlendi, yani yanmaya başladı. Türküler söyledik, koşuşturduk, indik bindik ve bu günlere geldik.”

Nuri Çırağı, şiir ve hikâye dinleme, şiir okuma, türkü söyleme eğilimlerinin küçük yaşlarda başladığını belirtir. Henüz ilkokul ikinci sınıfta aşkın var olduğuna inanmış bir kişidir. Ona göre dünyanın temeli aşka dayanmaktadır ve bundan dolayı aşksız olmaz. Komşu kızına âşık olduğunu; bu aşkının, yaşadığı bölgenin mutaassıplığı ve ailesinin fakirliğinden dolayı platonik bir aşka dönüştüğünü belirterek bu durumu, kendisini âşıklığa yönelten sebepler arasında görmektedir. İlkokulda âşık olduğu sınıf arkadaşı ile ilgili hissettiklerini ve aşk ile ilgili düşüncelerini âşık şöyle anlatmıştır:

“İlkokulda âşık olduğum kişi sınıf arkadaşım. Yanlış anlamazsınız inşallah siz de dinleyiciler de, inanır mısınız hâlâ aynı sevgiyle yaşıyorum; ama elini dahi tutmuş değilim. Hiç haberi de yok. Yaş gelmiş altmışlara dayanmış ondan rahatlıkla dile getiriyorum. Daha hâlâ bunu kimse de bilmez, bizim zamanımızda söylemek şansımız da yoktu. O benim içimde bir ukdedir. Hatta çok garip bir şey söyleyeyim. Bir gün Londra’dayım, Londra çok garip bir memleket. Böyle garibana bir yerdeyim. Birdenbire hatırıma geldi; işte o köy, o çeşmeye gidiş gelişler falan filan... İnanır mısınız belki bir saate kendimi toparlayamadım. Bir köşenin başında oturdum ağladım, kendimi dinledim, hayallerim tazelandı, yani bu tarifi mümkün olmayan bir şey. Karacaoğlan’ın çok enteresan bir dörtlüğü vardır. Der ki:

“Güzel ne güzel olmuşsun

Görölmeyi görölmeyi...”

Altına çok özlem duyuyoruz, alalım da çok altınımız olsun diyoruz. Niye özlem duyup bu kadar çok sahip olmak istiyoruz? Az da onun için. Çok altınımız olsa hiç telaşımıza değil. Şu mutfağı altın doldursanız sizin için hiç önemli olmaz; çünkü yokken daha güzeldir. Erişilemedik şey güzeldir yani bu işin de anası erişilememektir. Eriştikten sonra o bitiyor; ama ona erişemedin mi o senin içinde ukde oluyor, platonlaşıyor, şiirler yazdırıyor. Şimdi sana bana ait olan bir şiir okuyacağım. Bu şiir ta 1970’li yıllarda yazılmış bir şiirdir. Bu şiire bir tasvir şiiri diyeceğiz. Şimdi size onu okuyayım.

Pınarın başında gözledim yarı

Geldi testisini doldurdu gitti.

Konuşmadı ömrüm eyledi yarı

Düşmanı üstüme güldürdü gitti.

Açtı bu sinemde eylenmez yara

Bıraktı gönlümü bu meraklara

Üstelik de göçtü çok uzaklara

Göçünü bu köyden kaldırdı gitti.

Nuri ırağı 'ya çektirdi ile

Yazık mrüm geldi geçti nafile

Ahu bakış ile ok kirpik ile

Vurdu bu sinemi deldirdi gitti.

Şimdi Zeynep Hanım bakın burada bir şey anlatıyor. “Pınarın başında gözledim yâri” diyor. Niye gözledim diyor? Eskiden Anadolu’da çeşmeler şimdiki gibi köylerin içinde değıl uzağındaydı. Köylerin bazılarında birkaç tane eşme, bazılarındaysa sadece bir tane eşme olurdu. O çeşmelere köyün kadınları, güzelleri giderler; helkileri (su kovası), kovaları sırayla doldurup evlerine su taşırdılar. Delikanlıya yavuklusu demiş ki: -Mehmet diyelim Ahmet diyelim-

-Yav Ahmet ben ikinci zamanı çeşmeye gidiyorum. Tenha olur sen de gel oraya, bir bahaneyle belki iki laf ederiz!

En azından hiçbir şey yapmasalar da bakışrlar. Adab-ı muaşeret bu ya birbiriyle konuşmak, görüşmek, tenhada buluşmak nerede! Böyle bir şansları da yok. Tabi delikanlı o saati bekler ve çeşmeye gider. Gider ancak kız ona orada hiç taviz vermez. Niye vermez? Onu sevmediğinden falan değıl, çeşmeye komşunun kızları gelmişlerdir. “Yav, işte Ali’nin kızı Mehmet’in oğıuyla efendim konuşuyordu, biz de gördük.” demesinler diye kız bunu göz önünde bulundurarak yavuklusuyla hiç konuşmaz; çünkü böyle bir şey kötü sayılır. Ama bu durum delikanlıda bir ukde olur.

-Yav, bu beni kandırıyor mu acaba, bunun başka bir sevgilisi daha mı var? diye düşünür.

Pınarın başında gözledim yâri o bana söz vermişti, geldi ve testisini doldurdu gitti; ama benimle hiç konuşmadı diyor. Düşmanı üstüme güldürdü gitti. Düşman kim? O kızı isteyen kişi. Mevlüt Usta çok enteresan bir şey der. Der ki:

-On aşığa bir tek ilek, böler dağıın yamacında.

Nedir bu? Şimdi bir kız bir tane çilektir; ama onu on tane delikanlı ister. On tane delikanlı taş atar; ancak o ilek sadece birinin nasibidir. On aşığa bir tek ilek yani on kişiye bir kişi. Onunun da bir ileğı alacak hali yok ya. O yüzden Mevlüt Usta bu sözü söyler. Bu olay karşısında delikanlı kendini sıkıntıya sokar. Der ki:

-Muhakkak bunun benimle bir sıkıntısı var. Bunun başka bir sevgilisi var. Benimle konuşmadı ya öyleyse ben ne yapayım?

İşte âşıklar burada devreye giriyor ve bu durumu şiirselleştiriyorlar. Kendileri yaşamasa bile o delikanlının fotoğrafını çekiyorlar. Ona tasvir sanatı mı dersiniz ne dersiniz. Âşık bu durumu fotoğraflıyor, şiirselleştiriyor, dizelere döküyor. Bunu dinleyen halktan biri “Yav bunu tam bana yazmış!” diyor. Öbürü de “Vallaha bana yazmış!” diyor. Gördüğünüz gibi yazılan ya da söylenen bu hikâyeler umumlaşıyor. Aradaki âşıkların aracılığı da budur yani tercümanı, sizin düşünüp söyleyemediğinizi âşık düşünüp söylemiştir. Bir Mecnun efsanesi vardır. Bu efsane Fuzuli’nindir. Fuzuli o efsanede kendini anlatır. Zaten âşıklığın ana temalarından biri de kendini karşındaki gibi anlatmaktır. Hikâyeler hâlâ bunu anlatır. Diyelim hikâyeyi Sivas’tan bir Mehmet Efendi yaşar, âşık da bu yaşanılanı kendi duygularını da katarak anlatır. Hikâyeler böyle oluşur ve böyle devam eder. Bunları böyle çoğaltabiliriz.

Aşkın tarifi yapılamıyor; ama aşkı ifade etmenin yolları da bunlardır, yollar buradan başlıyor yani. Şimdi sen birine desen ki; “Ay ben seni çok seviyorum, senin için ölüyorum falan.” O zaman hiçbir lezzeti kalmaz o işin. Ya o duyguyu içten içe hissettirmeyi düşüneceksin veyahut da muhatabın hissettirmeyi düşünecek ki o zaman gerçeği meydana çıksın. Oysa bugünkü çağımızda ne var? Bir eve gidiyorsun adamın beş tane çocuğu var, televizyon açık her birinin elinde de bir telefon var ve hepsi de telefonla uğraşıyor. Yani demek istediğim beşeri ilişkiler bitti, gönül işleri bitti. Hiç böyle bir sıkıntı yok ki! Yani ben sevgilimi görmek için acaba yaylaya giderken mi görebilirim, tarlaya ekin biçmeye giderken mi görebilirim veya kuzuları otlatmak mı da görebilirim hesabını yaparken bugünkü insanın böyle bir derdi yok. İsteyen istediği saniyede buluşabiliyor. Çabuk ulaşılan şeyin de platonlaşması olmaz, biter o iş. Âşıklar aşkın imkânsızlığını anlatmışlar. Demek istediğim, aslında bu söylenenler birer kitap. Âşıklar budur.

Mevlüt İhsanî usta seksen üç yaşında vefat etti. Öldüğü zamana kadar sevdiği kız aklına geldiğinde adamın nefesi kesilirdi. Nefesi kesilir, kendinden geçerdi adam, alacağı yok ya sevdiğini. Alan almış satan satmış, kimsenin kimseden haberi kalmamış; fakat sevdiği hâlâ gözünün önünde. Gönülden o kimseyi ve o sevgiyi söküp atamazsınız. Onun için âşık var, onun için maşuk var. Muhakkak ki sevenin

sevileni olacak ki o iş güzel olsun, yoksa olmadan güzel olmaz ki! Bir üstat -sanırım Sümmanî- der ki:

“Tek taraflı sevdâ adam öldürür

İki baştan haberdar olmayınca”

Bu durumu anlatan sanırım en güzel iki dizedir. Öyle kuru kuruya aşksız olmuyor. Bunu biz sanat edinmişiz, hobi edinmişiz. Yalan dünya gelmiş geçmiş; ama bunun anası, babası, yapısı, yöntemi, evi, barkı aşk. Bunun dışında başka bir şey yok. Ulaşmamakla başlar bu iş. Mesela ben onun zamanına yetişip de göremedim, Kağızmanlı Cemal Hoca varmış. Gülizar diye bir kıza âşık olmuş. Anadolu’da isimler kısaltılarak söylenir ya bundan dolayı Gülizar’a “Gule” derlermiş. Cemal Hoca sevdiği Gule’sine kavuşamamış. Aradan yıllar geçmiş Cemal Hoca da Gule de yaşlanmış. Kadın kağı bir arabanın üstünde yatıyormuş. O zaman insanlar fakir Gule’nin ayakları toz, toprak, kir, pas, çatlamış falan, sonuçta yaşlı bir kadın. Cemal Hoca o kadar bir fırsat bulmuş ki “Ömrümde ilk defa Gule’nin ayaklarını öptüm.” demiş. Bakın o yaşta o adama ömründe sadece bir defa sevdiğinin ayağını öpmek nasip olmuş. Düşünebiliyor musunuz yani?

Siz benim evladımsınız ama bugünkü insanların çoğu cinselliği aşk sanıyorlar. Aşk bu değildir ki. Adam senelerce bir duvara bakmıştır ve o duvarda kendine bir hikmet bulmuştur. Adam bir yere âşık olmuştur ve oradan bir feyz almıştır. Biri de bir kadın görmüştür ve ona âşık olmuştur. Ama bu demek değildir ki onu almıştır. Zaten âşıklar sevdiklerine ulaşırsalar âşık olamazlar. Kavuşurlarsa aşk biter ki kavuşmamalarının sebebi de budur. Mesela, Sümmanî kavuşamamış. Sevdiği Bedahşan’da ki, o günün şartlarıyla oraya nasıl ve neyle gitsin? Bugünün şartlarında gidilir mi? Evet gidilir. Kavuşulur mu? Orasını bilemiyorum. Kavuşurlarsa zaten biter. Niye Nuri Çırağı’yla Sümmanî’yi kıyas edelim ki? Nuri Çırağı dünyanın birçok yerlerini görmesine rağmen ortada kupkuru bir adamdır. Oysa Sümmanî hiçbir yeri görmediği halde dopdolu bir adamdır. O zaman nasıl kıyas edebilir ki? Durum ortadadır ki Sümmanî daha iyidir. Sümmanî dükkânını, hazinesini doldurmuş son model bir kumaştır. Sen onun yanında keten bez satıyorsan olmaz ki. Aradaki fark da budur.”

Nuri Çırağı ilk şiirini dokuz yaşında âşık olduğu sınıf arkadaşından feyz alarak yazdığını şu sözlerle dile getirmiştir:

“İlk şiirimi o sınıf arkadaşımından feyz alarak yazmıştım. Feyz de, melek de, maşuka da o ya. Az evvel bana ait olan okuduğum o şiir bu çağların şiiridir. Hatta TRT 1989’da bu “Unutamadım” türküme köyde bir çekim yaptı. O klip TRT’nin her kanalında çıkar, arada bir yayımlanır. Bir kızla bir çocuk getirdiler, onlar o klipte bizi temsil ettiler. Çeşmenin başında ellerini yuyup yıkadılar, su doldurdular falan gibisinden bir şeyler yaptılar, ben de o türküyü söyledim. Türküyü o klibe yerleştirmişler. Ben klip yapıldığını bilmiyordum, sonradan farkına vardım.”

Nuri Çırağı, yoksulluğun ve diğer imkânsızlıkların neticesinde hâsıl olan “sevgiliye kavuşamama” durumu ile ilgili, geleneğin güçlü temsilcilerinden olan ustası Mevlüt İhsanî’yi de örnek göstermektedir. Aşk, kavuşamama, fakirlik gibi etkenlerin dışında baba ocağından ayrıldığından beri “sılaya olan özlem”in de kendisini etkilediği belirtmektedir. Nuri Çırağı’nın âşıklık yolundaki öğrenciliği, ustası Mevlüt İhsanî’nin 1962 yılında kendisine ilk sazı almasıyla başlar. Çıraklığının başlamasını takiben ustasının nezaretinde ve geleneğin kuralları etrafında saz ve şiir eğitimini alarak birçok mecliste bulunduğunu belirtmektedir.

3. 3. 2. Yetiştği Ortam

Nuri Çırağı’nın yetiştirme sürecinde yaşadığı coğrafyanın sosyo-kültürel ve fiziksel koşulları, âşıklığa yönelişini etkileyen diğer bir dolaylı belirleyicidir. Âşık Nuri Çırağı, yetiştği dönemde kendisini etkilediğini söylediği, müzik ve anlatı geleneklerinin icra zemini durumundaki bu kurumlardan köy odalarıyla ilgili şu bilgileri vermektedir:

“Köy odalarının özelliği şuydu: İnsanlar sedirlerde otururlar, hepsi de birbirinin yüzlerine bakarlardı. Âdâb-ı muaşerete uyulurdu. Meclisin en büyüğü bile ayaklarını uzatmazdı. Köyümüzde okuryazar çoktu. Yüksek rütbeli insanlarımız vardı. Bilge kişiler vardı; savaşı, kerameti anlatırlardı. Bunlar anlatılırken odadaki elli atmış kişiden çıt çıkmazdı. Bunların dışında bu odalarda millet birbirleriyle şakalaşır, sıra türküleri söylerdi. Türkü söylemeyene de ‘Git bakkaldan lokum al, ziyafet çek, koyun kes’ diye ceza verilirdi. Oradaki adab-ı muaşeret çok güzeldi. İnsanlar o odalarda otururken asla sırt sırta oturmazdılar. Herkes birbirinin yüzüne bakacak şekilde otururdu. Buna “peke sistemi” denir. Anlatılanı hatibin yüzüne doğru dönük şekilde dinlersen anlatılanı daha çabuk kavrarsın. Mesela ben camilerde vaaz dinlerken hatibi göremezsem, yüzümü ona doğru dönmezsem

dinlediklerimi çok da anlayamıyorum. Ama hatibi dinlerken yüzümü ona doğru döndüğümde ağzı, gözleri, mimikleri yüz hatları beni daha çok tesir altında bırakıyor. Bizim hikâyeciliğimizde de böyledir. Anlatanın yüzüne dönük olmak her zaman tesiri arttırır. Şimdi adab-ı muaşeretten bahsediyoruz. Mesela, üstadım Mevlüt İhsanî'nin gözleri görmezdi. O zaman gençtik Kars'ta arkadaşlarla kâğıt oynuyorduk. Ustam beni sordu oradakiler de yok dediler. Gözleri görmemesine rağmen benim orada olduğumu biliyordu ve bana kızdı. "Orada zamanını öldürene kadar kalksan bir gazete ya da kitap okusan daha güzel olmaz mı?" dedi. Allah rahmet eylesin çok doğru bir şey söyledi. Kâğıtlarımı orada bırakıp kalktım ve elime gazetemi, kitabımı alıp okudum, camiye gittim, büyüklerle oturdum, ilim adamlarını dolandım. Dursun Cevlanî'ye dedim ki: "Usta beysuyu dediğin makamı nasıl çalıyorsun?" Adam da nasıl çalınacağını gösterdi, ben de hemen çaldım. Al sana öğretmen, al sana işte öğreti."

Âşığa göre her çocuğun belli bir yaşta belli bir ahengi olur. Kendisi ilkokul ikinci ya da üçüncü sınıftayken sohbetler dinlemeye, büyüklerle oturup kalkmaya, hikâyeler ve siyerler dinlemeye çok müptela insanmış. Çocukluğunda komşuların köy odaları varmış oraya çocukları koymazlarmış, ama büyüklere su verme bahanesiyle odaya sokulur onları dinlermiş. Anlatılanları can kulağıyla dinlermiş ve de çok haz almış. Devamında Nuri Çırağı şunları söylemiştir:

"Şimdi çok açık bir şey var. Allah-u Teâlâ diyor ki: "Ya Habibim, seni yaratmasaydım dünyayı yaratmazdım." Büyük usta Sümmanî de diyor ki: "Muhabbetten hâsıl oldu Muhammed, onun için var eyledi on sekiz bin âlemde." Yani işin başında Muhammed, aşk ve sevgi var; onun dışında başka bir şey yok. Üstadım Allah rahmet eylesin Mevlüt İhsanî ile biz aynı köyliüyüz. Ustam ve köylülerle beraber ilkbaharları yaylaya çıkardık. Yaylada "beş evler" diye adlandırılan "L" şeklinde evler vardı, beş kapısı da açılan bir yer. O evlerin önünde de düz olan taşlar vardı adı da "tuz taşları" idi. Sen de bilirsin belki köylerde olur o tuz taşları. Keçiler, koyunlar, inekler o taşın üzerine atılan tuzları yalarlar. O taşların üzerine bazen insanlar da otururlar. Yaylaya çıktığımızda da bazen Mevlüt Usta da o taşlara oturur, köylülerle sohbet eder, çalar söylerdi. Çalıp söylediklerinde kendi dertlerini anlatırdı, ben de herkes gibi dinlerdim; fakat ben daha değişik dinlerdim. Çok değişik dinlememin sebebi, ben de bir aşk-ı feyiz vardı.

İlkokul üçüncü sınıfta -yani kaç yaşında oluyor muşum o zaman, dokuz yaşında falan- ben aşkın varlığını, sevginin, saygının, sevilmenin var olduğunu hissetmişim. Böyle de bir ruhum vardı. Mevlüt Usta'yı da dinledikçe hallerden hallere girerdim."

Âşık Nuri Çırağı, sosyal etkileşim ortamları arasında düğünlerden de bahsetmektedir: *"Düğünler olurdu, bir hafta sürerdi. Eğlenceler yapılır, oyunlar oynanırdı. Oynanan oyunlar, bugünkü profesyonel tiyatrodan daha iyiydi."* Nuri Çırağı, yetiştiği çevrenin kış mevsimindeki sosyal etkinlikleri hakkında şu bilgileri vermiştir: *"Kış uzun sürüyordu. En az altı yedi ay... Ulaşım koşulları da sıkıntılıydı o zaman. Köy halkı çiftçi ve hayvancıydı. Kışın iş olmadığı için komşular birkaç ev toplanıp birbirlerine oturmaya giderlerdi. Evlerde o zaman lüküs yanardı. Bu komşu toplantılarında hikâyeler anlatılırdı, cenk kitapları okunurdu, sıra türküleri söylenirdi."*

Âşık, Kars'ı 1962'de çirakken tanımıştır. Zamanında çok güzel âşıklık geleneği olduğunu ve Kars' ta halkın âşığı daha çok barındırdığını, bu barındırmanın maddi anlamda da bir barındırma olduğunu dile getirmiştir. Mesela Kars' ta toy denilen düğünler yapılırken kızın babasının damadın babasına istediği âşığı getirmezse kızını gelin etmeyeceğini dile getirmesi gibi. Böylece düğünlere çağrılan âşıklar maddi kazançlar sağlarmış. Âşık, o düğünlerle ilgili şunları söylemiştir:

"O âşıklar düğünlerde ne yapardılar? Günümüz düğünlerindeki gibi halay malay çekirtmezlerdi. Âşığın olduğu meclis en ağır meclisti. O mecliste hikâye anlatılırdı, sohbet edilirdi, türküler söylenirdi, iki âşık karşılıklı atışmalar yapardı. Aynı şekilde kahve kültüründe de bunlar yapılırdı. Böyle bir gelenek vardı."

Âşıklığın Erzurum'da da Kars'taki gibi olduğunu, yalnız arada ufak bir ayrımın olduğunu Nuri Çırağı dile getirmiştir. Kars'ta âşıklığın daha çağdaş olduğunu buna nazaran Erzurum'da daha tekkeci olduğunu söylemiştir. Tabi bunun da geçmişte kaldığını eklemiştir. Âşık, 1976'dan 1993'e kadar Erzurum'da on yedi sene kahve işletmiştir. Kahve kültürünün Erzurum'da çok güzel olduğunu ve halkın orada anlatılan hikâyelere olan yoğun ilgisini şöyle dile getirmiştir:

"Erzurum'da bir zamanlar Ramazan programlarımız olmuştu. Ramazanda adam teraviye gidecek ya; ya sandalyesini birine teslim ederdi, ya da torununu veya bir çocuğu falan o sandalyeye oturtup öyle giderdi. Kendisi teraviden geldikten sonra âşığı dinlerdi. Sandalyesi olacaktı orada adamın. O kadar kalabalık olurdu ki

o kahvelerde halk böyle üst üste otururdu; çünkü radyo yoktu, teyp yoktu, televizyon yoktu, hiçbir şey yoktu. Sadece farklı olarak insanları eğlendiren hikâyeleri vardı.

Doğu Anadolu'da kış geceleri gecenin on ikisine, birine kadar uzayan programlar yaparlardı. Bunların adı fasıldı. Orada bulunan topluluğun adı da cemaatti. Ondan sonra çok güzel bir üslup vardı. Mesela; Emrah'ı nerede bıraktık? Zindanda kaldı diyelim. Adam iki üç saat anlatmış zaten, bu gece Emrah zindanda yatsın yarın akşam devam edeceğiz hikâyeye der. Ertesi gün olur âşık meclisinin faslını açar söyler söyler:

-Ey ağalar hikâyeye başlayacağız; ama hikâyeye nerede kalmıştı, der. O ehliler:

-Biz bilmeyiz, ustası bilir, derler. Ama bilmeyenler:

-İşte zindanda kalmıştı, der. O zaman âşık sazı onun kucağına koyar ve der ki:

-Sen biliyorsun öyleyse sen anlat!

Bilmeyip de cevap vermeyen kişiye ne yapılırdı? Ona bir ceza verilirdi. Ya âşığa bahşiş verirdi ya da bütün kahveye çay söylerdi, böyle olurdu yani. Üstatlarımız hikâyeye anlatırken halk dinlerdi, hem de nefessiz dinlerdi. Bir kahvede yüz, yüz elli kişi olurdu ve bol miktarda çay içilirdi; fakat o çay öyle dağıtılırdı ki ses olmazdı. Mesela, benim Erzurum'daki kahvede iki yüz kişi otururdu, tam iki yüz kişi! Üstelik böyle hoparlör falan da yok yani. Benim şimdiki çaldığım sade bir sazla iki yüz kişiye saz çalıp hikâyeye anlatıyorduk. Bunlar gelenektir, adaptır. Zaten âşıklık adap ve edep işidir. Âşıklık mesleği de budur; ama artık yavaş yavaş dünya çığırından çıkıyor. Mevlidi Şerif okunuyor çocuklar dans etmeye kalkıyorlar. Ben dün akşam bir yerdeydim Mevrit okunuyordu, çocuklar zannediyor ki hoca orada müzik yapıyor, kalktı oynamaya başladı. Düğün salonlarına düğünümüz var diye bizi çağırıyorlar gidiyorum, böyle şaşa kalıyorum. Ben ne söyleyeyim, kim ne dinleyecek? Ben Sümmanî söylüyorum çocuk gelmiş pistte dans ediyor. Ben ne yapayım? Onun için âşıklık günümüzde çok zor şartlarda yaşatılan bir meslek.

Aslında âşıklık çok güzel bir meslek; çünkü gönül işi. Şimdi insanlar galaksiye gidiyor, dünyayı keşfediyor, teknoloji almış başını gidiyor; fakat gönlü keşfeden biri var mı hiç! Gönül şudur budur diye keşfeden bir bilim adamı var mı?

Olamaz değil mi! Kalbi değiştiriyorlar, ciğeri değiştiriyorlar, beyni ameliyat ediyorlar; ama o beyindeki endazeyi yapacak bir usta var mı? Yok. Öyleyse âşıklık budur, gönül işidir. Adam deli değil ki tacını tahtını terk edip bir sevgilinin arkasından gitmiş. İsteseydi onu yerinde de alırdı ama ne yapmıştı? Aşkına, sevgisine arılık, duruluk katmış, zoraki bir şey katmamıştı. Eee bugünkü çağ bunu getirmedi, yani insanlar istediği anda buluşup görüşebiliyor. Aşkın ulaşılamayana güzeldir. Ulaşırsanız o güzel değildir, çünkü ulaşılnca o kişiyi öğrenirsin ve her şeyi biter; ama ona yanıp tutuşmak daha güzeldir. Onun için hikâyeler zuhur etmiştir, onun için menkıbeler, destanlar, kitaplar yazılmıştır. Aşk ve âşıklık böyle güzeldir yani.”

Erzurum ve Kars'ta âşıklık geleneğinin hâlâ devam edip etmediğiyle ilgili âşık şunları söylemiştir:

“Hâlâ devam ediyor da tabi eskisi gibi değil. Artık oralar da metropolleşti gibi. Mesela benim Erzurum'da âşıklar kahvem vardı. Ben o kahveyi Erzurum'dan Gülhane parkına taşıdım. Gülhane parkındaki âşıklar kahvemiz iki yüz metre kare bir çadırdı. Günlük en az üç dört defa dolup dolup boşalıyordu. Halk o çadırlara hem çayını içmeye hem de hikâyeler dinlemeye geliyordu. Altı sene o kahveyi işlettim. Daha sonra nasibimiz olmamış ki o kahveyi kapattım. Efendim anlatmaya çalıştığım bu gelenek yavaş yavaş bitiyor, yani modern çağ, insanlar kutunun içine dünyayı sığdırmışlar her şeyi görüyorlar. Biz önceden gergedan nasıl bir hayvan diye hayal edebilir miydik! Şimdi gergedanı televizyonlardan rahatlıkla görebiliyoruz. Biz fillerin yaşantısını veya efendime söyleyeyim timsahın, o büyük su aygırlarının -o aygırların otuz beş santim dişi var- yaşantısını hayal edebilir miydik? Hayır. Büyüklerimiz biliyordu da biz de onların anlattıkları kadar adlarını biliyorduk. Aygır böyle yaşıyor, timsah şöyle yaşıyor, şöyle yumurtluyor, şöyle yavru yapıyor, timsahın dişleri şu irilikte ağzına aldığı hızla hızar gibi bir dakikada parçalıyor; fakat elli, altmış tane yavrusunu bir ağzına doldurup suya götürüyor. Bunların hepsi birer hikmet. Bugün dünya bunları bizim evimizin içine kadar getiriyor. Bu yüzden teknolojiyle beraber bu gelenek de önemini yitirdi.”

3. 3. 3. Aşka ve Âşıklığa Bakışı

Âşığa göre aşk; ulaşılamayan, ulaşıldığında ise önemsizleşen, anlamını yitiren bir şeydir. Ona göre aşk, ulaşılmadığında değerli olur. Âşıklık geleneğinin hâlâ

devam ettiğini ancak âşıkların eski âşıklar gibi olmadığını da dile getiren Nuri Çırağı aşka bakışını ve âşıklığın bugünkü durumunu şu şekilde değerlendirmiştir:

“Kâinat bitmedikçe hiçbir şey bitmez. Gençler yetişiyorlar ama modern çağa göre yetişiyorlar. Şimdi artık bilgisayarlar var ve dünyayı parmağınızın ucundan tıklıyorsunuz. Her şeye rahatça ulaşıp görebiliyorsunuz. Hâlbuki âşık ızdırıp çekendir, ezilendir, ezileni görendir, ızdırabı bilendir, sevendir ve sevgiliye kavuşamayandır. Yani aşığın bir sevgilisi vardır ama ona kavuşamaz. Bunu Karacaoğlan çok güzel bir şekilde ifade eder. Der ki, “Güzel ne güzel olmuşsun görülmeyi görülmeyi / Siyah zülfün tel tel olmuş örülmeyi örülmeyi.”. Şimdi altın niye çok kıymetli? Çünkü az da onun için. İstanbul gibi bir vilayeti düşünün milyonlarca dükkân var, ama altın mağazasını saysanız tomarı elli veya yüz tane yoktur. Demek ki bu iş bu kadar basit değil. Neden şimdi bir Sümmanî, bir Şenlik gibi âşık olmuyor? Veyahut şu anda niye bir Karacaoğlan gibi bir âşık olmuyor? İnsanlar o gün bugünkü gibi değil ki. Onlar âşık olarak belki dağda, taşta yatmışlar. Dünya bugün Elhamdülillah modernleşti. Uçaklarla yolculuk yapıyoruz. Herkesin altında atı, arabası var. Eskiye oranla bir gelişme var. Ben size bir anımı söyleyeyim. Ben 01 Nisan 1967’de Van’ın Erciş kazasına gittim. 10 Mayıs’a kadar orada kırk gün kaldım. Askere gitmemiştim ve bir kahvede kırk gün kaldım. Bir düşünün kırk gün ben ne söyleyeyim ve anlatacak ne sermayem var acaba? Her gece üç-dört saat söylüyorsunuz ve o kırk günü doldurmalısın. O zaman böyle bir ihtiyaç vardı. Âşık da kendini buna göre adapte ediyor, hazırlık yapıyor ve hikâye anlatıyordu. Bugün insanların böyle bir şansı yok. Âşıklar da buna göre âşık. Bir Nuri Çırağı, bir Mevlüt İhsanî kadar âşık olamadığına göre bundan sonra gelenler de aynı şekilde bir Nuri Çırağı olamaz yani çıta yavaş yavaş küçülüyor. Âşık biter mi? Bitmez. Bu insan, bu ruh, bu yaşantı olduğu müddetçe bir de hasretin olduğu yerde âşıklık bitmez.

Âşıklıkta ulaştığınız şey sizin değildir. Bir şeye ulaştınız mı onun projesini ve planını görürsünüz. İnsan ilişkilerinde de bir kadın ve bir erkek ilişkisini düşünün. O seven, sevilen, ayılan, bayılan hatta sevgilileri için kendini suya atan, idam edilen insanları düşünün daha neler neler... Tarih bunu hep anlatır ve yazar. Bugün böyle bir şans yok. İnsan arzu ettiğiyle hemen beraber olabiliyor. Rahatlıkla konuşabiliyor veya en azından bir yerde bir şeyler içebiliyor. Allah rahmet eylesin Mevlüt İhsanî sevdiğini hatırladığı zaman nefesi esilirdi. Konuşurken, ondan bahsederken adamın

nefesi kesilirdi yani ölür gibi bir hale girerdi. Şimdi böyle bir şey yok. Şimdi türkü söyleyenlerimiz var, şiir yazan ve atışma yapan âşıklarımız var ama bu tür âşıklıklar önceki âşıklar gibi değil.”

Âşığa göre “âşığım” diyen kişi hikâye bilmek mecburiyetindedir. Eğer âşık hikâye biliyorsa bu onun kârınadır. Kendisi 1967’de Van Erciş’te kırk gün kalmıştır ve orada hikâyeler, sersuhaneler ve olaylar anlatmıştır. Hikâyelerden Koroğlu’nu, Böyle Bağlar’ı, Ülker Sultan’ı, Emrah-Selvi’yi, Bedr-i Sinan Makber’i, Garip Senem’i, Kerem ile Aslı’yı anlatarak kırk günü bu şekilde dolu dolu geçirmiştir. Âşığa göre hikâye bilmenin yanında âşık, hikâye de tasnif etmelidir. Ustası Mevlüt İhsanî’nin çok iyi bir tasnifçi olduğunu, ondan başka hikâye tasnif eden olmadığını ve üstadından önce de Üstat Çemdik, Şenlik ve Müdamî gibi âşıkların iyi birer tasnifçi olduklarını belirtmiştir.

Âşığa göre mesleğine iyi bakan insanlar yapacağı işe daha çabuk adapte olmaktadır. Kendisinin radyoda bir türkü çaldığı zaman bile anında o türküyü ezber edebilecek bir hafızaya sahip olduğunu, dinlediği bir şeyi anında ezber edebildiğini dile getirmiştir. Ona göre hikâyeler de böyledir yani yazmakla değil de dinleyerek ve ezberde tutarak bu iş yapılmalıdır. Hikâyecilik usta-çırak ilişkisiyle gelendir ve herhangi bir okulu yoktur. Âşığa göre mektebi halk, öğreticisi de ustalardır. Hikâyecilik daha çok ustalardan dinlenen hikâyelerden öğrenilmektedir. Ezber yeteneğiyle ilgili bir anısını şöyle anlatmıştır:

“Ben 1967’de Ercişli Emrah’ı biraz bilirdim. Böyle uzaktan yakından ustamdan falan dinlerdim. 1967’de Van’ın Erciş ilçesinden beni istediler. Bu yüzden Erciş’e gitmem icap etti. Oraya gitmeden Kars’tan bir Ercişli Emrah kitabı aldım. İki gün boyunca köyde o kitaba baktım. (O zamanlar bu fanus lambaların zamanı falan) Türküsüyle beraber zaten birçok hikâyesini biliyordum. Kitaptakilerini de hemencecik öğrendim.”

3. 4. Usta - Çırak İlişkisi

Âşık Nuri Çırağı’nın ustası Âşık Mevlüt İhsanî’dir. Âşık Nuri Çırağı, Mevlüt İhsanî’nin sekiz çırağından ikincisidir. Ustası Mevlüt İhsanî, Nuri Çırağı’nın çıraklık eğitiminin sekiz yıl sürdüğünü; bu eğitimin Nuri Çırağı’nın askere gitmesiyle sona erdiğini belirtmektedir. Âşık Nuri Çırağı’nın çıraklık dönemi boyunca, ailesinin bir ferdi gibi evlerinde yaşadığını belirten Âşık Mevlüt İhsanî, çırağının genel

özelliklerini “Çıraklarımdan Nuri, çok gözü açık ve zekidir. Onun gözü açıklığına hiç kimse yetişemez. Atışma da yapar, söz de söyler, para da kazanır. Bu anlamda fevkalade...” ifadeleriyle belirtmiştir. Âşık, ustasının sekiz yıl olarak ifade ettiği “formal eğitim” in sonrasında da ustasıyla olan birlikteliklerini sürdürdüklerini ifade etmektedir.

Âşık Nuri Çırağı, usta-çırak ilişkisi dâhilindeki eğitim sürecinin kendisi için önemli olduğunu ve bu bağlamda gelenek içindeki diğer âşıklardan farklı bir konumda olduğunu vurgulamıştır. Gelenek içinde bir ustanın eğitiminden geçmenin önemi yanında, âşık adayının bireysel özelliklerinin belirleyiciliğini de “*Şu da bilinmelidir ki, usta âşığa yol yordam öğretir, şiiri kafasına sokamaz.*” sözleriyle vurgulamıştır. Askerdeyken ustası Âşık Mevlüt İhsanî’yle yazışmaları sayesinde bir âşığın nasıl mektuplaşması gerektiğini öğrendiğini belirtmiştir.

3. 4. 1. Çıraklığa Başlaması

Âşık Mevlüt İhsanî Nuri Çırağı’nın köyünde yaşayan bir âşıktır. İcap ettiği zaman gelip bir şeyler söylemiş ve âşık da onu can kulağıyla dinlermiş. Âşık, âşıklığa nasıl başladığını ve Mevlüt İhsanî’nin çırağı olduğu zamanları şu sözlerle anlatmıştır:

“İlkokulda sesim güzeldi ve öğretmenim benim türkü falan söylediğimi hissetmişti. Hatta 1958 yılında bir Cumhuriyet Bayramı’nda Orhan Şaik Gökyay Hoca’nın “Bu Vatan Toprağın Kara Bağrında” şiirini okumuştum. Belki on kez okuttular. O zamanlar birkaç köy birleşir beraber Cumhuriyet Bayramı’nı, 23 Nisan Bayramı’nı falan yapardık. Benim de sevecen bir halim vardı. Fıtratımda da şiire heveslenmek vardı. Şiiri çok severdim ve okurdum. O günün şartlarında bize ulaşan türküler; Karacaoğlan’dan, Sümmanî’den, Emrah’tan, Şenlik’ten ve Üstat Mevlüt İhsanî’den idi. Böylece ilkokulu bitirir bitirmez bu işe başladım. 1961 senesinin Kasım ayının on ikisinde ya da Aralık ayının on birinde başladım. Böylece ustamın elinden tuttum, o gün bugündür devam ediyorum. İşte ustam Mevlüt İhsanî’dir. Her öğrendiğimi ondan ve onun da ustası olan Âşık Nihanî’den ve onun emsali olan değerli arkadaşlarından öğrendim. Onlarla hep beraber olduk. Mesela Posoflu Müdamî, Çobanoğlu’nun babası Gülistan Çobanoğlu, Dursun Cevlanî, Mevlüt İhsanî, Reyhanî, Ruhanî, Sümmanî Baba’nın torunları ve böyle birçok insan arkadaşlarımdı. Hatta Âşık Veysel de vardı. Âşık Veysel ile 1967-1968 senesinde iki

yıl Konya Âşıklar Bayramı'nda beraber bulunduk. İşte öyle böyle o gün bugündür devam ediyorum.”

3. 4. 2. Ustası

Âşık Nuri Çırağı ustası Mevlüt İhsanî'nin hayatı ile ilgili şunları söylemiştir:

“Ustamla beraber tam elli yılımız beraber geçti, hiç ayrılmadık yani. Kendisi yakın bir zamanda vefat etti. Gözleri görmezdi Mevlüt Usta'nın. Dokuz yaşında sokakta oynarken çöpte buldukları bir bomba kapsülü neticesi gözleri görmezdi; ama manen gözü görürdü. Kalp gözü çok açık bir insandı. Birçok badirelerden geçtikten sonra o da bu şerbetten tatmış; ama çok iyi tatmış. Kendisi çok dolu bir insandı. Hayatını anlatan da bir türküsü vardır, onu söyleyeyim.”¹⁵

Bin üç yüz kırk dörtte geldim anadan

Yazdırdılar tarih ile yılımı.

Dokuz ay bir sene geçti aradan

Mevla yürü dedi açtı dilimi.

1344 derken yani 1928 doğumludur. Şiir böyle başlar, devamında...

Çiçek gibi yavaş yavaş büyüdüm

Adım adım korka korka yürüdüm

Anam babam nazarında biridim

Beslerlerdi çabuk açsın gülümüz.

Üç yaşında bilmez hata işledim

Beş yaşında ahbabımı taşıladım

Yedisinde okumaya başladım

Bilmez idim kaderimin dalını.

İnsan hayatının, yarınının, dalının ne olacağını ne bilecek! Ne olacağını bilemezsiniz ki!

¹⁵ Bu türküde âşığın söylemediği haneler Altun ve Gürsu tarafından hazırlanan eserden faydalanılarak tamamlanmıştır (2010).

*İki yıl okulda verdim başarı
Asla arkadaştan kalmadım geri
Okul petek oldu ben oldum arı
Çalışırdım çabuk yapam balımı.*

*Hâlâ seçmemiştim sağ ile solu
Verdiler elime bomba kapsulu
Patladı elimde bilmedim dolu
Yaktı gözlerimi kesti elimi.*

Mevlüt Usta'nın elinin parmak uçlarının üçü de kesikti.

*Anam kayalara çaldı özünü
Çok söyledi tutan yoktu sözünü
Ay geçmeden ağ bürüdü gözümü
On yaşında zindan etti yolumu.*

*On üç on dördüne girince yaşıım
Nice kayalara çok değdi başım
Gelmezdi yanıma yâren yoldaşıım
Ahbaplarım sormaz oldu halimi.*

*On yedide yavaş yavaş saz çaldım
Gâhi devam ettim gâhi az çaldım
Yirmisinde bir ustadan ders aldım
Derdim ile ayar ettim telimi.*

Mevlüt'üm ah ile geçer çağlarım

Fidanıdım bar vermedi bağlarım

Yapraksızdır kuş beslemez dallarım

Kader eğdi doğrultmam belimi.

Bu şiir dediğim gibi ustamın kendi hayatına dair yazdığı şiirdir. Mevlüt Usta'nın yazılmış çok geniş kitapları ve Türkiye Üniversitelerinin hepsinde çok geniş yelpazede yazılmış tezleri vardır.”

Nuri Çırağı'ya göre âşığa her kalan ustasındandır. Öğrendiği her şeyi ustasına borçlu olduğunu ve ne öğrendiyse ustasından öğrendiğini belirtmiştir. Âşık, ustasından öğrendiği şeyleri, Mevlüt İhsanî ile olan bağını ve kendisine ondan kalan şeyleri şöyle ifade etmiştir:

“Şiir yazmanın adabını ve şiirin ölçülerini falan öğrendik. Adabın dışında bir de insanın fitratında olması gerekiyor; ama adabı, usulü, töreyi ve o şiirlerin türünü muhakkak ustalarından öğrenirsin ki biz de o şekilde ustalarımızdan öğrendik. Ustamız Mevlüt İhsanî 06.11.2010 tarihinde vefat etti. Ustam 1928 doğumluydu. Ben çok geniş bir yelpazede âşıklık yaptım. Türkiye’de, söylemek belki ayıp olur, özellikle Doğu Anadolu’da turneciliği ilk getirip götüren insanım. Televizyonlarda, radyolarda ilk program yapanlardanım. Böylece bu konuda bir hayli aktifim. Ustamın cönk değil de adına yazılmış kitapları var. Kocaeli Üniversitesi’ndeki Işıl Altun Hoca’nın yazdığı son kitap ustamla ilgili önemli bir kitaptır. Hocamla ölümüne kadar uzun yıllar hiç ayrılmadık ve üzerimize yazılmış pek çok kitap var. Usta-çırak ilişkilerimiz uzun yıllar devam etti.”

Âşık, hocayla öğrenci arasındaki ilişkinin saygı üzerine kurulması gerektiğini dile getirmiştir. Arada şakalaşmaların olabileceğini; ancak dozundan ileri gitmemin uygun olmayacağını ve çırak olan kişinin hocasından her daim bir adım geride durması gerektiğini, ustası Mevlüt İhsanî ile olan usta-çırak ilişkisini ve onun kendisini nasıl yetiştirdiğini şu sözlerle ifade etmiştir:

“Ben hocama çırak olduğum zaman tabi ki ufak tefek bir şeyler söylüyordum ama belli bir disiplin içinde söylemiyordum. Hocamın en büyük rolü buydu. Çok iyi bir âşık olduğu kadar çok da iyi bir hocaydı. Gözleri görmemesine rağmen çok disiplinli ve yetenekli bir insandı. Şunu söylemek gerekirse mürşidin müride baskısı olmalıdır. Mürit mürşitten, talebe ise öğretmenden korkacak. Korkacak derken yani,

beni döver anlamında değil de işte ben bu dersi noksan yaparsam hocam bana darılır anlamında.

Usta-çırak ilişkisi de bir eğitimidir. Usta-çırak ilişkisi sözlü gelenekten gelen bir kültürdür. Bu kültür benim ustamdan, ustamın da ustasından öğrenmesiyle birikimsel olarak oluşmuştur. Özellikle benim ustam Mevlüt İhsanî hikâye tasniifçisiydi. Kendine ait dört-beş tane hikâyesi vardır. Ben aslen 1948 doğumluyum, ama 1949 yazılıdır ve on yedi tane toruna sahibim. Bu yaşıma rağmen hiçbir zaman ustama karşı terbiyede kusur etmemişimdir. O kadar samimi olduğumuz, her şeyi konuştuğumuz halde ustama karşı bir saygısızlığım olmamıştır. Hocama ve onun gibi pek çok âşık arkadaşşıma karşı da bir saygısızlığım olmamıştır. Mesela, yakın arkadaşım Çobanoğlu, Şeref Taşlıova, Reyhanî, Sümmânî Baba'nın torunu Hüseyin, Âşık Ruhanî, Davut Sularî, Adanalı Kul Mustafa, Vahap Kocaman, yaşlıları söylüyorum genç arkadaşlar kusura bakmasın, gibi pek çok âşıkla hep içli dışlı olmuşuzdur. Aramızda kimsenin edemeyeceği şakalar yapmışızdır ama yeri geldiğinde resmiyette ben Reyhanî'den bir adım arkada olduğumu bilirim. Mesela; bu fırsat benim elimde, bu ev benim deyip Reyhanî'nin önüne bir adım geçmeyi düşünmemişimdir. Hâlbuki onların hepsi bana tabi olmuşlardır ama ben hiçbirine saygıda kusur edip önüne geçmemişimdir. Geçen insan da mutlaka kendini rezil eder. Olay şudur ki, öğretmenle, hocasını dinleyen talebe sınıfta kalmaz.”

3. 4. 3. Yetiştirdiği Çıraklar

Âşık Nuri Çırağı, gelenek içinde “kapılanma” olarak bilinen eğitim tarzıyla bir çırak yetiştirmiş olmasa da işlettiği kahvehaneler ya da organize ettiği turneler vesilesiyle kendisinden sonraki dönemde yetişen birçok âşığın eğitimini yönlendirmiştir. Nuri Çırağı, eğitimini yönlendirdiği âşıklar arasında Erol Şahiner, Zeki Erdalî, Muhsin Kılıç, Şahin Turgutoğlu, Zakir Tekgül ve Ertuğrul Ataç'ın isimlerini anmaktadır.

Âşık, çırakların bir şeyler öğrendikten sonra kendilerini ustalarından üstün görmelerinden ve ustalarına karşı vefasızlıklarından yakınmaktadır. Kendisinin ustalarına karşı sadakatini, bağlılığını ve yetiştirdiği çırakların kendisine karşı tutumlarını şu sözlerle anlatmıştır:

“Çıraklarım çok var. Birçokları ismimi “usta” diye lanse ediyorlar. Özellikle kahvelerimizde büyüyenler de usta diye saygı duyarlar. Bazıları yavaş yavaş

büyüdüğü zaman ne yapıyorlar? Onlar da bizde ustayız deyip ustasını küçük görebiliyorlar. Hâlbuki, bu tutum yanlış. Ben Âşık Veysel'i, Müdamî'yi, Efkarî'yi her fırsatta anlatırım. Allah hepsine rahmet etsin, her birinden bir şeyler öğrendim. Ben ustamı anlatmadan yapamam. Biz Reyhanî'yle beraber ortaklık yaptık. Âşıklıkta Reyhanî'den de ustam kadar faydalanmışımdır. Allah rahmet eylesin, Adana'da bir Kul Mustafa vardı. Bana hayatı öğretti. Bütün bu saydığım isimler birer üniversite, birer mekteptir. Biz böyle bu yollardan birkaç üniversiteden geçmiştiz. Ama bugünkü insanlar hocalarını söylemiyorlar. Neden söylemiyorlar? Çünkü kendilerini usta görüyorlar. Söyleselerdi güzel olurdu. Benim için Nuri Çırağı demeleri şart değil. Dediğim gibi mürşitsiz mürit olmaz. Bunun lamı cimi yok, bu işi birisinden öğreneceksin. Bu işi mutlaka birisi öğretmiştir. İnkâr edebilirler o ayrı bir mesele. O kişinin vicdanına kalmış. 1994'den şu ana kadar oturduğum beldede on tane çırağım var. Bunlardan bir tanesi dışında hepsi âşıklığı benim kahvemde benim sazımdan öğrenmiş insanlardır. Bunların içinde birkaç tane bana ustam diyenler var. Bu da çok önemli değil yani, demeseler de sorun değil.

Şimdi biz sadakatliydik, çünkü bir ustanın elinden tutmaya ihtiyacımız vardı. Yani İstanbul'a geldik mi bir usta olacak ki halk beraber bizi benimsesin. Şimdi öyle bir şey yok, şimdi her şey hemşericiliğe döküldü. Eğer âşık Sivaslıysa, Sivaslılar nerede çok var diyelim Kâğıthane'de, gider orada kendisine yakın bir tane köylüsünü bulur. "Yav, ben Âşık Hasan'ım!" der ve orada kendine bir barınma bulur; ama eskiden böyle değildi. Şuanda televizyonlarda sanırım beş-on yerde televizyon programı yapan pek çok âşık arkadaşlarımız var. Şimdi bunların adı âşık, iyi yaparlar kötü yaparlar o tartışılır ona karışmam ben; ama sayıları çoğaldı. On beş milyonluk-on altı milyonluk kocaman İstanbul şehri içinde kapalı çarşı çok konuşuluyor. Niye? Çünkü altın var orada altıncılar konuşuluyor. Onun dışında orada naylon satan var, meyve satan var, elbise satan var; ama onları pek konuşmuyoruz. Anlatmak istediğim bu böyle kıymetli altın bir sanat. Eee adap ve edep sahibi olan adamların işi. Bizim üstatlarımız böyle yaşamış. Biz de gelmiş gitmişiz iyi kötü onları görüp, onlarla oturup kalkmışız. Biz âşıklığın en güzel çağını yaşadık. Son on veya on beş senedir artık bu iş yavaş yavaş önemini kaybediyor. Mesela eskiden biz kahvelerde çalıp söylediğimiz zaman mutlu olurduk, şimdi kahvelerde çalıp söylenmiyor bile. Eskiden bir kazaya bir âşık gitseydi ve kahvede çalıp söyleseydi diğer kahveciler ona küserdiler. "Biz bu kahveye gelmiyoruz, bizim

kahvemizde de gelin söyleyin” diye gönül koyardılar. O günlerden bu günlere geldik. Şükür ki bakın biz siz bunları kayıtlara geçiriyorsunuz. Yani bunun sevindirici yanı bu.”

3. 4. 4. Sümmanî ve Şenlik’in Hayatındaki Yeri

Sümmanî ve Şenlik, Nuri Çırağı için yeri doldurulamaz iki isimdir. Âşık yaptığı televizyon programlarında sık sık Sümmanî, Şenlik ve ustası Mevlüt İhsanî’yi anmaktadır. Sümmanî ve Şenlik hakkında bildiklerini âşık herkesten öğrendiğini, halkın Sümmanî ve Şenlik’i çok iyi bildiğini, Sümmanî’nin türküsünün söylenmediği bir meclis olmadığını dile getirmiştir. Onlara olan saygısını ve sevgisini her fırsatta dile getiren âşık onlar hakkındaki düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Kızım, Sümmanî ve Şenlik benim sanat hayatım. Onları da riya olmasın en çok anlatan adamım. Çünkü her ikisi de birbirine denk ve üstün insanlardır. Onları birbirinden ayırt etmek mümkün değil. Biri 1914’te diğeri de 1915’te vefat etmiştir. Görmediğiniz halde bu kadar üstün olduklarını nereden biliyorsunuz dersiniz söyledikleri sözler ortadadır. Biz onları bıraktıkları sermayelerden tanıyoruz. İkisi de som altın, platin gibi adamlar. Ben Sümmanî’yi dinlediğim ya da söylediğim zaman sanki çok gür bir Mississippi nehri akıyor gibi geliyor. Sümmanî bitmeyen bir sel ve bitmeyen bir nehirdir. Keza bir Şenlik de aynısıdır. İkisi de çok enteresan adamlardır. Her ikisini de çok severim ve çok da onlardan örnekler veririm. Sümmanî Baba’nın çok enteresan şekilde bir Türkçesi vardır. Der ki;

Sümmanî’yem kendi kendim okladım

Şaddık tahsiminde yattım yuhladım

Yârin fikir defterini yokladım

Yazmış bundan böyle ihtiyar beni

Adam; “Şaddık geliyordu bu eve, bana da gaflet bastı uyudum. Öyle bir uyudum ki sabaha kadar kalkmadım” diyor. Baktığınızda sağlam ve dopdolu Türkçesi olan bir adamdır. Hatta ben her hafta Pazar günü akşam 21.30’da TV5’de televizyon programı yapıyorum. Hiçbir programım yok ki ustamı, Sümmanî’yi, Şenlik’i anmayayım. 1995’te Samanyolu kanalında televizyon programımda Sümmanî için “âşıklığın yasası” demiştim.”Onların döneminde Arapça-Farsça

karışımının olduğu bir dönem olmasına rağmen Sümmanî ve Şenlik de oldukça sağlam bir Türkçeyle konuşmuşlardır. Şenlik de daha önce dediğim gibi, “Ehl-i İslam olan eşitsin duysun, can sağken yurt vermeyiz düşmana...” şiiriyle ne kadar duru bir Türkçe kullandığını göstermiştir. Bu sözü demek için bir insanlık abidesi olmak gerekir. Yoksa bu işler yalanla dolanla olmaz. Şenlik ve Sümmanî hakkında ne kadar güzel şey yazarsanız yazın hepsini hak ediyorlar.”

Nuri Çırağı, âşıkların hem bade içerek hem de rüya neticesinde âşık olduğunu dile getirmiştir. Ona göre bade içme motifi âşıklara Sümmanî’den intikal etmiştir. Ercişli Emrah’tan da hikâye olarak intikal etmiştir; ancak daha çok Sümmanî’den intikal etmiştir. Bunu da Çırağı, Sümmanî’nin biraz daha canlı olmasına bağlamaktadır. Sümmanî’nin bade içmeyle nasıl âşık olduğunu şu sözlerle anlatmıştır:

“Sümmanî sekiz yaşında bir çocukken, tabi okuma yazması yok, dağda hayvanları otlatırken uykuya dalıyor. Ne olduklarını ve nasıl olduklarını bilmediğimiz pirler dediğimiz “rica-i vahaplar” ona rüyasında görünüyorlar. Ve ona bir dolu veriyorlar. Tabi bu dolu sudur, ekmektir veya başka bir şeydir biz bilemeyiz. Üstatlarımızın anlattıklarına göre “Al şu doluyu falan beyin kızı Gülperi’nin aşkına veya Hz. Pir’in aşkına iç!” demişler. Bu bade veya iksir Gülperi’nin aşkına içilir. Ama al bunu da yeri göğü yaratanın aşkına iç dedikleri zaman olmaz. Allah’ın aşkına kimse bir şey içemez, içtiğinde de yanar. Öyle bir şey olmaz. Sümmanî Baba bade içmenin en bariz örneğidir. Ben Sümmanî’nin bir dolu içtiğine inanıyorum. Sümmanî’nin badesine de diğer âşıkların badesine de inanıyorum. Bu bade rüya âleminde aşığın aklını geçiren bir şey olabilir. Bu bir kıza veya bir şeye âşık olma biçiminde olabilir. İnsan âleminde bunlar olabilir, olmaz diye bir şey yok.

Zaten rüyada görmeden veyahut fitratında, hamurunda olmadan bu işler kendiliğinden olmuyor, yani hamurumuzda var. Ben şehitleri bol olan Allahuekber Dağlarından, Soğanlı Dağlarından ki doksan bin şehidin var olduğu bir bölgenin çocuğuyum. Köy odalarında büyüklerimiz hikâye anlatırdılar. Anlatanlardan birisi de annemin babası yani dedem Mahmut Onbaşı’dır. Ben çocukken de ilkokuldayken de köy odalarına sokulurdum. İhtiyarları, yaşlıları falan dinlerdim. O soğuk odalarda onlara su verme bahanesiyle kapının arkasında otururdum ve onları dinlerdim. Siyer, yani cenk kitapları okurdular ve bunları anlatırdılar. Veyahut da

Köroğlu hikâyeleri, Emrah hikâyeleri gibi halk hikâyelerini kendi aralarında anlatırdılar ve benim bunlara bir tutkunluğum vardı. Kitabımda da göreceksiniz orada da bahsettiğim gibi bir rüya neticesinde âşıklığa başladım. Âşıkların bade içmesi geçmişte vardır ve de bu doğrudur. Bade içenlerimiz var. Hatta Bayburtlu Hicrani, “Küllü boş değildir aşka düşenler, rüzgâr esmeyince dal uyanır mı?” diye bir laf eder. Yani; bir şey olmadan bir şey olmaz. Benim fitratımda da vardı. Mevlidi şerif okununca, cenk kitapları okununca veyahut ağıtlar falan okununca bende çok farklı durumlar olurdu. Hatta Hz. Peygamber (s. a. v) Efendimizin isminin geçtiği yerde bende bir baygınlık falan olurdu. Ağlardım ve kendimden geçme bir halim olurdu. Bu durumların yanında bir de rüyamda bir şehitle uğraşıyordum.”

Nuri Çırağı'dan Sümmanî ve Şenlik'ten türküler:

“Ben size iki tane türkü söyleyeyim. Türkülerden biri Sümmanî'ye diğeri de Şenlik'e ait.

Ervah-ı ezelde levh ü kalemde

Bu benim bahtımı kara yazdılar

Gönül perişandır devr-i âlemde

Bir günümü yüz bin zâra yazdılar.

Döner mi kavlinden sıdk-ı sadıklar

Dostunan dost oldu bağı yanıklar

Aşk kaydına geçti bunca âşıklar

Sümmanî'yi bir kenara yazdılar

Bir dörtlüğü daha var ama hatırımdan çıktı. Şimdi de Şenlik'ten bir türkü söyleyeyim.

Cümlemizin birdir nesli

Hazreti Âdem evladı

Yetmiş iki yol gösterdi

Gönderdi Zebur Tevrat'ı

Siz oldunuz Hıristiyan

Biz de Lailahe diyen

Size İncil beyan oldu

Bize de Furkan ayeti

Beş yüz yetmiş bir yıl sonra

Bizim tarih çekti ara

Size keşiş verdi töre

Bize vaiz nasihatı

Sizin millet <as vas> der hep

Biz de deniz Gani Ya Rap

Size helal hamrî şarap

Bize de Kevser şerbeti

Sizde var varcavat keşiş

Bizde var müftü müfettiş

Siz sofrada açarsız baş

Biz de işleriz sünnet

Size Nûşirevân şandı

Bize Fatih Sultan handı

Size gıble gün doğandı

Bize Kâbe kerameti

Şenlik der alsalar haber

Herkes öz dinini sever

Cümlemiz günde bin sefer

Hak'tan isteriz cenneti

Adam burada Hıristiyanlıkla İslam dinini güzel bir şekilde kıyas etmiş. Olayları bilerek yaşamak ve bilerek yapmak çok apayrı bir olaydır.”

3. 5. Saz Çalması

Âşık saz çalabilen bir âşıktır. Âşıklığa başladıktan birkaç gün sonra eline sazı alıp çalmaya çalışmış ve çalmayı öğrenmiştir. Sazı nota usulü öğrenmekten ziyade ustalarından, kulaktan doğma şekilde öğrenmiştir. Bu konuyla ilgili şunları söylemiştir:

“Ta o gün bugündür çalar söylerim. Sazı da âşıklığa başladığım günün birkaç gün sonrasında elime aldım. Çalmayı da yavaş yavaş öğrendim. Sazı kâh benim ustam kâh öbür ustalar çalıyordu, onlarla birlikte ben de çalıyordum. Hocalardan birisinininki çok hoşuma gidiyordu. Bizde “Do, re, mi, fa, sol” öğreten yoktu, ne öğreniyorsak kulaktan doğmaydı. Hoca “Şu makamın adı derbeder, derbeder perdesi de şudur.” derdi. Yani biz öyle ilmi olarak değil pratikten öğrendik. Ama bu öbüründen daha ilmi çünkü halkın kendisinden çıkar ve halkın ürünüdür.

Âşık, sürekli olarak çalıp söylemek yerine senede bir veya iki defa sazı eline almaktadır. Genelde kayıta bir misafir geldiğinde çalıp söylemektedir. Eskiden olsa sürekli söylermiş. Evinde kimse olmadığı zaman, çocuklar içeride olduğu zaman ya da duyulduğunda falan çalıp söylermiş. Şiir yazarmış ve hemen onu saza dökermiş. Âşık, sazla söylemenin yazmaktan daha kolay olduğunu söylemektedir.

3. 5. 1. Söylediği Şiirler

Halk şiiri vezinlidir, kafiyelidir ve gramerlidir. Zamanla serbest vezin de halk şiiri olmuştur. Âşıklar güzelleme, koçaklama, taşlama ve hiciv türünde şiirler

söylemektedirler. Bunun yanında divan ve dini ağırlıklı naatlar da söylemektedirler. Nuri Çırağı, halk şiiri hakkındaki düşüncelerini ve şiirlerini hangi türler içinde topladığını şu şekilde dile getirmiştir:

“Halk şiiri âşıkların gücüne göredir. Âşık Veysel de Nuri Çırağı da şiir yazmıştır; ama halk şiiri olarak Âşık Veysel’in ki daha güzeldir. Karacaoğlan’ın ki de Âşık Veysel’inkinden güzeldir. Yunus’un ki de Karacaoğlan’dan güzeldir. Halk böyle kabul etmiştir. Ama bu işin küçüğü, büyüğü yoktur. Herkes kendi türünde güzel şeyler yazmıştır.

Benim şiirlerim çoğunlukla dini ve vatan ağırlıklıdır. Aslında her türde yazarız ki şu türde ağırlıklı demek pek doğru olmaz. Mesela, evvelki gün bir hanımefendi bana telefon etti. Dedi ki, “Arabaya bindim gidiyorum, küçük aşk şiirleri diye bir kitap aldım. Şu sayfasında sizin de bir şiiriniz var.” Ne zaman yazdığımı bile bilmiyorum ama koymuşlar. Belki de irticalen bir yerde söylemişim ve birileri bunu yazmış.”

Âşık öğrendiği şeylerin çoğunu yazmamıştır. Söylenen her türküyü anında ezber eden bir yeteneğine sahiptir. Sözlü kültürde, eser sahiplerinin karışabileceğini ve halktan da eserler alındığını, öğrendiği deyişleri ne zaman ve nasıl öğrendiğini şu şekilde ifade etmiştir:

“Kızım siz şimdi tarih, coğrafya, matematik derslerinizi nasıl geçmeyi düşünüyorsanız biz de hep o şekildeydik. Hatta ben çok zekiydim. Öğrendiklerimin çoğunu yazmamışumdır. Ben bir kez dinlediğim türküyü ezber eden bir adamdım. Söylenen türküyü ezberleyebilen bir zekâm vardı. Öğrendiklerimizin çoğunu programlarda, kahvelerde, köy odalarında söylenenlerden öğrendik. Bir yere gittiğinizde adam elindeki Karacaoğlan’a ait bir türküyü başka birisinin sanabiliyor. Kendisi de bir köylüden almış ve kime ait bilmiyor. Sözlü kültür ya, bu yüzden taşınarak ilerliyor. Çoğu zaman sıradan bir vatandaştan da türküler yazıp öğrenmişizdir.”

Söylediği deyişlerin kendine mi ait olduğunu yoksa usta malı mı olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir:

“Kendi deyişimi de, ustanınkini de, Yunus ’unkini de söylerim. Benim için bir sakıncası yok. Ama çoğunlukla kendi deyişlerimizi söyleriz. İcap ederse ustalardan da söyleriz. Ben ustamdan çok deyiş söylerim.

Âşığın kendisinin doğaçlama olarak çalıp söylediği eserler var mı sorusuyla ilgili sözleri de şu şekildedir:

“Olmaz olur mu tabii ki var. Biz zaten irticalen söyleriz. Hatta bu son zamanlarda ezberimiz pek olmuyor. Ezber pek yapamıyoruz. Bir türkünün başını hatırladık mı hemen alıp söyleriz. Bu yüzden bu konuda bir sıkıntımız olmaz. Saatlerce söylesek tıkanacağımız yoktur. Çünkü bizde irticalen söyleme gücümüz ezber gücümüzden daha kuvvetlidir. İnanır mısınız ben artık hikâyeleri unutuyorum. Aşağı yukarı yirmi senedir hikâye anlatmıyorum. Ama bundan evvel hep anlatıyordum. 1967 yılında Van ’ın Erciş ilçesine gittim. Bir kahvede tam kırk gün kaldım. Bir adam bir kahvede her gece üç-dört saat program yaparak kırk gün boyunca ne anlatır? Hikâye olmasa neyle zaman geçer? Biz hikâyeleri bu kadar çok biliyorduk. İnanır mısın birçok hikâyeleri kaybettik, unuttuk ve bilmiyoruz. Mesela sana daha önce anlattığım Köroğlu ’nun Silistre kolunu çok güzel hikâye ederdim. Bu hikâyeleri yeri geliyor unutuyorum. Yani söylenmeye söylenmeye bitiyor. Hani Karacaoğlan ’ın çok güzel bir dörtlüğü var;

Güzel ne güzel olmuşsun

Görölmeyi görölmeyi.

Siyah zülfün tel tel olmuş

Örölmeyi örölmeyi.

Bakın ne kadar güzel söylemiş. Görülen ve söylenen bir şey güzel olur. Ortam bulan her sanat güzeldir. Bakın biz hikâyelerde bocalama yapıyoruz. Niye? Çünkü hikâye anlatmıyoruz artık. Dikkat ettiysen ben burada hikâye anlattıkça türkülerini unutuyorum ve bir zaman geçtikten sonra hatırlıyorum. Hani derler ya işleyen demir pas tutmaz diye. Bizde de bu müessese pek işlemediğinden ister istemez unutuyoruz. İşte ancak üniversitelerde, şurada burada tez mez alınırken falan hikâye anlatmışlığımız oluyor. Hâlbuki ben onun üstünde pek çok hikâye bilirdim ve anlatırdım. Görüyorsunuz ki, çok iyi yapamıyorum artık. İddialı değilim yani hikâye anlatma konusunda. Bugün teknoloji o kadar ilerlemiş ki; bu milletin marangozu,

kalaycısı, atlara eyer ve semer yapan ustası da bulunmamaktadır. Bunlar ve bunlara benzer nice sanat ve zanaat kayboldu. Buna üzüliyor muyum? Hayır, üzülmüyorum. Teknoloji çok güzel bir şey ama insanımız faydalanmasını bilmiyor. Topluma bir bakıyorsunuz birbirinden kopuk. Dedeyle torunun arasını geçtim anneyle çocuğun arasında bile bir kopukluk var. Birinci kuşak olan anneyle doğurduğu çocuk anlaşıyor."

3. 5. 2. Âşık Havaları

Âşık makamlarıyla ilgili Âşık Nuri Çırağı şunları söylemiştir:

Sümmanî bir semai, Erzurumlu Emrah da bir müstezat yapmış. Eserin hem adını koymuş hem de içine havasını koymuş. Yani, sizin beste veya makam dediğiniz o şey âşık havalarıdır. Şenlik hikâyesini yaptığı her türküye kendince bir hava koymuştur. İşte bunun adı da "garaşı" demiştir. Şenlik şart değil, başka ustalar da aynı şeyi yapmışlardır. Birisi dudakdeğmez "taczis" ortaya çıkarmış o da tür oluvermiştir. Sermayesi var ki böyle bir şeyi ortaya çıkarabilmiş. Ona hem ad koymuş hem de bir makamla söylemiştir. Taczis kendi makamının havasının dışında söylenmez. Üstada da kendi havasının dışında söylenmez. İşte ahkâm budur ve ben bundan bahsediyorum. Adam atının üstüne binmiş, atının üstünde bir makam söylemiş. Bu adam dağ adamı, göçebe, yurdundan olmuş, savaş görmüş, belki oğlunu-kızını savaşta kaybetmiş ve giderken de kendine türkü söylemiş. Onun adına da "at üstü", makamına da "yıldızeli" olsun demiş. Adam kendince havalar vermiş. Benim Bakanlıkta kitaplaşacak bir çalışmam var, inşallah yakında elinize geçecek. Bu çalışmada şu ana kadar sazımla-sesimle yetmiş dört tane âşık havaları vermişimdir. Burada günlerce çalıştığımız doçent arkadaşlarımız var. İnşallah o da yakında kitap olup çıkacak. Yani, bu anlattıklarımızın hepsi halkın özü, kendisidir. Şimdi bir Köroğlu havalarını düşünün. Halk havalarını Nida Tüfekçi mi yaptı? Hayır. Halkın kendisinden geliyor ve halk yaptı. Bizim köy odalarında ihtiyarlar vardı. Biz de onları izlerdik ve dinlerdik. Adam Köroğlu'yu anlattığı zaman insan öyle bir heyecanlanırdı öyle bir galeyana gelirdi ki sanırsınız Köroğlu her an atıyla, kılıcıyla, kalkantıyla tam da karşınızda. Anlattıklarıyla öyle bir haz veriyorlardı. Halk budur ve bunun öğretmeni, mektebi, medresesi, üniversitesi de halktır. Halk kendine zaten halk âşıkları demişlerdir. Halk âşığı Hak âşığıdır. Üstelik âşıklar çok adap ve edep adamıdır. Âşıklar adap, edep ve dinle birlikte olmuşlardır. Âşıklardan hiçbir

gün vatan haini çıkmamıştır ve hepsi vatani savunmuşlardır. Âşık Şenlik parmağını kaldırmış ve “Ehl-i İslam olan işitsin duysun, can sağ iken düşmana yurt vermeyiz!” demiştir. Ehl-i İslam olan eşitsin duysun ta Karayip’lerdeki, Hindistan’daki, Çin’deki Müslüman da benim kardeşimdir. Şenlik burada birlik ve beraberlik çağrısı yapmıştır. Sen artık bu adam için ne yazacaksın? Demek ki bu adam baştan sona kadar bir adam abidesidir.

Âşığın bakanlığa vermiş olduğu yetmiş dört tane makam vardır. Bu makamlarla ilgili, bakanlıkta çalışan Sakarya Üniversitesi’nden bir doçentle devam eden çalışmaları vardır. Âşık, bu çalışmalarla makam sayısını yetmiş dörtten yüze çıkarabileceklerini düşünmektedir. Âşıklık makamları ile ilgili şunları söylemiştir:

“Biz makam diyoruz ama onun aslı havadır. Âşık havaları, halk havaları halktan gelmez. Radyolara aranje edilenler veyahut oralara kazandırılanlar belki biraz müziğe göre modernize edilmiştir. Makamlar da halkın kendisidir. Erzurum’da halk bana Emrah’tan bir “tatyan” söyle derdi. Tatyan, havanın (makamın) adı. Veya Emrah’ın şu türküsünü söyle derlerdi. O zamanki halk türküyü de makamı da bilirlerdi. Günümüzde de halk banttan falan dinlediklerinden âşıkların söyledikleri türkülerini biliyorlar. Kayıtlardan öğrendikleriyle bir şeyler yazıp, çiziyorlar. Benim de birkaç tane çok istenen türkülerim var. Bunlardan birisi de kitabıma ismini veren ve kitabın içinde yer alan şiirim “Unutamadım” dır. Yaptığım programın sonuna kadar belki elli kişi bunu istiyor. Halk bunu çok istiyorsa saygı duymak lazımdır. Eğer eski meclisler olsaydı daha çok makam yapardık. Zamanla unutkanlaştık ve unutuyoruz. Allah rahmet eylesin makamlar adına ne öğrendiysek hocalarımızdan öğrendik.

Mesela, havalarda 8 heceli bir türküyü 11 heceli olarak söyleyemezsiniz. O, liriktir ve 7 ya da 8 hecelidir. 15 heceli divan dediğimiz divan türündeki şiirleri de getirip o şekilde söyleyemezsiniz. Yani, divanı divan havasında söyleyeceksiniz. Divan havaları vardır ve biz onlara divan deriz. Sayıları beş veya altı tanedir. Halk âşıklarının şiirleri genel olarak 8 veya 11 hecelidir. Yalnız bir şeye dikkati çekelim. Biz türkülerini söylediğimiz zaman “can, cano” falan deriz. Onlar hece değil nakarattır veyahut sesi toparlamadır. Biz şiirleri söylerken onlara “oğul oğul, cano cano, yavru kurban olayım” gibi sözler katıyoruz. Bunlar sesi tamamlama ya da sesi toparlamak için eklenen kelimelerdir.”

Nuri Çırağı, müzikle uğraşan insanlarla âşıkların aralarında nasıl farklılık olduğunu da şu sözlerle dile getirmiştir:

Âşıklar müzik adamı değil; adap, edep ve usul adamıdır. Sanatçı, “Çıkar hadi bakalım, görelim elleri!” der ve bağırır, çağırır. Adam “Sabunu koydum leğene...” der ve bağırır, çağırır ama sen bunu yapamazsın. Ama bir Âşık Veysel olsan dersin ki “Uzun ince bir yoldayım, gidiyorum gündüz gece...”. Bunu okuduğunuz zaman bir kitap yazabilirsiniz. “Sabunu koydum leğene, koymuş başına ne gele...” falan filan da o da bizim kültürümüzdür. Ama biz adaptan ve edepten bahsediyoruz. Bizim sahamızla onların sahası ayrıdır. Baktığınızda sabunu leğene koyanın arkasından bir tane bile tez yapan yok. Söylemesi ayıp olur şu ana kadar belki ben elli kişiyle tez yapmışımdır. Sizin gibi Türkiye’nin çeşitli üniversitelerinden daha yüzlerce öğrenciyle çalışmalar yapmışımdır.”

3. 5. 3. Atışma

Karşılaşmaların hangi usullerle yapıldığını âşık şu sözlerle anlatmıştır:

“Karşılaşmalar o günkü programın akışına göre iki ya da dört âşıkla yapılır. İlk başlangıç on beş hece dediğimiz divanla başlar. Ondan sonra karşılaşmaya girişim yaparlar. On bir yaparlar, daha detaylı hiciv yaparlar, tekellümlü yaparlar, münazaralı yaparlar. Ustalar da biz de yaparız.

Âşıklıkta atışma yaparken âşığın rakibini seçme sansı yoktur. Âşık bir meclise gider ve atışacağı kişi onun karşısına gelir. Eğer âşık gurbete bir arkadaşıyla gittiyse muhakkak onunla söyleşmesi lazımdır. Veya âşık bir yere gitmişse, oraya birileri gelmişse o kişi de âşığın rakibi olmuştur. Burada âşığın seçme şansı olmaz. Kim olursa olsun âşık çıkıp söylemek zorundadır. Âşığın biri dese ki, “Ben âşığım, seninle atışma yapacağım!” diğer âşık da bu söze karşılık çıkıp söylemek zorundadır. Âşık atışmayı başlatmak için uyakla ayak açar. Diğer âşık da onu takip eder. Bunun içinde hiciv yapar, dini konular işler, siyaset işler veya sorular gizler. Bu, onu yapan âşıkların gücüne bağlıdır. Yapılan atışmayı hangi âşık güzel yazmışsa, halk kimi beğenmişse ve kim kalıcı olmuşsa o kazanır. Atışma sonrası âşıkların birbirlerine tavırları genellikle hoşgörülüdür. Bazen ufak tefek küsenler de olmaktadır, ancak bu durum âşığın belirttiğine göre çok nadir olmaktadır. Nuri Çırağı’ya başından böyle bir olay geçti mi diye sorulduğunda şöyle cevap vermiştir:

“Çok geçmiştir. Birkaç defa geçmiştir. Bilmediğin bir arkadaş sana çok ters bir şeyler söyler ve sen başta intikal edememişsindir. Bu yüzden bocalayıp sıkıntıya düşmüşsündür ve sonradan anlamışsındır. Ama ilk etapta adam seni bir sarsmıştır. Yeri gelir sen de onu sarsmışsındır. Bunlar olabilir.”

Bu konuyla ilgili başından geçen bir olayı da şöyle anlatmaktadır:

“Bunlar daha çok hatırimızda kalmayan şeylerdir. Kul Mustafa’yla bir durumun olmuştu. Kul Mustafa yekte bir âşıktı. Onunla bir yerde söylüyorduk. Bunu da kitapta göreceksiniz. Onların köyü olan Adana’nın Buruk Köyü’nde ben onlara sitem ettim. Hem de irticalen söyleyerek sazımla, sözümle sitem ettim. “O Kars’ın meydanı burada olaydı.” gibisinden laflar ettim. Çok enteresan bir şey, adam çıktı beni çok güzel karşıladı. Dedi ki,

Kul Mustafa’ m yedin içtin demlendin

Kar boran yok ama niye nemlendin

Niye sitemlendin niye gamlandın

Doluların boş mu dedik misafir

Bu benim unutamadığım anılarımdan birisidir. Nedeni, adam tam istediğim şeyi söyledi. Atışmalarda sıkışmalarımız da sıkıştırmalarımız da olmuştur. Gücümüze göre tabi ki bunlar olmamış değildir, olmuştur ama çok anılı değildir. Yani, bunlar unutulup giden şeylerdir.”

3. 6. Sanatını İcra Ettiği Ortamlar

Nuri Çırağı, âşıklık geleneğinde yetişen bireyin heveslilikten ustalığa uzanan süreci dâhilinde usta âşıklar veya gelenek taşıyıcısı durumunda olan âşıkları dinleyerek ve seyrederek usta malı deyişleri ve hikâyeleri doğru nakletmeyi öğrendikten sonra âşık tarzı şiirin teknikleri yanında gerekli bilgileri de öğrenerek yeterli olgunluğa ulaşarak yaratıcılık kabiliyeti ile orijinal deyişler söylemeye başlamıştır. Âşık, yaratıcılık yeteneğinin çıraklığa başladıktan kısa bir süre sonra geliştiğini ve özgün eserler vermeye başladığını belirtmektedir. Bu durum, aşığı erken yaşlarda çeşitli icra ortamlarında etkin kılmıştır.

Sözlü kültür ortamında herkesin birbirinden bir şeyler öğrenebileceğini, bunun dışında her yerin kendine özgü kültürünün olduğunu ve âşığın bu kültürü

sanatına dâhil edebileceğini belirten Nuri Çırağı, âşıkların sanatlarını icra ettikleri çalışma ortamıyla ilgili şunları söylemiştir:

“Biz toplumun içindeyiz, meclislerdeyiz, düğünlerdeyiz, köy ve şehir kahvelerindeyiz. Kısacası; bizim okulumuz buralar ve biz toplumun içindeyiz. Ustalarımızla evde oturduğumuz, sohbet ettiğimiz, tartıştığımız zamanlar olmuştur. Usta-çırak ilişkisinde ustalarından gördüğün sanatındır. Sadece kendi ustandan değil başka âşıklardan da bir şeyler öğrenirsin. Hiç beğenmediğin, senden de çok gerilerde olan birisinden de bir şeyler kapabilirsin. Sözlü kültür olduğu için bu kültürü taşıyan pek çok kişi vardır. Her yerin de kendine göre bir kültürü vardır. Mesela, Çukurova’nın kültürü ile Erzurum’un veya Kars’ın kültürü aynı değildir. Orada veya başka bir yerde çok güzel bir kültür yakalayabilir ve bu kültürle ilgili icra ortamı bulabilirsin. Mesela, “Hazım Demirci şöyle demişti.” der ve kendine sermaye edersin. Bizdeki olay budur.

Biz uzun zaman kahvelerde oluyoruz. Özellikle uzun kış geceleri Doğu Anadolu’da kahvelerde işimizi icra ederdik. O zamanlar böyle radyo, teyp, televizyon yok. Hatta bu teypler çıktıktan sonra biraz daha işimiz kolaylaştı. Aslında keşke çıkmasaydı. Bantlara, kasetlere, plaklara özenmekle birlikte kültürümüz biraz da sanal ortama taşındı. Bu, bugün de hızla devam ediyor. Hatta ben bugün için bir televizyon kanalında program yapıyorum. İlk programımı 1995 yılında Samanyolu televizyonunda yaptım. Daha da sonra da çeşitli televizyonlarda program yaptım. Ayrıca benim bir de Kars radyosunda sanatçılığım da vardır. O zamanlar Kars radyosunda bizi sanatçı yapmışlardı. Ayda iki kez programımız olurdu. Bu yüzden bu ortamları çok iyi biliyorum. Ama inanın bunların hiç birisi bir köy kahvesi, bir köy meclisi değil. İnsanlar bize çok rağbet ediyorlar, söylediğimiz her türküyü ve hikâyeyi detaylı bir şekilde dinliyorlardı. Arkası yarın gelecek gibisinden kahvelerde üç ya da beş gün hikâye anlatırdık. Anlattıklarımızdan çıkarılacak şu ki, bizim çalışma şeklimiz budur. Yani; bu uzun ve bitmeyen bir okuldur. Bu eskiden de böyleydi, şimdi de böyle. Ama şimdi o eski ortamlar kalmadı. Her şey sanal ortama dönüştü. Parmağının ucuyla bir tıklıyorsun beş yüz yerde Nuri Çırağı çıkıyor. Benim doğru düzgün bir okuryazarlığım da yok. Görüyorsunuz ki evimde bilgisayarım dahi yok ve olmasını da istemiyorum. Eğer ben gece rüyamda hüznünlendiysem gördüğüm ve düşündüğüm şeyi yazmalıyım. Ben televizyonda çok haber ve açık oturum falan

izlerim. Onlar bile benim için bile bir rahatsızlıktır. Yani, âşık dediğin sakın olmalıdır. Âşık dediğin kesrette vahdet olan vahdette kesret olandır. Yani, böyle de olmalıdır ve olmuşlardır. Onun için Sümmanî olmuş. Onun için bu işler kolay değil. Bunun anası ve babası sevmek, sevmek, sevip de ulaşamamaktır. Bunun başka bir yolu yoktur. Eğer âşık sevdiğine ulaşmış olsaydı belki de âşık olamazdı. Belki bir Sümmanî bile olmayabilirdi. Sümmanî sevgilisini rüyasında (hayalinde) Afganistan'ın Bedahşan şehrinde görmüş. Pirlere ona söylemişler ve o da hayatını ona adapte etmiş. Ölene kadar Gülperi demiş ve İkinci bir Gülperi'ye de bakmamıştır. Bu sanat böyle çok ince ve naziktir.”

Nuri Çırağı, âşıklığa başladıktan sonra çok sayıda festival, şenlik ve yarışmaya katılmıştır. Hemşerilik etrafında kurulan derneklerin düzenlediği geceler de aşğın icra ortamları arasındadır. Nuri Çırağı, özellikle Erzurum ve ilçelerini kapsayan hemşerilik derneklerinin gecelerine sıkça davet edilmektedir.

Âşıklarla ilgili dernekler kurulmaktadır ve batmaktadır. Âşığa göre, öyle çok kulak doldurucu bir topluluk ya da dernek bulunmamaktadır. Eğer dernek gibi resmi şeyler olursa, bunu başarabilirlerse bunun güzel bir şey olacağını dile getirmektedir. Yaşadığı yer olan Gebze/ Darıca'da da âşıklar derneği bulunmamaktadır. Kendisinin derneklerle olan ilgisini de şu sözlerle anlatmıştır:

“Ben ilk dernek kuranlardan biriyim. Aşağı yukarı kırk sene olmuştur. Sivil toplum örgütlerinin içinde hâlâ bugün yönetiminde olduğum dernekler, federasyonlar falan var, ama bunlar çok zor olaylar ki âşıklar için de çok zor. Belli bir şeyle sınırlayamıyorsunuz. Çünkü belli bir bütçesi yok. Adama sen burada otur bu işi yap sana şu kadar para veririm diyemiyorsun ki. Eğer sen 200 TL alıyorsan ben niye almayayım diyor.”

Âşık çalıp söylediklerini ücret karşılığında yapmaktadır. Konserlere ve belediyelerin etkinliklerine falan belli bir ücret karşılığında gitmektedir. Daha önceleri kendilerine ait kahvelerinin olduğunu ve buralardan kazançlarını sağladıklarını; ancak şimdilerde bunun mümkün olmadığını şu sözlerle belirtmektedir:

“Artık kendimize ait kahvelerimiz yok. Orada da söylediğimizde halk bunu karşılıyordu. Şimdiye kadar maişetimiz bununla idi, kazandığımızı bununla kazandık. Hatta Doğu Anadolu'nun özellikle Kars halkı sohbet eden bir aşğın sazına kalkardı

beş lira, on lira bahşış verirdi. Günün şartlarına göre birisi “Bak âşık senden Erzincan’da, Kerem’in Aslı’ya söylediği türküyü istiyorum, hem de şu makamda şu havada!” derdi. Mesela, “Derbeder havasında istirem!” veya “At üstünde istirem!” derdi. Adam hikâyeyi daha önce dinlemiş ki nereden olduğunu, hangi makamda söylendiğini söylerdi. Eski halk bunları bilirdi. Özellikle Kars’ta âşıklık yapmak hiç kolay değildi, zordu; çünkü dinleyicinin hepsi âşığı biliyordu. Karslı ile Erzurumlu arasında bir kıyaslama yaparsak Erzurum’da âşıklık biraz daha tekkecilik iken Kars’ta daha çok halkçılıktır. Yani, Kars’ta âşıklık halka daha çok mal olmuştur. Erzurum’da tekkeciliğin daha yaygın olmasını Emrah’tan, Erbabî’den, Sümmanî’den biliyoruz. Yani, onların yaptığı eserlerden görüyoruz, biliyoruz.”

Âşık Nuri Çırağı; âşıklığa başladığı dönemdeki Erzurum âşıklık geleneğinin temsil edildiği kısıtlı coğrafi alanın, yöredeki âşıklık kurumu için maddî-manevî olumsuzluklar taşıdığını belirtmekte ve *“Ben her zaman ‘Bu sazı Tokat’ta, Mersin’de nasıl çaldırırız, Erzurum’un dışına nasıl çıkarırız?’ in hesabını yaptım.”* ifadeleriyle bu konudaki çabalarını vurgulamaktadır. Âşık, böyle bir çaba içerisine girmesinde, ilk olarak 1972 yılının son aylarında giderek yaklaşık dört ay kaldığı, daha sonra da muhtelif zamanlarda birçok kez bulunduğu Çukurova’nın ve bu süreçte sıkça meclisinde yer aldığı Abdülvahap Kocaman ve Kul Mustafa’nın önemli payının olduğunu her fırsatta vurgulamaktadır. Bununla birlikte âşık, Çukurova deneyimleri esnasında Abdülvahap Kocaman, Feymanî, Hazım Demirci, Kemterî, Ferahî, Mahmut Taşkaya gibi âşıklık geleneğinin yöredeki temsilcilerini de yakından tanıma fırsatı bulduğunu belirtmektedir.

Erzurum’daki kahvehaneler, 1976 yılından itibaren başta Nuri Çırağı olmak üzere Yaşar Reyhanî, Ali Rahmanî, Fuat Çerkezoğlu, Erol Erganî gibi gelenek temsilcisi âşıklar tarafından da işletilmeye başlanmıştır. Âşık, 1976 ve Erzurum’dan ayrıldığı 1993 yılları arasında Erzurum şehir merkezinde farklı zaman ve mekânlarda işlettiği kahvehaneleri şu şekilde sıralamaktadır: *“1976’da Gölbaşı semtinde ‘Halk ozanları Kültür Gazinosu’ nu Reyhanî’yle ortak işlettik. Bu iki yıl sürdü. 78-79’da Sanayi Mahallesi’ndeki kahve tek benimdi. 79-80’de Mahallebaşı’nda, Balyoz Sokak’ta bir kahve açtık Ali Reyhanî’yle. İhtilal olunca kapattık bu kahveyi. 83’te Gez Çarşısı’nda bir tane açtım. Mevlüt İhsanî dörtte bir hisseyle bir yıl ortak oldu bu kahveye. 89’a kadar sürdü. 89’dan 93’e kadar da tek başıma Kıbrıs Palas’taki*

kahveyi işlettim.” Âşık Nuri Çırağı, Erzurum’dan Kocaeli’ne yerleştikten sonra, isimlerini daha önce zikrettiğimiz işletmelerin de açılmasına öncülük etmekle birlikte Kocaeli, İstanbul gibi şehirlere göç eden âşıkların sanatlarını icra edebilecekleri ortamların oluşumuna da katkı sunmuştur. Âşık, Erzurum’da yaşadığı dönemde de İstanbul Gülhane Parkı’ndaki etkinliklere davetli olarak katıldığını dile getirmiştir.

Nuri Çırağı’nın işlettiği bu kahvehaneler, aşığın *“Bu kahveye birçok âşık gelip gitti, birçok âşık benim kahvemde yetişti.”* ifadelerinden de anlaşılacağı üzere, Erzurum’daki âşıklık geleneğinin canlılığının muhafaza edilmesine önemli katkılar sunmuştur. Âşık, 2005 yılından sonra kahvehane tarzı mekânların işletmeciliğiyle uğraşmadığını belirtmektedir.

Âşık Nuri Çırağı, 2016 yılında Kazakistan’ın Türkistan şehrinde bulunan Ahmet Yesevi Üniversitesi’ndeki Nevruz Şenlikleri’ne, 2017 yılında Kırgızistan’ın başkenti Bişkek’te bulunan Manas Şenlikleri’ne, 2018 yılında Türkmenistan’ın başkenti Aşkabat’a Cumhuriyet’in kuruluşuna Kültür Bakanlığı’nın göndermesiyle gitmiştir. Gittiği yerlerden Manas Üniversitesi’nin kendisine kitap yapma sözü verdiğini de sözlerine eklemiştir. Âşık, yurt içi ve yurt dışında yaptığı etkinliklerle ilgili şunları söylemiştir:

“Ben çok geziciyim. Çokça yurt dışına çıkmışlığım var. Yirmiden fazla yurt dışına çıkmışumdur. Türkiye’de de ayıptır söylemesi bu işin başında gelenlerden biriyim. Her yere istenilirim. Mesela, bayram gününe iki-üç tane program yaptım. Bunun yanında festivallerimiz de olur.”

Yurtdışında yaşayan Türklerin âşıklara karşı ilgileri konusunda âşık şunları söylemiştir:

“Eskiden çok güzeldi, hoştu. Saatlerce çalar ve söylerdik. 3-5 saat çalardık yine de insanlar doymazdılar. Özellikle yöremizin insanları da yurtdışında çoktur. İyi de para kazanırdık.”

Âşık Nuri Çırağı, âşıklık geleneğindeki icracılığını televizyon programlarına taşıyan âşıklar arasındadır. 1995-1996 yayın sezonunda Samanyolu Televizyonu’nda (STV) “Âşıklar Kervanı” adlı programı hazırlayıp sunmuştur. Bu deneyiminin ardından 2005 yılından 2015 yılına kadar TV 5 adlı televizyon kanalında “Âşıklar Meydanı” programını hazırlayıp sunmuştur. Aynı program, 2015 yılından itibaren

Çay TV adlı televizyon kanalında devam etmiştir. Halen sürdürdüğü bu programda gelenek temsilcisi ya da gelenek taşıyıcısı âşıklara, bağlama icracılarına ve âşıklık geleneğiyle amatör ya da profesyonel düzeyde ilgilenen kişilere yer vermektedir. Yaptığı televizyon çalışmalarıyla ilgili âşık şunları söylemiştir:

“Benim çok televizyon çalışmalarım var. Yaklaşık on beş senedir televizyoncuyum. Âşıklıkla ilgili televizyonlara da ilk adım atan adamım. Çeşitli televizyonlarda programlarım olmuştur. Eserlerimi gücümün yettiği kadar yazmaya çalışıyorum. Bazen de dinleyenlerimiz şiir gönderiyor. Geçenlerde bir adam bana bir şiirimi okudu. Dedi ki, sen bunu 1968’de Bayburt’ta söylemiştin. Hiç aklımda bile kalmamış. İrticalen söylemişim adam da o zamanlar yazmış. Şiir gelince ben de onu kitabıma koydum.”

Âşık Nuri Çırağı’nın şahsına ait bir internet sitesi bulunmamaktadır. Ancak internetteki arama motorları ya da video paylaşım siteleri aracılığıyla âşığın hayatına dair bilgilere, şiirlerine, hakkındaki haberlere ve televizyon programlarında kaydedilen icralarına ulaşabilmek mümkündür. Âşık, elektronik kültür ortamı ve âşıklık geleneği ilişkisine dair genel düşüncelerini *“Bu plaklar, kasetler, teknoloji âşıklığı bozdu. Aslından kopan hiçbir şey güzel değildir. Playback yapılıyor. Orda plak çalıyor, o ağzını oynatıyor.”* biçiminde ifade etmiştir.

3. 7. Diğer Âşıklarla Etkileşimi ve Türkiye’de Bilinip Tanınması

Âşık Nuri Çırağı, gelenek temsilcisi birçok âşıkla aynı meclisi paylaşmıştır. Katıldığı şenlikler, festivaller, âşık bayramları gibi etkinlikler, işlettiği âşık kahvehaneleri ve âşıklık geleneği ile ilgili bazı organizasyonlarda öncelik alması, Nuri Çırağı’nın diğer âşıklar tarafından bilinen, tanınan bir âşık olmasını sağlamıştır.

Nuri Çırağı, küçüklüğünden beri kendisinden büyüklerle aynı mecliste bulunmayı sevdiğini, âşıklığa başlama sürecinde ve sonrasında yakın çevredeki birçok âşıkla aynı ortamlarda bulunduğunu, kimisiyle de karşılaştığını belirtmektedir. Âşık Müdamî, Âşık Deryamî, Âşık Efgarî, Dursun Cevlanî, Üzeyir Pünhanî, Sikkorlu Ahmet, Ağyarlı Bayram, Soskirtli Mehmet, Şevki Halıcı, Musa Ünlü, Âşık Lütü, Telekli Âşık İsmail, Uzunzayımlı Abbas, İslâm Erdener, Porsuklu Merdan, Meçitli Durmuş Divanî, Vartanıtli İsmail, Kağızmanlı Binali, Kağızmanlı İsmail, Ağrılı Mihmanî, Efkanî, Ağrılı Âşık Cevdet, İhsan Kılıç Divanî, Kadir Kılıç Gamgüder, Memduh Kılıç Çağlayan, Ercişli Emin, Bulanıklı Namaz, Âşık Gülistan,

Şahbazoğlu, İshak Kemalî, Behçet Mahir, Tortumlu Âşık Ümmanî, Oltulu Ümmanî, Oltulu Mevlüt Dede (İhsanî lakabını kullanırdı), Tecrekli Mustafa Dayı, Pikkir köyünden Aslan Usta, Olur'un Aşağı Peneskirt Köyünden Âşık Şemsettin ve Murat Yıldız, Nuri Çırağı'nın âşıklığa başladığı dönemde meclislerinde bulunduğu âşıklar arasında saydığı isimlerdir.

Âşık, çeşitli vesilelerle bir araya geldiği ve kimisi kendisinden yaşça büyük olmasına rağmen aynı dönemde ürün verdiği çağdaşlarından Âşık Ruhanî, Âşık Reyhanî, Âşık Hüseyin Sümmanoğlu, Davut Sularî, Hüdaî, Adanalı, İlhami Demir, Murat Çobanoğlu, Şeref Taşlıova, Rüstem Alyansoğlu, Nusret Torunî, Nuri Meramî, Sefer Firganî, Fuat Çerkezoğlu, Mehmet Gülhanî, Cengiz Yârenî, Selahattin Kazanoğlu ve Erol Ergani'nin adlarını zikretmektedir.

Âşık ustalarla irtibatının farklı olduğunu dile getirmiştir. Poshoflu Müdâmî ve Gülistan Çobanoğlu'yla arkadaşlık edip, sohbetlerinde bulunup ve yeri geldiğinde onlara abdest suyu dökmüştür. Onların dışında yaşlı olanlardan Artvin Ardanuçlu Efkârî'yi, Âşık Veysel'i Âşık İzzet Özkan'ı görmüştür. Adana'dan Kul Mustafa vardır ve âşığın belirtmesine göre Kul Mustafa âşığın hayatının yarısı ve ona hayatı öğreten kişidir. Ustası dışında diğer âşıklarla da uzun yıllar birlikte turneler ve çalışmalar yapmıştır. Diğer âşıklarla olan ilişkilerini de âşık şu şekilde anlatmıştır:

“Benden bir ya da iki yıl evvel olan âşıklarla da mesela; Üstad Reyhanî'yle de uzun yıllar, 30-35 yıl, arkadaşlık yaptım. Beraber iş ortaklığı, gurbet ve Avrupalar yaptık. Yaşı benden büyük olmalarına rağmen Ustamla, Çobanoğlu'yla, Şeref Taşlıova'yla hep arkadaşlık yaptık ve hep beraberdik. Hatta ben onlara daha çok yararlıydım, çünkü aktif programlar yapardım ve onları bu programlara getirip götürürdüm. Türkiye' de en uzun turne yapan âşığım. 1973-1974 yılları arasında 210 gün hiç evime gitmeden turne yapmışım.

Gençlik yıllarımda yani 68'lerde falan bu âşıklarla tanışmaya başladım. Gördüklerimin hepsinde ayrı bir hikmet, ayrı bir meziyet vardı, yani şu adam da hiç boş adamdı diyemeyiz. Biz üniversitelere falan gidiyoruz, o âşıkları sordukları zaman ben onların hepsinin meziyetlerini ayrı ayrı anlatırım. Mesela bir Âşık Veysel'i bana sorsalar onun ne kadar ağır başlı bir adam olduğunu söylerim. Âşık Veysel 68-69'da Konya'ya geldi, biz çocuğuz tabi o zaman. Adam çok ağırbaşlı, kendini kabul etmiş, bir şey sorulduğunda cevap veren hiç gereksiz konuşmayan, ağır

ahkâmlı bir adamdı. Adab-ı muaşeretini çok iyi bilen biriydi zaten. Zeynep Hanım âşıklığın anası nedir biliyor musun? Adap ve edeptir, yani bu iş adap ve edep işidir; ama bunu güncelleştirmişler, başka yerlere dökmüşler, insanlar başka şeyler yapmışlar; ama bu işin aslı budur. Aşka gelince aşkı hiç kimse tarif edememiştir. Mevlana' ya demişler ki:

-Aşk nedir, nasıl tarif edilir?

Demiş ki:

-Aşkı tarif etmeye kalkan semerini devirmiş merkep misalidir.

Yani aşkın tarifî yok. Bir anda bir çırpıntı oluyor, bir anda insan değişik dünyaların içine girip içinde platonlaştırdığı duygular yaşıyor. Bunun izahı yok yani izah edemiyorsun içindekileri. Bunun büyüğü küçüğü de yok, hiç belli olmayan bir şey. Ben Adana Ceyhan'da alevi abdallarından bir abdal gördüm. Adam on beş yıl hiç yerinden kalkmadan, yeme içme yatma gibi ufak tefek şeylerin dışında, şöyle bir duvara bakmış; yani o duvardan bir feyz almış kendine ve adam kendini bir yere taşımış idi. Onun için aşkı anlatmak çok kolay değil.

Önceki kayıtlarınızda sizin teybinize Nihanî'den bahsettim mesela. Allah rahmet eylesin çok enteresan bir adamdı Nihanî. Belki daha önce söylememişsem burada söyleyeyim, bana da dört beş dörtlüklü verdiği bir şiiri vardır. Yeri gelmişken de söyleyeyim o şiiri...

Enginlerde çiçek açar gül biter

Yüce dağ başında kar olur oğul.

Kadirdir kerimdir her şeye yeter

Yaradan her yerde var olur oğul.

Ona inanmışım emri mutlaktır

Bir adı Kerim'dir bir adı Hak'tır

Mümin gönlü sular gibi berraktır

Cahillerin kalbi kir olur oğul.

Ne söylesen ne anlatsan duymazlar

Hak deyip de hakikate uymazlar

Kendinden gayrıyı adam saymazlar

Cahille anlaşmak zor olur oğul.

Çalışana şeref verir şan verir

Gerçeklere doğru dürüst yön verir

Diler ise cansız taş a can verir

Kudretiyle her şey var olur oğul.

Âşık Nihanî'ye derde olursan

Yaramın üstüne perde olursan

Gönlü alçak başı yerde olursan

Bütün âlem sana yar olur oğul.

İnşallah bunları yazıya geçirirsiniz. Hepsinden birer ustalık birer hikmet görmüşüz ve almışız. Ustaların hangisini anlat deseler bu saydıklarımın marifetlerini anlatırım. Nihanî'den sonra gelen Mevlüt İhsanî'yle, Reyhanî'yle Ruhanî'yle Çobanoğlu'yla, Şeref Taşlıova'yla, İlhami Demir'le ve daha birçok çoğaltabileceğim arkadaşlarımızın hepsiyle büyük büyük zamanlarımız geçmiştir. Hepsi birbirinden değerli insanlardır."

Âşık Nuri Çırağı, yukarıda adı geçen ve bunların dışında adını hatırlayamadığı gelenek temsilcileriyle yoğun etkileşim yaşadığını her fırsatta vurgulamaktadır. Katıldığı yurt içi ve yurt dışı turneler, şenlik ve festivaller, televizyon programları, çıkardığı müzik albümleri vesileleriyle azımsanmayacak bir kitle tarafından tanındığı gibi uzun yıllara dayanan bu etkileşim ortamı içinde yurt çapındaki gelenek temsilcisi diğer âşıklar tarafından da bilinip tanınmaktadır.

3. 8. Hakkında Yazılan Yazılar, Şiirlerinin Yayımlandığı Kitap ve Dergiler

Âşık, çalıp söylediklerini kayıt altına almaktadır. Kendine ait kitapları da mevcuttur. Şu anda da bir kitap hazırlatmaktadır ve o da piyasaya çıkacaktır. Âşık Nuri Çırağı'nın bugüne kadar hayatını konu alan tek kitap yayımlanmıştır. Bu kitap, çalışmamızda da faydalandığımız Işıl Altun ve O. Utku Özdemir'in hazırladığı “Âşık Nuri Çırağı-Unutamadım” isimli hayatının, sanatının ve şiirlerinin yer aldığı kitaptır. Bu kitap üç yüz elli sekiz sayfalık akademik bir kitaptır. Motif yayınları tarafından basılmıştır. Nuri Çırağı ile ilgili pek çok şiir kitabı yayımlanmıştır. Bunlardan birisi de Pendik Belediyesi tarafından hazırlanan 168 sayfalık “Âşık Nuri Çırağı-Emimoğlu” isimli şiir kitabıdır. Âşığın söylediğine göre basılacak olan diğer kitap da Gazi Üniversitesi'nde olan bir doçent tarafından hazırlanmaktadır. O kitap da 1200-1300 sayfa civarındaymış.

Nuri Çırağı ile ilgili benim çalışmam dışında yüksek lisans tezi veya doktora tezi çalışması yapılmamıştır. Hayatı ve şiirlerini konu alan beş adet lisans bitirme tezi vardır. Bunlar Atatürk Üniversitesi'nde Sedat Adıgüzel'in 1994 yılında, Kocaeli Üniversitesi'nde Ömer Özbayrak'ın 2001 yılında, Atatürk Üniversitesi'nde Önder İplikçi ve Gökçe Özсарay'ın 2004 yılında ve Gazi Üniversitesi'nde Muhammed Akay'ın 2007 yılında ve benim de 2013 yılında hazırladığım lisans bitirme tezleridir.

Âşığın şiirleri birçok kitapta yer almıştır. N. İrfan Tanrıku'ın “Âşıklar Divanı” adlı kitabında ve Dilaver Düzgün'ün “Âşık Mevlüt İhsanî-Hayatı, Sanatı ve Şiirlerinden Seçmeler” adlı kitabında âşığın dâhil olduğu birçok karşılaşmaya yer verilmiştir.

2008 yılında Metin Turan, Nazender Süzer, Gürsel Gökçe ve Dilek Bal'ın editörlüğünde hazırlanan “Yaşayan Halk Ozanları” adlı kitapta âşığın biyografisine ve bir şiirine yer verilmiştir (Turan, Süzer, Gökçe ve Bal, 2008: 238-241).

Metin Özarslan'ın 2001 yılında yayımlanan, Erzurum ve çevresindeki âşıklık geleneğini kapsamlı bir biçimde incelediği “Erzurum Âşıklık Geleneği” adlı önemli çalışmada günümüz âşıklık geleneğinde kahvehane işletmeleri, âşıklık geleneğinin elektronik ortamdaki temsili, usta-çırak ilişkisi, mahlas alma gibi konular çerçevesinde Âşık Nuri Çırağı'nın adı sıkça anılmıştır. Ayrıca aynı çalışmada âşığın biyografisine ve bir de şiirine yer verilmiştir.

Işıl Altun'un “Âşık Mevlüt İhsanî'nin Aşk Konulu Hikâyeleri Üzerine Bir Araştırma” adlı kitabında ve Yasemin Gürsu'nun 2008 yılında Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsüne verdiği “Âşık Mevlüt İhsanî'nin Yayınlanmamış Şiirleri Üzerine Bir İnceleme” adlı yayımlanmamış yüksek lisans tezinde âşığın ustası Mevlüt İhsanî ile ilgili görüşlerine yer verilmiştir.

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın yayınladığı “Türk İstiklâl Savaşı Destanları” adlı kitapta âşığın bir şiiri bulunmaktadır.

Âşık Nuri Çırağı'nın şiirlerinin ve görüşlerinin yer aldığı birçok süreli yayın bulunmaktadır. Türk Folklor Araştırmaları'nın muhtelif ciltlerinde âşığın Konya Âşıklar Bayramı, Mut Karacaoğlu Şenlikleri gibi etkinliklere katılımı ya da aldığı ödüllere dair bilgiler yer almaktadır. Pınar Dergisi'nin 1974 yılındaki sayılarını kapsayan dördüncü cildinde de âşığın şiirlerine, âşıklık geleneğine ve 1974 yılı Konya Âşıklar Bayramı'na dair görüşlerine yer verilmiştir (Çırağı, 2011: 60). 2010 yılında Acta Turcica dergisinde yayımlanan “Geçmişte Yapılan Âşık Atışmalarının Günümüzdeki Görünümü” adlı makalesinde Metin Eke, bir bölümde Âşık Nuri Çırağı'nın günümüzdeki âşık atışmaları hakkındaki görüşlerine yer vermiştir. 2015 yılında Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi'nde yayımlanan “Günümüz Âşıklarında ‘Rüya ve Bade’ Motifi” adlı makalesinde Bekir Şişman, Âşık Nuri Çırağı'nın rüya neticesinde nasıl âşık olduğunu dile getiren bir bölüme yer vermiştir. 2014 yılında Türkbilgi/Türkoloji Araştırmaları Dergisi adlı dergide yayımlanan “Stüdyoya Taşınan Âşıklık veya ‘Stüdyo Tipi’ Âşıklığa Doğru: Sözlü <Doğal> ve Dijital <Elektronik> İcra Yapıları Üzerinde Mukayese” adlı makalesinde Mete Taşlıova, diğer âşıklarla beraber Nuri Çırağı'nın da yaptığı televizyon programlarının içeriğini ele almıştır. Ayrıca 16-24 Ağustos 1973 tarihleri arasında “Bizim Anadolu” gazetesinde âşıklığı ve dünya görüşü ile ilgili düşünceleri ve bazı şiirlerinin yer aldığı dokuz sayılık bir mülakat bulunmaktadır (Çırağı, 2011: 60). Bunların dışında âşığın etkinlikleri hakkında haber yapan ve şiirlerine yer veren birçok yerel ve ulusal gazete bulunmaktadır.

Âşık Nuri Çırağı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü tarafından organize edilen ve VCD formatında satışa sunulan “Yaşayan Âşıklık Geleneği” adlı etkinliğe Şeref Taşlıova, Murat Çobanoğlu, Âşık Feymanî, Ahmet Poyrazoğlu, Hüseyin Sümmanoğlu, Âşık Ruhanî, Fuat Çerkezoğlu, Mevlüt

İhsanî, Âşık Selmanî gibi âşıklık geleneğinin temsilcileriyle birlikte âşık edebiyatının çeşitli icra biçimlerine örnekler vererek katkı sunmuştur.

3. 9. Aldığı Ödüller

Âşık Nuri Çırağı, âşıklığa başlamasından bu yana birçok festivale, yarışmaya katılmış ve bu etkinliklerden çok sayıda şilt, sertifika ve madalyon kazanmıştır. Geçmişte yaşadığı maddi sıkıntılardan dolayı parasal değere sahip ödüllerin çoğunu bozdurmak zorunda kaldığını belirtmiştir. Düzenlenen yarışmaların ve verilen ödüllerin her zaman âdil olmadığını da belirtmiştir.

Âşık Nuri Çırağı, kayıt altına alınan ödüllерinin dışında çok sayıda ödülünün de çeşitli nedenlerle kaybolduğunu belirtmiştir. Arşivinde tarihleri belli olan ödül ve belgelerin dışında, tarihleri belli olmayan ödül ve belgeler de bulunmaktadır.¹⁶

Âşığın almış olduğu pek çok önemli ödülleri bulunmaktadır. Aldığı ödüllерden şu şekilde bahsetmektedir:

“Kızım çok önemli ödüllерimiz var, hangi birinden bahsedeyim. Size son iki tane ödülден bahsedeyim. 2000’in başında “Orhan Şaik Gökyay” ödülünü 19 Mayıs Üniversite’sinden aldım. Bir de yakın zamanda Bayburt’tan çok sevdiğim “Dede Korkut” ödülünü verdiler. Bunlar çok da önemli şeyler değil; ama bugüne kadar üç yüzün üstünde ödül aldım. Yani, daha da fazla olabilir. Bunların birçokları kitapta var. Bu kadar elli sene gezen bir adamın bu kadar ödülünün olması normaldir. Yılda en az bir tane ödül alsa insanın elli senede elli ödülü olur. Ben yurtdışından da ödül almıştım. Hem Türkmenistan’dan hem de Almanya’nın Maynstan (Mutterstadt) şehrinden ödül almıştım. O zamanlar orada Türkistan Federasyonu bir âşıklar yarışması yapmıştı. Orada ben üç tane birincilik almıştım. Türkistan’daki “Mahdum Kulu Bahşılar Bayramı” na beni bakanlık göndermişti. Buna benzer yurdun her yöresinden ödül aldım. Gitmediğim yarışma sayısı çok nadirdir. Belki sanat hayatım elli yılı geçti ki bu yıllar içinde belki yirmi ya da otuz yere gitmemişimdir. Her yere gitmişimdir ve gitmediğim yer sayısı çok azdır. Odada gördüğünüz dolapların altı bütün ödül doludur. Basında da çok bahsedilen biriyimdir. Şahsıma Türkiye gazetesinde rahmetli Ahmet Kabaklı kocaman bir makale yazmıştı. Tarla dergisinde

¹⁶ Nuri Çırağı’nın aldığı ödüllерle ilgili detaylı bilgi için bk. Çırağı, 2011: 47-59.

Tahir Kutsi Makal da benden bahsetmişti. Ondan başka Eski Türk Ocakları'nda da yazılar vardır. 1974'lerde falan Pınar dergisinde de benden bahsedilmiştir. Bizim Anadolu gazetesinde de, Tercüman'da da olmak üzere basında sıkça yer almıştım. Benden çokça bahsetmişlerdir. Mesela, Konya Âşıklar Bayramı'ndaki performansım basında o zamanlar yer almıştı. Konya' da eskiden “dokuz şiir” meselesi vardı. Dokuz şiiri yazardılar ve bir tabloya koyardılar. Bir yıl boyunca şehirlerin çeşitli yerlerinde çerçeve içerisindeki bu şiirler halka teşhir ettirilirdi. Onlardan da aldığım ödüller var.”

3. 10. Hikâye Tasnif Etme, Hikâyelerin Yapısı ve Âşıklıkta Kullanılan Terimlerle İlgili Düşünceleri

Âşık Nuri Çırağı, hikâye tasnif etme hakkındaki düşüncelerini şöyle anlatmıştır:

“Ben hikâye yazmış yani, tasnif etmiş değilim. Ben hikâyeyi çok marifetli yaparım ki hikâye benim için basittir. Ama o işe hiç teşebbüs etmedim. Onun da ayrı sebepleri var. Tabi bu sebebi belirtmem gerekmez. Ama hikâye biliyorum. Ustalarımından öğrendiğim on ya da on beş tane hikâye biliyorum. Kendi irtica ettiğim hikâyem yok. Hikâye çok dikkatli dinlenmesi icap eden bir anlatımdır. Araya ufak bir bahis girerse ve hikâye sekteye uğrarsa anlatan usta da onu toparlayamaz. Hikâyeleri ustalar tasnif etmişlerdir. İcap ederse biz de hikâyeler tasnif edip, anlatırız. Ama artık buna da gerek kalmadı. Çünkü hikâyeye ihtiyaç kalmadı. Çok garip bir şey anlatacağım. Ben yakın zamanda İstanbul Teknik Üniversitesi Müzikoloji Bölümü'nde hocalık yapan sevgili dostum Doç. Dr. Süleyman Şenel'in yanına gitmiştim. Çocuklara öküzün ne olduğunu sordum; ama son sınıfta olmalarına rağmen öküzün ne olduğunu bilemediler. Bir tanesi dedi ki: “Herhalde kurbanlık hayvan.” Yani bu çocuklar bu kadar biliyorlar. Artık toplum kendini tamamen sanal bir ortamda yetiştiriyor. Toprakla, tozla oynamayan çocuğun zekâsı da geri olur. Çocuğun sadece bir ilkesi var; o da sabahtan akşama kadar bilgisayarın başında oturmak. En nihayetinde talep olmayınca hikâyeler de yavaş yavaş kendini bitiriyor. Artık hikâyeleri anlatan da yok. Bugün Türkiye'de bizim mesleği sürdüren birkaç arkadaşımız kaldı. Âşıkların çoğu ya Erzurum'dan ya da Kars'tandır. Bu işi yapan âşıklar da yavaş yavaş ölüp Rahmet-i Rahman'a gidiyorlar. Ben sanıyorum ki artık hikâye falan olmuyor. Bundan sonra artık kitaplara alınabilenler kalacaklar.”

Hikâyeye başlamadan önce söylenen şeyler hakkında âşık şunları söylemiştir:

“Hikâyeye başlamadan evvel sersuha söylenir. O da yine bir duayla yapılır. Mesela ne yapılır? Diyelim ki Âşık Şenlik sal salınan Hz. Ali’yi gıyas etmiş destan yazmış. Zaten biliyorsunuz destanlar uzunca söylenen şeylerdir. Hatta bilir misiniz Alevi literatüründe “duvaz imamlar” vardır. Orada on iki imamı lanse ederek, onu anarak sohbetlerine başlarlar. Derler ki, “Vesfi hikâyet, pirimizden himmet, ustamızdan kalan, yâdigar olsun deminiz, olmasın gamınız, hayra dönsün solen ceminiz, Allah yurdumuza, milletimize, devletimize zeval vermesin. Hepinizin canına sağlık olsun. Geceniz mübarek olsun. Bugün Allah izin verirse beyler Ercişli Emrah’la Selvi’nin hikâyesine başlıyorum.” der ve başlar. Burada çok ince bir şey vardır. Bakın dua ediyorlar. Alevi literatüründeki duvaz imamları da, saz âşıkları da dua ediyorlar. Çünkü adam Allah’a, Peygamber’e sığınıyor ve ondan sonra da on iki imama dua ediyor. Daha önce de dedim ya adamların hepsi okumuşlar, hepsi hafizil-Kur’an’dırlar. Onların sırrı odur. Bugünkü adamın daha benim gibi ilkokulu bitirdiği yok.”

Âşık faslı konusunda Nuri Çırağı şunları söylemiştir:

“Kızım fasıl nedir biliyor musun? Türk sanat müziğine de fasıl deniliyor. Biz de fasıl, âşık sazını eline aldığı zaman meclis başladı anlamındadır. Âşığın faslına başlaması budur. Âşık sazını elini alır ve vatana, millete, dine, diyanete, devlete dua ederek faslına başlar. “Sümmanî’nin bir divanıyla sohbetime başlıyorum.” der. İllaki Sümmanî’den olmasına gerek yok, kendisinden de bir divan söyleyebilir.”

Âşıklar ustalarından duydukları hikâyeleri anlatırken kendilerinden de bir şeyler katmaktadırlar. Bu konuyla ilgili âşık şunları söylemiştir:

“Hikâyeleri zaten âşıklar yapmışlardır. Geçenlerde burada bir doçent arkadaşla hikâye anlatıyordum. Her zaman anlattığım hikâyenin arkasına bir türküyü irticalen hemen yapıştırdım. Öyle bir anda içime doğdu ve birden heyecanlandım. Zaten bir hikâyeyi anlatırken de o hikâyeyi kendi içinde yaşarsın. Yeri gelir Köroğlu’nu anlatırken Köroğlu’nun türküsü olmasa da, o anlatmanın heyecanı ile kendinden bir türküyü söylersin. Adına Köroğlu dediğin için o türküyü Köroğlu’ya mal olur. Sonradan sen de söylediğin türküyü beğenmişsindir ama iş işten geçmiştir. Ondan sonra da irticalen söylenen o türküyü Köroğlu’nun türküsü olur.”

Âşıklarda muamma vardır. Muamma sorudur. Diğer ustalar gibi Nuri Çırağı da muamma yapmıştır; ancak muamma konusunda çok iddialı olmadığını belirtmiştir. Muammadansa âşık daha çok karşılaşma (atışma) yaptığını ve kendisini atışmacı saydıklarını dile getirmiştir. Çırağı, muammaları halktan olan öğrencilerin kendilerinden daha çabuk ve daha pratikten bildiklerini, özellikle Konya'daki talebelerin muammaları kendilerinden daha çabuk bildiklerini belirtmektedir. Çırağı, muamma hakkında şunları söylemiştir:

“Halk muammayı kahveye veya sohbet edilen yere getirip bir çıkın içinde asardı. O çıkının içine adam ne koymuşsa; işte kitap olur, telefon olur, çatal veya kaşık olur işte her neyse âşıklar o konulan şeye günlerce çalışırdılar. Bulan Hak âşığıydı. Ben buna rahatlıkla dinen de karşı olduğumu söyleyebilirim. Dinde böyle bir şey yoktur. “Gaybe indallah.” Yani, gaybı Allah bilir. Bunu günümüzde şovmenler yapıyorlar. Mesela, televizyonda kim daha çok show yapıyorsa o televizyon daha çok rağbet görüyor.

Şimdi şov amaçlı evlendirme programları var. Dinen de sakat, insanlıkta da sakat, ilmen de sakat. Yani, her şeye sakattır. Bunlar toplumun ahlakını bozan programlar. Adam sırf para kazanmak için beşeriyetin fabrikasını kalkıp orada teşhir ediyor. Her çağda da kendini karşıya celp etme durumu var. Ama bana sorarsan, vicdanıma sorarsan o işler sakat işler. Açık söyleyeyim ben onu ne yaptım ne de yapandan hoşlanırım. Böyle “Gaybe indallah” durumunu sevmiyorum. Allah’tan başka kimse gaybı bilemez. Yok, efendim kırk tane falan bir şey koydu, filan bir şey koydu âşıklar da saatlerce çalıştı ve bunu buldu. Âşık on gün, kırk gün, elli gün çalıştı da buldu. Bunlar özellikle Azeri, İran varyantı hikâyelere lanse edilmiştir. Erzurum’da da yapar asardılar ben de orada görmüştüm. Adına da “askı” derler. Âşıklar askıdan muammayı indirirdiler. Onları ben gördüm ama buna şiddetle karşı olduğumu söyleyebilirim. Benim için dinen yasak olan şey kötüdür.”

Âşıklıkta saz üstünde uyuma, atışma tarzında meydan okuma, tapşırma gibi terimler vardır. Nuri Çırağı bu terimlerle ilgili düşüncelerini ve atışmayla ilgili yaşadığı anılarını şu sözlerle anlatmıştır:

“Tapşırma, şah beyittir ve eserin sonunda ismini (mahlasını) söylemedir. Sazın üstünde uyumayı ben kimseden duymadım. Sazın üstünde uyunur mu? Ama sazın üstünde atışma yapılırken karşılıklı hasımın (rakibin) ağırsa pehlivanın künde

geldiği gibi künde gettirirse seni düşündürür. Saz üstünde uyuma belki bu olabilir. Biz çoğunlukla atışmalar yaparız. Havalar bizde atışma tarzında beraber söylenir. Bizim türkülerimizin çoğu atışmadan gelmedir. Atışmaları genellikle irticalen yaparız. Kitabıma baktığınızda da göreceksiniz ki çeşitli arkadaşlarla söylenmiş üç-dört bölüm atışmaların olduğu bölümler var. Biz Reyhanî'yle bir gün Fransa'da akşam güneş aşıyordu söylemeye başladık. Bir baktık sabah olmuş biz hâlâ söylüyoruz. Kimsenin de yerinden kalktığı yok. Halk o saate kadar dinliyor. Halk o kadar değer veriyordu. Yıldıray Erdener diye bir profesör vardı. Şimdi emekli oldu ve Amerika'da yaşıyor. Sanırım seksenli yıllar mıydı yoksa daha mı erkendi hatırlamıyorum. Profesör Konya Âşıklar Bayramı'nda âşıklara, "Âşıklık nedir?" diye bir soru sordu. Tabi herkes kendine göre bir cevap verdi. Ben de bir terim kullandım. Dedim ki; bir tepeyi ve oraya yağın yağmuru düşünün. Yağmur yağdıkça çizgi çizgi sular aşağı dereye birikir ve sel olur. Dere biraz büyür, çay olur. O da büyür ırmak olur ve gitgide denize karışıp umman olur gider. Âşık da söyledikçe çizgi çizgi sulardan başlayarak gittikçe ummanlaşır. Sel olur, ummanlaşır yani, söyledikçe gücü artar. İrticalen söyleyen aşığın feyzi söyledikçe artar. Ben bununla ilgili size bir örnek vereyim. Ben Gülhane Parkı'nda altı sene kaldım. Âşık Reyhanî'yle Çobanoğlu'nu sahneye çıkarttım ve atışma yaptılar. Çobanoğlu'yu Reyhanî'den daha çok alkışladılar. Tabii ki Reyhani bundan çok rahatsız oldu. Reyhani çok büyük bir âşıktı. Sahnenin arkasına geldi ve bana dedi ki "Nuri beni bir daha sahneye çıkart!" Ben de çıkarttım. Reyhani irticalen üç-dört türkü okudu. Bakın bu olayın sonu çok enteresandır. Reyhani irticali bir âşıktır. Dedi ki;

Kahve zamanı Reyhanî'ye sert döndü

Gam yemezdim namert değil mert döndü

Rakip ağır geldi hakem sırt döndü

Yenik pehlivana çevirdi beni

Bu o kadar da basit bir olay değil. Âşıkların işte olağanüstü dediğimiz yetenekleri budur. Konya Âşıklar Bayramı'nda yılın şiiri seçilen yedi, sekiz, dokuz şiirden birisi de benim şiirimdi. Bir vatan şiiriydi ve "Cennettir vatanım kötü diyemem/ Ovası, sahrası, deresi güzel..." diye başlar. 1981'de Belçika'nın "Kileysten Postende" derler oradan İngiltere'ye gemi kalkıyordu. Burası Fransa-

Belçika ortak yapımı bir limandır. Havanın kötü olduğu bir gündü ve beni gemiye almadılar. İngiltere'ye koymadılar ve ben yalnız kaldım. Limanın öbür tarafından bir adam bana bağırdı. “A balam, sen Türk müsen?” dedi. Hava da o kadar kötü ki denizden rüzgâr dalga getirip limana vuruyor. Soğuk ve yağmurlu bir gün “Türküm” dedim. O da “niye zamanında demedin” dedi. Kitapta da göreceksiniz, orada da bu şiire bir dörtlük ilave ettim. Siz bunu ırkçı sayın, Turancı sayın, dinci sayın neci sayarsanız sayın gördüğüm aynısı doğrudur.

Nerde bir Türk varsa orası benim

Dağları kemiğim ovası tenim

Yolları damarım suları kanım

Otlağı yaylası merası güzel

Bir de nerede bir Türk varsa orası benimdir. O adam bana orada sahip çıktı. O adam orada olmasa ben sahipsiz kalmıştım. Demek ki, o bana orada sahip çıktıysa ben de bunu söylemek mecburiyetindeyim. Bunu dinleyenler ne anlarsa anlasınlar ki ne anladıkları beni ilgilendirmez. Bu şiirin söyleniş şekli bunun içindir. Burada yerine gelmiştir ve ben de söylemişimdir. Zaten şiirlerin güzelliği de yerine gelmiş olmasıdır.”

Saz alma, saz asmanın ne olduğunu ise âşık şu sözlerle anlatmıştır:

“Aslı “saz almaca” dır. Saz asma şudur; şimdi bir âşıklar kahvesini düşünün. Dışarıdan bir garip âşık gelir. Kahvede üç ya da beş aşığın sazı asılıdır. Gelen eğer akıllı bir âşıkse sazını o âşıkların sazının en sonuna asar. Yok, benim gibi akli başında biri değilse yani, akli olmayan biriye o sazı diğer sazların en başına asar. Oradaki ustalar akşam o aşığı sivaya (sual) çekerler. “Gel bakalım sen nasıl, neye dayanarak sazını en başa astın!” gibisinden. Ama bu sivaya çekme ifşa ederek değil, sanatla yapılır. Sazıyla, sözüyle o aşığa haddini bildirirler. Saz alma da âşıkların birbirlerine muamma yapmasıyla olur. Yani, âşıklar birbirlerine soru sorarlar. Soruyu soran sorunun cevabını bilemeyen aşığın güya sazını alır. Bu vuku bulmuştur ve hikâyelerde de biz bunu anlatırız.

Ben kimseden bir saz alan görmedim. Ama bu halkın arasında, halkın belleğinde vardır. “Falan âşık filan aşığı mat etmiş sazını elinden almış.” derler.

Doğrudur, o işi yapmışlardır. Nasıl ki bir adam dünyanın gözü önünde pehlivan birini kaldırıp yeniyorsa âşık da karşısındaki rakibi öyle yenmiştir. Ama çok ince enteresan bir şey söyleyeceğim. Buraya herkes lütfen dikkat etsin. Allah dostuyum diyen, gönül adamıyım diyen kimsenin gönlünü incitmez. Ben incittiklerine inanmıyorum. Ama anlattığımız hikâyeler arasında geçer. Ben inanıyorum ki gönül adamı gönül kırmaz.

Birinin elinden saz alan hiç kimseyi görmedim ama ustaların birbirlerini incittiklerini gördüm. Mesela, âşıklıkta olmayan ebcet hesabını birbirlerine sorarlardı. Ebced-i kebirden, ebced-i sagirden falan sorardılar. Bunu da kendilerinin daha üstün olduğunu ibraz etmek için yapardılar. Günümüze göre benzetecek olursak, bugün ekonomiyi elinde tutanlar İstanbul'da elli katlı, altmış katlı binalar yapıyorlar. Yani, benim holding senin holdingden daha büyük imajını veriyorlar. İkisi de görüntü bakımından aynı şeyi ifade ediyor. O zamanlar âşıklar Doğu Anadolu, İran, Azerbaycan kültüründen geldiği için diller çok önemliydi. Adamlar olaya Arapça ve Farsça kattığı için daha değerli sayılıyorlardı. Aslında değişen pek bir şey yok. Ama en güzelini Türkçe yapanlardı. O zamanlar insanlar karma yaşadıkları için dil karışımı vardı. Hele ki Doğu Anadolu'da; Arapça, Farsça, Kürtçe vardı. Bunlar vardılar ve biz birçoklarına yetiştik. Bunları da âşık kendini ibraz etmek, öbür âşıklardan üstün olduğunu göstermek için yapıyordu. Yapan âşıkların bunu yapacak güçleri de vardı. Çok önemli bir şey daha söyleyeyim. Eskiler hep okumuştular. Yani, hepsi Kur'an'ı biliyorlardı. Kur'an dilini bilen şairliği daha rahat yapıyor. Bir Kur'an-ı Kerim'i düşünün. Adam 6666 ayeti hıfz ediyor yani; ezberliyor. Çünkü Kur'an'da bir akış var. O adamların hikmeti de buradan geliyor. Hâlbuki biz kitaptan verilen dersimizi ezberleyemiyoruz. Yirmi defa da yüz yirmi defa da okusak yine de ezberleyemiyorduk. Ama o adam Kur'an-ı Kerim'i ezbere biliyordu.”

3. 11. Belli Bir Hikâyesi Olan Şiirleri

Âşık, 1976 senesinde köyünden Erzurum'a göç etmiştir. Ertesi yıl da köyünü ziyarete giden Âşık Nuri Çırağı hissettiklerini ve hissettiklerinden ortaya çıkan şiirini şu şekilde dile getirmiştir:

“1976 yılında Erzurum'a göç oldum. Göç insanların kaderinde vardır; çünkü anamız babamız olan ilk insanlar Hz. Havva ve Hz. Âdem Aleyhisselam cennetten

arza göç etmişlerdir, efendim gurbete gelmişlerdir. İnsanın zaten yapısında gurbet var, hasret var. Nasrettin Hoca'ya gurbeti tarif et demişler. Hoca bir gün bir of çekmiş. Hatun bir tarafta kendi bir tarafta yatıyormuş. “Of gurbet!” falan demiş. Hoca bunu söyleyince hanımı da demiş ki:

-Hoca yav, ne gurbeti? İşte beraberiz, bir evdeyiz ya!

Hoca da demiş ki:

-Ah hatun! Sen o yatakta ben bu yatakta olduğu müddetçe bunun adı gurbet değil de nedir?

Bakın bu bir darb-i mesel (meşhur hikâye) olsa da çok güzel bir örnek. Bizim ömrümüz hep gurbetlerde geçmiş, sıkıntılarla geçmiş, badireler atlatmışız. 1976'da Erzurum'a göç ettim geldim. Ertesi sene de köyüme gittim. Şimdi herkesin köyü kendine güzeldir. İnsanlar on yaşıyla on iki yaşına kadar doğup büyüdüğü yeri hiç unutmamış. Rüyalarını orada görür, aşklarını orada görür, hayallerini orada görür, yani her şeyinde mutlaka orası olurmuş.

Köyümüze giderken o zaman yol yok iz yok, traktörle falan gidebiliyoruz. Köyün görüldüğü bir yerden köyüm görününce efendim “Yav, ben de bu köylüyüm, ben de buradan göçtüm, niye göçtüm, sebebi neydi, benim babamın anamın mezarı burada, ben niye göçtüm?” düşünceleri bende oluşmaya başladı. Bu düşüncelerim işte bir sitem. Bu düşüncelerim, bu sitemlerim işte bizim hayatımızın dramları.

Sık sık söylediğim bir “Unutamadım” şiiri vardır. Nedir bu “Unutamadım”? Ben de insanım, benim de gönlüm var ve benim de bir sevdiğim var. Ben de sevmişim birini; fakat ulaşamamışım ona. Şimdi ben birini unutamamışım, eee ne yapmışım? Unutamadığım o kişiyi türküleştirmişim. Ona ulaşıyordum ne olacaktı? Unuturdum. Ulaşamadığım için unutamıyorum Ulaşamadığımızın tek bir sebebi var. Nedir biliyor musun? Birinin birinden yüksek oluşudur yani Ahmet'in kızını Mehmet'in oğluna vermezler. Ahmet zengindir taraf etrafı çoktur, Mehmet'in oğlu fukaradır; bu yüzden Mehmet'in oğluna vermezler. Böyledir. Hatta öyle bir küstahlık yaşamıştır ki Anadolu insanı, elçi gitmişlerdir, gidildikleri yerden kovulmuşlardır.

-Kalk ulan! Senin baban benim babamın minderine layık mı? denmiştir.

Bunlar bizim geçmişimizdeki acı hasletlerimizdir. Bunlar hikâye işte. Ben bunları çoğaltırsam kitaplara sığmaz yani Emrah da bu, Kerem de bu, falan da bu, filan da bu, yani bu sıkıntı her dönemde olmuştur.

İşte o zaman köyü gördüğümde haydi bakalım bu köy benim köyüm mü, ben de bu köyden niye gittim diye bir bakalım ki ne diyoruz?

Ben ki bu yaylada belirsiz amaç

Ben ki bu yaylada çiçeksiz yamaç.

Ben ki bu yaylada her şeye muhtaç

Ben ki bu yayladan dargın adamım.

Ben ki bu yaylada malı satılmaz

Ben ki bu yaylada işe katılmaz

Ben ki bu yaylada sözü tutulmaz

Ben ki bu yayladan sürgün adamım.

Ben ki bu yaylada ne işi yaptım

Ben ki bu yaylada ne hisse kaptım

Ben ki bu yaylada çarık yıprattım

Ben ki bu yayladan yorgun adamım.

Ben ki bu yaylada doğmayan mehtap

Çırağı yaylada kapalı kitap

Ben ki bu yaylada çok çektim itap

Ben ki bu yayladan yılgın adamım.

Âşık der vatan güzel

Giymeye keten güzel

Gezmeye gurbet eller

Ölmeye vatan güzel.

İşte böyle Zeynep Hanım bunları çoğaltabiliriz. İşte hayat hikâyeleri bunlar, hikâyeler bunlar. Daha buna benzer nice hikâyeler. Elin ulaşmış, gücün yetmiş, aklın kesmiş alamamışsın. Gücün senin için yetmesi lazımken, gücün yeterken birileri senin elini geriye çekmiş, parmağını kısaltmış. Bunlar hayatın getirdikleri, hayatın dramları. Bunları söylediğimiz zaman hikâyeler ortaya çıkmış oluyor.”

Âşığın annesinin amcası da 1964-1965 senesinde Erzurum’dan Kayseri’ye göç etmiştir. Annesiyle beraber uğurlamaya giden âşıktan, orada bulunanlar gidişlerine bir türkü söylemesini istemiştir. Nuri Çırağı da orada bir türkü söylemiştir ve söylediklerini komşulardan biri bir yere yazmıştır. Bu konudaki hatırasını ve söylediği türküyü âşık şu sözlerle ifade etmiştir:

“Anamın amcası vardı Binali Efendi. Biz anamın amcasına dede de diyorduk Binali dedem falan. Şimdi bunlar 1964-1965’in kışı Kayseri’ye göç ediyordular. İnsanlar da başlarına toplanmışlar onları uğurluyordular. Fakir bir köylü; dört tane kızı, üç tane de oğlu var adamın, kendisi de çok tırındaz (temiz) bir herifti Allah rahmet eylesin. Şimdi biz de anamla beraber gittik, anamın amcası neticede. Hatırladığım kadarıyla bir Mart ayının sonlarıydı.

Biz Erzurum’un Şenkaya’ya bağlıyız; bu yüzden Sarıkamış’a çok yakınız. Efendim iki at kızağı geldi, iki tane tek at iki tane kızakla bu adamın bütün otuz senelik evi gidiyor, düşünebiliyor musunuz? Şimdi orada türküler söyleniyor, söylenirken de insanlar üzülp ağlıyorlar. Bana da dediler ki:

-Yav sen âşıksın! Filan âşıklar böyle söylemişler, ustan Mevlüt İhsanî şunları söylemiş, sen de bu göçe bir şey söyle!

Ben de söyledim. Onların gidişine söylediğim türkü işte bu bir hikâyedir; çünkü o şiir onların gidiş hikâyesinden doğmuştur. Biz bunu çoğaltabiliriz ve uzun uzun şeyler yazabiliriz ve bunlara türküler yapabiliriz Zeynep Hanım. Dikkat edersen demin Dadaloğlu’nu anlatırken üzerinde çok durdum. Niye durdum? Dadaloğlu gerçek bir hayat olduğu için, hayali olmadığı için çok durdum.

Ben orada onlarla ilgili bir türkü söylemiştim. O zamanlar Halis isminde bir komşu bu söylediklerimi yazmış. O zamanlar mürekkep kalem yoktu, tükenmez kalem yoktu, kurşun kalem vardı köy yerinde. O eseri ‘‘tatlı sert’’ denilen k ğıda yazmış. Tatlı sert k ğıdı nedir? Köylerde tütüne tatlı sert derlerdi. O tatlı sertin k ğıdı olurdu, böyle saman rengi, sarımtırak renkte bir kâğıt. Açıldı mı şöyle şu kadar uzanıyor. (Tahmini 10 cm) Adam söylediğim o eseri o gün o k ğıda yazmış; ancak yazdığından benim haberim yoktu. Ben az evvel irticalen (doğaçtan) bir türkü söyledim dikkat edersen. Biz ilham geldi mi söyleriz. Onlar da irticalen söylediğim türkü eşliğinde g t  gittiler. 2000-2005 yılları arasında, bu ‘‘Unutamadım’’ isimli kitabım hazırlandığı zaman, bu ş iri de o kitaba aldım. Birazdan bu türküyü söyleyeceğim.

Işıl Altun Hanım -Allah selametlik versin- benimle çalışmaya başladığı zamanlar Doentti şimdi Profesör oldu. Kocaeli  niversitesi’nden talebelerini birkaç kez evimize getirdi. Neyim var neyim yoksa ortaya d kt r p araştırdı. İşte ne yazmışız; bir k ğıda yazmış bir kenara atmışız, biri yazmış ondan almışız ve böylece elimde olanları Işıl Hanım’la paylaştım. Allah rahmet eylesin şeref Taşlıova’yla ben derli topluyduk aslında; ama yine de söylediğimiz çoğu şeyleri yazamamışız. Hele ben yazamamışım. Çok şeyler olmuş hayatımızda yani sevgilerimiz olmuş, acı günlerimiz olmuş, başka başka durumlarımız olmuş; ama yazamamışız. Aslında hikâyeler bunlar zaten. Senin babanın adı ne?

Nurettin.

Nurettin Bey’in kızı Zeynep Hanım’ı Ahmet Bey’in oğlu Mesut Bey’e  şık etmiş  şık. Onları  şık edip Sivas’tan kaldırmış Türkiye’yi dolandırmış. Aralarına ayrılık girmiş, düşmanlar girmiş, şunlar bunlar girmiş bunlar ayrılmışlar; ama türküler söylemişler yani Zeynep Hanım da türkü söylemiş, Ahmet’ in oğlu Mesut Bey de türkü söylemiş. Bunların hepsi âşığın kendisidir.

O eseri Işıl Hanım’ın talebeleri ortaya çıkardılar. Dediler burada böyle bir ş ir var. Getirdiler bir baktım Allah Allah o kadar düzgün ifade edilmiş ki! Adam g  ediyor, otuz kırk senelik evi gidiyor ve bu evin bütün sermayesi iki at kızağına binmiş. O zaman ben aldım bu eseri ki, hakikaten çok güzel bir eser, kitabıma koydum. İşte bizim hayatımız, âşıkların hikâyesi bu.

Ben istesem bu Binali dedemlerin hikâyesini üç beş günlük bir hikâye yaparım; gittiler, geldiler, âşık oldular olmadılar, badireler atlattılar, iyi gün gördüler, kötü gün gördüler falan gibisinden. Hikâyeler budur. Şimdi biz ağıt yazarız, destan yazarız, bunları yazmak zaten biz âşıkların işi. Şimdi benim tasnif ettiğim bir hikâye yok yani kendim uzunca bir hikâye yazmış değilim. Ha yazamam mı bunu yazarım; ama ben ona çok sıcak bakmadım. Fitratım gereği sıcak bakmadım. Hâlbuki böyle alıcılarımızın en çalıştığı, vericilerimizin en verimli çağlarında güzel hikâyeler yazabiliriz; çünkü bizim hayatımız zaten hikâye, âşıkların yaşantısı birer hikâyedir.

Onların gidişine söylediğim türkü benim hayat hikâyelerimden birisidir. Hem acılı günler yaşıyoruz hem de efendim bir akrabamız gidiyor. Anamın özbeöz amcası gidiyor. Bir bakalım ne demişiz ona?”

*Otuz yıllık komşuları kaybettik
Bir hayal peşine düştü gittiler.
Ne bir fiske attık ne bir söz ettik
Sebepsiz bu köyden göçtü gittiler.*

*Evlerini bıraktılar haraba
Emekler karıştı toza türaba
Bir çift yorgun öküz eski araba
Ya Allah bir dedi koştı gittiler.*

*Küsmediler doğdukları vatana
Gidişleri belli gurbetten yana
Üç oğul dörtte kız bir baba ana
Sebepsiz bu köyden geçti gittiler.*

*Ayrıldılar doğdukları diyardan
Hısım akrabadan anadan yardan
Köyün yanındaki soğuk pınardan
Son kez kana kana içti gittiler.*

*Çırağı dertleri gizlidir bende
Olmadılar bir bayramda düğünde
Yağmurlu yağışlı karlı bir günde
Soğanlı dağı aştı gittiler.*

Âşık Nuri Çırağı, Gülhane Parkı'nda altı sene kaldığını belirtmiştir. Orada sürekli bir kadına denk geldiğini ve o kadının yaşadıklarından çok etkilendiğini dile getiren âşık, onunla ilgili yazdığı bir türküsünü şu sözlerle dile getirmiştir:

*“Gurbet ağlatmış, o sevdiğimiz insanlar düşmüş hatırıma ağlamışız.
Gülhane parkında altı sene kaldım. Orada genç bir hanım oturur dilenirdi. Ben de
çadıra çok yakındı diye çocuklarla ona yiyecek bir şeyler gönderirdim. Pek kimseyle
konuşmayan bir kadındı. Ben de onun o halini görür onla ilgili şeyler düşünür hayal
ederdim. Bu hanımın ailesi yok mu, neden buralarda dileniyor diye merak ederdim.
Ben ona bu düşüncelerle bakardım. “Acaba çocuğu çocuğu var mıdır, niye bu hale
düşmüş, kimi kimsesi yok mu?” gibisinden. Bunlar belki de kimsenin düşünmediği
âşık olarak benim düşündüğüm şeylerdi. Âşıklık budur ki herkesten farklı şeyler
hissetmeyi gerektirir.”*

*Selamımı yâre götür
Seher yeli ne olursun.
Selam ver yanında otur
Gör o hali ne olursun.*

Biz aşığız hakir görme

Başımıza çorap örme

Yarla aramıza girme

Karaçalı ne olursun.

Yapma çakırdiken yapma

Gülün yaprağına batma

Şeyda bülbül kon incitme

Gonca gülü ne olursun.

Ara sen seni sende bul

Çırağı gerçek insan ol

Yaratan'ı seversen kul

Üzme kulu ne olursun.

Âşık Nuri Çırağı, 2004'te Ümraniye' de bir açılışa çağrılır. Türkü söylemek için sırasını beklerken yanına birkaç kadın gelir ve kadınlardan biri yaşadığı trajik hayat hikâyesini âşıkla paylaşır. Kadının anlattıklarından etkilenen Nuri Çırağı yaşadığı o olayı ve bu olay üzerine yazdığı “Emimoğlu” türküsünü şu sözlerle anlatır:

“Şimdi size hikâye gibi bir şey söyleyeceğim. 2004'te beni Ümraniye'de bir açılışa çağırdılar. O günkü Belediye Başkanı Mehmet Bingöl Bey bir park açılışı yapıyordu. Bu eğlence park mahsulünün adına yapılıyordu. Sıram gelecekti türkü söyleyecektim, ben de saz elimde bekliyordum. Benden az evvel de Sivaslı bir arkadaş çok güzel dua ve imam okudu. Çok güzel alevi nefesleri falan okudu.

Ben de öyle hayale dalmışım sıramı bekliyordum. Sol tarafımdan bana doğru beş tane hanımefendi geldi. Bu hanımefendilerin yaş ortalamaları 55 falandı. Birisi bana dedi ki;

-Âşık, sen nerelisin?

Dedim ki:

-Erzurum'un Şenkaya'sındanım.

-Ben de oralıyım! dedi.

İşte hikâye buradan başlar ve bu bir hikâye olur. Belki de bu yirmi günlük bir hikâye olur. Dedi ki:

-Ben emminin oğluyla evliydim. Buraya geldik ve burada Paşabahçe'de işe girdi. 1964'tü bir gün bir sarı zarf ile eve geldi. Dedi ki benim Almanya'ya kâğıdım çıktı. Gitme dedimse de gitti. Gidiş o gidiş. O zamanlar 24 yaşındaydım şuanda da 58 yaşındayım. İki kızımız, bir oğlumuz var. Onlar da büyüdüler ve evlendiler. Ben de bu yaşıma kadar onların başını bekledim. Şöyle elini Edirne'ye doğru uzattı ve o taraftan gitti. Yirmi dört senedir bekliyorum. Ne zaman geleceğine dair bir haber de yok. Âşık bana da bir türkü yak! dedi.

Eğildi eteğiyle alnının terini, yüzünün gözünün yaşını sildi, ağladı. Ben de o günkü o atmosferi ve o kadının halini bir fotoğraf makinesi gibi çekip aklıma yerleştirdim. Âşıklar türkü yakarlar. Türkü yakmak eser yapmaktır. Ben küçükken evimize babamın yanına âşıklar gelirdi. Türküler söylerlerdi ve ben onları dinlerdim. Onlar türkü yakardılar. Ben de bu atmosferi yakalayarak o gün bir "Emmioğlu" türküsü yaktım. Bakın şu;"

Aklıma gelmiyor gurbete gitmez

Seninle gidenler geldi gelmedin.

Bu nasıl gurbetmiş bitmez tükenmez

Zaman geçti vakit doldu gelmedin.

Yaylamızı çayır çimen bürüdü

Bizim Türkmen yaylasına yürüdü

Yasamal dağının karı eridi

Bu kaçınıcı bahar oldu gelmedin.

*Yaylamıza bahar geldi yaz oldu
Nedir ara yerde itiraz oldu
Simsiyah saçlarım bembeyaz oldu
Rakipler üstüme güldü gelmedin.*

*Dinledi derdimi Çırağı şaştı
Ömrümün güneşi gedikten aştı
Can alıcı köyümüze ulaştı
Azrail kapımı çaldı gelmedin.*

Âşığa göre hikâye veya türkü yazmak ilhama bağlıdır ve ne zaman geleceği belli değildir. Aniden ilham gelmesiyle alakalı âşığın düşüncesi ve yakın zamanda bir anısından ilhamla yazdığı şiiri şöyledir:

“Kızım o ilham o anda oluyor. Mesela, eserini söylediğin zaman yüz kişiden bir ya da iki tanesi senin melekendir. Onların gözlerinden feyz alırsın ve o anda duygulanırsın. Mesela, geçenlerde bayramın ikinci günü Yozgat, Kırşehir’deydim. Ayağımda bir problem vardı, ağrıyordu. Üç numaralı oğlum Ali İbrahim telefon etti. Çocuk bir şey söyledi ben de o sözünden esinlendim. Hemen bir şiir karaladım.

*Hayal yaylasına sürümü saldım
Kendi yaptığıma şaşırdım kaldım
Ananız da kocaldı ben de kocaldım
Babanızın gurbet eli bitmedi*

Hanımımı görüyorsunuz. Biz elli iki yıldır evliyiz. O zavallı benim yolumu kırk beş yıl bekledi. On yedi tane torunum var. O kadar yıl yolumu beklemiş. Okocadı ben de kocadım. Bu yaptığımız hayal mahsulü ya, sürümü hayal yaylasına saldım. Hepimizin bir hayal yaylası var. Âşık hayal eder ki zaten âşığın özü hayaldir.”

3. 12. Hikâyeciliği

Âşık Nuri Çırağı’dan derlenen hikâyeler şunlardır:

1. Koroğlu Silistre Kolu
2. Sefil Baykuş
3. Ülker Sultan
4. Âşık Nihânî
5. Kerem ile Aslı
6. Böyle Bağlar
7. Ercişli Emrah ile Selvi Han
8. Dadaloğlu

Hikâyeciliği ile ilgili değerlendirmeler bu sekiz hikâye üzerinden yapılmıştır. Bu bölümün yazımında; Türkmen, Taşlıova ve Tan'ın hazırladığı (2008) eserden faydalanılmıştır.

a. Hikâyelerinde kullandığı dil

Âşık Nuri Çırağı'nın İstanbul ağzına yakın konuşmasının yanında yerli ağız özelliklerini de koruyan bir konuşması vardır: *böyüyordu, sevdayan, goltuğunun altı, vakti gelir ki, bahalım ki, denize töküyorlar, döğdükten gibi...*

b. Hikâye üslubu

Nuri Çırağı, anlattığı hikâyelerindeki kahramanları canlandırmak için dilin imkânlarını kullanmakta, sesini alçaltıp yükselterek dramatik bir anlatım yapmaktadır. Üslubunu yansıtan ana öğeleri şöyle sıralayabiliriz:

ba. Diyalogla anlatım

Hikâyelerin ana anlatım özelliği olan diyalogla anlatıma Âşık Nuri Çırağı da, hikâye anlatırken bol bol yer vermektedir. İki örnek:

Ahmet Ağa bir gün Mardin Kaplıhisar Mahallesi'nde otururken bir dostuna rastlar.

-Ahmet Ağa hoş geldin, hayırdır inşallah?

-Hayırdır hayır. Allah kısmet ederse elinizden öper, oğlumuzu evlendirmek için böyle bir geşt ü güzârâ (gezme) çıktık. Eşi dostu gezdik, obayı gezdik, çadırları gezdik falan kendimize layık birini aradık.

-Eee buldunuz mu?

-Bulamadık.

-Valla ağa ben sana bir müjde vereyim.

-Nedir?

-Bizim Mardin Kaplıhisar Mahallesi'nde Ali İzzet Bey adında biri var. Kendisi çok asil bir adamdır. Onun da efendim çok nazenin bir kızı var. Kızın adı da Senem.

-Eee?

-İnşallah Allah nasip eder, ona elçi gideriz bu iş de olur.

{Böyle Bağlar}

Demişler ki:

-Bak Mehmet Bey! Bu Kadir Bey, bu Dadaloğlu ve bu da Kozanoğlu.

-Ne istiyorsunuz?

-Biz senin Çukurova'ya inmeni istemiyoruz.

-Ya ne yapacağım?

-Geri döneceksin buradan.

-Eee dönmezsem ne yaparsınız?

-Seninle savaş ederiz.

-Eder miyiz?

-Ederiz.

-O zaman bildiğinizden geri kalmayın, ben ilerliyorum ve Çukurova'ya geliyorum!

{Dadaloğlu}

bb. Soru cevaplı anlatım

Bu tür anlatım da Nuri Çırağı'nın hikâyelerinde oldukça fazladır. Anlatımı sırasında sık sık soru sorup cevabını kendisi vermektedir. Örnekler:

• *Dadaloğlu ne yapar? Hasırdan bir kanat yapar ve kendini o kanala atar.* {Dadaloğlu}

• *Bu arada Yazıcıoğlu gitti. Nereye gitti? Ev tarafına gitti.* {Dadaloğlu}

• *Adil Hükümdar güne bir gün nereye geldi? Ejder şehrine geldi.* {Ülker Sultan}

• *Miroğlu Ahmet Bey'in nazenin bir kızı vardı. Bu kız kimdi? Selvi'ydi.* {Ercişli Emrah ile Selvi Han}

bc. Devrik cümleler

Âşığın hikâye anlatımında, kurallı cümleler egemendir. Zaman zaman devrik cümleler de kullanmaktadır. Örnekler:

• *Sarayında bulununca efendim farkında olmamıştı Âşık Ahmet oğlunun kendisiyle beraber geldiğini.* {Emrah ile Selvi}

• *Bir mürüvvet bekliyor çocuklarından.* {Böyle Bağlar}

• *Bu ovoidan bir oba geliyor ve bunlar karşılarken yakışıklı genç bir delikanlı da kirman eğiriyormuş obanın önünde.* {Dadaloğlu}

bd. Değişmeler

Hikâye kahramanlarından âşık-maşuk, gelin-baba, erkek kardeş ile kız kardeş arasındaki karşılıklı değişler derlediğimiz sekiz hikâye içerisinde karşımıza çıkmaktadır.

c. Ara sözler

Bu tür sözler, hikâye metni dışında âşığın kendi eklemeleridir. Öğretme, duygulanma, eğitime amaçlı bu sözlerle Âşık Nuri Çırağı büyük yer vermektedir. Özellikle öğretme ve eğitime amaçlı ara sözleri sıkça kullanmaktadır.

ca. Öğretme ve bilgilendirme amaçlı ara sözler

• *O gün bugünkü gibi iletişim yok tabi! İnsanlar aradıkları kişiyi nereye gittiğini sora sora, suval ede ede buluyorlar.* {Kerem ile Aslı}

• *Rus parasına Manat denir ya! {Âşık Nihânî}*

• *O günün Çukurova'sı; ilaç yok, bir şey yok, her sinek bir alıcı kurt olmuş. Yazık kırk derece, elli derece sıcakın altında Çukurova'da mal, koyun, insan yaşar mı? Bu adamlar obada yaşayan çadırcı yörük insanlar, bu kadar sığağa dayanabilir mi? {Dadaloğlu}*

• *Köroğlu ve babası bir tarlayı nadas ederler. Buna Anadolu'da "herk" derler. {Köroğlu Silistre Kolu}*

• *Buna taşı dişeme derler. Bunu yapınca buğdayın kepekleri gider ve o taş onu daha güzel öğütür. {Köroğlu Silistre Kolu}*

• *Yağın kokusunu tuzla giderebilirsiniz; ama tuz kokarsa ne çare! Ona imkân yok. {Ülker Sultan}*

cb. Duygulanırma amaçlı ara sözler

Âşık Nuri Çırağı fitratı gereği duygusal bir insandır. Hikâye anlatırken türkü söylediği yerlerde ara ara duygulanıp ağladığına şahit olmuşumdur.

• *Dadaloğlu hem ağlıyormuş hem de şu dizeleri söylüyormuş. Üstat Kul Mustafa söylediği zaman hüüngür hüüngür ağlardı. Ben de ağlayabilirim, bilmiyorum ağlayabilir miyim? Ağlamasam keşke... {Dadaloğlu}*

• *Dadaloğlu hem gidermiş hem de ağlarmış. Bu hikâye de diğer hikâye gibi bir insanlık dramıdır. Kul Mustafa bu türküyü söylediği zaman hem söyler hem de ağlardı. Bir bakalım ben nasıl söyleyeceğim? {Dadaloğlu}*

cc. Eğitme amaçlı ara sözler

• *Patrona iyi çalışırsan patron maaşını artırır. Kâinatın patronu senin rızkını geri çevirir mi? Sen yeter ki doğru ol. {Ülker Sultan}*

• *Aziz dinleyicilerim, sevgili gençler! Siz Rabbinize doğru gidin, ona yakın olun, o sizi eksi yüz derece soğuşun içinde de korur. Beş yüz derece ateşin içinde bile korur. Amenna ve Saddakna! Bunların ispatları çok var. {Âşık Nihânî}*

• *İnsanların düşmanı kendisidir. Kendisinden başka güçlü düşmanları da yoktur. Onun için herkes kendi kendine yenik düşer, kendi fikrine yenik düşer, kendi nefesine yenik düşer. Düşer de düşer... {Âşık Nihânî}*

• Gerçek aşk; saf ve temiz olandır. Eee sen en çok sevdiğin altının içinde oturur, yatıp kalkarsan bir kıymeti kalmaz. Dersin ki ben altının, külliyeinin içinde yatıp kalkıyorum, artık o benim. O zaman ne olur? Kıymetli olan altın naylon gibi bir şey olur. Ama ulaşamazsan işte o zaman gerçek aşk olur. Aşkın zaten ibaresi budur. {Sefil Baykuş}

d. Anlatım kalıpları-formeller

da. Başlama formelleri

Âşık Nuri Çırağı; “Üstat der ki; Vesfi hikâyet, pirimizden himmet. Ustalarımızdan kalan yadigârlar, olsun deminiz olmasın gamınız, hayra dönsün sonunuz encamınız!” {Böyle Bağlar}, “Derler ki üstatlarımız; vesfi hikâyet, pirimizden himmet. Üstatlarımızdan kalan yadigârlar, olsun deminiz, olmasın gamınız, hayra dönsün sonunuz encamınız!” {Ülker Sultan}, “Üstatlarımız tarafından rivayet edilir ki!” {Kerem ile Aslı} formellerini kullanmıştır.

Bu formellerin dışında “Âşık Nihani” hikâyesine; “Allah vatanımıza, yurdumuza, devletimize iyilik ihsan eylesin” ve “Ercişli Emrah ile Selvi Han” hikâyesine ise “Vakt olur ki” cümleleriyle başlamıştır. Kalan diğer hikâyelerde ise başlama formeli kullanılmamıştır. Âşık, “Kerem ile Aslı”, “Âşık Nihânî” ve “Ercişli Emrah ile Selvi Han” hikâyesine kendisine ait bir koşma söyleyerek başlarken, “Ercişli Emrah ile Selvi Han” hikâyesine Ercişli Emrah’ın bir koşmasını söyleyerek başlamıştır.

db. Hitap formelleri

Âşığımız hikâyelerinin başında ve içinde şu hitap formellerini kullanmıştır:

Efendim!

Eee efendim!

Şimdi efendim!

Aziz muhteremler, sevgili dinleyicilerim!

Aziz dinleyicilerim, sevgili gençler!

Zeynep Hanım!

Yav hanımefendi!

Aziz dostlarım!

Hanım kızım!

dc. Geçiş formelleri

Hikâye içindeki olayları, anlatım bölümlerini birbirine bağlamaya yarayan kalıplaşmış sözlerdir. Bir epizottan bir epizota, bir zaman diliminden diğer bir zaman dilimine, nesirden şiire geçişi sağlarlar (Türkmen, Taşlıova ve Tan, 2008: 27). Örnekler:

- *Aziz dostlarım bu burada dura dursun biz size nereden haberi verelim? Ahmet Ağa'dan, Senem'den ve Ahmet Ağa'nın kızı Süheyla'dan haberi verelim. {Böyle Bağlar}*

- *Ve bahar gelir. Allah-u Teâlâ hayırlı baharlar getirsin bütün ümmet-i Muhammed'in üstüne! {Kerem ile Aslı}*

- *Nihânî Hoca onu bırakırlar ibaresiyle bakalım ne söylüyordu? Ben ne söyleyeyim? {Âşık Nihânî}*

- *Neticede biz hikâyeye gelelim. {Köroğlu Silistre Kolu}*

- *Böylece Köroğlu'nun huzuruna çıkınca bakalım Köroğlu Ayvaz'dan ne soruyor, ne demek istediğini anlıyor? Ben bir söyleyeyim siz de bir dinleyin. Hayırlı uğurlu günler olsun! {Köroğlu Silistre Kolu}*

- *Güneş doğup da sabah oldu. Allah hayırlı sabahlar nasip etsin tüm İslam âleminin üzerine! {Ülker Sultan}*

- *Uzatmayalım sözü en nihayetinde Ülker Sultan'la Şehzade'nin düğünü tutuldu. {Ülker Sultan}*

dç. Bitiriş formelleri

Nuri Çırağı'nın hikâyelerinin sonunda genellikle birbirine benzeyen formeller kullanılmıştır. Bunlar genellikle dualardır. Dualı bitişin dışında, “Dadaloğlu” hikâyesi âşığın hikâyeyi öğrendiği Âşık Kul Mustafa'ya rahmet etmesiyle, “Sefil Baykuş”, “Âşık Nihânî” ve “Kerem ile Aslı” hikâyeleri ise herhangi bir bitiş formeliyle bitirilmemiştir. Bitiriş formellerinden örnekler:

• *Dünyanın durumu da budur. Onlar muratlarına erdiler. Allah geçmişlerimize, ustalarımıza rahmet eylesin. Kısaca “Böyle Bağlar” hikâyesi bu. Hanım kızım bahtın açık olsun teşekkür ederim. {Böyle Bağlar}*

• *İnşallah başka bir gün kısmet olursa belki arkasından Emrah’la ilgili birkaç kuple daha anlatırım. Yolun açık olsun güzel kızım. Hayırlı günleriniz olsun. {Ercişli Emrah ile Selvi Han}*

• *Onlar öteki dünyaya gittiler. Ölenlere Allah rahmet etsin, kalanlara sağlık olsun. Ben kısa da olsa Köroğlu’ndan bir tadım olarak Silistre kolunu birkaç türküsüyle beraber hanım kızımın tezine anlattım. İnşallah bir katkısı olacağı düşüncesiyle sana da hocalarına da hayırlı günler diliyorum. Allah işinizi rast getirsin. {Köroğlu Silistre Kolu}*

• *İşte “Soldu gül uçtu bülbül, ister ağla ister gül” sözü buradan kalmadır. Onlar yedi, içti, eğlendi, öbür dünyaya gittiler. Onlara rahmet olsun. Kalanlara da sağlık olsun. Size de başarılar diliyorum. {Ülker Sultan}*

dd. Diğer formeller

Hikâyeye renk katan, hikâyenin duygularını ifadeye yarayan âşığın kullandığı söz kalıpları şunlardır:

Allah rahmet eylesin!

Allah selametlik versin.

Ocağı delinsin!

Amenna ve Saddakna!

Allah cümle hasretleri kavuştursun!

Eee hikmet-i Rabbana bu ya!

Hasılı vesselam ki!

Allah Allah şu güzelliğe bak yav!

Nuri Çırağı, ne anlatacağını hatırlamak için sık sık “*efendim*” demektedir.

e. Atasözleri

At ayağı külünk olur, âşık dili yürük olur. {Böyle Bağlar}

Ateş düştüğü yeri yakar. {Ercişli Emrah ile Selvi Han}

Yetim hırsızlığa çıksa ay ilk akşamdan doğar. {Ercişli Emrah ile Selvi Han}

İçinde yarası olan gocunur. {Böyle Bağlar}

Kalleşe dağlar da borçludur. {Dadaloğlu}

Bir kahvenin kırk yıl hatırı var. {Dadaloğlu}

Yavuz hırsız ev sahibini bastırmış. {Âşık Nihânî}

Sen iyilik yap suya at, balık bilmezse Hâlik bilir. {Âşık Nihânî}

f. Deyimler

Yükte yüngül pahada ağır olan {Kerem ile Aslı}

Dilinin altında bir şeyler var {Böyle Bağlar}

Murat alması {Böyle Bağlar}

İş işten geçmiştir {Ercişli Emrah ile Selvi Han}

Gökte ararken yerde buldu {Ercişli Emrah ile Selvi Han}

Muradına erdi {Köroğlu}

Kara kara oturup düşünüyordu {Köroğlu}

Tüyleri diken diken olmuştu {Ülker Sultan}

Kulak kabartıyorlardı {Dadaloğlu}

Yediği içtiği su ayrı gitmeyen {Dadaloğlu}

Hırıltı zırlıtlı olmamış {Sefîl Baykuş}

Ne it batmış ne mundar olmuş {Sefîl Baykuş}

Kendine yenik düşer {Âşık Nihânî}

Sağı solu kolluyormuş {Âşık Nihânî}

Sonuç olarak Âşık Nuri Çırağı'nın anlattığı hikâyelerde hem kahramanlık hem de aşk konuları işlenmiştir.

3. 13. Halk Hikâyeciliğinin Bugünkü Durumuyla İlgili Düşüncesi

Âşık, halk hikâyesi anlatma geleneğinin iyice zayıfladığını, ancak resmi kurumlardan bir istek olursa hikâye anlatıldığını ve anlatılanların herhangi bir kayıt cihazına alındığında anlatılanların yapaylaştığını dile getirmiştir. Bu konuyla ilgili ustası Mevlüt İhsanî'nin de içinde olduğu bir anısını âşık şu şekilde anlatmıştır:

“Artık hikâye falan anlatılmıyor. Hikâye ancak resmi bir şey olursa mesela, Bakanlık falan isterse anlatılıyor. O da tam kendi orijinali gibi olmuyor. Şimdi adam oraya bir teyp koyuyor. Sen teybe, kameraya nasıl durulur, beni nasıl görürler, nasıl daha iyi olmam lazım gibisinden kendini adapte ediyorsun. Hatta ben size bir örnek vereyim. Ben Erzurum'da on dokuz sene âşıklar kahvesi işlettim. Âşıklar kahvesini Erzurum'a getiren ilk adamım. Reyhanî ustayla bir zamanlar bir âşıklar kahvesi ortaklığımız oldu. F. S. M Köprüsü'nün açılışına Japonya'dan oranın sekizinci kanalı “Anacka” televizyonu gelmişti. Bunlar Erzurum'a geldiler. Kültür Müdürlüğü'nden bana da kahveye gelecekler, çekim yapacaklar gibisinden haber geldi. Ben de arkadaşları topladım. Mevlüt İhsanî de oradaydı. Tabi biz Mevlüt İhsanî'yi yaşlanmış, sesi falan düşmüş diye en son adam olarak görüyorduk. Gençlerimiz de özendiler, bezendiler, çaldılar, söylediler, sanatlarını icra ettiler. Gelen adam kırk dokuz yaşında bir prodüktördü. İş bittikten sonra adam, Mevlüt İhsanî'yi göstererek; “Bunların içinde tek müzik söyleyen bu adam, bu adamın dışındaki diğerleri hep şov yaptılar. Biz Japonlar müziği beynimizle dinleriz, ayağımızla da algılarız, yoksa zevki olmaz. Kalbimizle, dinimizle, vücudumuzun her a'zasıyla (yeriyle) dinleriz ki haz alalım, neşe alalım!” dedi. Ve Mevlüt İhsanî üzerinden müziği doğru yapan kişinin onun gibi olması gerektiğini söyledi.

Şimdi bizler güzel ve modern türküler söyleyelim diye özeniyoruz. Ama Mevlüt İhsanî kendi kalbinden ve gönlünden geçeni söyledi. Ve bu çok kolay bir şey değil. Öyle olmasa bir Karacaoğlan beş yüz, altı yüz yıl geçmesine rağmen hâlâ dillerde yaşar mı? Veya bir Yunus'u düşünün hem bir Allah dostu, hem bir din adamı, hem de bir halk adamı. Öyle bir duru Türkçeyle konuşmuştur ki bugün biz onun Türkçesini konuşamıyoruz. Bundan yedi yüz küsur yıl önce Yunus bizden iyi Türkçe konuşmuş. Biz niye konuşamıyoruz? Çünkü biz özendiğimizden dolayı dilimizi zayı ediyoruz. Hani derler ya karga kekliğe özenmiş de kendi yürüyüşünü unutmuş. Biz artık öyle yapıp her şeyi tüketiyoruz.”

Teknolojinin ilerlemesi ile elektronik cihazların evlerde başköşeyi almasından dolayı artık hikâyelere ihtiyaç duyulmamaktadır. Teknolojinin bu kadar yaygın olmadığı o zamanlarda, hikâyelerin o günün insanın ihtiyacı olduğunu ve zamanla yaşanan kültürel yozlaşmada hikâyenin durumunu Nuri Çırağı şu sözlerle anlatmıştır:

“Halkın medyası yok, televizyonu yok, radyosu yok, teknolojik hiçbir şeyi yok. Ya bir meddah ya da bir âşık gelip hikâye anlatacak ki insanlar eğlenebilsin. Kabul etmek lazım ki bugün böyle bir ihtiyaç yok. Şimdi elimizde kumanda var. Televizyonlarımız, teyplerimiz, cdlerimiz ya mutfağımızda ya yatak odamızda ya da oturma odamızda. Yani envaitürlü elektronik eşya evlerimizde bulunuyor. Bununla beraber komşuluk ilişkileri, şehir ilişkileri de kalktı. Sabahlara kadar televizyon başında olan karı-koca birbiriyle konuşmuyor. Birinin elinde başka kumanda öbürünün elinde başka kumanda, filmlere ya da müzik programlarına bakıyorlar. Onun için bu dönemde hikâye pek ihtiyaç duyulan bir şey değil.

Dünya sanal bir ortamın içine girdi. Bilgisayar çağını yaşıyoruz. Bazen torunlarımla konuşurken onlara anlatıyorum. Mesela biz ilkokuldayken matematiği çok iyi bilirdik. Üniversite talebesine matematiği, geometriyi, toplama çıkarmayı soruyorum doğrudan cevap veremiyor. Bizim bilmediğimiz başka bir sistem mi var bilmiyorum. Dünya birbirini çok yakından tanıdı, globalleşti deniliyor. Bu benim çok da katıldığım bir şey değil. Metropol şehri düşüncesine de pek katılmam. Şu bir gerçek ki, şehirler büyük bir köy haline dönüştüler. Kültürler yavaş yavaş bozulmaya başladı. Bazen öyle bunalıyorum ki, ya ben bu ülkede mi doğdum, bu ülkede mi yaşadım, bu işleri ben mi yapmışım diye kendimde bir şüphe arz ediyorum. Bu kültürel yozlaşmadandır ki hikâyeler de pek revaçta değiller. Sağ olasınız ki hocalar ve sizler varsınız. Üniversiteler bu hikâyeleri toparlıyorlar. Biz de istek geldikçe anlatıyoruz. Bu konuda çok cömert davranırım, hikâye isteyen olursa kimsenin gönlünü kırmam anlatırım.”

4. ÂŞIK NURİ ÇIRAĞI'DAN DERLENEN HİKÂYELERİN İNCELENMESİ

4. 1. Halk Hikâyesi Repertuarı

Bu kısımda, Nuri Çırağı'nın repertuarındaki hikâyelerin isimlerine ve bu hikâyelerden bazılarıyla ilgili yaptığı yorumlara yer verilecektir:

Köroğlu Silistre Kolu Hikâyesi

Köroğlu hikâyesi 21 Şubat 2013 Perşembe günü Gebze Darıca'da derlendi. Hikâyede gözleri Bolu Beyi tarafından kör edilen Ruşen Ali'nin, nam-ı diğer Köroğlu'nun Kırat'ının, Silistre Paşa'sı tarafından Keloğlan aracılığıyla türlü oyunla kaçırılması ve Köroğlu'nun atını tekrar ele geçirmek için verdiği mücadele anlatılmıştır. Hikâyede yedi tane dörtlüklerden oluşan türkölü şiirler vardır.

Köroğlu Silistre Kolu hikâyesi birçok kişi tarafından derlenmiştir. Benim ulaşabildiklerimden ilki, Fikret Türkmen ve Mustafa Cemiloğlu tarafından Âşık Şevki Halıcı'dan derlenip “Âşık Şevki Halıcı'dan Derlenen Halk Hikâyeleri” adlı eserde yayınlanan hikâyedir (Türkmen ve Cemiloğlu, 2009: 846-891). Âşık bu hikâyeyi Âşık Müdamî'den öğrendiğini dile getirmiştir. Eserde hikâyenin ismi “Köroğlu Silistrelî Hasan Paşa Kolu” şeklinde geçmektedir. Diğerî ise Timur Yılmaz tarafından Âşık Mehmet Gülhani'den derlenip “Âşıklardan Halk Hikâyeleri I” adlı eserde yayınlanan hikâyedir (Yılmaz, 2011: 335-350). Âşık bu hikâyeyi Nalbant İshak ve Behçet Mahir'den dinleyerek öğrendiğini dile getirmiştir. Eserde hikâyenin ismi “Köroğlu Hikâyesi Keloğlan Kolu” şeklinde geçmektedir.

Köroğlu hakkında Nuri Çırağı şunları söylemiştir:

“Bir rivayete göre üstatlar Köroğlu'nun on sekiz tane kolunun olduğunu söylerler. Bazıları ise sekiz ya da dokuz kol derler. Bu on sekiz hikâyeyi de bilenlerin olduğunu söylerler ama ben görmedim. Bu on sekiz hikâye birer saat sürse on sekiz saat sürer. Bu hikâyelerden devamı ertesi güne kalan hikâyeler de var. Bitmeyen

hikâye ertesi güne kalıyor, o zaman da bitmezse bir ertesi güne kalıyor. Hikâye bitene kadar bu böyle devam ediyor. Şimdi lafa gerek yok. Ben bunlardan birkaç tanesini az da olsa üstatlardan dinledim. Benim kulağıma yatkın olan, kulağımda kalan Silistre koludur. Çok da neşeli bir koldur.”

Sefil Baykuş Hikâyesi

Sefil Baykuş hikâyesi, 18 Ekim 2014 Cumartesi günü Gebze Darıca’da derlendi. Hikâyede Osmanlı’nın savaş zamanında Kağızman’da yaşayan ve Ermeniler tarafından katledilen Recep Hıfzı’nın, amcasının kızı Suna’yla evleneceği sıralarda Kars’a mecburi olarak resmi bir evrak götürmesi ve döndüğünde sevdiğinin ölmesi anlatılmıştır. Hikâyede bir tane dörtlüklerden oluşan türkölü şiire yer verilmiştir. Bu şiirde dokuz tane dörtlük vardır.

Nuri Çırağı Sefil Baykuş hikâyesinin kahramanı Recep Hıfzı için şunları söylemiştir:

“Sefil Baykuş başlı başına bir varyanttır. Sefil Baykuş’un mevzusu Kağızman’da geçen bir hadisedir. Sefil Baykuş’un sahibi Recep Hıfzı’dır ve kendisi hafızdır. Çok küçük yaşta Kur’an’ı hıfz etmiştir. Kendisi çok zeki bir talebeymiş. Yirmi beş yaşında Ermeniler tarafından katledilmiştir. Hıfzı, yakın zamanın adamıdır. Bundan yetmiş-seksen yıl önce ölmüş birisidir.

Şimdi dertli olduğum için konuşuyorum af buyurun, adam resmen kadın pazarlar gibi televizyonda insanları evlendiriyor. “Yok, ben senden elektrik alamadım, yok duygulanamadım.” muhabbetleri dönüyor. Ben bunların hepsine zırlıtlı diyorum. Bunların hepsi beşerin yıkılması için. Özellikle Türk-İslam milletinin yıkılması için münafiklar (bölücü) tarafından desteklenen ve televizyonlara lanse edilerek yapılan bir yıkım işlemidir. Daha ilerisine gideyim. Gençlik Allah muhafaza elden gidiyor. Üç-beş sene, on sene birlikte yaşıyorlar adı neymiş flört. Ondan sonra yok biz evlenmiyoruz. Bunların olması hiç doğru değil. Böyle bir yaşantıya girdin mi aşkın da hikâyenin de bir anlamı kalmaz. Recep Hıfzı’nın aşkı da gerçek aşka güzel bir örnektir.

Hıfzı’nın çok az eseri vardır. Onlar da, birinci katliamda Kağızman’daki Ermeniler tarafından katledilen komşularının kanlarına çubuk çöpleri batırarak, kilisenin duvarlarına yazdığı şiirleridir. Yani adam kanı mürekkep yapmış.”

Recep Hıfzı, 1895’de doğmuştur ve çok uzun yaşamamıştır. Âşığın belirttiğine göre Osmanlı-Rus savaşında 1920’lerde yirmi beş yaşında katledilmiştir. Onun yaşadığı bu olay o dönemlerde çok fazla yaşanan bir şeydir. Yaşanan bu olaylarla ilgili âşıkların rolünü Nuri Çırağı şu şekilde dile getirmiştir:

“Bir gelin attan düşmüştür âşıklar ona ağıt yazmışlardır. Depremler olmuş - buna zelzele de deniyor- ona ağıt yakmışlardır. Bu ağıtlara sersuhane de denir. Belki hiç türkü, şiir bilmeyen bir insanın da Hıfzı gibi nişanlısı ölebilir. Belki o duygularını dile getiremeyebilir; ama Hıfzı hem kendi duygularının hem de toplumun duygularının tercümanı olmuştur. Ben bir köye düğüne gittim. Gelin geldiğinde eve girmeden güveyler (damat) bacadan gelinin kafasına meyve atarlar. Bu meyve elma olabilir, nar olabilir. Bu arada delikanlılar da orada silah atarlar. Hasbelkader gittiğim o düğünde amcasının oğlu yanlışlıkla güveyi vurdu. Güvey o anda oracıkta öldü. İşte biz âşıklar bu gibi olaylara ağıtlar yakıp türkülerle, hikâyelerle halkın yaşadıklarını anlatmaya çalışmışızdır.”

Âşığın belirttiğine göre Hıfzı’nın mezarı vardır ve yeri bellidir. Kağızman zaten âşıklık konusunda çok zengin bir bölgedir. Anadolu’da bu tarz olaylar çok olmuştur ve bu olaylardan hikâyeler vuku bulmuştur. Âşıklar bu tarz hikâyeleri birilerinden duymuşlardır ve bu olayları hikâyeleştirmişlerdir. Bu konuyla ilgili Nuri Çırağı şunları söylemiştir:

“Üç, beş, on gece süren uzunca hikâyeler oluşturmuşlardır. İçinde beş yüz hane türküsü olan hikâyeler bile vardır. Bunu âşık beynine doldurmuş, ezber etmiş ve birçok yerde anlatmıştır. Çoğu âşıklar okur-yazar bile değildir. Daha önce size anlattığım o köy odalarında çok ehl-i dil adamlar vardı. O adamlar savaş görmüşler, esir kalmışlar, fakirlik görmüşler ve daha nice badireler atlatmışlardır. Böyle görmüş geçirmiş adamlar o köy odalarında çok güzel hikâyeler anlatmışlardır. Bizim köyümüzde Süleyman diye bir adam vardı. Allah rahmet eylesin okur-yazarlığı yoktu; ama Emrah’ı çok güzel anlatırdı. Nerde dinledin diye sorduğunda “Ne biliyim askerde dinledim.” derdi. Demek ki bir asker arkadaşından dinleyip öğrenmişti. Bir de bu yoldan öğrenilmiş olan hikâyeler de vardı.”

Hikâyede mezar başında bulunan baykuş uğursuz bir hayvan olarak anılmıştır. Bu kuş bazı hurafelerden (boş inanç) dolayı uğursuz sayılmıştır. Nuri Çırağı bu tarz hurafelerle ilgili düşüncelerini şöyle anlatmıştır:

“Birçok hurafeler dinin önüne geçmiştir. Derler ki, baykuş Peygamber Hz. Süleyman’a demiş ki: “Bak işte, bir vakıf toprağından kendi toprağına toprak dökersen feyekün (yok) olursun. “Baykuş genelde viranelerde olur. Mekân olarak kendine orayı seçmiştir. Orada tüner, orada büyür ve orada yavru yapar. Böyle kötü bir yerde yaşamasından dolayı da halk onu uğursuz saymıştır.

Halk yürürken karşısına tavşan çıkarsa uğursuz, tilki çıkarsa uğurlu sayar. Hâlbuki iki düşünce de yanlış. Sonuçta ikisi de Allah’ın yarattığı bir hayvan. O hayvanların bu dünyada bir gereğı olmasaydı Allah onları yaratır mıydı? Farenin de, yılanın da, her bütün on sekiz bin âlemin de gereğı vardır. Benim felsefeme göre hayvanları uğursuz saymak çok yanlış. Hani bir boncuk var halk arasında mavi boncuk deniliyor. O boncuk camdan sobanın içinde yapılan bir şey. Onu takınca ne olacakmış? Göz değmeyecekmiş. Yok öyle bir şey. Bu tarz şeylere hiç inanmam. Ben Kur’an’a, hadise, ayete, peygambere, Allah’a, insana inanıyorum. İnsan yeryüzünde her şeyin üstünde yaratılmıştır. Mesela size bir örnek vereyim. Cennet mekân İstanbul’u Fatih Sultan Mehmet salı günü fethetmiştir. Bizde bazı kesimler salı gününü uğursuz gün sayarlar. İnsanlara “Niye uğursuz gün?” diye sorduğunuzda “Efendim, salı günü işe gitmek iyi değildir” derler. Hristiyanlar bir şey uydurmuşlar ve o günü uğursuz saymışlar. Onlar haklı, o gün büyük bir imparatorluk yıkılmış ve Konstantiniyye Müslümanların eline geçmiş. Onlar bu günü uğursuz sayabilirler; ama biz niye uğursuz sayalım ki! Buna ne hakkımız var!”

Nuri Çırağı Sefil baykuş hikâyesiyle ilgili bir anısını şöyle anlatmıştır:

“Size unutamadığım bir anımı anlatayım. Bir “Sefil Baykuş” hikâyesi vardır. Uzun bir hikâyedir. 1963-1964’lü yıllar ki, benim daha çocukluk zamanlarım. Mevlüt İhsanî üstat Erzurum’da bir kahvede o hikâyeyi anlatırken adamın biri öyle bir şok olmuş ola ki -o zaman kamış sandalyeler vardı- adam, sandalyenin ayağını kırdı eline aldı ve kahvede yüz-yüz elli insan vardı hepsini dışarı döktü. Hikâyeden o kadar etkilenmiş yani.”

Ülker Sultan Hikâyesi

Ülker Sultan hikâyesi, 18 Ekim 2014 Cumartesi günü Gebze Darıca’da derlendi. Hikâyede dönemin sihirbazlarından olan Ali Cengiz’in yaptığı sihirle hamile kalıp başına türlü sıkıntılar gelen Adil Hükümdar’ın kızı Ülker Sultan’ın

yaşadığı sıkıntılar ve sonunda gerçeklerin ortaya çıkması anlatılmıştır. Hikâyede altı tane dörtlükten oluşan türkölü şiirler vardır.

Ülker Sultan hikâyesini, birçok kişi derlemiştir. Benim ulaşabildiklerimden ilki, Işıl Altun tarafından, Âşık Nuri Çırağı'nın da ustası olan Âşık Mevlüt İhsanî'den derleyip “Âşık Mevlüt İhsanî'nin Aşk Konulu Hikâyeleri Üzerine Bir Araştırma” adlı eserde yayınladığı hikâyedir (Altun, 2007: 315-339). Eserde hikâyenin ismi “Ülker Sultan” şeklinde geçmektedir. Bu hikâyeyi ayrıca Âşık Mevlüt İhsanî'den, Fikret Türkmen ve Mustafa Cemiloğlu da derlemiştir ve “Âşık Mevlüt İhsanî'den Derlenen Halk Hikâyeleri” adlı eserlerinde yayınlamışlardır (Türkmen ve Cemiloğlu, 2009: 50-53). Eserde hikâyenin ismi “Ülker Sultan Hikâyesi” şeklinde geçmektedir. Son olarak bu hikâyeyi Âşık Nuri Çırağı'dan Timur Yılmaz da derlemiştir ve “Âşıklardan Halk Hikâyeleri I” adlı eserinde yayınlamıştır (Yılmaz, 2011: 35-48). Âşık bu hikâyeyi 1963-64 yıllarında ustası Âşık Mevlüt İhsanî'den öğrendiğini dile getirmiştir. Eserde hikâyenin ismi “Ülker Sultan Hikâyesi” şeklinde geçmektedir.

Ziya Gökalp'in “Tüm Masallar” isimli eserinde de “Ülker ile Aydın” isimli bir manzum masal vardır; fakat bu masalın bizim anlattığımız hikâye ile pek bir bağlantısı yoktur (Gökalp, 2016: 157-182). Aralarında küçük de olsa birtakım benzerlikler bulunmaktadır. Bunlardan ilki, “Ülker ile Aydın” hikâyesinde de ormana terk etme durumu mevcuttur. Hikâyede üvey anneleri yüzünden babalarının çocukları ormanı terketmesi mevcutken, bizim derlediğimiz hikâyede ise Ülker Sultan'ın iffetsizlik yaptığını düşünen babasının emri ile kızın ormana terk edilmesi durumu vardır. Diğer bir durumsa “Ülker ile Aydın” hikâyesinde üvey annesinin büyüyle ceylana dönüşen Aydın'ın, peşine takarak getirdiği şehzadeyle ablasının birbirini görüp âşık olması ve şehzadenin onu sarayına götürerek evlenmesi vardır. Bizim hikâyemizde de bu durumun benzeri mevcuttur. Sihirli bir gülden hamile kalıp ormana terkedilen Ülker Sultan'a, ormanda yardımını gördüğü ceylanın peşine takarak getirdiği şehzadenin âşık olması ve onu sarayına götürüp evlenmesi vardır. Son olarak da “Ülker ile Aydın” hikâyesinde sihirin bozulmasıyla ceylanın insana dönüşmesi mevcutken bizim hikâyemizde ise tam tersi olup sihrin bozulmasıyla çocuğun kuş misali uçup gitmesi mevcuttur.

Nuri Çırağı, “Ülker Sultan” hikâyesini üstadı Mevlüt İhsanî'den bir nebze de Poshoflu Âşık Müdamî'den dinleyip öğrenmiştir; ancak detaylı olarak ustası Mevlüt

İhsanî'den öğrenmiştir. Öğrenmelerindeki işin başı daima ustası olmuştur. Ustasının dışında diğer âşıklardan da ve halktan da çok şey öğrenmiştir. Bu konuda “Öğrendiklerimin yüzde onu taşraysa, yüzde doksanı ustamdır.” sözünü söylemiştir.

Bu hikâyeyi ustası yazmamıştır; ancak tasnif etmiştir. Yani hikâyeyi o yazmamıştır ama hikâyeye kendinden bir şeyler katmıştır. Âşıklar hikâyeleri anlatırken hikâyeyi büyütüp genişletebilmektedirler. Bu konuda Çırağı, “*Tabi ki ustam da çok iyi bir tasnifçi ve hikâye anlatıcısıydı. Onun da hikâyenin türkülerine falan muhakkak katkıları olmuştur. Ustamın da çok sahih olmamak kaydıyla bu hikâyeyi Âşık Müdamî'den öğrendiğini duymuştum. Ben de ustamdan öğrendim.*” demiştir.

Ali Cengiz, Ülker Sultan hikâyesinde kötü bir karakter olarak karşımıza çıkmaktadır. Nuri Çırağı Ali Cengiz hakkında neler bildiğini şu sözlerle ifade etmiştir:

“Ali Cengiz hakkında çok fazla bir şey bilmiyorum; ama Ali Cengiz iyi bir sihirbazdır. Tarihsel olarak kendisi Hindistanlıdır. Bu sihirbaz olayları Hindistan’da zuhur etmiştir ve orada çok vardır. Hindistan çok dinli olan bir bölgedir. Ayrıca yayıldıktan sonra İslamiyet’in de çok yaşadığı bir bölgedir. Orada; Budistler, Müslümanlar, Hristiyanlar, Sihler vs. vardır. Sihirbaz hakkında çok detaylı bir şey bilmiyorum; ama halk arasında “Ali Cengiz oyunu” diye bir laf vardır. Ali Cengiz’e sihirbazların başı derler.”

Âşık Nihânî Hikâyesi

Âşık Nihânî hikâyesi 28 Aralık 2014 Pazar günü İstanbul Fatih’te derlendi. Hikâyede, I. Dünya savaşı yıllarında, eskiden Kars’a bağlı olup şimdi ise Erzurum’a bağlı olan, Bardız nahiyesinde Ruslar tarafından esir edilen Mustafa Gedik’in bir zamanlar anne ve babasının yaptığı iyilikler neticesinde kurtulması anlatılmıştır. Bu hikâye, gerçek yaşanmış bir hikâyedir. Hikâyede dört tane dörtlüklerden oluşan türkölü şiirler vardır.

Âşık Nihânî hikâyesiyle ilgili Nuri Çırağı şunları söylemiştir:

Ben şuan hikâye anlatmayacağım. Hikâye gibi gerçek bir olay anlatacağım. Zaten hikâyeler de bir olayın başlangıcıdır. Gurbettir, hasrettir, hasretliktir, sevdadır, aşktır. Hikâyeler böyle başlarlar. Biliyorsunuz zaten bunları. Bu olay da

bizim Bardız nahiyesinde geçen bir olay. Bardız eskiden Sarıkamış'a bağlıydı, şimdi ise Şenkaya'ya bağlandı. Bardız'ın yeni adı Gazilerdir. Bardız deresi denen yerde beş on tane köy vardır. Böyle yerlerde birkaç tane köy bulunur. Birçok yerde böyle isimler vardır.

Ben, Bardızlı Âşık Nihânî'den, Nihânî Baba'dan, değerli üstattan bir olay anlatacağım. Bir kol, bir silsile Narman'da Âşık Sümmanî'den Âşık Nihânî'ye intikal etmiştir. Bir aşk, bir bade olayı vardır. İkisinin de uzaklarda sevgilileri vardır. Bu sevgililere maşuka deniliyor. Nihânî'den Üstat Mevlüt İhsanî'ye, Mevlüt İhsanî'den de Nuri Çırağı'ya böyle bir silsile o bölgede devam etmektedir. Ve benden sonra da devam edecek ve ettiren arkadaşlar da var. Âşık Nihani benim görüştüğüm bir âşıktı ve bana verdiği türküleri vardır.

Kerem ile Aslı Hikâyesi

Kerem ile Aslı hikâyesi 28 Aralık 2014 Pazar günü İstanbul Fatih'te derlendi. Hikâyede, aynı sarayda büyüyen İsfahan Hanı'nın oğlu Kerem'le (Han Mirza) Keşiş'in kızı Aslı'nın (Meryem) farklı dinlere mensup olmalarından dolayı kavuşamamaları ve sonunda ölmeleri anlatılmıştır. Hikâye, Nuri Çırağı'nın kendisine ait dört dörtlükten oluşan şiiriyle başlar. Bu şiir dışında hikâyede dört tane dörtlüklerden oluşan türkölü şiirleri vardır.

Kerem ile Aslı hikâyesi, birçok kişi tarafından derlenmiştir. Benim ulaşabildiklerimden ilki, Fikret Türkmen, Mete Taşlıova ve Nail Tan tarafından Âşık Şeref Taşlıova'dan derlenen ve “Âşık Şeref Taşlıova'dan Derlenen Halk Hikâyeleri” adlı eserde yayımlanan hikâyedir (Türkmen, Taşlıova ve Tan, 2008: 207-225). Âşık bu hikâyeyi 1956 yılında Ardahan'da Posoflu Âşık Sabit Müdâmî Ataman'dan dinleyip öğrendiğini dile getirmiştir. Eserde hikâyenin ismi “Erzincan Bağları Hikâyesi (Kerem ile Aslı Hikâyesi Bölümü)” şeklinde geçmektedir. Diğer ise Fikret Türkmen ve Mustafa Cemiloğlu tarafından Âşık Şevki Halıcı'dan derlenip “Âşık Şevki Halıcı'dan Derlenen Halk Hikâyeleri” adlı eserde yayınlanan hikâyedir (Türkmen ve Cemiloğlu, 2009: 488-525). Âşık bu hikâyeyi Âşık Müdâmî'den öğrendiğini dile getirmiştir. Eserde hikâyenin ismi “Kerem ile Aslı Hikâyesi” şeklinde geçmektedir. Son olarak da Timur Yılmaz tarafından Âşık Ali Rıza Ezgi'den derlenen ve “Âşıklardan Halk Hikâyeleri I” adlı eserinde yayınlanan hikâyedir (Yılmaz, 2011: 199-209). Âşık bu hikâyeyi Âşık İlhami Demir'den

öğrendiğini dile getirmiştir. Eserde hikâyenin ismi “Kerem ile Aslı Hikâyesi (Akrep Bağları)” şeklinde geçmektedir.

Kerem hikâyesiyle ilgili Nuri Çırağı şunları söylemiştir:

“Kerem kocaman bir hikâyedir. Kerem’in hikâyesini üstatlarımız beş-altı gecede, yedi gecede anlatırdılar; ama ben size Kerem’in can alıcı bir iki yerinden anlattım. Allah rahmet eylesin üstadım Mevlüt İhsanî derdi ki; “Kerem ve Emrah’ı bilmeyen âşık, âşık değildir. Âşık olamaz!” Çünkü onlar aşkı en arı, en duru yaşayan âşıklardır. Böyle aşkını söyleyen âşıklar çok olmuştur mesela; Karacaoğlan gibi. Bu âşıklar daha değişik bir halde yaşamış âşıklardır.

Şimdi Kerem’de çok dikkatimi çeken bir şey vardır. “Kuru Kafa” isimli bir türküsü vardır Kerem’in. O şiirde Kerem, kuru kafayla konuşmuş. Derler ki halkın inancında; Kerem, kuru kafayı konuşturmuş. Kuru kafayı falan konuşturduğu yok, o bir kafa görmüş insan kafası, o kemikten kafaya tercüman olmuş. Kuru kafanın ağzından hem onun yaşadıklarını hem de kendi duygularını anlatmış. İşte yaşantımda, gençliğimde buydum falan gibisinden. Kerem, hem kendini hem de onu anlatmış yani işin aslı, ibaresi budur. Bunları siz bilim yerine yazacaksınız. Ben tekrarlıyorum lütfen siz de sakınmadan yazabilirsiniz. Ben mürailiği (ikiyüzlülük) sevmem ve yalandan da hoşlanmam.”

Böyle Bağlar Hikâyesi

Böyle bağlar hikâyesi, 29 Ocak 2015 Perşembe günü İstanbul Fatih’te derlendi. Hikâyede, evlenen Hüseyin ve Senem’in yedi sene geçmesine rağmen çocukları olmaması neticesinde Hüseyin’in gurbete gidişi ve öldüğü sanılarak Senem’in başka birine gelin gidişi sırasında Hüseyin’in gurbetten dönüşü ve Senem’le kavuşması anlatılmıştır. Hikâyede beş tane dörtlüklerden oluşan türkülü şiirler vardır.

Böyle Bağlar hikâyesi, birçok kişi tarafından, derlenmiştir. Benim ulaşabildiklerimden ilki, Fikret Türkmen ve Mustafa Cemiloğlu tarafından Âşık Mevlüt İhsanî’den derlenip “Âşık Mevlüt İhsanî’den Derlenen Halk Hikâyeleri” adlı eserde yayınlanan hikâyedir (Türkmen ve Cemiloğlu, 2009: 30-42). Eserde hikâyenin ismi “Böyle Bağlar Hikâyesi” şeklinde geçmektedir. Diğer ise, Timur Yılmaz tarafından Âşık Veysel Karani Yıldız’dan derlenip “Âşıklardan Halk Hikâyeleri I”

adlı eserde yayınlanan hikâyedir (Yılmaz, 2011: 23-33). Âşık bu hikâyeyi 1987’de Âşık Yaşar Reyhanî’den öğrendiğini dile getirmiştir. Eserde hikâyenin ismi “Hüseyin ile Senem Hikâyesi” şeklinde geçmektedir.

Nuri Çırağı Böyle Bağlar hikâyesi ile ilgili şunları söylemiştir:

Böyle Bağlar ufacık bir hikâyedir. Bu hikâye Mevlüt İhsanî’nin varyantıdır ve yazılmış birçok tezi vardır. Bu hikâye, türküsünün üzerine kurulmuş bir hikâyedir. Âşık Reyhanî de aynı hikâye üzerinde birkaç değişiklik yapmıştır. Ne yapmıştır? Diyelim kızın babasıyla oğlanın babasını değiştirmiştir veya işte oğlanın kız kardeşinin adını değiştirmiştir. Reyhanî de böyle ufak tefek değişiklikler yapmıştır. Aslında ikisi de aynı mahsuldür; ama asıl sahibi Mevlüt İhsanî’dir. Bunu niye söylüyorum? Çünkü kitaplara geçeceğinden dolayı bir yanlışlık olmasın diye söylüyorum. Reyhani Mevlüt İhsanî’ye göre biraz daha yaygınlaştırmış, kitaplaştırmıştır.

Böyle Bağlar Celal Güzelses’ten başlayarak söylenegelmiş bir türküdür; ama bunu Mevlüt Usta ne yapmıştır? Hikâyeleştirmiştir. Bu türküyü kendi muhayyilesinden hareketle hikâyeleştirmiştir.

Ercişli Emrah ile Selvi Han Hikâyesi

Ercişli Emrah ile Selvi Han hikâyesi 1 Mart 2015 Pazar günü İstanbul Fatih’te derlendi. Hikâyede babasının sarayında âşıklığını yaptığı Miroğlu Ahmet Bey’in kızı Selvi Hanım’a bâdeli âşık olan Ercişli Emrah’ın sevdiğine kavuşmak için yaşadığı olaylar ve sıkıntılar, sevdiğine kavuşacak sanırken kavuşamaması anlatılmıştır. Hikâye âşığın Ercişli Emrah’tan söylediği bir türküyle başlar. Devamında hikâyede sekiz tane dörtlüklerden oluşan türkölü şiirler vardır.

Ercişli Emrah ve Selvi Han hikâyesi birçok kişi tarafından derlenmiştir. Benim ulaşabildiklerimden ilki, Fikret Türkmen ve Mustafa Cemiloğlu tarafından Âşık Şevki Halıcı’dan derlenip “Âşık Şevki Halıcı’dan Derlenen Halk Hikâyeleri” adlı eserde yayınlanan hikâyedir (Türkmen ve Cemiloğlu, 2009: 316-382). Âşık bu hikâyeyi Latin harfli halk kitabından okuyarak öğrendiğini dile getirmiştir. Eserde hikâyenin ismi “Emrah ile Selvi Hikâyesi” şeklinde geçmektedir. Diğer ise, Timur Yılmaz tarafından Âşık Mehmet Sarıgül’den derlenip “Âşıklardan Halk Hikâyeleri I” adlı eserde yayınlanan hikâyedir (Yılmaz, 2011: 351-398). Âşık bu hikâyeyi

babasından öğrendiğini dile getirmiştir. Eserde hikâyenin ismi “Ercişli Emrah ile Selvi Hân Hikâyesi” şeklinde geçmektedir.

Hikâyenin içinde geçen “turna” nın Alevi literatüründeki yeri ile ilgili Nuri Çırağı şunları söylemiştir:

“Aleviler turnayı daha çok kullanırlar. Haklı olarak kullanırlar; çünkü tam âşık felsefesinde olduğu gibi Alevi felsefesinde de turnanın, rüzgârın önemli bir yeri vardır. Âşık sevgilisine:

-Ey badısaba (sabah yeli) gidersen o yâre söyle beni, işte böyle bir perişan haldeyim söyle, diyor.

Yani sevgilisine rüzgâr ile sesleniyor. Turna da çok muhterem, çok sevilen bir kuştur. Müzlimdir, koyun gibidir yani. Turnayla da dosta, sevgiliye efendim daha büyük yerlere haber gönderilir. “Turnam gidersen Bağdat eline işte o senena selam götür” falan gibisinden. Turnanın çok türküleri vardır. Alevilerin âşıkları özellikle çok kullanırlar. Aslında bizde de çok kullanılır. Bir söz vardır, derler ki:

-Hz. Ali’nin bakışı mandada, sesi turnada, vuruşu da koçta.

Mandaya Anadolu’da camış derler. Camışın bakışı çok serttir, adama öyle bir bakar ki! Ama dikkat ederseniz çok güzel gözü vardır. Hz. Ali’nin bakışının sertliği ve gözünün güzelliğini belirtmek için mandaya benzetilmiştir. Koçların dövüşünü hiç görmüş müsün? İki koç yirmi metre kadar açılırlar koşarak gelip kafa kafaya küt diye vururlar. Hz. Ali’nin koça benzetilmesi de büyüklüğünü ve cengâverliğini (çok iyi savaşıyor) belirtmek içindir. Turnanın da sesi çok güzeldir. O öttüğü zaman onda ayrı bir hikmet vardır. Onun için de Hz. Ali’nin sesinin güzelliği turnaya benzetilmiştir.

Hz. Ali, Aleviler için en önemli peygamberlerin başıdır. Turnanın sesinin Hz. Ali’ye benzetilmesinden dolayı da turna Alevilerde daha çok önemli oluyor. Alevilerin büyük üstatları turnayı cemlerinde, semahlarında çok kullanmışlardır. Her âşığın kendine has turnalara söylenmiş turna türküleri vardır. Emrah’ın da bir turna türküsünü Emrah’ın hikâyesini anlatırken söylemişim. Emrah’ın daha da turna ile ilgili söylenmiş türküleri vardır.”

Dadaloğlu Hikâyesi

Dadaloğlu hikâyesi 15 Mart 2015 Pazar günü İstanbul Fatih'te derlendi. Hikâyenin Hasan Paşa anlatmasında; Adana'nın eski valisi Derviş Paşa tarafından, yeni valiye devlete asi biri olarak tanıtılan Dadaloğlu'nun, dost olduğunu sandığı Hasan Paşa tarafından beyliğinin dağıtılması ve sonunda ölümü anlatılmıştır. Ceritoğlu Mehmet Bey anlatmasında ise, Çukurova'ya konmak isteyen Ceritoğlu Mehmet Bey'le tek başına savaşıp Dadaloğlu'nun yenilip, sekiz yüz atlısını kaybetmesi anlatılmıştır. Hikâyenin Hasan Paşa anlatmasında altı tane dörtlüklerden oluşan türkölü şiirler vardır.

Hikâyenin Ceritoğlu Mehmet Bey anlatmasında bir tane dörtlüklerden oluşan şiir vardır. Bu şiirde, Hatay'ın Hamuk ovasında Ceritoğlu Mehmet Bey'le yaptığı savaşı kaybedip, sekiz yüz atlısını yitiren Dadaloğlu'nun, Binboğa'ya dönerken ağlayarak dile getirdiği duyguları vardır.

Âşık, Dadaloğlu'nun ismin de geçen Dadal kelimesinin sohbeti çok tatlı, o konuşsun sen sohbetinden tat al anlamında olduğunu söylemiştir. Belirttiğine göre Dadaloğlu çok tatlı bir adammış. Nuri Çırağı, Dadaloğlu hakkındaki düşüncelerini ve Dadaloğlu'nun evlilikle ilgili yaşadığı bir olayı şöyle anlatmıştır:

“Zeynep Hanım “Dadaloğlu” hikâye değil onu diyeyim sana; ancak abartısız bir işlem. Yani içine hiçbir şey katılmamış bir işlem. Yani içine hiçbir şey katılmamış birebir yaşanmış bir hayat. Dadaloğlu'nun hayatını anlatmak Nuri Çırağı için bir hayat dramıdır; çünkü yeri geldiğinde söylenen türkülerden insanların ne kadar kaypak olduğunu anlayacaksınız. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki herkes kaypak değildir tabi ki dürüstler de vardır. Olayın ilerisinde aslanla ilgili bir mesele geçecek o zaman ne demek istediğimi daha iyi anlayacaksınız. Şimdi adam çok doğru demiş. Biz şuanda belgeselleri izliyoruz, o belgesellerde görüyoruz ki aslanların lideri dişileridir. Erkek aslan yatıyor, dişi aslan avı yakalayıp getiriyor ve birlikte yiyorlar, erkek aslan dişisi kadar koşamıyor. Demek ki Dadaloğlu bunları o zamanlar daha iyi görmüş. Ne demek istediğimi ileride anlattıkça göreceksiniz.

Köroğlu bir halk kahramanıdır ve on sekiz kol hikâyesi vardır. Bu demek oluyor ki on sekiz kolu âşıklar tarafından hikâyeleştirilmiş. Dadaloğlu'nda böyle bir şey yok, yani hikâye değil Dadaloğlu, hayatı canlı yaşamış biri. Biliyor musunuz onun için Dadaloğlu'nu çok benimsiyorum. Adam yaşamış ama öyle bir yaşamış ki hayatı bütün keşmekeşlikle geçmiş. Bu benim için yani ben Nuri Çırağı olarak

Dadaloğlu benim hayatımın tamamı; çünkü haksızlığa karşı durmuş, haksızlığı kabul edememiş ve isyankâr olup isyan etmiş adam, adına isyankâr koymuşlar.

Dadaloğlu yakın zamanın bir adamı, onun için bir katması yoktur yani abartısızdır. Dadaloğlu hikâye değil, aslında canlı bir tarihtir. Canlı yaşamıştır ve çok enteresan olayları vardır. Mesela onun bir evlilik olayı vardır. Zamanında Safiye isminde bir hanımla evlenmiş. Efendim çok enteresan bir olay var orada. Şöyle ki;

Derviş Paşa'nın zamanında Adana'ya sesliyorlar Dadaloğlu'nu. Gidecek tabi. Neredeymiş Dadaloğlu? Osmaniye'deymiş. Osmaniye'deki Gâvur dağlarının dibindeymiş. Gâvur dağı bahar ve güz mevsimi çok dumanlı ve sisli olur çok da hoş olur. Haber üzerine Dadaloğlu atına binmiş, az evvel bahsettiğim on beş günlük hanımı da Dadaloğlu'na pusatını, silahını, kamçısını ve yamçısını vermiş; ancak böyle atının önünde de buruk bir şekilde boyun eğmiş. Demiş ki:

-Dadaloğlu, gidiyorsun ama...

Adam hemen ne demiş biliyor musunuz?

Hey ağalar kış m'olacak bilemem

Gâvur dağı gene başın duman mı?

Padişah'tan ferman gelmiş gel deyi

Gidiyom ya geleceğim güman mı?

Dönüşüne garantisi yok, hep şüpheli yaşıyor adam!

Kırk olur Gâvur dağın ormanı

Padişah derdimin olmaz dermanı

Devlet hakkımızda vermiş fermanı

Yeni evliyim ayrılacak zaman mı?

Kırk derken böyle küçük anlamında, onu kırk kırk diye ifade ederiz.

Dadaloğlu'm hile yoktur işimde

Yiğit olan yiğit görür düşünde

Alışkan tüfekte dağlar başında

Azrail'den başkasına aman mı?

*Alışkan (çabuk alev alabilen) tüfekte dağlar başında/ Azrail'den başkasına
aman mı? Gitmiyorum demiş ve inmiş atından aşağı, yani fermana karşı gelmiş,
adam böyle bir herif. Ben bu Dadaloğlu'nu böyle yeğlerim. Siz nasıl
değerlendirirseniz o da sizin değerlendirmeniz; ama siz bir gün bunları tahlil
ederken inşallah bunların ne derecede bir insanlık dramı olduğunu anlayacaksınız.
İnanın yaşadıkları çok büyük bir insanlık dramıdır. Dadaloğlu'na ben böyle bu gözle
bakarım. Çeşitli olayları olmuş, yaşantısını anlatan bir şiir söyleyeyim.*

Yürü bire Pınarbaşı

Acep karın kalktı m'ola?

Usul boylu toy sunalar

Su yoluna çıktı m'ola?

Kabaktepe baba köyüm

Nadir Şah'tan gelir soyum

Koca nallı Kenan dayım

Avşarlık'tan bıktı m'ola?

Dün gece bir rüya gördüm

Eskisinden beter derdim

Kabaktepe baba yurdum

Çerkez kazık çaktı m'ola?

Dadaloğlu'm oldum yetim

Nerde kaldı gör Kırat'ım

Başsız kalan aşiretim

Avşarlık'tan çıktı m'ola?

Kabaktepe derken herhalde Sivas'ın Kabaktepe Uzunyaylası'ndan bahsediyor. Sürtüşmesi Çerkezlerle, biz ona düşman diyelim de tefrika (ikilik) olmasın. Bu şiirde Kenan dayısına sitem ediyor, yani ölüm bir defa olur diyor adam. Böyle yani, eğilmeyen bir baş ve çok enteresan bir adam.”

Nuri Çırağı Dadaloğlu'nu anlatırken sık sık ismini andığı Kul Mustafa'dan ve ismindeki “Kul” kelimesinin anlamından şu şekilde bahsetmiştir:

“Şimdi mahlastır o. Zaten literatürde, inançta herkes kuldur yani ben şuyum buyum değil, ben kulum denir. Kul Tayyip Erdoğan denir. Tayyip Erdoğan bugün Türkiye Cumhuriyeti'nin cumhurbaşkanı değil mi? Allah'ın huzurunda cumhurbaşkanı da olsan kulsundur, hepimiz Allah'ın kullarıyız. Kul, ümmet bunlar hep mahlastır ve âşıklar tarafından çokça kullanılmıştır. Bu mahlasla Allah'a kul olduklarını, mütevazi olduklarını anlatmak istemişlerdir yani manada yeri budur.

Ben Dadaloğlu'nu Allah rahmet eylesin çok sevdiğim bir insan olan Âşık Kul Mustafa, diğer tabirle Mustafa Düşmez Torun'dan öğrendim. Kendisi Adana Çukurova'nın Buruk köyündendir. Kozan yolu üstündeydi şimdi mahalle olmuş herhalde Buruk köyü. Efendim ondan öğrendim, o öğretti bana; çünkü bizim onunla çok uzun süren arkadaşlığımız oldu. O, kendisinin bir Avşar olduğunu ve Dadaloğlu'nun da torunu olduğunu söylerdi; ama söylediği ne derece doğrudur tabi onu bilemem. Kendisi çok yekte (üstün) bir atışmacıydı, güzel atışmalar yapardı. Hatta benim “Unutamadım” kitabına bakarsan onlarla yani o, onun bacanağı Hazım Demirci ve Âşık Feymanî'nin kayın babasıyla atışmalarım vardır. Bu söylediklerim “Unutamadım” kitabının atışmalar bölümündedir. Onlarla o zamanlar yetmiş üçlü yıllarda falan -yetmiş iki, yetmiş üç, yetmiş dört, yetmiş beş- böyle çok teşrik-i mesaimiz (birlikte çalışma) oldu. Kul Mustafa anlatırdı Dadaloğlu'nu.”

4. 2. Anlattığı Hikâyelerin Tasniflerdeki Yeri

Nuri Çırağı'nın hikâyelerini Pertev Naili Boratav'ın tasnifine göre şöyle sınıflandırabiliriz:

1) Kahramanlık Hikâyeleri

A) Köroğlu Kolları

Silistre Kolu

B) Diğer Kahramanlık Hikâyeleri

a) Köroğlu Dairesine Bağlı Olanlar

b) Diğer Hikâyeler

Dadaloğlu

Âşık Nihânî

2) Aşk Hikâyeleri

A) Kahramanları Muhayyel Olanlar

Kerem ile Aslı

Ülker Sultan

Böyle Bağlar

B) Âşık Şairlerin Romanlaşmış Hayatları

a) Yaşadıkları Rivayet Olunan Âşıklar

Ercişli Emrah ile Selvi Han

b) Yaşadıkları Muhakkak Olanlar

Sefil Baykuş

3) Bu Kategorilere Tamamıyla Girmeyen

A) Aşk Maceraları

B) Meşhur Kaçaklara (eşkiyalara) ve Kabadayılara Ait Hikâyeler

Nuri Çırağı'nın hikâyelerini Ali Duymaz'ın tasnifine göre şöyle sınıflandırabiliriz:

A) Konuları Bakımından Halk Hikâyeleri

a) Aşk Hikâyeleri: Kerem ile Aslı, Ercişli Emrah ile Selvi Han, Ülker Sultan, Böyle Bağlar.

b) Kahramanlık Hikâyeleri: Köroğlu Silistre Kolu, Dadaloğlu, Âşık Nihânî.

c) Aşk ve kahramanlık hikâyeleri: Sefil Baykuş.

B) Coğrafi Yayılışları Bakımından Halk Hikâyeleri

a) Anadolu' da Bilinen Halk Hikâyeleri: Ülker Sultan, Böyle Bağlar, Sefil Baykuş, Âşık Nihânî, Dadaloğlu.

b) Türk Dünyasının Bir Bölümünde Bilinen Halk Hikâyeleri: Kerem ile Aslı, Ercişli Emrah ile Selvi Han (Oğuz Grubu).

c) Türk Dünyasının Genelinde Bilinen Halk Hikâyeleri: Köroğlu Silistre Kolu.

4. 3. Hikâyelerin Yapı Bakımından İncelenmesi

Bu bölümde, ilk olarak derlediğimiz sekiz hikâyenin epizotlarını inceleyeceğiz ve hikâyelere ait temel çatıyı oluşturacağız. Epizot incelemesinden sonra bu epizotlara bağlı motifleri, daha sonra da hikâyelerde geçen şiirlerin yapı ve içeriklerini inceleyeceğiz.

Köroğlu Silistre Kolu

1. Kahramanın Ailesi:

Bu epizot:

a) Köroğlu'nun ailesinin sosyal durumu ve mevkii,

b) Köroğlu'nun babasının gözlerinin kör edilmesi gibi iki alt başlıkta incelenecektir.

a) Hikâyeye başlarken ilk olarak, Köroğlu'nun Koca Yusuf'un oğlu olduğu belirtilir. Koca Yusuf, Bolu Beyi'nin tavlacı başıdır, yani seyistir, imrahordur. Tam olarak belirtilmese de Koca Yusuf'un maddi durumu iyi değildir. Köroğlu'nun annesi hakkında bir bilgi verilmemiştir.

b) Hikâyede Bolu Beyi, Koca Yusuf'a bir tay bulup büyütmesini emreder. O da arar ve birçok tayın içinden iki yaşında, basit görünümlü, çok zayıf, perişan, uyuz tutmuş, kulakları düşük, gözlerinin önüne çapaklar düşmüş bir hayvanı çeke çeke Bolu Beyi'nin huzuruna getirir. Böyle bir hayvan getirilince Bolu Beyi kendisiyle Koca Yusuf'un dalga geçtiğini düşünüp çok kızar ve onun gözlerine mil attırıp çıkarttırır. Bunun üzerine Koca Yusuf'un gözlerini sararlar ve Bolu Beyi'nin çiftliğinden uzaklaştırırlar. Koca Yusuf giderken atı da beraberinde götürür. O günden sonra Bolu Beyi Köroğlu'nun en büyük düşmanı olur.

2. Köroğlu'nun Doğumu, Eğitimi ve Ad Alması:

Bu hikâyede Köroğlu'nun doğumuyla ilgili bir bilgi verilmemiştir. Aldığı eğitim de okul çapında bir eğitim olmayıp, daha çok babasının yaptığı işle meşgul olarak ondan edindiği tecrübelerdir. Ayrıca savaşçılık özelliği ön planda olan Köroğlu'nun bu konuda nasıl yetiştiğiyle alakalı da bilgi verilmemiştir.

Koca Yusuf'un gözleri kör edildiğinde Köroğlu'nun on beş-yirmi yaşlarında olduğu belirtilir. Koca Yusuf, getirdiği ata hiçbir yerden ılık ve rüzgâr girmeyen bir

ahır yaptırır ve bu ahır oğluna sıvadır. Koca Yusuf, oğluna atı beslettirir. İki yaşında olan tayı Koroğlu, babasından öğrendiği yöntemlerle bir-iki yıl besler. Kırat fevkalade bir at olur. Koroğlu'nun beslediği at çamurlu tarlada hiç dengesini bozmadan koşar. Atın süvarisi de Koroğlu'nun kendisi olur.

Koroğlu'nun gerçek adı Ruşen Ali'dir. Buradaki "Ruşen" ışık anlamındadır. Bu ismin Koroğlu'nun doğumuyla bir bağlantısının olup olmadığı bu hikâyede belirtilmemiştir. Koroğlu doğduğunda aldığı isimden ziyade sonradan edindiği lakabıyla tanınır. Babasının gözlerini kaybetmesinden sonra Ruşen Ali'nin adı "Koroğlu" olarak anılır. Bu isimle nam salar.

Besleyip büyüttüğü atın adı da Kırat'tır. Kırat ile savaşlar yapar, kazanır, böylece ikisinin de adı ve şanı etrafa yayılır. Kırat öyle güçlü bir hayvandır ki onun ölümsüzlük suyundan içip ölümsüzleştiğine inanılır. Koroğlu, babasının gözlerini kör ettiğinden dolayı Bolu Beyi'ne karşı çıkar ve Çardaklı Çamlıbel'e yerleşir. Çamlıbel'de bir rivayete göre 99 diğer bir rivayete göre de 9999 yiğidiyle beraber yaşar.

3. Silistre Paşası Hasan Paşa'nın Koroğlu'nun Kırat'ını Kaçırarak İstemesi ve Keloğlu'nun Bu İşe Talip Olması:

Silistre Paşası Hasan Paşa, Koroğlu'nun ve onun Kırat'ının adını ve şanını duyar. Ferman verip tellal bağırtır. Kim Çardaklı Çamlıbel'den Koroğlu'nun Kırat'ını alıp ya da çalıp getirirse kız kardeşi Döne Sultan'ı onunla evlendireceğine dair vaatte bulunur. Kimse bu işe cesaret edemez. Yalnız dul bir kadının Keloğlu isminde zavallı, zayıf, fakir; ancak çok yetenekli ve kurnaz bir oğlu vardır. Keloğlu bu işi yapabileceğini Paşa'ya bildirir. Hasan Paşa bu işi Keloğlu'nun yapabileceğine pek ihtimal vermez ve eğer başaramazsa başını vuracağını belirtir; ancak başarır da kız kardeşi Döne Sultan'la evlendireceğine dair sözü de verir. Karşılıklı anlaştıktan sonra Keloğlu yola çıkar. Bu epizot bir sonraki epizotların temelini teşkil eder.

4. Keloğlu'nun Kırat'ı Kaçırması:

Keloğlu günün birinde Çardaklı Çamlıbel'e ulaşır; ancak keleşlerin içine hemen giremez. Bir sabah namazı vakti atlar sulanmaya gittiklerinde su kanalının içinde bir şey görüp ürkerler. Keleşler baktıklarında bir adamı görüp onu yakalayıp sorguya çekerler. Kurnaz olan Keloğlu, kervancı olduğunu başka kervancılar

tarafından Yıldızeli'nde soyulduğunu ve oradan kaçıp buraya geldiğini söyler. Keloğlan'a acıyıp onu Köroğlu'na götürürler ve neticede Keloğlan tavlada hizmetçi olup atlara bakar.

Çok çalışır kısa zamanda iyi bir seyis olur ve terfi eder. Baktığı atlar çok çabuk gelişip güzelleştiğinden dolayı onu Kırat'ın seyisliğine kadar çıkartırlar. Keloğlan zaman geçtikçe keleşlerle güler, oynar, eğlenir ve oranın sevilen bir ferdi olur. Köroğlu'nun hanımı Gülnigar Hanım tarafından da çok sevilir.

Keloğlan artık atı çalıp götürmek ister. Bir gün Gülnigar Hanım'ın haremine gelip, arkadaşlarının kendine göre ziyafetler verdiğini; ancak kendisinin veremediğinden dolayı çok üzüldüğünü dile getirir. Ziyafet verebilmek için ona ağlayıp sızlanır. Gülnigar Hanım'dan izni alan Keloğlan, eğlence yapar ve bu eğlencede herkes yer, içer, eğlenir. Keloğlan öyle bir düzenek kurar ki tavladaki imrahorların hepsini sarhoş edip kendisi ayık kalır.

Kırat'ı çalmaya gider; ancak Kırat'ın ön ayakları kimsenin bilmediği bir şekilde bağlandığından onu çözemez. Kırat'ı alamayan Keloğlan o olmazsa Dorat olsun deyip Dorat'ı alıp kaçırrır. Dorat olmayınca Kırat yularını koparıp tavladaki bütün atlara zarar verir. Durumun farkına varan Ayvaz eli yüzü kan içinde Keloğlan'ın huzuruna varır. Onu o şekilde gören Köroğlu bir türküyü ne olduğunu sorar. Anlatılanları dinleyen Köroğlu, casus olduğundan şüphelendiği Keloğlan'ın bu işi yaptığını anlar.

5. Köroğlu'nun Keloğlan'ın Peşinden Gitmesi:

Keloğlan'ın atı çaldığını öğrenen Köroğlu, Dorat'ı geri almak için Kırat'la peşlerine düşer. Keloğlan'ın bindiği Dorat çoktan beri binilmediğinden hamdır, bu yüzden gidemez. Köroğlu Keloğlan'a yaklaşır. Ardında tozu dumana katarak gelen Köroğlu'nu gören Keloğlan, ne yapacağını düşünürken bir değirmen görür. Dorat'ı değirmenin önündeki bir ağaca bağlar. İçeri girip değirmenciye ununu kötü öğüttüğünden dolayı Köroğlu'nun buraya gelip kendisini perişan edeceğini söyler. Onu kandırıp kendisi değirmencinin yerine geçer. Keloğlan yüzünü una bular ve değirmenciye de doğuzluğa saklar.

Bu epizotta Keloğlan'ın yine kurnazlığını gösterdiğini ve Köroğlu'nu bir kez daha kandırmayı başardığını görüyoruz. Köroğlu'nu kandıran Keloğlan bir sonraki epizoda ortam hazırlar.

6. Köroğlu'nun İkinci Defa Atını Keloğlan'a Kaptırması:

Değirmencinin yerine geçen Keloğlan, değirmene gelen Köroğlu'na aradığı adamın doğuzlukta saklandığını söyler. Köroğlu atı tutması için dizginleri kendi eliyle yüzü undan tanınmayan Keloğlan'a verir. Köroğlu içeri girince Keloğlan Kırat'ı alıp kaçar. İçeri gidip doğuzluktan adamı çıkararak Köroğlu, Keloğlan'ın kendisini kandırdığını anlar. Dışarı çıkınca Keloğlan'ı Kırat'ın üstünde görür ve Keloğlan'a Kırat'ı vermesi için yalvarır; ancak Keloğlan Döne Sultan'la evlenmek için atı Silistre Paşası Hasan Paşa'ya götürdüğünü söyler ve gider. Burada Keloğlan, atı götürdüğü yeri söyleyerek bir yandan da tekrardan Köroğlu'na meydan okumuş olur. Keloğlan gözden kaybolurken Köroğlu hem ağlar hem de bir türkü söyler.

Köroğlu, yorgunluktan kendini götürecek hali olmayan Dorat'ı alır ve keleşlerin kendisini beklediği Çamlıbel'e döner. Köroğlu'nun amcası Köse Kenan, Kırat'ı Keloğlan'a kaptıran Köroğlu'yla dalga geçmek için Ayvaz'dan bir türkü söylemesini ister o da söyler. Konağa çekilen Köroğlu kara kara düşünür ve atı kurtarmak için planlar yapar. Bu sırada Keloğlan da atı Hasan Paşa'ya teslim eder ve Döne Sultan'la evlenip muradına erer.

7. Köroğlu'nun Silistre'ye Derviş Olarak Gitmesi:

Kırat çok güzel bir attır; ancak kimseyi yanına sokmaz. Tavlada korkudan kimse ona yemek ve su veremez; bu yüzden onu bacadan açılan delikten atılan şeylerle beslerler. Hayvanı sakinleştirmek için ne kadar baytar getirirler de çare bulamazlar; çünkü Kırat Doratsız yapamaz. Hasan Paşa bu durumu çözmek için bir muska yazdırmak ister ve bir muskacı arar.

Bir gün Köroğlu derviş kılığına bürünüp sakal takarak elinde tespihiyle Arabistan çöllerinden geliyorum diyerek Hasan Paşa'nın memleketi Silistre'ye gelir. Hasan Paşa'nın yanına sokulmak için planlar düşünürken o sıralarda Hasan Paşa'nın annesi hamamda yüzüğünü kaybeder. Köroğlu da yazdığı muskalarla, insanları iyi etmesiyle nam salmıştır. Hasan Paşa'nın annesinin yüzüğünü hamamda unuttuğuyla ilgili haber salar ve yüzük hamamdan çıkar. Bu olaydan sonra Köroğlu'nu iyi bir

derviş, iyi bir kâhin ibaresiyle Hasan Paşa'nın huzuruna çıkarırlar. Hasan Paşa en nihayetinde Köroğlu'nu Kırat'a bakması için görevlendirir. Köroğlu bir muska yazar ve Kırat'ın olduğu tavlaya gelip ata seslenir, at onu tanır. Köroğlu atı tımar edip, yemini suyunu verebilince Kırat'ın bakıcısı olur. Doratsız yapamayan Kırat bir tek gerçek sahibini görünce uysal bir hayvan olur.

8. Köroğlu'nun Atı Kaçırması:

Köroğlu Kırat'a altı ay hizmet eder. Altı ay sonra binilecek kıvama gelen atı kaçırmanın planlarını yapar. Bir gün atı handan çıkarıp gezdirir. Daha sonra on-on beş gün böyle gezdirir. Keloğlan kurnaz olduğundan dervişin Köroğlu olduğunu, atı kaçıracağını anlar; ancak sesini çıkarmaz.

Köroğlu Kırat'ı kaçırmaya karar verir. Yine bir gün atı gezdirirken Hasan Paşa da yanındaki adamlarla atın koşuşunu izlerken Keloğlan Hasan Paşa'nın yanına sokulur ve dervişin Köroğlu olduğundan şüphe ettiğini; bu yüzden kalenin kapılarının kilitlenmesi gerektiğini söyler. Kalenin kapılarının kilitlendiğini gören Köroğlu, orada Hasan Paşa'ya Kırat'ının maharetini anlatan bir türkü söyler.

Kapılar kilitlenince ne yapacağını şaşırان Köroğlu, atını mahmuzlayıp Tuna nehrine atıyla beraber atlar. Silistre Kalesi'nin burçlarına dökülen herkes onların boğulduğunu sanırken, Köroğlu atının üstünde dimdik durur. Hasan Paşa Köroğlu'ndan atı kendisine satmasını ister. Köroğlu da bir türküyle bu isteğe olumsuz cevap verir. Atını mahmuzlayan Köroğlu gider. Peşinden askerler de gider; ancak Köroğlu'nu yakalamak mümkün olmaz.

9. Köroğlu'nun Hasan Paşa'nın Nişanlısını Kaçırması ve Sonuç:

Atına kavuşan Köroğlu, kaleden çıkıp yolda giderken çayırılıkta güzellerin çiçek toplayıp, eğlendiklerini görür. Bu kızlar arasında Hasan Paşa'nın nişanlısı Menzile Hanım da vardır. Köroğlu su isteme bahanesiyle kızlara yaklaşır ve Menzile Hanım'ı atına atıp kaçıır. Köroğlu Tavşan tepelerine varır. Bir ateş yakıp kahvesini pişirirken Menzile Hanım'ın ağladığını gören Köroğlu, ona bir türkü söyler. Köroğlu kahvesini içerken askerler de etrafını sarar; ancak savaşmak için sabahı beklerler.

Bu sırada Köroğlu'nun hanımı Gülnigar Hanım keleşlerini başına toplar. Köroğlu gideli neredeyse bir yıl olduğunu, hâlâ haber alamadıklarını söyler ve herkesten gece yatınca bir rüya görmesini sabah da kendisine anlatmalarını emreder.

Sabah olunca 9999 keleş rüyasını anlatır. İçlerinden Esab Ali rüyasında koca bir kurdu etrafındaki kargaların kaktığını, kurdun da yorgun vaziyette baş ettiğini ancak yaralı olduğunu söyler. Bu rüyadan Köroğlu'nun zorda olduğunu anlarlar ve keleşler hemen atlara binip Silistre'ye yola çıkar.

Köroğlu'nun olduğu yerde savaş başlar ve akşama kadar sürer. O sırada oradan üç tane turnanın geçtiğini gören Köroğlu, bir türküyü beylerinin durumunu turnalara sorar.

Tavşan tepelerinde günler geçer ve savaş devam eder. Köroğlu gündüz savaşıp gece de yol alır. Keleşler en nihayetinde Silistre'ye ulaşıp Köroğlu'nu Hasan Paşa'nın askerlerinin elinden alıp Çamlıbel'e getirirler. Bu hikâyede Menzile Hanım'ın neden kaçırıldığı ve daha sonra ona ne olduğuyla ilgili bir bilgi verilmemiştir.

Sefil Baykuş Hikâyesi

1. Recep Hıfzı ve Ailesi:

Recep Hıfzı 1895 doğumlu, çok dindar bir insandır ve hafızdır. Kur'an'ı küçük yaşta hıfz etmiştir. Recep Hıfzı, Kars Kağızman'da yaşar. Ailesi yoktur ve maddi durumu iyi değildir. Ailesinin neden olmadığı belirtilmemiştir.

2. Recep Hıfzı'nın Âşık Olması ve Evlenmesi:

Recep Hıfzı zaman gelir ki amcasının kızı Suna'ya âşık olur. İş meydana çıkınca fakir, kimsesi yok diye amcası önce kızını vermez. Daha sonra Recep Hıfzı, o günkü şartlarda Tatar postanesinde memur olur. Bu arada amcası da kızını verir ve Suna, Recep Hıfzı ile nişanlanır. Nişandan sonra düğün hazırlıkları başlar ve nihayetinde perşembe günü Recep Hıfzı'nın düğünü tutulur.

3. Recep Hıfzı'nın Kars'a Evrak Götürmesi:

Recep Hıfzı'nın düğününün tutulduğu zamanlar devlet savaştadır. En ağır Rus savaşı başlamış, Osmanlı zayıflamış, dünya kötü bir durumdadır. Kağızman'dan Kars'a bir evrak gitmesi lazımdır. Bu evrak, devlet sırrıyla alakalı olduğundan çok gizli bir evraktır, kimseye verilmez ve sadece güvenilir bir adamla gönderilmesi gerekmektedir. Posta Müdürü en güvenilir adamı Recep Hıfzı'ya bu görevi verir.

Recep Hıfzı'ya, düğününün tutulduğunu; ancak bu evrakı atıyla Kars'a bırakıp gelmesi gerektiğini söyler.

Kars-Kağızman arası altmış-altmış beş kilometre arasındadır. Recep Hıfzı atına biner ve gider; ancak Anadolu'nun kışları ağır olduğundan, Kars'a gittiğinde yollar kapanır ve geri dönemez. Kağızman'da da düğün tutulur ve Suna, telli duvaklı Recep Hıfzı'yı bekler.

4. Suna'nın Vefat Etmesi ve Sonuç:

Suna Recep Hıfzı'yı beklerken o gelinceye kadar sebebi bilinmeyen bir nedenden vefat eder. Ölünce gelini defnederler. Bir hafta sonra yollar açılır ve Recep Hıfzı geri döner. Döner ancak Kağızman ufacık bir kaza olduğundan gelir gelmez olanları öğrenir. Posta Müdürü, arkadaşlarıyla beraber onu mezarlığa götürür ve ona Allah'ın emrinin böyle olduğundan nişanlısının öldüğünü söyleyip teselli etmeye çalışır.

Mezarını gösterirler ve mezarın başında hep birlikte dua okurlar. Tam gidecekleri sırada Recep Hıfzı mezarın başında bir baykuş görür. O sırada baykuş da öter. Ötünce âşık olan Recep Hıfzı, yüreğinde tarifsiz bir durum hisseder. Daha amcasının kızının eli eline değmeden toprağın altına girmiştir.

Recep Hıfzı mezarın başındaki baykuşa bakıp öylece durur. Baykuşa kendisinin saramadığı yârini toprakların sardığından dolayı mı mezarın başında öttüğünü sorar. Daha sonra orada üzüntüsünü dile getiren ağıt türü bir türkü söyler.

Recep Hıfzı bu olaydan sonra bir daha evlenmez. Zaten çok fazla da yaşamaz. Osmanlı-Rus savaşında 1920'lerde yirmi beş yaşında iken Ermeniler tarafından katledilir. Recep Hıfzı'nın mezarı vardır ve yeri de bellidir.

Ülker Sultan Hikâyesi

1. Kahramanın Ailesi, Doğumu ve Eğitimi:

Kahramanın babası Hindistan'ın bir şehrinde hükümdardır, adı da Adil Hükümdar'dır. Annesinin adı da Benli Perişan'dır. Bu kadın; becerikli, nezaketli, akıllı biridir. Ülker Sultan'ın iki erkek kardeşi vardır; ancak bu çocukların isimleri ve yaşlarıyla ilgili herhangi bir bilgi verilmemiştir. Hikâyedeki diğer epizotlarda da bu çocuklar pasif konumdadır sadece varlıkları aralarda dile getirilir.

Hikâyede Ülker Sultan'ın doğumu ya da geçirdiği çocukluktan söz edilmez, hikâyeye direkt olarak onun ergenlik çağıyla başlatılır. Ülker Sultan hükümdar kızı olduğundan varlıklı bir ailede dünyaya gelir ve el üstünde büyütülür. Ergenlik çağına gelen Ülker Sultan, çok güzel bir kızdır ve güzelliği dillere destandır. İsmi dilden dile ilden ile dolaşır. Bu kızın aldığı eğitimle ilgili de herhangi bir durum belirtilmez sadece eğitilmiş olduğu söylenir. Kırk cariyesiyle beraber dolaşan Ülker Sultan, sarayın has bahçesinde günlerini geçirir.

2. Ülker Sultan'ın Dönemin Sihirbazı Ali Cengiz Tarafından Kandırılması:

Dönem Ali Cengiz dönemidir. Ülker Sultan'ın güzelliğinin namını duyan Ali Cengiz, bu kızı görmeyi arzu eder. Onun yaşadığı has bahçeye gider ve bahçeden gül toplar. Topladığı bu gülleri okuyup üfleyip, sihirler. Sihirlediği gülleri eline alıp kızların has bahçeyi ziyarete çıktığı saatte, bahçenin bir köşesinden piri bir ihtiyar şeklinde satmaya çalışır.

Kızlardan birinin saçlarını altın tepside arkadan getirdiği, birisinin eteğini tuttuğu, birinin de önünde hizmetçilik ettiği Ülker Sultan, yaşlı adamı görür ve merhamet edip kızlardan adamın elindeki gülleri söylediği fiyatın iki katına almalarını ister; ancak ihtiyar gülleri kızlara satmaz. Durum Ülker Sultan'a anlatıldığında adamın kendisinin hükümdar kızı olduğunu anladığından daha fazla para almak için kızlara satmadığını düşünür ve ihtiyarın yanına kendisi gider. Güllerden birini satın alır ve yüklü miktarda para öder. Aldığı gül harika bir kokuya sahiptir. Gülü koklayan Ülker Sultan bayılır. Ayıldıktan sonra gül kucağında burnunun önündedir. Artık o gülü hiç yanından ayırmaz.

3. Ülker Sultan'ın Hamile Kalması:

Ülker Sultan ayılıp kendine geldikten sonra kendinde kadınsal değişik haller hisseder; ancak ne olduğunu anlayamaz. Elindeki gül öyle güzel kokuludur ki burnunun ucundan ayrılmasını istemez. Gündüz elinde tutar onunla gezer, gece de yastığının üzerine koyup öyle uyur ve uyanır. Gün gelir ki Ülker Sultan hamile olduğunu hisseder; ancak herhangi bir ahlaksızlık yapmamasına rağmen bu işin nasıl olduğunu anlayamaz.

Bu olay, padişahın kızı ahlaksızlık yapıp hamile kalmış şeklinde sarayda cariyelerin arasında konuşulup etrafa yayılır. En nihayetinde haber Ülker Sultan'ın babasına kadar ulaşır. Bu haber üzerine adı gibi adil olan Adil Hükümdar, kendi kızı da olsa, halkına kötü örnek olmaması adına ne ceza verilmesi gerektiğiyle ilgili vezirlerini toplar. Kurulda herkes fikirlerini dile getirir.

Son karar olarak Ülker Sultan'ı şehrin en büyük meydanında asmaya ve bu işi yaptığından dolayı padişah kızı da olsa bu şekilde cezalandırılır diye de duyuru yapmaya karar verirler. Ancak Adil Hükümdar'ın babasının zamanından kalma yaşlı bir veziri onu asmanın ya da ona fiziki zarar vermenin hükümdarın tahtına helal getireceğini, bunun yerine kızın av alayıyla beraber Hindistan'ın en derin ormanına bırakılmasının daha uygun olacağını dile getirir. Ormanda hayvanların onu parçalayacağını böylece kimsenin ne olduğunu da duymamış olacağını sözlerine ekler. Bu fikir herkes tarafından kabul görür.

4. Ülker Sultan'ın Ormana Terkedilmesi:

Ülker Sultan'ı ormana bırakmaları için yetkili bir paşa denetiminde kervan ve av alayı hazırlanır. Ülker Sultan'ı gece yattığı yatağından üzerinde sadece geceliğiyle çekip alırlar. Kız sadece gülü içinde olan bohçasını yanına alabilir. Deve üzerinde yol alan Ülker Sultan, güneş doğup sabah olunca babasının şehrine uzaktan bakar. Kervan o sırada mola verir, alaydakiler istirahata çekilir. Kendisine nereye götürüldüğü söylenmeden vatanından koparılan Ülker Sultan, akıbetinin ne olacağını düşünüp ağlarken bir yandan da bir türkü söyler. Ülker Sultan'ın bu perişan haline üzülen alaydakiler, aldıkları emire göre onu aslanların, kaplanların bol olduğu Hindistan ormanlarının derinlerine bırakmak zorundadırlar.

Tekrardan yola çıkarlar ve birkaç gün böyle gece uyuyup gündüz yol alırlar. Uyurken üzerine örtün diye Ülker Sultan'a eski bir kürk verirler. Bir gün ormanların en derininden birine gelirler. Geldikleri yerde çeşitli yırtıcı ve zehirli hayvanlar vardır. Askerler bile kendilerini zor koruyabilirler. O akşam nöbetçi askerler dışındaki askerler istirahata çekilir. Ülker Sultan da bir ağacın dibinde kürkünü üzerine örtmüş vaziyette uyur. O uyuduktan sonra askerler fırsatı bulup kaçarlar. Giderken de kadının üzerindeki kürkü de alırlar. Sabah olup uyanınca Ülker Sultan askerlerin kendisini bırakıp kaçtığını anlar. Sabahtan akşama kadar vahşi hayvanlardan kaçıp durur; ancak hayvanlar ona zarar vermez. Sağa sola koştururken

fark ettiği bir Köknar ağacının  r m   gövdesini söküp kendine sığınacak bir yuva yapar. G l de hâlâ elindedir, bırakmaz.

Günler geçer  lker Sultan yavaş yavaş etrafındaki otlardan, sulardan, ağaçların kozalarından ve kabuklarından ihtiyaçlarını giderir. Ne kadar korksa da kendini ormana alıştıırır ve böyle yaşamaya devam eder. Ormandaki hiçbir yabancı hayvan da ona dokunmaz.

5.  lker Sultan'ın çocuğunu Dünya'ya Getirmesi:

Gel zaman git zaman sonra  lker Sultan, bir sabah namazı vakti bir erkek  ocuk dünyaya getirir. Doğum yaptıktan sonra uyanır ki kendisi bir yanda çocuğu bir yandadır. Kendine ne su vereni, ne göbeğini keseni ne de üzerine bir çul sereni vardır. Ağaçların kabuğuna, otlara sardığı yavrusunu bağrına basarak ağlar, bir yandan da acınacak haline bir türkü söyler.

Yavrusunu beslemesi için  lker Sultan'ın da beslenmeye ihtiyacı vardır; ancak bunu temin edemez. Günler bu şekilde geçerken bir sabah vakti  lker Sultan yavrusunu bağrına basmı  emzirir; ancak yeteri kadar sütü olmadığı için bebeği sürekli ağlar. O ağlayınca çaresiz olan  lker Sultan da ağlar. Bu sırada iki yavru doğurmuş olan bir ceylan görür. Ceylana acır ve ona, kendisi gibi sahipsiz mi olduğunu sorar. Bunu duyan ceylan sanki  lker Sultan'ın evcil bir hayvanıymı  gibi yanına korkmadan gelir. Ceylanın yavrularını doyurduğu memelerinden tutan  lker Sultan da emmeye ba lar. O günden sonra ceylan hem yavrularını hem de  lker Sultan'ı emzirir. Böylece günler ve yıllar geçer.  ocuk da üç buçuk ya ına gelir.

6. Şehzade'nin  lker Sultan'la Kar ıla ması:

Ejder  ehri hükümdarının oğlu  ehzade, arkadaşlarıyla beraber bir gün ava çıkar. Hem avlanırlar hem de zevkine gezerler. Bir aralık  ehzade'nin gözü bir ceylana takılır. Bu ceylan  lker Sultan'ın emdiği ceylandır. Şehzade ceylana ok atar ama vuramaz, yakalama umuduyla peşine takılıp ormanın derinliklerine dalar. Şehzade ne ceylanı vurabilir ne de geri arkadaşlarının yanına dönebilir.

Bir ikinci zamanı  lker Sultan, yavrusuyla beraber bir ağacın meyvesinden yerken ceylanın şiddetle kaçtığını, yanına geldiğini görür. Onun ardı sıra da bir avcının geldiğini görür. Hemen yavrusunu bağrına basar ve ağacın kovuğuna girer. O sırada  lker Sultan'ı ve çocuğu gören  ehzade, vahşi hayvanların içinde yaşayan bu

güzel kadın ve çocuğa hayretle bakıp, atıyla beraber onlara doğru yaklaşır. O yaklaşıncı Ülker Sultan kovuğun içinden yaklaşmamasını; çünkü çıplak olduğunu bağırarak söyler. Bunun üzerine Şehzade, üzerindeki kıyafetlerden birini giyinmesi için Ülker Sultan'a atar ve kovuktan da çıkmasını söyler.

Ülker Sultan atılan giysiyi giyer ve dışarı çıkar. Ülker Sultan'ın güzelliği karşısında Şehzade, kendine ne olduğunu anlayamaz. Sanki Ülker Sultan'ın bakışlarından fırlayan ok, gelip kalbine saplanır. Kıza kim olduğunu, burada ne yaptığını sorar; ancak cevabını bile almadan onu buralardan götürmeyi teklif eder, Ülker Sultan da kabul eder.

7. Şehzade'nin Ülker Sultan'ı Saraya Götürmesi:

Şehzade, Ülker Sultan'ı ve çocuğu atına alır. Aynı tazelikte olan gül de yine bohçasının içinde Ülker Sultan'ın yanındadır. Bu yaşadıklarını kader olarak gören Şehzade, bindiği Arap atından kendisini buralara nasıl getirdiyse yine aynı şekilde çıkarmasını ister. Yola koyulup giderler.

Şehzade'nin askerleri akşama kadar ararlar; ancak Şehzade'yi bulamazlar. Şehre dönüp orduyla beraber tekrardan aramaya çıkarlar ancak yine bulamazlar. Sabah olduğunda bakarlar ki Şehzade, atının üzerinde gururlu bir şekilde gelir, yanında bir kadın ve bir de çocuk vardır. Şehzade bulunduğu için babası ihtişamlar yapar; açlar doyurulur, çıplaklar giydirilir, türlü şenlikler yapılır.

Şehzade tahtına oturduktan sonra saraydaki kadınlara getirdiği kadını yıkayıp, tarayıp, giydirmelerini ve saraya oturtmalarını emreder. Bunlar yapıldıktan sonra kendisinin de onu görmeye geleceğini söyler. Ülker Sultan yıkanır, taranır, giyinir. Ormandaki güzelliğinin on beş katı daha güzel olur. Şehzade Ülker Sultan'ı ziyarete gelince aşkı daha çok artar, içten içe bir alev gibi yanmaya başlar.

Ormanda bulunan Ülker Sultan'a sürekli kim olduğunu, çocuğun kime ait olduğunu sorarlar o da net cevaplar vermez. Onlar da kendilerince bir kervancının kızı ya da karısı olduğunu, eşkıyaların da onu kaçırıp buraya getirdiğinin tahmininde bulunurlar. Çocuğun kime ait olduğunu soranlara, inkâr etmeyip kendi çocuğu olduğunu söyler. Gel zaman git zaman Ülker Sultan bu şekilde sarayda çocuğuyla beraber yaşar.

8. Ülker Sultan'ın Şehzade'yle Evlenmesi:

Çocuk yavaş yavaş büyümeye, güzel bir delikanlı olmaya başlar. Şehzade'nin Ülker Sultan'a olan aşkı da gün yüzüne çıkmaya başlar. Babasına hasta olduğuyula ilgili elçiler gönderir. Şehzade'nin hastalığı için hekimler, müneccimler (yıldız falcısı), sihirbazlar getirirler; ancak çaresini bulamazlar. Gün be gün aslan gibi delikanlı babasının gözünün önünde erir. Utandığından Ülker Sultan'a âşık olduğunu da söyleyemez. Gün gelir ki hekimlerden birisi delikanlıya kara sevda teşhisi koyar. Durum meydana çıkınca babasına, bu kızın Şehzade'ye alınmasını, çünkü tek çarenin bu olduğunu söylerler; ancak padişah ormanda bulunan çocuklu kadını oğluna layık görmez. Zaman gelir ki oğlu için bu duruma müsaade etmek zorunda kalır.

Ülker Sultan'la Şehzade'nin düğünü tutulur. Kırk gün kırk gece yiyip, içip, oynayıp, gülerler. Paralar, hediyeler dağıtılır, fakir fukaranın gönlü yapılır. Şehzade de yavaş yavaş iyileşmeye başlar. Düğün sonrası odası, yatağı hazırlanan Şehzade zifaf odasına gitmek için yola çıkar. Gelin zifaf odasında damadı bekler. Şehzade gelmeden önce suçu günahı olmayan Ülker Sultan, eşine kız oğlan kız teslim olmak için bir türküyü Allah'a yalvarır.

Gözünün yaşını silerken Şehzade odaya gelir. O gün Ülker Sultan eşine kız oğlan kız teslim olur. Bu durumu Şehzade babasına ve etrafına duyurunca yeniden ihtişamlar yapılır. Bu olaydan sonra gülden olma çocuğu, Şehzade'nin babası yanına alır ve daha önce bir isim verilmeyen çocuğun adını "Saray Bülbülü" koyar. Çok sevimli ve nazik bir çocuk olan Saray Bülbülü, padişahla yatıp kalkar, onunla yiyip, içip, eğlenir. Böylece mutluluk içinde günlerini geçirirler.

9. Ülker Sultan'ın Babasının Memleketinin Yağmalanması:

Adil Hükümdar'ın bir gece yarısı memleketi düşmanlar tarafından istilaya uğrar. Bu istila öyle büyüktür ki hükümdar, iki oğlunun ve hanımının elinden tuttuğu gibi yanlarına hiçbir şey alamadan, canlarını zor kurtarıp sarayı don paça terk eder. Yaşayacak bir yer bulmak için dolanıp dururlar. Koskoca Adil Hükümdar çoban olup dilenecek duruma düşer.

Aradan yıllar geçer. Adil Hükümdar bir gün ailesiyle beraber kızının yaşadığı Ejder şehrine gelir. Oradaki bir mahallenin ileri gelenleriyle tanışır. Fakir olduğunu ve iş aradıklarını dile getirir. Adil Hükümdar'a oranın çobanlığını verirler. Oğullarıyla beraber Ejder şehrinin mahallesinde köylünün danasını, kuzusunu yayar.

Hanımı Benli Perişan da onun bunun ahırını temizleyip, çamaşırlarını yıkayıp, işlerini görür. Bu şekilde geçinip giderler.

10. Ülker Sultan'ın İkinci Çocuğunu Dünya'ya Getirmesi:

Gel zaman git zaman sonra Ülker Sultan'ın Şehzade'den bir kız çocuğu olur. Çocuk olunca ihtişam ve kutlamalar yapılır. Tellallar padişahın yeni torunu için beceri sahibi kim varsa bebek takımı yapmalarını, eğer sarayda bu takım kabul görürse sahibinin ödüllendirileceğini halka duyurur. Tellal bağırırken Ülker Sultan'ın annesi Benli Perişan da söylenenleri duyar.

Benli perişan, tellalın yanına sokulup kendisinin bu işlerde çok yetenekli olduğunu; ancak fakir olduklarından malzemeleri alacak paralarının olmadığını söyler ve eğer kendisine bir şekilde malzemeleri temin ederse kendi takımının kabul edileceğini böylece fakirlikten kurtulabileceklerini dile getirir. Kadının bu nezaketi tellalın hoşuna gider. Kadının istediklerini devletin hazinesinden temin edip kadına teslim ederken kazanması temennisinde bulunur.

11. Ülker Sultan'ın Ailesine Kavuşması:

Tellalın duyurusundan sonra herkes gibi Benli Perişan da bebek takımını işlemeye başlar. Kadınlar işledikleri takımlara isim ve adreslerini yazdıktan sonra saraya gönderirler. Sarayın ileri gelenleri, kadınlar, cariyeler ve Ülker Sultan da bohçaların içinden iyi olanları ayırt ederler. Bohçalardan birine elini atan Ülker Sultan, üzerinde annesinin isminin yazılı olduğunu görür ve yüreği hafif burkular. Annesinin isminden burada da olduğunu düşünür; ancak soyadının da aynı olduğunu görünce bohçayı açar bakar ki bebekliğinde annesinin onu sarıp sarmaladığı bebek takımının aynısıdır. Bu olay üzerine düşer bayılır. Uyandırıldığında “Annem buraya gelmiş!” diye feryat eder.

Ülker Sultan'la beraber Şehzade ve cariyeler de faytona binip köyün danacısının kapısına gelirler. Kapıyı açtığında Benli Perişan kızını tanır; ancak padişah gelini, şehzade hanımı olduğundan halinden utanır ve tanıdığını belli etmez. Ülker Sultan ise annesinin boynuna sarılır ve ağlar. Ağlarken de annesine başlarına ne geldiğini soran bir de türkü söyler.

Benli Perişan artık dayanamaz kızının boynuna sarılır ve birlikte ağlarlar. Akıllı kadın olduğundan şehirlerinin istila edildiğinden bahsetmeyip, kendisini

bulmak için taçlarından, tahtlarından olup saraylarını terk edip buralara geldiklerini söyler. Annesini alıp saraya götürürler, akşam da otlattığı hayvanları dağıtan babası ve kardeşlerini de götürürler. Yıkınıp giyindikten sonra saraya otururlar. Zamanında padişah ve saray hanımı olan bu insanlar, eski ihtişamlarına tekrardan kavuşup yiyip, içip, gülüp, eğlenerek hayatlarını geçirirler.

12. Ülker Sultan'ın Sırrının Ortaya Çıkması ve Sonuç:

Bir gün Ülker Sultan; annesi, babası, kayınvalidesi, kayınpederi ve eşiyle beraber sofrada otururlar. Yanlarında artık on bir yaşına gelmiş Saray Bülbülü de vardır. Benli Perişan, kızının kız oğlan kız olduğunu öğrendiğinden bu çocuğun kime ait olduğunu sorar ve eğer doğruyu söylemezse sütünü ve emeğini helal etmeyeceğini söyler. Annesi bunları söyledikten sonra Ülker Sultan, bohçasını getirmek için müsaade ister. Bohçasını getirip aynı tazelikteki gülü göstererek başından geçenleri anlatır ve bu çocuğun da bu gülün hediyesi olduğunu söyler.

Ülker Sultan bunları anlatınca sanki çocuk kendisine taş atılan bir kuş misali kapıdan geçip gider. Böylece sihir de bozulur ve gül de gazellenip yere dökülür. Çocuğun gittiğine çok üzülen Ülker Sultan hem ağlar hem de bir türkü söyler. “Uçtu bülbül soldu gül, ister ağla ister gül!” sözü Ülker Sultan'ın dudaklarından dökülür.

Günümüzde sıkça kullanılan bu söz bu hikâyeden kalmadır.

Âşık Nihânî Hikâyesi

1. Âşık Nihânî ve Ailesi:

Âşık Nihânî 1914 zamanında eskiden Kars Sarıkamış'a şimdi ise Erzurum Şenkaya'ya bağlı olan Bardız nahiyesinde yaşayan gencecik bir delikanlıdır. Asıl adı Mustafa Gedik'tir. Çevresinde de yeni yeni tanınmaya başlayan bir âşıktır. Evlidir ve iki erkek çocuğu vardır. Oğullarından birisi dört, diğeri ise beş-altı yaşlarındadır. Babasının yaşayıp yaşamadığı belirtilmeyen Âşık Nihânî; annesi, eşi ve çocuklarıyla birlikte Bardız'ın Göreşken köyünde yaşar.

Âşık Nihânî dünyanın çok sıkıntılı zamanları olan Birinci Dünya Savaşı yıllarında yaşar. O dönemde, Osmanlı o günkü Çarlık Rusya'sıyla savaştadır. Savaş birkaç koldan devam eder ve bu kollardan birisi de Bardız dereleridir. Âşık Nihânî yaşayıp hayatını idame ettirirken 1914'lerden 1920'lere kadar süren bu olayların ortasında kendisini bulur.

2. Rusların Âşık Nihânî'nin Köyünü Basması:

Zaman gelir ki Ruslar Âşık Nihânî'nin bulunduğu köyü basar. Onlar da köyün üstündeki mağaralara kaçarlar. Ocak ayında, kışın o zor şartlarında yiyecekleri, giyecekleri olmadan, açlıktan perişan halde mağaralarda barınmaya çalışırlar. Bir sabah kalktıklarında hiç yiyeceklerinin kalmadığını görürler. Âşık Nihânî'nin annesi köyde saman şeleğinin içine peynir ve samanın içine de bir teneke bulgur sakladığını oğluna söyler ve bir süre daha barınabilmek için onları köyden getirmesini ister.

Bir sabah namazı vakti Âşık Nihânî köye iner. Köyde de Rus askerleri vardır ve sağı solu kollarlar. Âşık Nihânî onlara gözükmemeye çalışarak şelekten peynirle bulguru alıp sırtına yükler.

3. Âşık Nihânî'nin Ruslar Tarafından Yakalanması:

Âşık Nihânî malzemeleri alıp tam kapıdan çıkarken Rus askerleri sağından ve solundan kollarını tutup onu yakalarlar. Âşık Nihânî bir şey diyemez. Sırtındakileri aşağı indirtip kollarını arkadan bağlarlar ve üstünü başını ararlar. Üstünü ararlarken üzerinde çeşitli ayetler, şiirler vs. şeyler bulurlar ve onun Türk casusu olduğuna karar verirler.

Âşık Nihânî'yi Göreşken ile arası iki-iki buçuk kilometre olan Bardız'daki Nahiye Müdürü'ne götürürler. Orada bulunanlar da üzerinde yazılanlardan bir şey anlamazlar. Onu konuşturabilmek için sağa sola gönderip, sıkıştırırlar, tokatlarlar; ancak tek kelime bir şey öğrenemezler. Türk casusu olduğuna karar verdikleri Âşık Nihânî'yi bu sefer Sarıkamış'a götürmeye karar verirler. Sarıkamış ile Göreşken arası yirmi kilometredir. Ocak ayıdır ve kışın en soğuk dönemidir.

4. Âşık Nihânî'nin Sarıkamış'a Götürülmesi:

Âşık Nihânî askerlerle birlikte yola çıkar. Yolda cırırtı tarlalarının oradan geçerken o anda Bardız istikametinden doğru bir ses duyar. Sesin geldiği yöne bakınca Âşık Nihânî, komşunun çocuklarını Rus askerlerinin önüne katıp kovaladıklarını görür. Büyük olan çocuk Bardız'dan taraf kaçıp askerlerden kendisini kurtarır; ancak küçük olan kurtaramaz. Taş yığınının etrafında çocuğu kovalayan askerler ona yetişip arkasından süngüyle sırtına vururlar. Vurunca çocuk omzuna

aldığı darbeyle karın üstüne fırlar. Bu olay üzerine çocuk hem ağlar hem de kan akıtır, askerler de çocuğun acınacak bu haline neşeyle gülerler.

Âşık Nihânî bu olanları görür ve kendi çocukları aklına gelir. Kendi çocuklarının da başına böyle bir olayın gelebileceğini düşünen Âşık Nihânî, onlara bir türkü söylemeye karar verir. En nihayetinde onların da insan olduğunu, belki halinden ve dilinden anlayabileceklerini böylece kendisini serbest bırakabileceklerini düşünür. Diz boyundan daha yüksekte karın olduğu yolda önden giderek arkadan gelen askerlere yol açan ve elleri de arkadan bağlı olan Âşık Nihânî, bir yandan ağlar bir yandan da bir türkü söyler. Türkünün ilk kıtasında ne söylediğini anlamadıkları Âşık Nihânî'yi bir asker vurup yere düşürür. Daha sonra Âşık Nihânî türküsüne Hazreti İsa ve Hazreti Meryem'i de katınca türkü fayda eder ve Âşık Nihânî'nin kolları açık şekilde yürümesine müsaade ederler.

Yürüyerek çok zor şartlarda çıkılan Soğanlı dağına çıkarlar ve ormanlardan geçerler. Akşam namazı vakti yaklaşip hava kararırken Âşık Nihânî ve askerler ormanın kıyısından köşesinden giderek Sarıkamış'ın istasyonunu geçerler.

5. Âşık Nihânî'nin Kilise Avlusuna Bırakılması:

Sarıkamış'ı geçince Sarıkamış'ın içinden yukarıda bulunan o günkü şartlarda kilise şimdi ise cami olan bir kilisenin avlusuna Âşık Nihânî'yi getirirler. Askerlerden biri Âşık Nihânî'nin tekrardan kollarını bağlar, birisi de onlardan ayrılıp içeri gider. Ne haber aldılarsa kilisenin avlusunu açarlar. Âşık Nihânî'nin ellerinin yanında ayaklarını da bağlarlar ve kapıyı Âşık Nihânî'nin üzerine kilitleyip çekip giderler. Ocak ayında, Sarıkamış'ın dondurucu soğukunda eksi otuz derece olan kilisenin avlusunda Âşık Nihânî sabahı bekler, bir yandan da kendisini hapis edeceklerini ya da idam edeceklerini düşünür. Elleri ayakları bağlı olduğundan ayağa kalkamayan Âşık Nihânî, kanı donmasın, soğuk kendisini öldürmesin diye yattığı yerde sağa sola yuvarlanıp durur. Yuvarlanırken bir süre sonra yorgun düşüp uyur.

Uyuduğunda bir rüya görür. Rüyasında çok güzel bir gündür, Afganistan'dadır ve sevgiliyle beraberdir. Âşık Nihânî'nin badeli olarak sevdiği Afganistan'da yaşayan Mihriban adında bir sevdiği vardır. Havanın güzel ve güneşli olduğu bir zamanda Âşık Nihânî bir merdivenin dibinde durur ve sigarasını içer. Yanı başında da insanların inip çıktığı yokuşa doğru bir merdiven çıkar. Bu sırada bir ağlama sesi duyar. Bir süre sonra bu ağlama sesinin yerini türkü söyleyen bir kadının

sesi alır. Bu sesin sahibi sevdiği Mihriban'ın sesidir. Mihriban türküsünü söylerken Âşık Nihânî de dinler ve gülümser.

Türkü bitince Âşık Nihânî sigarasını atar ve ayağını merdivenin birinci basamağına basıp yukarı çıkmak için yekinirken bir anda uyanır ve gördüklerinin rüya olduğunu anlar. Uyanınca her tarafının buz tuttuğunu fark eder. Yerde yatan Âşık Nihânî bir yandan ağlar bir yandan da Yaradan'ın kendisini kurtarması için bir türküyle Allah'a yalvarır. Ağlar sızlar; ancak bir faydası olmaz.

6. Âşık Nihânî'nin Öldürülmeye Götürülmesi, Kurtulması ve Sonuç:

Bir süre sonra kilise avlusunun kapısı açılır ve Âşık Nihânî'yi çıkarırlar. Âşık Nihânî'nin yanından geçen her asker suratına tükürüp geçer. Hava o kadar soğuktur ki tükürükler üzerinde buz tutar. Âşık Nihânî bir subay ve birkaç askerle beraber kolları bağlı şekilde önce Sarıkamış'ın içine oradan da Sarıkamış'ın çıkışındaki Kınalı Köprü'nün oraya getirilir. Oraya getirilince Kars tarafından da on beş-yirmi kişilik bir asker grubu gelir. Paşa ya da subay olduğu belli olan saçları kırışmış, elli-altmış yaşlarındaki birisi bu grubun başında gelir. Kars'tan gelen bu grupla Âşık Nihânî'yle beraber gelen asker grubu bu köprü'nün başında karşılaşır. Karşılaşınca aralarında Rusça konuşurlar; bu yüzden Âşık Nihânî konuşulanları anlamaz.

Önde gelen kır saçlı adam, kendi askerlerini ve Âşık Nihânî'yi getiren askerleri Sarıkamış'a doğru gönderir. Âşık Nihânî'yi de bağlı bir şekilde kolundan tutarak köprü'nün altına indirir. Âşık Nihânî adamın kendisini öldüreceğini düşünürken adam, Âşık Nihânî'nin omzuna sertçe vurur, Türkçe olarak ve Âşık Nihânî'nin adını da söyleyerek bu askerlerin eline nasıl düştüğünü sorar. Adam Türkçe konuşunca ve kendi adını da söyleyince Âşık Nihânî'nin nutku tutulur ve konuşamaz.

Adam; Rus Paşası olduğunu, aslen Kazan şehri Türkü olduğunu belirtir. Zamanında Göreşken köyü tarlalarına harita çizmeye geldiklerinde anne ve babasının onlara yemek ve çay verdiklerini Âşık Nihânî'nin de kendilerine su döküp, havlu tuttuğunu hatırlatır ve annesinin yaşayıp yaşamadığını sorar. Âşık Nihânî yaşadığını belirtince on Manat Rus parası verip bunu annesine iletmesini, annesinin de hakkını helal etmesini ister. Âşık Nihânî'nin de kollarını açıp, onu serbest bırakır.

Âşık Nihânî 1920’de Sarıkamış’ta böyle bir olay yaşadıktan sonra tekrardan asker olup savaşa katılır ve 1967’nin güzüne kadar da yaşar. Bu hikâyedeki ibare de şudur: “İyilik yap denize at, balık bilmezse Hâlik bilir.” Zamanında Âşık Nihânî’nin ailesinin yaptığı küçük bir iyilik zamanı gelince Âşık Nihânî’nin hayatının kurtulmasına vesile olmuştur.

Kerem ile Aslı Hikâyesi

1. Kahramanların Aileleri:

Bu epizotta kahramanların aileleriyle ilgili olarak üç husus karşımıza çıkar. Bunlar; a) Ailelerin münasebeti, b) Ailelerin sosyal durumu ve c) Ailelerin dinî durumudur (Duymaz, 2001: 41).

a) Bu hikâyede kahramanların aileleri arasındaki yakınlık yönetsel bir nitelik taşımaktadır. Kerem’in babası “han” unvanına sahiptir, ismi belirtilmemiştir ve hikâye boyunca İsfahan Hanı olarak anılmaktadır. Aslı’nın babası ise o zamanın İran Azerbaycan’ındaki Gence’de vali hanının yardımcılığını yapan bir keşiştir, ismi belirtilmemiştir ve din adamlığı vasfını belli etmek için “Keşiş” unvanıyla anılmıştır. Kerem’in ve Aslı’nın babaları aynı sarayda yaşamaktadırlar.

b) Hikâyede Kerem’in babası han olmasından dolayı sosyal konum olarak keşiş olan Aslı’nın babasından üstün durumdadır; ancak bu statü farkı iki adamın arasındaki dostluğa bir engel teşkil etmemektedir. Han ve Keşiş, birlikte sohbet ederler, dertleşirler ve ava giderler. İkisinin ortak bir derdinin olması da onları birbirine yaklaştırır. İkisinin de en önemli derdi çocuklarının olmamasıdır. Bu durum daha sonraki olağanüstü doğum epizoduna ortam hazırlayacaktır.

Han’ın, statüsünü kullanıp da zorbalık yapan biri olmadığını biz, çocuklar doğduktan ve birbirlerine âşık olduktan sonra Keşiş’in kızını alıp kaçmasına cesaret etmesinden anlıyoruz. Han, eğer zorba bir adam olsaydı, Keşiş korkudan böyle bir şeye teşebbüs edemezdi.

Kerem de çok alçakgönüllü birisidir, gittiği yerlerde kendini han oğlu olarak değil daha çok hâk âşığı olarak tanıtır ve insanlar onu Âşık Kerem olarak tanır; ancak bu hikâyede sadece Aslı’nın peşini sürerek yardımı için huzuruna vardığı Erzincan Bey’ine İsfahan Hanı’nın oğlu olduğunu dile getirmiştir.

c) Hikâyede görülen din farkı, ailelerin belirleyici özelliklerindendir. Kerem'in ailesi Müslüman, Aslı'nın ailesi ise Hristiyan'dır. Bu din farkı, hikâyenin sonuna kadar olayların yürümesine zemin hazırlayan bir epizot olarak dikkati çeker. Din farkını engel gören tek kişi Aslı'nın babasıdır. Kerem, Aslı ve Kerem'in babası bu farkı evliliğe engel teşkil edecek bir durum olarak görmez. Kerem ve babasının bunu sorun etmemesini inançsal dayanıklı olarak da görebiliriz. Müslümanlıkta Müslüman bir kızın farklı dine mensup biriyle evlenmesi uygun görülmezken, erkek için aynı durum söz konusu değildir. Bu farkın nedeni, evlenen bir kadının eşinin dinini seçme zorunluluğu düşünüldüğünden, Müslüman bir kadının başka dine mensup olması düşünülemez; ancak farklı dine mensup bir kadının evlenince Müslüman olacağına olan inanç kesindir.

Din farkı hikâyedeki olaylara baştan sona kadar yön verir. Din farkı, Keşiş için Han ile olan dostluğundan daha önemlidir. Bu hikâyede Keşiş ile ilgili milliyet farkı belirtilmemiştir. Ayrıca Kerem veya Keşiş'in gittikleri yerlerde din ve milliyet ortaklığından dolayı yardım görme durumları da bu hikâyede belirtilmemiştir.

Kerem'in dini yönünün ağırlığını belirtmek için hikâyede, onun "hâk âşığı" olduğu belirtilmiştir ve gerçekleştirdiği bir mucize dile getirilmiştir. Bu mucize, Erzurum'da bir tabuta canlı şekilde konulan kişinin daha sonra Kerem'in niyaz etmesiyle ölmesi şeklindedir.

Üç kısımda incelediğimiz bu epizotta şu sonuçlara ulaşırız:

1. Kerem'in babası siyasî, sosyal ve maddî bakımdan güçlüdür.
2. Aslı'nın babası, Kerem'in babasıyla aynı sarayda görevli bir keşiştir.
3. Kahramanların aileleri arasında siyasî, sosyal ve dinî farklılıklar vardır.

2. Kahramanların Doğumu ve Eğitimi:

Bütün halk hikâyelerinde olduğu gibi Kerem ile Aslı'da da kahramanların doğumu epizodu oldukça önemlidir (Duymaz, 2001: 43).

İsfahan Hanı'nın ve Keşiş'in çocukları olmaz. Bir gün beraber bir ava giderler ve çocuklarının olmaması üzerine dertleşirken oldukları yerden geçen bir pîr-i fânî yanlarına gelir. Durumu ona da anlatırlar. Bunun üzerine bu ihtiyar pîr bir elma verir ve bu elmayı ikiye bölüp hanımlarıyla beraber yemelerini tembihler.

Çocuklar doğduktan sonra da biri kız diğeri erkek olursa onları birbirleriyle evlendirmeleri tavsiyesinde bulunur ve gider. Zaman geçer ve Han'ın bir oğlu olur, adını Mirza koyarlar. Keşiş'in de bir kızı olur ve adını Meryem koyarlar.

Görüldüğü gibi bu epizotta olağanüstü doğum motifi dikkat çekmektedir. *Bu olağanüstü doğum, aynı zamanda kahramanların kaderini etkileyici bir rol de üstlenmektedir* (Duymaz, 2001: 44). Bu varyantta kahramanların eğitimi konusuna temas edilmemiştir.

3. Kahramanların Âşık Olmaları:

Kahramanların âşık olmaları bu varyantta detaylı olarak anlatılmamıştır. Kerem ve Aslı aynı sarayda beraber büyürler ve bir zaman sonra birbirlerine âşık olurlar. Burada âşık edebiyatında olduğu gibi herhangi bir bade içme ya da rüyada âşık olma gibi unsurlardan bahsedilmemiştir. Babalarının idarî konumlarından dolayı iki âşık birbirlerini tanıyarak ve görerek zamanla severler.

Asıl isimleri Meryem ve Mirza olan kahramanların neden Aslı ve Kerem olarak anıldıkları da belirtilmemiştir. Hikâyenin ilerleyen kısımlarında da görüleceği üzere hâk âşığı olup türküler söyleyen Kerem'in bu yeteneği nasıl kazandığı konusunda da herhangi bir bilgi verilmemiştir. Kızını Kerem'e vermek durumunda olan Keşiş, verdiği söze uymaz ve diğeri bir epizodun oluşumuna ortam hazırlar.

4. Sevgililerin Evlenmesinin Engellenmesi:

Hikâyede ikinci epizoda göre Aslı ve Kerem'in evlenmesi gerekmektedir; çünkü Han'ın ve Keşiş'in ihtiyar pire verdikleri vaatte çocukların evlendirilmesi vardır; ancak Keşiş sözünde durmaz ve Müslüman birine, han çocuğu da olsa, kızını vermek istemez. Bu varyantta herhangi bir isteme ya da nişanlanma olayından bahsedilmez.

Kızının Kerem'le evlenmesini istemeyen Keşiş, Aslı'ya sihir yapar. Gözleri sihirli olan Aslı, Kerem'i görünce yılan görmüş gibi olur ve yüzüne bakamaz, ona kötü davranır. Yüzüne bu şekilde davranırken de bir taraftan da arkasından Kerem'i sever. Zaman gelir ki Keşiş, yükü hafif ancak değeri yüksek servetini alır ve hanımıyla beraber kızını da alıp din farkını ileri sürerek kızını Kerem'e vermemek için İsfahan'ı terk eder. *Aslında bu kaçış epizodu Kerem'in gurbete çıkışına sebep olacak ve trajik sonuca kadar gelişecek olaylara zemin hazırlayacak bir epizot*

olarak dikkati çekmektedir (Duymaz, 2001: 50). Varyantta Keşiş'in kaçışının Kerem tarafından öğrenilmesi hususunda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

5. Kerem'in Gurbete Çıkışı ve Aslı'yı Takibi:

Keşiş'in Aslı'yı kaçırmayı üzerine Kerem, onu aramak için gurbete çıkmaya karar verir. Kerem, istese Aslı'yı asker gücüyle zorla alırdı; ama öyle yapmayıp "Aslı giderse ben de arkasından giderim!" deyip yanına Sofusunu da alarak Aslı'yı aramaya çıkar.

Kerem'in gurbete çıkmasıyla başlayan bu yolculuğun ilk kısmı Aslı'yı ilk görüşüne kadar sürecektir. Bu, kaçış-takip şeklinde devam eden bir yolculuktur. Bu yolculuğu iki kısımda değerlendirebiliriz: a) Kerem'in gezdiği yerler ve b) Başından geçen olaylar (Duymaz, 2001: 51-52).

Gezdiği Yerler: Kerem, belirli bir yol takip ederek köy köy, şehir şehir dolaşarak Aslı'yı arar. Bu varyantta Kerem ve Aslı'nın uğradığı yerler şu şekilde verilmiştir: Diyelim ki Aslı Kars'a gelmişse Kerem gelmiş Iğdır'a başlamış Aslı'nın izini sürmeye. Erzurum'a, Erzurum'dan Erzincan'a, Erzincan'dan Sivas'a, Sivas'tan Kayseri'ye kadar izini sürmüştür. Hikâye de zaten en son Kayseri'de son bulmuştur.

Başından Geçen Olaylar: Kerem ile Sofu yola çıktıktan sonra pek çok yere uğrayıp Aslı'yı sora sora yollarına devam ederler ve bu süre zarfında pek çok olay da başlarından geçer.

Kerem Aslı'nın peşini süre süre bir gün Erzurum'a gelir. Erzurum'un deve boyunda kışın tipiye tutulur ve sonrasında "Kerem'in mağarası" adını alan bir mağaraya sığınır. Daha sonra Selçuklulardan kalma Erzurum'daki Hacılar Hanı'nda hasta olur ve bir kış orada hasta yatar. Bu süre zarfında Erzurumlulara türküler söyler ve meşhur olur. Kerem'in "Erzurum" denilen türküleridir. Bahar gelince de Ilıca'ya doğru yola çıkıp Aslı'nın Erzincan'da olduğunu ve sağlığının yerinde olduğunu haberini alıp Sofu'yla beraber oraya gider. Giderken de herkesin mutlu olduğunu görüp kendi mutsuzluğunu anlatan bir de türkü söyler.

Yine bir gün Erzurum'da Kerem'in hâk âşığı olup olmadığını ispat etmek için sağ bir adamı tabuta koyarlar ve Kerem'den cenazeyi kaldırmasını isterler. Kerem de onlara, "Sağ olarak mı kaldırayım, yoksa niyet edip ölü niyetine mi kaldırayım?"

deyince onu büyücü sanıp döverler. Kerem de bunun üzerine niyaz eder ve bu olay üzerine tabuttaki adamın öldüğüne dair ibareler dolaşır.

Memleketinden kaçan Aslı'nın babası Keşiş, Erzincan Beyi'nden üzüm bağlarını satın alır, bağdaki köşkte ailesiyle beraber yaşar. Aslı'nın babasının Erzincan'daki Cimin veya Üzümlü nahiyesinde üzüm bağlarında yaşadığını öğrenen Kerem, Erzincan Beyi'ne çıkar ve İsfahan Hanı'nın oğlu olduğunu, kendisinden üzüm bağlarını satın alan adamın kızının da âşığı olduğunu dile getirir ve beyden Aslı'yla görüşebilmek için yardım ister. Halden anlayan Bey, kızı Ceylan'ı da yanına çağırır ve beraber çözüm düşünürler. Kerem'in anlatmasına göre eğer Kerem'in eli Aslı'nın eline değerse Keşiş'in yaptığı sihir bozulacaktır. Kerem'in derdine Ceylan Hanım bir yol bulur. Kerem'e kendisinin bahçıvanlığını kabul edip etmeyeceğini sorar ve Kerem de Aslı'ya olan aşkıdan Ceylan Hanım'ın hizmetçiliğini kabul eder.

6. İlk Buluşma:

Kerem, Aslı'nın peşinden gurbete çıkınca onunla iki defa görüşecektir. İlk buluşma Erzincan'da gerçekleşir. İki sevgilinin Erzincan'daki buluşmasına kadar geçen olaylar ve yolculuk safhası anlatılmaz, sadece Kerem'in ve Sofu'nun uğradığı yerler belirtilir.

Erzincan Beyi'nin kızı Ceylan Hanım, bir ziyafet düzenler. Bu ziyafete kendine has çevresiyle beraber Aslı'yı da davet eder. Onlar yiyip, içip, sohbet ederken Kerem de onlara hizmet eder. Ziyafet ilerleyince bir ara Ceylan Hanım bahçıvanı Kerem'den testiyle çeşmeden Aslı Hanım'ın şerefine içmek için su getirmesini ister. Kerem suyu getirir Ceylan Hanım da içer. İhtikten sonra aynı testiyle aynı çeşmeden bir de Aslı Hanım için su getirmesini ister. Amacı sihrin bozulması için Kerem'in elini Aslı'nın eline değdirmektir. Kerem suyu getirir Aslı'ya uzatır; ancak Aslı'nın sihirli gözleri Kerem'i tanır. Kerem değil de bir yılanın kendisine baktığını gören gözleri sihirli Aslı, elinin tersiyle testiye vurur ve testi kırılır. Aslı ziyafeti terk eder ve gider. Kerem de arkasından hem ağlar hem de üzüntüsünü dile getiren bir türkü söyler.

7. İkinci Buluşma ve Sonuç:

İkinci buluşma Kayseri’de gerçekleşir. İlk buluşmadan ikinci buluşmaya kadarki Kerem ve Sofu’nun kaldığı yerler ya da yaşadıkları olaylarla ilgili herhangi bir bilgi verilmemiştir. Hikâyenin bittiği yer de Kayseri’dir.

Bu varyantta Kerem’in Aslı’yla nasıl karşılaştığıyla ilgili bir bilgi verilmemiştir. Kerem Kayseri’de Aslı’yla evlenir. Bu evliliğe Aslı’nın anne ve babasının nasıl müsaade ettiğiyle ilgili de bilgi bulunmamaktadır. Kerem ve Aslı o günkü terimle zıfak odasına giderler. Aslı’nın babası kızına kırk düğmeli bir elbise hediye eder; ancak elbise sihirlidir. Kerem, Aslı’dan elbisesini çıkarmasını ister, Aslı düğmeleri çözer; ancak son düğmeye geldiğinde elbise tekrardan iliklenir ve elbisenin düğmeleri çözülmez. Bunun üzerine Kerem’in ağzından bir alev çıkar ve Kerem yanar. Aslı da Kerem’in sönük küllerini her gün saçıyla süpürür; ancak bir gün o sönük küllerden bir kıvılcım çıkar ve Aslı da yanar. İkisinin mezarlarını yan yana koyarlar.

Halk hikâyelerinde görülen efsane unsuru bu hikâyede de yer alır. Efsaneye göre, iki âşığın mezarlarında birer gül biter ve güller kavuşacağı zaman aralarına bir diken girer, bu diken ikisine de batar ve ikisi de solar.

Böyle Bağlar Hikâyesi

1. Kahramanların Aileleri:

Kahramanlardan Hüseyin’in babası Ahmet Ağa, Diyarbakır’da yaşayan birisidir. Bu adamın Hüseyin adında bir oğlu ve Süheyla adında bir kızı vardır. Ahmet Ağa’nın maddi durumu iyidir, hanımını ve çocuklarıyla beraber hayatını idame ettirir.

Kahramanlardan Senem’in babası ise Mardin Kapıhisar Mahallesi’nde yaşayan Ali İzzet Bey’dir. Senem adında çok güzel bir kızı vardır. Bu hikâyede Senem’in annesinden ve kardeşlerinin olup olmamasından bahsedilmez. Hikâye, kahramanların evlilik çağına geldiği andan itibaren başlar.

2. Kahramanların Evlenmesi:

Zaman gelir Hüseyin büyür ve evlenme çağına gelir. Ahmet Ağa, hanımıyla Hüseyin’i evlendirmek için fikir alışverişinde bulunur. O günden sonra ikisi beraber gezerler tozarlar; ancak kendilerine layık bir kız bulamazlar. Ahmet Ağa bir gün Mardin Kapıhisar Mahallesi’nde otururken bir dostuna rastlar. Dostuna, buralara

oğluna kız bulmak için geldiklerini; ancak aradıkları kızı bulamadıklarını dile getirir. Adam da, burada oturan Ali İzzet Bey adında bir adamın Senem adında çok güzel bir kızının olduğunu söyler ve kendisinin de öncülüğünde kızı isteyebileceklerini dile getirir.

Kızı istemeye giderler. Oğlan kızı görür, kız oğlanı görür ve evlenmelerine karar verilir. Nişanlandıktan bir süre sonra düğün de gerçekleşir ve Ahmet Ağa, Senem'i gelini olarak evine getirir. Böylece günlerini geçirirler.

3. Hüseyin'in ve Senem'in Çocuklarının Olmaması:

Evlendikten sonra aradan yedi sene geçer. Ahmet Ağa'nın her türlü maddi imkânı olmasına rağmen bir derdi vardır. Bu derdi, Hüseyin ile Senem'in hâlâ çocuklarının olmamasıdır. Bir gün bahçede Ahmet Ağa, gelini Senem ve ırgatlar çalışırken Ahmet Ağa sağlıklı ve güzel olan gelinine bakıp hüzünlenir. Yaslandığı ağacın dibinden Senem'den torun istediğini dile getiren bir türkü söyler. Senem de karşılık olarak, hatanın kendisinden kaynaklı olmayıp oğlu Hüseyin'den kaynaklı olduğunu belirten bir türküyle Ahmet Ağa'ya cevabını verir. Ahmet Ağa içinde ne kadar çok torun isteği olsa da sorunun oğlundan kaynaklandığını öğrenince diyecek bir şey bulamaz ve sorduğuna pişman olup üzüntüsünden ağlar.

Hüseyin, hanımıyla babasının bu değişmelerini bir ağacın dibinden dinler. Yedi senedir sakladığı sırrını Senem'in babasına söylemesine çok üzülür ve eve dönüp ağlar. Akşam olup herkes odasına çekilince, Hüseyin ağlayarak Senem'e babasına sırrını söylediğini duyduğunu; bu yüzden sağlığını bulmak için gurbete gideceğini, eğer çözümünü bulamazsa da gelmeyeceğini, böylece Senem'e de ne yapmak istiyorsa onu yapmasını söyler. Yani Hüseyin burada Senem'e başkasıyla evlenmek istiyorsa bunu yapabileceğini belirtir. Hüseyin'in kararlı olduğunu ve gurbete gideceğini anlayan Senem, Hüseyin'in gitmemesi, kendisini yalnız bırakmaması için bir türküyle ona yalvarır.

4. Hüseyin'in Gurbete Gitmesi:

Sabah olunca Hüseyin sabah namazını kılar ve kimse kalkmadan, kimseye görünmeden çekip gider. Gittiği yeri de kimseye söylemez. Bir gün Cezayir'e ulaşır. Cezayir şehrinde yedi sene çalışır, çabalar; ancak bu derdi yine başındadır; çünkü Hüseyin bağıldır. Kim tarafından ya da neden bağlı olduğu belli değildir. Hikâyede

bunu yapanın, Senem'i almak isteyip de alamayan birisi tarafından yapılmış olabileceği belirtilir.

Hüseyin, Arabistan'da yedi sene daha geçirir. Başındaki bu durumu arkadaşlarına açar. Güzel bir hanımının olduğunu, ancak ondan ayrı kalmak zorunda kaldığını dile getirir. Bu arada Hüseyin'in arasının açık olduğu bir arkadaşı Hüseyin'in babasına bir mektup yazar. Mektupta Hüseyin'in Cezayir'de beraber çalıştığı bir arkadaşı olduğunu ve çalışırken Hüseyin'in aniden öldüğünü belirtip mektubun da ucunu yakıp gönderir. Ucu kararmış mektubu alan Ahmet Ağa kötü bir haber olduğunu anlar ve mektuptan oğlunun öldüğünün haberini alır. Bu haber üzerine ailedeki herkes yıkılır.

5. Senem'in Başkasıyla Evlendirilmesi:

On dört senedir oğlundan haber alamamış olan ve daha önce de gelinine isterse tekrardan evlenebileceğini dile getiren Ahmet Ağa, oğlunun ölüm haberini alınca artık gelinin durumuyla ilgili ne yapması gerektiğini düşünür. Genç ve güzel olan Senem'in en nihayetinde başka birisiyle evlenmesine karar verirler.

Bu haber üzerine Mehmet Kâhya başta olmak üzere etraftan çeşitli elçiler gelir. Senem'e ne kadar elçiler gelse de Ahmet Ağa, Abdullah Ağa ismindeki dostuna teklifte bulunur ve eğer gelinini alırsa yeri geldiğinde dostunun evine gelme bahanesiyle Senem'i de görüp oğlunu hatırlamış olacağını dile getirir.

Senem'i Abdullah Ağa'nın oğluna nişanlarlar. Onlar nişanlı dururken Abdullah Ağa da bir yandan dostunun kapısından aldığı gelinini kendi evine nasıl gelin edeceğini düşünmeden duramaz. Günler geçer; ancak Abdullah Ağa'nın ayağı bir türlü gelini almaya gitmez.

6. Hüseyin'in Memleketine Dönmesi ve Senem'le Karşılaşması:

Aradan zaman geçer ve Hüseyin'in arasının açık olduğu arkadaşıyla arası düzelir. Arkadaşı Hüseyin'e yaptıklarını anlatır. Hüseyin durumu anlar ve on dört yılını geçirdiği Cezayir'den ayrılıp Türkiye'ye döner.

Uzun düşünceden sonra Abdullah Ağa, Senem'i gelin eder. Yetmiş-seksen atlıyla gelini evinden alan düğün alayı, Diyarbakır'ın düzüne varır. Tam Susam yaylalarında düğün alayı Hüseyin'le beraber karşılaşır. Düğün alayı gülerek, eğlenerek dağın yamacından çıkmış gelirken Hüseyin de derdine çare vermesi için

bir türküyle Yaradan’a seslenir. Türküden sonra kendinde değişik bir haller hisseder. O anda ihtiya r bir adam ortaya çıkar ve Hüseyin’e selam verdikten sonra Hüseyin’e kim olduğunu, nereye gittiğini sorar. Hüseyin adamın sorduklarını cevapladıktan sonra adam Hüseyin’e “Kestim, geç git!” der. Hüseyin adam neyi kesti diye düşünürken arkasını dönüp bakar ki ihtiya r yoktur. O anda o adamın Hazreti Hızır olduğunu anlar. O an kendinde bir cesaret ve erkeklik hisseder.

Hüseyin atıyla düğün alayına doğru yanaşır. Düğün alayındakilerine gelinin kim olduğunu, nereden alıp nereye götürdüklerini sorar ve evlenenlere mutluluk diler. Alaydaki bazı atlılar Hüseyin’in yanına gelip sorularına cevap verirler. Hüseyin atın üzerindeki gelinin kendi karısı olduğunu anlar. Bunun zerine Abdullah Ağa’ya bir türküyle atın üzerindeki kadının kendi karısı Senem olduğunu anlatmaya çalışır. Abdullah Ağa Hüseyin’i tanır.

Bunun zerine Abdullah Ağa, Hüseyin’in kendilerine yetişmesinden dolayı Allah’a şükreder; çünkü eğer Hüseyin yetişeme dostunun yüzüne bir daha bakamayacağını aklından geçirir. Abdullah Ağa, komşularına gelini tekrardan Ahmet Ağa’nın evine götüreceklerini dile getirir. Hüseyin’e de kendilerinden önce eve gitmesini; çünkü anne ve babasının ağlamaktan helak olduklarını söyler. Kendilerinin de hemen arkasından Senem’i getireceklerini belirtir. Hüseyin yola çıkıp evine gider.

7. Hüseyin’in Kardeşi Süheyla ile Karşılaşması:

Hüseyin Diyarbakır’a gelir. Evine yaklaşırken çeşmenin başında karalar giyinmiş bir kadının su doldurduğunu görür. Bakar ki kovalar dolmuş taşıyor; ancak kadın gözlerini yere dikmiş hem düşünüyor hem ağlıyor. Karalar giyip ağlayan bu kadının kız kardeşi Süheyla olduğunu anlar. Bir türküyle Hüseyin geldiğini kız kardeşine anlatmaya çalışır.

Süheyla kafasını kaldırmadan dinlediği adamın türküsüne türküyle karşılık vererek kardeşinin gelemeyeceğini çünkü öldüğünü, yârinin de başkasına yr olduğunu anlatır. Süheyla kafasını kaldırıp baktığında karşısında duran adamın Hüseyin olduğunu görür. İki kardeş sarılıp ağlaşırlar.

8. Hüseyin’in Ailesine Kavuşması ve Sonuç:

Ahmet Ağa'ya Hüseyin'in yaşadığının ve Diyarbakır'a geldiğinin müjdesini verirler. Bu sırada Süheyla ve Hüseyin de ağlaşarak babalarının huzuruna varır; ancak Ahmet Ağa oğlunun geldiğine hiç memnun olmaz çünkü Senem gelin olup gittikten sonra Hüseyin'in olmasının bir anlamının olmadığını düşünür.

Ancak bu heyecanın içinde bir de bakarlar ki Diyarbakır'ın alt başından giden düğün alayı aynı ihtişamla, davul ve zurnayla Ahmet Ağa'nın kapısına doğru tekrardan gelir. Durumu anlayan Ahmet Ağa, çok memnun olur. Senem'i atından indirirler; ancak Abdullah Ağa boş gitmesin diye de Ahmet Ağa'nın kızı Süheyla'yı gelin edip aynı ata bindirirler. Böylece Senem indi, Süheyla bindi olup herkes muradına erer.

Ercişli Emrah ile Selvi Han Hikâyesi

1. Kahramanların Aileleri:

Bu epizotta kahramanların aileleriyle ilgili olarak iki husus karşımıza çıkar. Bunlar; a) Ailelerin münasebeti ve b) Ailelerin sosyal durumu.

a) Bu hikâyede kahramanların aileleri arasındaki yakınlık; âşıklık yapan Emrah'ın babasının bey olan Selvi'nin babasının yanında âşıklık yapmasından ileri gelir. Emrah'ın babası Âşık Ahmet, Van Erciş'te Eganis Kalesi'nde bey olan Miroğlu Ahmet Bey'in sarayında âşıklık yapar; ancak hikâyenin sekizinci epizodunda Emrah, Şahoğlu Şah Abbas'a Selvi'nin amcasının kızı olduğunu belirtir. Bunu ölümden kurtulmak için mi söyler yoksa gerçekten böyle bir durum olduğundan mı tam olarak bilemiyoruz. Çünkü hikâyenin genelinde böyle bir durumdan söz edilmez.

b) Miroğlu Ahmet Bey, konumu itibarıyla maddi yönden âşıklık yaparak hayatını idame ettiren Âşık Ahmet'ten katbekat güçlüdür. Bu husus ilerleyen epizotlarda Selvi'nin Emrah'a layık görülmemesi şeklinde karşımıza çıkar. Âşığın da hikâye içerisinde belirttiği üzere; bu ekonomik farklılıklar her dönemde birbirini çok seven âşıkların kavuşmasına da engel teşkil etmiştir.

Hikâyede kahramanların anneleriyle ilgili bir bilgi verilmemiştir. Kardeş konusunda da anladığımız kadarıyla Emrah evin tek çocuğudur. Hikâyenin altıncı ve son epizodunda Selvi'nin kardeşlerinin olduğundan bahsedilir; ancak hikâye içinde

onlarla ilgili herhangi bir bilgi verilmez ve genel olarak ortalığı karıştıran, âşıkların kavuşmasına engel olan olumsuz tipler olarak karşımıza çıkarlar.

2. Kahramanların Doğumu ve Eğitimi:

Bu hikâyede kahramanların doğumuyla ilgili bilgi bulunmaz. Hikâyede ikisinin de aynı yaşta olduğu belirtilir ve hikâye sekiz-on yaşlarından itibaren yaşanılanları kapsar. İkisinin aldıkları eğitimle ilgili de bilgi verilmemiştir. Özellikle Emrah'ın saz çalıp âşıklık yapmayı nasıl öğrendiği belirtilmez. Babasının çok iyi bir âşik olması ve onunla beraber sarayda bulunması bu işi öğrenmesinin temeli olabilir. Âşıklığı, babasından almış olduğu eğitim neticesinde gerçekleşmiş olsa da bu durum bu hikâyede belirtilmez.

Selvi, Miroğlu Ahmet Bey'in kızıdır. Sekiz-on yaşlarındadır. Bey kızı olduğundan, o zamanın en güzel giysilerini giyer ve en güzel takılarını takar. Peşinde cariyeleri vardır ve herkesten de çok güzeldir. Emrah ise Selvi'nin babasının sarayında âşıklık yapan Âşık Ahmet'in oğludur. O da sekiz-on yaşlarındadır. Babası gibi saz çalıp türküler söyleyen gariban bir âşıktır.

3. Kahramanların Âşık Olmaları:

Emrah bir gün babasıyla beraber Miroğlu Ahmet Bey'in sarayında bulunur; ancak Âşık Ahmet oğlunun kendisiyle beraber geldiğinin farkında olmaz. Fark edince de Bey'e sıkıntı olur diye oğlunu saraydan kovar ve bir tane de tokat atar. Ağzı kanayan Emrah, oradan ağlayarak uzaklaşır. Bu olanlardan Miroğlu Ahmet Bey'in haberi olmaz.

Emrah gidip Eganis'te bulunan bir mezarlıkta uyur. Sekiz-on yaşlarında genç delikanlı olan Emrah, rüyasında bir kıza âşık olur. Âşık olduğu bu çok güzel kıızı pirler ona koltuğunun altından gösterirler ve nasibini ona sunarlar. Emrah elini atıp badesini içtikten sonra sevdiğine elini uzatır; ancak anlar ki gördükleri hayalden başka bir şey değildir. Bu olaydan sonra Emrah yanmaya, yavaş yavaş başında sevda yelleri esmeye başlar. Aynı şekilde Selvi de Emrah'a badeli âşıktır. Vakti gelir ki Emrah babasıyla atışmalar yapmaya başlar. Emrah, kendini ispat eden iyi bir âşik olur.

4. Âşıkların Birbirleriyle Karşılaşması:

Emrah Selvi'ye âşık olur; ancak Selvi kimdir, nerede yaşar bilmez. Bir gün Emrah ile Selvi'nin babası sarayda sohbet ederler. Emrah, Miroğlu Ahmet Bey'e sorular sorar, sorularına yeri gelir cevap alır yeri gelir alamaz. O günden sonra Miroğlu Ahmet Bey Emrah'ı sarayın âşığı ilan eder. Bu durumda babanın yerini oğlu alır, böylece Emrah iyi bir âşık olduğunu ispatlamış olur.

Emrah büyür ve on-on beş yaşlarına gelir. İçindeki sevdıyla yaşayan Emrah, hâlâ rüyasındaki kızın kim olduğunu, nerede yaşadığını bilmez. Bir gün sarayın bahçesinden dışarıdaki has bahçeyi seyrederken bir kadınlar zümresinin geldiğini ve en önde gelen kızın da rüyasında görüp âşık olduğu kız olduğunu görür. Cariyeler Selvi Han'ın altın tepsinin üzerinde saçlarını, bir yandan da eteklerinin yanlarını tutup Emrah'a doğru yaklaşırken, Emrah da penceresinden Selvi'ye ilk türküsünü söyler.

Sesi duyan kızlar başlarını kaldırıp bakarlar ki sesin sahibi güzel bir delikanlıdır. Selvi de kızlarla beraber bakar ki, bu delikanlı rüyasında gördüğü, araştırıp da bulamadığı âşığıdır. Böylece pir elinden badeli iki âşık birbirlerini görmüş olurlar. Birisi kızın babasının emrinde olan bir âşık, diğeri ise bey kızıdır. Emrah ve Selvi yavaş yavaş birbirlerini tanımaya başlarlar. Selvi'nin yanında fevkalade bir kız olan cariyelerin başı, Selvi'nin arkadaşı Nazlı da vardır. Bu âşıklar Nazlı'nın aracılığıyla görüşürler. Sarayda bu olaydan Nazlı'nın dışında kimsenin haberi olmaz.

5. Selvi'nin Kaçırılması:

İran şahı Şeyhoğlu Şah Abbas, Van Kalesi'ni kuşatma altına alır. Ne kadar hamleler yapsa da savaş etse de bu kaleyi bir türlü ele geçiremez. Şahın kendisi İran'a geri döner; ancak askerleri Van Kalesi'ni beklerler. Tam yedi sene bu kaleyi beklerler. Amaçları yoksulluğun başlamasıyla kaleyi fethetmektir. İhtiyar bir kadın Van Paşası'na bir akıl verir ve bu plan dâhilinde İran askerleri Van Kalesi'ni terk edip İran'a geri dönmek zorunda kalırlar. Bu askerler memleketine dönerken bahçede gezmekte olan Selvi Hanım'ı ve Nazlı Hanım'ı görüp, bu güzel Türk kızlarını Şah Abbas'a mükâfat olsun diye kaçırıp yanlarında İran'a götürürler.

Şah Abbas, Selvi'yi kendine nişanlar; ancak Selvi Emrah'a pir elinden badeli olduğu için şaha bir şart koşar. Şartı şahın kendisine bir bağ dikmesidir. Bu bağ yedi senede meyvesini vereceğinden Selvi de şahla evlenip zifaf olmak için kendisine

yedi sene mühlet ister. Selvi'nin amacı bu yedi sene içinde Emrah'ın kendisini bulup kurtarmasıdır. Şah Abbas, Selvi'nin güzelliğinden geçemez ve bu isteği kabul eder. Bir bağ diktirip, içine de bir köşk yaptırır. Selvi de bu köşte hayatını devam ettirir.

6. Emrah'ın Gurbete Çıkışı ve Selvi'yi Arayışı:

Emrah Selvi'nin başına gelenleri duyar ama babaları ölmüş olan Selvi'nin kardeşlerinin, Selvi'yi kendisine vermemek için, dalavere çevirdiklerini düşünür. Daha sonra gerçeği öğrenen Emrah, annesinden helallik alıp İran'a gitmek üzere babasıyla yola çıkar.

Emrah ve babası çeşitli yolları aştıktan sonra Saat Çukuru'na yani bugünkü Iğdır'a varırlar. Buraya gelene kadar Emrah, yolda çok büyük badirelerden geçer ve imtihanlar verir; ancak verilen bu imtihanların ne olduğu bu hikâyede anlatılmamıştır. Saat Çukuru'ndan yola çıkan Emrah ve babası dolanıp fırlanıp İran İsfahan'a kadar gelirler. İsfahan'a gelene kadar da birçok hikâyelik olay yaşayıp türküler söylenir; ancak âşık hikâyeyi kısa tutmak istemesinden dolayı bunların detayını vermemiştir.

7. Âşıkların Kavuşması:

Aradan yıllar geçer ve Selvi'nin şaha şart koştuğu süre dolmaya başlar. Bağ da yavaş yavaş meyve vermeye başlar. Şah Abbas'ın düğünün tutulacağı sıralarda Emrah'la babası İsfahan'a varır. Bu süre zarfında Emrah'ı saç sakal basar ve durumu perişandır.

Emrah babasıyla İsfahan'da bir bağın dibine gelir. Emrah uykuya dalar. Âşık Ahmet de bağa girip bağdaki kayısıdan, elmadan, bulduğu şeylerden yer. Zamanında Selvi emrindeki kızlara bu bağdan tek meyve yiyen olursa döverek kendisine getirilmesini emretmiştir. Bağın içlerine dalmış olan Âşık Ahmet'i meyve yerken gören kızlar onu yakalayıp, saçını başını yolup döverek, Selvi'nin ve Nazlı'nın huzuruna getirirler. Öyle bir döverler ki adamın eli yüzü kan içinde kalır. Âşık Ahmet'i o hale geldikten sonra tanırlar; ama iş işten geçer. Selvi hemen Emrah'ı sorar. Âşık Ahmet de oğlunu getirmek için izin ister. Emrah'ın yanına gelir bakar ki oğlu derin uykudadır. Onu telaşlandırmamak için bir türküyü uyandırmaya çalışır. İlk etapta babasının ne söylediğini anlamayan Emrah, Selvi'yi bulduğunu duyunca

yerinden sıçrar ve oradaki suyla yüzünü yıkayıp kendine gelmeye çalışır. Daha sonra babası oğluna başından geçenleri anlatır.

Emrah bağa gidip içeri girer, kızlar da bağın içinden bunları karşılar; ancak Emrah, saç sakal karışmış perişan bir halde olduğundan Selvi'nin kendisini beğenmeyeceğinden korkar. Kızlar kendisine doğru gelirken Emrah da perişan halini anlatan bir türkü söyler. Emrah'ın korkusu boşa çıkar, çünkü Selvi ona ilk günkü gibi âşıktır. Emrah'ı karşılayıp saçını sakalını kesip tıraş ederler, yıkarlar ve Selvi'yle bir yere koyarlar. Nazlı da iki âşığın başlarında bekler.

8. Emrah'ın Yakalanıp Zindana Atılması:

Şeyhoğlu Şah Abbas bir gün onikilerini, vezirlerini toplar. Meclistekiler bağın meyve verdiğini şaha söyleyip, daha neyi beklediğini sorup kızarlar. Onu giyindirip, kuşandırıp Selvi'nin yanına götürmeye karar verirler. Daha iki yavuklu birbirinin halini hatırlını sormadan Şah Abbas'ın askerleri Emrah'ı Selvi'nin yanında yakalarlar ve götürüp zindana atarlar.

Zindanda Emrah derdini anlatmaya çalışır. Şahın adamlarına Selvi'nin hem amcasının kızı hem de âşığı olduğunu söyler. Şah Abbas kocaman bir hükümdar olduğundan Emrah'ın söylediklerinin detaylarına inip, araştırmaya başlatır. Eğer durum Emrah'ın anlattığı gibiyse Selvi'ye de dokunmayacağını belirtir. Bu sırada İsfahan'dan Erciş'e Emrah'ın doğru söylediğini ispatlayan fermanı getirmeleri için atlı gönderirler.

Emrah zindanda yatmaya devam eder. Şahın askerleri de zindancılara Emrah'ın cenazesini çıkarmaları için emirler verirler. Bir gün mahkûmların volta attığı sırada bir köşede ağlayan Emrah, zindanın penceresinden Türkiye'ye taraf uçan turnalar görür ve o turnalara bir türkü söyler. Bu türküyü duyan zindancı Emrah'ın keyiften türkü söylediğini bahane ederek onu çok kötü döver, yerlerde süründürür, hakaretler eder ve el ile ayak tırnaklarını kerpetenle çekip söker. Bu acıyla ağlayan Emrah, Yaradan'ın elbet bu yaptıklarını zindancının yanına bırakmayacağını dile getirip, zindancıya bir türkü söyler. Emrah zindanda yatmaya devam ederken Erciş'ten gelecek hayırlı haberi bekler.

9. Emrah'ın İdam Edilmesine Karar Verilmesi ve Kurtulması:

Emrah'ın hapiste on beş günü dolar; ancak ne yazık ki İsfahan'dan Melik Yakup'a giden babası Âşık Ahmet, Şeyhoğlu Şah Abbas'ın istediği fermanı getiremez. Şahın adamları bir adam ayarlayıp, onu Erciş'e göndermiş gibi yapıp, istenilen fermanın Melik Yakup tarafından verilmediğini, Emrah'ın yalan söylediğini şaha anlatırlar. Şah Abbas da söylenenlere inanır.

Emrah'ı zindandan çıkarırlar ve iki celladın arasında Kanlı Dere'ye idama götürürler. Emrah idam edileceği yerde kendini seyretmeye gelen bir sürü insan görür. İzleyenler arasında bir bacanın üstündeki iki çarşafli kadının Selvi ve Nazlı olduğunu anlar. Emrah cellatların arasında giderken sevdiğine ölmeden önce son kez bir türkü söylemek ister ve söyler.

Emrah darağacına yaklaşırken Allah bir fırsat verir ve Âşık Ahmet'in gittiği baş vezir Melik Yakup, Emrah'ın idam edileceği yere ordu ve askeriyle gelir. Durumu anlatırlar ve Emrah'ı kurtarırlar. Emrah'ı Şeyhoğlu Şah Abbas'ın huzuruna getirirler. Şahın huzurunda pek çok imtihanlar verir ve hepsinden geçer. Daha sonra Şeyhoğlu Şah Abbas bir ferman yazar ve Melik Yakup'un eline vererek hepsini Erciş'e gönderir.

10. Selvi'nin İkinci Defa Kaçırılması ve Sonuç:

Emrah ve diğerleri İsfahan'dan Erciş'e gelirler. Emrah Selvi'yi kardeşlerine teslim eder ve düğün yapmaya karar verirler. Emrah, düğün öncesi kendilerine bir köşk yaptırır ve İran'dan çok büyük paralarla âşıklar tutar. Emrah bunlarla uğraşırken Selvi'nin kardeşleri bacılarını durumu olmayan bir âşığa vermemek için Selvi'yi Tebriz'e kaçırlar. Amaçları Selvi'yi amcaları Kuğuhan'ın oğluna nişanlamaktır.

Emrah'a Selvi'nin kaçırıldığının haberini verirler. Emrah Selvi'nin gittiğini öğrenince arkasından üzüntüsünü anlatan bir türkü söyler. Emrah, Selvi'nin arkasından ikinci defa gider; ancak bu sefer babası olmadan yalnız başına gider. Öyle gariptir ki onlar nereye giderse Emrah da tam tersi tarafa gider. Sonuç olarak bu hikâyede iki âşık kavuşup mutlu olamaz.

Dadaloğlu Hikâyesi

1. Kahramanın Ailesi ve Eğitimi:

Dadaloğlu korkusuz bir Avşar beyidir. Obası, atı, koyunu ve devesi olan bu aşiret reisi, yazın Sivas'ın Uzunyayla'da Binboğa yaylalarında yaylar; kışın ise Adana Çukurova'da kışlar. Annesi, babası, eşi ve çocuklarıyla beraber yaşayan Dadaloğlu'nun hanımının adı Safiye'dir. Dadaloğlu Kırat'ıyla meşhurdur.

Dadaloğlu yaşamış tarihî bir kahramandır. Hayatı keşmekeşlikle geçmiştir. Haksızlığı kabul etmeyip karşı durduğundan isyan etmiştir; bu yüzden de adı isyankâra çıkmıştır. İsmindeki “dadal” kelimesi sohbeti çok tatlı, o konuşsun sen tat al anlamındadır. Âşığın belirttiğine göre Dadaloğlu çok tatlı bir adammış. Dadaloğlu'nun aldığı eğitimle ilgili bu hikâyede bilgi verilmemiştir. Dadaloğlu savaşçı özelliği ön planda olan bir kahramandır. Bu özelliği nasıl kazandığı da belirtilmemiştir.

2. Ceritoğlu Mehmet Bey'in Çukurova'ya Konması:

Osmaniye'nin beyi Kozanoğlu, Kadirli'nin beyi Dulkadiroğlu, Kozan'ın beyi Osman Bey ve Binboğa'da yaşayan Dadaloğlu olmak üzere bu dört beylik, Suriye'den taraf bir aşiretin gelip Çukurova'ya konacağını haberini alır. Ne yapacaklarını düşünen bu beylikler kendi aralarında gidip o aşireti gelmemesi konusunda ikaz etmeye, eğer kararında diretirse de savaş etmeye karar verirler.

Giderler ve Çukurova'ya gelmek için yolda olan aşireti Hatay'ın Hamuk ovasında karşılarlar. Beyler obaya vardıklarında bir delikanlının obanın önünde kirman eğirdiğini görürler. O delikanlıya selam verdikten sonra obanın beyinin kim olduğunu sorarlar. Delikanlı da tuğ takmadığından mı kendisini bey olarak görmediklerini sorar. Obanın beyi, yün eğiren delikanlı Cerit aşiretinin beyi Ceritoğlu Mehmet Bey'dir. Beyler kendilerini Ceritoğlu Mehmet Bey'e tanıtırlar ve delikanlıya Çukurova'ya inmesini istemediklerini dile getirirler. Ceritoğlu Mehmet Bey geri dönmeyi kabul etmezse ne yapacaklarını sorduğunda savaş edeceklerinin cevabını alır. Ceritoğlu Mehmet Bey savaşı kabul ettiğini, ilerleyip Çukurova'ya ineceğini dile getirir.

3. Dadaloğlu'nun Ceritoğlu Mehmet Bey'le Savaşması:

Olumsuz cevabı alan beyler obaya geri dönerler. Ceritoğlu Mehmet Bey'le savaş edecekler diye atlarını, silahlarını ve araç gereçlerini toplarlar; ancak bu beylerden Kozanoğlu, Dulkadiroğlu ve Osman Bey savaşmaktan cayar, sadece

Dadaloğlu caymaz. Dadaloğlu sekiz yüz atlısıyla, sekiz yüz savaşçısıyla Binboğa'dan iner ve beylerin yanına gelir. Onların caydığını görünce yiğidin verdiği sözden dönmemesi gerektiğini dile getirip, kendisinin savaşacağını belirtir.

Daha sonra Dadaloğlu Hatay'ın Hamuk ovasına varır ve Ceritoğlu Mehmet Bey'le savaşır. Öyle bir savaş ki sekiz yüz atlısının sekiz yüzünü de kaybeder. Savaşı kaybettikten sonra çok sevdiği Kırat'ına biner ve Binboğa'ya geri gider. Dadaloğlu hem gider hem de ağlar. Giderken de yitirdiği yiğitlerinin ailelerine ne diyeceğini bilmediğini anlatan bir türkü söyler. Dadaloğlu sonradan kendisini tekrardan toparlar.

4. Dadaloğlu'nun Derviş Paşa ile Ters Düşmesi:

Zaman gelir ki Dadaloğlu, o günkü Adana'nın valisi Derviş Paşa ile ters düşer anlaşılamaz. Anlaşamamalarının sebebi; Derviş Paşa'nın Dadaloğlu'nun yazın Uzunyayla'ya gitmesini istememesidir. Dadaloğlu'nun bu isteğe karşı çıkmasının sebebi ise; yazın Çukurova'da yüksek sıcaklıkta ilaç olmaması, sineklerin rahatsızlık vermesinden orada yaşayan insan ve hayvanların buna dayanamamasıdır, çünkü orada yaşayan insanlar yörük insanıdır ve yörük insanı bu sığağa dayanamaz. Dadaloğlu teklifi kabul etmediğinden Derviş Paşa tarafından asi kabul edilir.

Zaman geçer Derviş Paşa'nın tayini çıkar ve gider. Derviş Paşa gidince yerine Hasan Paşa gelir. Derviş Paşa, Hasan Paşa gelince o şehirde yaşayan insanları ona anlatır. Dadaloğlu'nu da anlatır; ancak onu devlete karşı gelen, asi birisi olarak tanıtır. Oysa öyle bir durum yoktur. Bilakis Dadaloğlu çok devletçi bir adamdır. Kendisiyle inatlaştı diye Derviş Paşa böyle bir iftirada bulunur.

Derviş Paşa gidince etraftakiler gelip Dadaloğlu'na Derviş Paşa'nın kendisinin rakibinin olduğunu ve artık gittiğini, yerine de Hasan Paşa'nın geldiğini söylerler. Hasan Paşa'nın gelişine Dadaloğlu'nun ne söyleyeceğini sorarlar. Dadaloğlu da cevabını endişesini dile getiren bir türküyle anlatır. Hasan Paşa görevinin başına gelir; ancak Derviş Paşa'nın anlattıklarından dolayı Dadaloğlu ile ilgili şüphe de aklında kalır.

5. Hasan Paşa'nın Dadaloğlu'nun Obasını Dağıtması:

Hasan Paşa Dadaloğlu ile dostluk kurar. Aradan üç yıl geçer. Öyle bir dostluk kurar ki aradan geçen bu zamanda beraber yerler, içerler, birbirlerini davet ederler.

Hasan Paşa dostluğunu Dadaloğlu'na ispat eder. Bir güz mevsimi Dadaloğlu ve obası Uzunyayla Binboğa'dan Ceyhan'ın karşısındaki Hamidiye Kalesi'nin rampasına çadırlarını kurarlar. Nedeni orada kışlayacak olmalarıdır.

Bir akşamüzeri Hasan Paşa etrafıyla beraber Dadaloğlu'na misafir gelir. Etler kesilir, yenilir, içilir ve otururlar. Herkes keyif sefasındayken Hasan Paşa bir ara Dadaloğlu'na kendilerinin neden geldiklerini hiç sormadığını, bir dertlerinin olduğunu söyler. Dadaloğlu da ne dertlerinin olduğunu sorduğunda, Hasan Paşa devletin Sırplarla savaşta olduğundan bütün beylerden araç gereçlerini topladıklarını söyler. O günün silahları olan dolma kara barut, dolma tüfek vs. ne varsa topladıklarını belirtir. Dadaloğlu da ne araç gereçleri varsa devleti için vermeye hazır olduklarını söyler. Sekiz yüz hanelik bir beylik olan Dadaloğlu, sekiz yüz atlısının ve sekiz yüz yiğidinin hepsini verir. Ertesi günü Dadaloğlu'nun neyi varsa götürürler.

Aradan iki yıl geçtikten sonra o günün sabahı erkenden obanın etrafı askerler tarafından sarılır. Obadakiler neyin nesi bu diye uyandıklarında Hasan Paşa'nın askerleri Dadaloğlu'nu yakalarlar. Olayın şaşkınlığını yaşayan Dadaloğlu, ne olduğunu anlamadığını söyler ve askerlere dost olduklarını hatırlatır. Askerler dostluğun buraya kadar olduğunu; çünkü kendisinin asi olduğunu bildiklerini, kendisini yakalamak için böyle bir tezgâh hazırladıklarını, elinden tüm araç gerecini bu yüzden aldıklarını ve kendisini de şimdi götürüp hapse atacıklarını söylerler.

Dadaloğlu'nu kolları bağlı şekilde yüksek bir yere çıkarırlar ve obanın halkını da etrafa toplarlar. Bölüp başka başka yerlere sürdükleri Dadaloğlu'nun ailesinin yerlerini duyururlar. Kolları bağlı olan Dadaloğlu da onlara bakıp çaresizce hem ağlar hem de üzüntüsünü dile getiren bir türkü söyler. Obayı dağıttıktan sonra Dadaloğlu'nu götürüp İskenderun'daki Payas Kalesi'ne hapsederler.

6. Dadaloğlu'nun Hapishaneden Kaçması:

O zamanki hapishane koşulları kötüdür. Mahkûmlar ya hasırın ya taşın ya da tahtanın üzerinde yatarlar. Dadaloğlu hapishanede bir müddet yatar. Yatarken de kendi kendine ben burada ne yapıyorum böyle diye de düşünür. Ağır mahkûmların kaldığı bu hapishanenin bir tarafı Akdeniz, bir tarafı da denizden alınan bir kanalın olduğu yerdir. Bu durumu gören Dadaloğlu altındaki hasırları kanat yapıp kanala atlamayı, kurtulursa kurtulacağını yoksa öleceğini, böyle yaşamaktansa ölmenin daha iyi olacağını düşünür.

Dadaloğlu düşündüğünü yapar ve hasırdan kanatla kanala atlar. Cenab-ı Allah fırsat verir ve yüz-yüz elli kilo ağırlığındaki adam kurtulur. Dadaloğlu kurtulunca sakal bırakır, ismini değiştirir, perişan bir halde dolaşır. Adını da Yetim Ali, Öksüz Ali koyar. Dadaloğlu obalarda gezip dolaşır; ama bir yere sığamaz. Adana Valiliği Dadaloğlu'nu yakalayıp Yarsıfat'a kendilerine teslim edene beş yüz altın vereceğini duyurur.

Aylar, yıllar geçer ve Dadaloğlu divane gibi yaşar. Kamburlaşır, ihtiyarlar, obası elinden gitmiştir, evi, çoluğu çocuğu gitmiştir, bunların yanında bir de kocaman bir beylik gitmiştir. Dadaloğlu çok sıkıntılı günler geçirir. Dadaloğlu beyken Maraş'ta Yazıcıoğlu adında bir boy beyi vardır. Bu boy beyine zamanında Dadaloğlu'nun yardımıyla derebeylik verilmiştir. Derviş Ali, Yetim Ali, Öksüz Ali adıyla Dadaloğlu bir zamanlar çok iyiliğinin dokunduğu bu Yazıcıoğlu'nun odasına sığınıp, misafir gider. Oradaki beylere hikâyeler anlatır, türküler söyler, onları eğlendirir günlerini bu şekilde geçirir.

7. Dadaloğlu'nun Gerçek Kimliğinin Ortaya Çıkması:

Bir gün Dadaloğlu mecliste bir türkü söyler. Türküyü söylediği zaman son dörtlükte mahlasını kullanır. Türkünün kime ait olduğunu sorduklarında orada bulunanlar bir zamanlar buralarda yaşayan Dadaloğlu'na ait olduğunu söylerler. Bu olay üzerine orada bulunanlar Dadaloğlu'ndan şüphelenmeye başlarlar. Aradan birkaç ay geçer. Bir gün de Dadaloğlu'nun olduğu yerde Avşarların mevzusu olur. Meclistekiler Avşarların kötü olduğunu, dağılmasının iyi olduğunu falan konuşurlar. Bunlar konuşulunca söylenenler Dadaloğlu'nun onuruna dokunur. Kendini daha ne kadar gizleyeceğini düşünür ve böyle yaşamanın kendisini her gün öldürdüğünden gerçekten ölmenin daha güzel ve onurlu olacağını düşünür.

Bir türkü daha söyler, o söylerken oradakiler iyice şüphelerini artırır. Türkünün sonunda Dadaloğlu adını söyler ve Yazıcıoğlu'nun da kalleşliğini dile getirir.

8. Dadaloğlu'nun Yazıcıoğlu Tarafından Yakalanması:

Yazıcıoğlu Dadaloğlu'nun kendini ele vermesiyle onu gökte ararken yerde bulduğunu dile getirir. Adamlarına emir verip Dadaloğlu'nu yakalatır. İhtiyar adamın hem ellerini hem de ayaklarını bağlayıp odanın ortasında bekletirler. Bu arada

Yazıcıoğlu da hanımının olduğu ev tarafına geçer. Hanımına üç-dört aydır besledikleri ihtiyarın Dadaloğlu olduğunu söyler ve bu güne kadar onu tanımamasından dolayı kendine kızar.

Hanımı ona, Dadaloğlu'nu ne yapacağını sorunca Yazıcıoğlu hanımından atını, pusatını, yamçısını ve kamçısını hazırlamasını ister. Onu Yarsıfat'a Hasan Paşa'ya teslim edeceğini söyler. Hanımı eşinin söylediklerinden sonra acı bir tebessüm eder ve kendisinin geldiği ilk günden beri Dadaloğlu'nu tanıdığını söyler. Yazıcıoğlu neden zamanında söylemediğini sorduğunda, hanımı zamanında derebeyi olması için Dadaloğlu'nun yaptığı desteği hatırladığından söylemediğini belirtir. Kendisinin yerinde olsa adamın ellerini açıp özür dileyip salacağını ya da barındırabilirse adamı ömür boyu besleyeceğini dile getirir.

Kadın bunları söyleyince Yazıcıoğlu odadan çıkar ve Dadaloğlu'nun olduğu yere gelir. Giderken neşeli olan Yazıcıoğlu döndüğünde sinirlidir. Arif olan Dadaloğlu Yazıcıoğlu'ndaki bu değişimi fark eder. Dadaloğlu oradaki beylere kendini Adana'ya teslim edeceklerini bildiğini; ancak gitmeden evvel bir türkü söylemek istediğini dile getirir. Dadaloğlu'nun hem elleri hem de ayakları bağlıdır, beyler de Yazıcıoğlu'nun etrafında Dadaloğlu'nu dinlerler. Dadaloğlu Yazıcıoğlu'nu yerdiği, hanımını yücelttiği türküsünü söyler. Yazıcıoğlu'nun hanımını yüceltmesinin nedeni, kadının kendisi ile ilgili sezdiği düşünceleridir.

9. Dadaloğlu'nun Serbest Bırakılması ve Sonuç:

Dadaloğlu'nu sabaha kadar bekletirler ve sabah olunca da elleriyle ayaklarının bağını çözerler; ancak Adana'ya götürmezler, salıverirler.

Dadaloğlu, Pınarbaşı'nın Potoklu köyünde oturan yediği içtiği ayrı gitmeyen bir dostunun evine misafir olur. Dadaloğlu'nun devlet tarafından arandığını herkes bilmektedir. Dadaloğlu geceyi misafir olduğu arkadaşının evinde geçirir. Akşamdan sağ giren Dadaloğlu'nun sabahtan cenazesini çıkarırlar.

4. 4. Hikâyelerin Motif Yapısı Bakımından İncelenmesi

“Hikâye etmenin en küçük unsuru.” (Alptekin, 2011: 295; Seyidoğlu, 1975: 83), “Eserdeki en küçük olay.” (Wellek-Waren, 1983: 298); diye tanımlanan motif, anlatıma dayalı türün en mühim unsurudur. Saim Sakaoğlu motifin masal ve hikâyenin en küçük unsuru olduğunu kabul etmekle beraber, gelenekte kalma gücüne sahip olduğu üzerinde de durur (Sakaoğlu, 1999: 75). Stith Thompson da motifi, “Masalın gelenekte devamlılık yeteneğine sahip en küçük parçası olmasının yanı sıra alışılmamış ve çarpıcı oluşuyla dikkati çeken unsurdur” (Özarlan, 2006: 88) diye tanımlarken, o da motifin anlatının en küçük ve devamlılığı olan unsur olma özelliği üzerinde durmaktadır. “Motif konu içinde özel bağımsızlığı olan, vakası kendi içinde toplanan bütünün parçası, yani olaylar dizisinden kurulan konunun ayrı kesimidir. Bu konuda motifin fonksiyonu bütün parçası olmakla sınırlanmaz, o olayları anları belirli bir düzende kesiştirmeye katılan konunun en alt toplayıcısı ve olayları oluşturu parçasıdır” (İbrayev, 1998: 271). Masallarla benzer malzemedan bezenen halk hikâyeleri zengin bir motif yapısına sahiptir (Altun, 2007: 117).

Halk hikâyelerindeki motif kavramıyla Metin Karadağ (Karadağ, 1984) başta olmak üzere, Fikret Türkmen (Türkmen, 2015: 175-196), Ali Duymaz (Duymaz, 2001: 145-182), Faruk Çolak (Çolak, 1994: 85-136), Esmâ Şimşek (Şimşek, 1987: 135-185) ve Süleyman Yıldızbaş (Yıldızbaş, 1993: 46-68) gibi araştırmacılar ilgilenmişlerdir (Alptekin, 2011: 295).

Ali Berat Alptekin, Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı adlı eserinde, Stith Thompson’un daha çok masallara tatbik edilerek ortaya çıkan Motif Index of Folk-Literature adlı eserine göre halk hikâyelerinin motif yapısını tasnif etmiştir (Alptekin, 2011: 296-362). Ben de derlediğim hikâyelerin motif yapısını incelerken, halk hikâyelerinin motif yapısının çıkarıldığı bu tasnife uymaya çalıştım.

Köroğlu Silistre Kolu

1. Kahramanın Ailesi Epizoduyla İlgili Motifler:

Köroğlu Koca Yusuf’un oğludur (P233 “Baba ve oğlu”). Koca Yusuf, Bolu Beyi’nin tavlacı başıdır, yani seyistir (P400-499 “İşler ve meslekler”). Bolu Beyi, Koca Yusuf’a bir tay bulup büyütmesini emreder. O da arar ve birçok tayın içinden iki yaşında, durumu iyi olmayan bir hayvanı Bolu Beyi’nin huzuruna getirir.

Böyle bir hayvan huzuruna getirilince Bolu Beyi Koca Yusuf'un kendisiyle dalga geçtiğini düşünüp çok kızar. Bu durum, Koca Yusuf'un başına gelecek olayın sebebi olarktan “cezalandırılmış işler” motifiyle ifade edilir (Q200-399). Bolu Beyi Koca Yusuf'un gözlerine mil attırıp çıkarttırır (S100-199 “Korkunç katliamlar veya sakat etmeler; Q400-499 “Cezaların çeşitleri”). Bu olay üzerine Koca Yusuf'un gözlerini sararlar ve çiftlikten uzaklaştırırlar. Koca Yusuf giderken atı da beraberinde götürür (B401 “Yardımcı at”).

2. Köroğlu'nun Doğumu, Eğitimi ve Ad Alması Epizoduyla İlgili Motifler:

Koca Yusuf'un gözleri kör edildiğinde Köroğlu on-on beş yaşlarındadır. Koca Yusuf, oğlunu yönlendirerek getirdiği tayı beslettirir (J154.0.1 “Babanın nasihatleri”). Bir-iki yıl beslenen tay fevkalade bir at olur. Burada “at motifi” dikkat çekmektedir.

Köroğlu'nun gerçek adı Ruşen Ali'dir. Ruşen “ışık” anlamındadır. Burada neden ışık anlamında kullanıldığı belirtilmezken biz Köroğlu'nun doğumuyla ilgili ortaya konan düşüncelerden yola çıkarak bu ismi “ışık motifi” ile ilişkilendirebiliriz. Ruşen Ali babasının yaşadığı bu talihsizlikten sonra “Köroğlu” lakabıyla nam salar. Besleyip büyüttüğü atın adı da Kırat'tır. Kırat, fevkalade bir attır. Onun ölümsüzlük suyundan içip ölümsüzleştiğine inanılır (F980.4 “Olağanüstü at”). Burada dikkat çeken bir diğer motif ise “ab-ı hayat” tır.

Köroğlu Bolu Beyi'nin babasına yaptığı bu kötülükten sonra ona karşı çıkar ve Çardaklı Çamlıbel'e yerleşir (J34.3 “Gurbete çıkma”). Çamlıbel'de bir rivayete göre 99, diğer bir rivayete göre de 9999 yiğidiyle beraber yaşar (Z71.6 “Formulistik sayı:9 (99, 900, 999, vb.); P461 “Asker”).

3. Silistre Paşası Hasan Paşa'nın Köroğlu'nun Kırat'ını Kaçırarak İstemesi ve Keloğlan'ın Bu İşe Talip Olması Epizoduyla İlgili Motifler:

Silistre Paşası Hasan Paşa, Köroğlu'nun ve onun Kırat'ının adını ve şanını duyar (P10 “Padişah”; F610 “Çok kuvvetli insan”; F980.4 “Olağanüstü at”). Ferman verip tellal bağırtır (H... “Ferman”). Çardaklı Çamlıbel'den kim Köroğlu'nun Kırat'ını alıp ya da çalıp getirirse kız kardeşi Döne Sultan'la evlendireceğine dair

vaatte bulunur (K500 “Hile vasıtasıyla tehlike veya ölümden kazanç”; M100 “Yeminler ve antlar”).

Kimse bu işe cesaret edemezken fakir ve zavallı; ancak kurnaz ve yetenekli olan Keloğlan bu işi yapabileceğini bildirir (H326 “Aşk imtihanı: Hüner”). Hasan Paşa Keloğlan’ın bu işi yapabileceğine pek ihtimal vermez ve eğer başaramazsa başını vuracağını belirtir (Q211 “Ölümlle cezalandırma”). Eğer başarır da kız kardeşi Döne Sultan’la evlendireceğine dair sözü de verir (Q10 “Mükâfatlandırılmış işler”). Karşılıklı anlaştıktan sonra Keloğlan yola çıkar (J34.3 “Gurbete çıkma”).

4. Keloğlan’ın Kırat’ı Kaçırması Epizoduyla İlgili Motifler:

Keloğlan günün birinde Çardaklı Çamlıbel’e ulaşır; ancak keleşlerin içine hemen giremez. Keloğlan hayvanların su içtikleri su kanalının içine yatar. Hayvanlar ürkünce keleşler kanala bakarlar ve kanalın içinde buldukları adamı sorguya çekerler (P61 “Asker”; K700-799 “Aldatma yoluyla yakalanma”). Kurnaz olan Keloğlan, kervancı olduğunu başka kervancılar tarafından soyulduğunu söyler (P431 “Tüccar (Kervancı)”; C422.3 “Kimliğin açıklanması yasaktır”). Soyulduktan sonra da kaçıp buraya geldiğini dile getirir (R110 “Esirlikten kurtulma”). Keloğlan’a acıyıp onu Köroğlu’na götürürler ve neticede Keloğlan tavlada hizmetçi olup atlara bakar.

Çok çalışır kısa zamanda iyi bir seyis olup terfi eder (H506 “Beceriklilik imtihanı”). Baktığı atlar çok çabuk gelişip güzelleştirdiğinden onu Kırat’ın seyisliğine kadar çıkartırlar (Q10 “Mükâfatlandırılmış işler”). Keloğlan zaman geçtikçe askerlerle güler, oynar, eğlenir oranın bir ferdi olur. Keloğlan’ın hanımı Gülnigar Hanım tarafından da çok sevilir (N130 “Şans ve kaderin değişmesi”).

Keloğlan artık atı kaçırmak ister. Bir gün Gülnigar Hanım’dan arkadaşları gibi kendisinin de ziyafet vermek istediğini dile getirir. Ağlayıp sızlanınca Gülnigar Hanım kabul eder. Verdiği ziyafette herkes yer, içer, eğlenir (P634 “Ziyafetler”). Keloğlan öyle bir düzenek kurar ki tavladaki imrahorların hepsini sarhoş edip kendisi ayık kalır (K850 “Hileli oyunlar”).

Kırat’ı çalmaya gider, ancak ön ayakları kimsenin bilmediği şekilde bağlı olan Kırat’ı çözemez (N100 “Kader ve şansın tabiatı”). Kırat’ı alamayan Keloğlan o olmazsa Dorat olsun deyip Dorat’ı kaçırr (R39 “Çeşitli kaçırımlar”). Kırat yularını koparıp tavladaki bütün atlara zarar verir. Ayvaz olanları Köroğlu’na anlatır.

Köroğlu, casus olduğundan şüphelendiği Keloğlu'nın bu işi yaptığını anlar (K700 "Aldatma yoluyla kaçma").

5. Köroğlu'nun Keloğlu'nın Peşinden Gitmesi Epizoduyla İlgili Motifler:

Keloğlu'nın atı çaldığını öğrenen Köroğlu, Dorat'ı geri almak için Kırat'la peşlerine düşer (J34.3 "Gurbete çıkma"; R200-299 "Fırlarlar ve takipler"). Köroğlu Keloğlu'na yaklaşır. Köroğlu'nun kendisine yaklaştığını gören Keloğlu, ne yapacağını düşünürken bir değirmen görür (N122.0.1 "Yolların seçimi"). Dorat'ı değirmenin önündeki bir ağaca bağlayıp içeri girer.

Değirmenciye ununu kötü öğüttüğünden dolayı Köroğlu'nun buraya gelip kendisini perişan edeceğini söyler (K2110 "İftira etmek"; Q200-399 "Cezalandırılmış işler"). Onu kandırıp kendisi değirmencinin yerine geçer. Yüzünü una bular ve değirmenciye de doğuzluğa saklar (K1810 "Hile ile kıyafet değiştirme"; K1836.5 "Bir erkeğin başka bir erkek kılığına girmesi").

6. Köroğlu'nun İkinci Defa Atını Keloğlu'na Kaptırması Epizoduyla İlgili Motifler:

Değirmencinin yerine geçen Keloğlu, değirmene gelen Köroğlu'na aradığı adamın doğuzlukta saklandığını söyler (K1836.5 "Bir erkeğin başka bir erkek kılığa girmesi"). Köroğlu atı tutması için dizginleri kendi eliyle yüzü undan tanınmayan Keloğlu'na verir (K1810 "Hile ile kıyafet değiştirme"). Keloğlu'nın bu şekildeki akıllıca ve kurnaz tutumunu "zeki insanlar ve hareketleri" motifiyle de açıklayabiliriz (J1100-1249). Keloğlu'nın bu davranışına karşılık Köroğlu'nun hemen kanmasını da "kolay aldanır ahmaklar" motifiyle isimlendirebiliriz (J2300-2349). Köroğlu içeri girince Keloğlu Kırat'ı alıp kaçır (K700 "Aldatma yoluyla kaçma"). İçeri gidip doğuzluktan adamı çıkaran Köroğlu, Keloğlu'nın kendisini kandırdığını anlar.

Dışarı çıkınca Keloğlu'nı Kırat'ın üstünde görür ve Kırat'ı vermesi için yalvarır, ancak Keloğlu Döne Sultan'la evlenmek için atı Silistre Paşası Hasan Paşa'ya götürdüğünü söyler ve gider (Q10 "Mükâfatlandırılmış işler"). Köroğlu Dorat'ı alır ve keleşlerinin yanına Çamlıbel'e döner (L111.1 "Gurbete gidiş ve dönüş"). Konağa çekilen Köroğlu atı kurtarmak için planlar düşünürken Keloğlu da atı Hasan Paşa'ya teslim eder ve Döne Sultan'la evlenip muradına erer (H326 "Aşk imtihanı: Hüner"; T136.3 "Düğün").

7. Köroğlu’nun Silistre’ye Dervif Oarak Gitmesi Epizotuyla İlgili

Motifler:

Kırat çok güzel bir attır; ancak kimseyi yanına sokmaz. Hayvanı sakinleştirmek için ne kadar baytarlar getirirler de çare bulamazlar, çünkü Kırat Doratsız yapamaz. Hasan Paşa durumu çözmek için bir muska yazdırmak ister ve bir muskacı arar (V300 “Dini inanışlar”).

Bir gün Köroğlu dervif kılığına bürünüp sakal takar (V206.1 “Dervif”; K1836.5 “Bir erkeğin başka bir erkek kılığına girmesi”; C422.3 “Kimliğin açıklanması yasaktır”). Arabistan   llerinden geliyorum diyerek Hasan Paşa’nın memleketi Silistre’ye gelir (J34.3 “Gurbete  ıkma”). Hasan Paşa’nın yanına sokulmak için planlar düşünürken o sıralarda Hasan Paşa’nın annesi hamamda y z  n  kaybeder (N400 “şanslı tesadüfler”). Köroğlu da yazdığı muskalarla, insanları iyi etmesiyle nam salmıştır (F950 “Olağanüstü tedaviler”; M300 “Kerametler”). Köroğlu Hasan Paşa’nın annesinin y z  n  hamamda unuttu uyla ilgili haber salar ve yüzük hamamdan çıkar (F900.1 “Muhtelif zamanlarda kerametler”; H1233.3.2 “Dervif yardım eder”). Bu olaydan sonra Köroğlu’nu iyi bir dervif, iyi bir kâhin ibaresiyle Hasan Paşa’nın huzuruna çıkarırlar (P485 “Bilgin kişi”). Hasan Paşa en nihayetinde Köroğlu’nu Kırat’a bakması için görevlendirir (N100 “Kader ve şansın tabiatı”). Köroğlu yazdığı muskayla Kırat’ın olduğu tavlaya gelip ata seslenir, at onu tanır (H80 “İşaretle tanıma”; F980.4 “Olağanüstü at”). Köroğlu atı tımar edip, yemini ve suyunu verebilince Kırat’ın bakıcısı olur (Q10 “Mükâfatlandırılmış işler”).

8. Köroğlu’nun Atı Kaçırması Epizotuyla İlgili Motifler:

Köroğlu Kırat’a altı ay hizmet eder (Z71.4 “Formulistik sayı: 6). Altı ay sonra binilecek kıvama gelen atı kaçırmanın planlarını yapar. Atı yavaş yavaş handan dışarı çıkarıp gezdirmeye başlar. Keloğlan kurnaz olduğundan dervifin Köroğlu olduğunu anlar; ancak sesini çıkarmaz. Keloğlan’ın bu tespiti “zekilik” motifiyle açıklayabiliriz (J1100-1699).

Köroğlu Kırat’ı kaçırmaya karar verir. Bir gün Hasan Paşa yanındaki adamlarla Kırat’ın koşuşunu izlerken Keloğlan Hasan Paşa’ya dervifin Köroğlu olduğundan şüphe ettiğini, atı kaçırmaması için kalenin kapılarının kilitlemesi

gerektiğini dile getirir (J500-599 “İhtiyat ve tedbir”). Kalenin kapıları kilitlenir (R41 “Kale, hisar veya zindana hapsedme”).

Kapılar kilitlenince ne yapacağını şaşırان Köröğlu, atını mahmuzlayıp Tuna nehrine atıyla beraber atlar (R39 “Çeşitli kaçırmalar”; B401 “Yardımcı at”). Herkes onların boğulduğunu sanırken Köröğlu atının üzerinde dimdik durur (F900 “Olağanüstü hadiseler”). Atını mahmuzlayan Köröğlu gider (R100 “Esirlikten kurtulma”). Peşinden askerler de gider; ancak Köröğlu’nu yakalamak mümkün olmaz (H1109 “Mucizevî sürat gerektiren işler”).

9. Köröğlu’nun Hasan Paşa’nın Nişanlısını Kaçırması ve Sonuç Epizoduyla İlgili Motifler:

Atına kavuşan Köröğlu, yolda giderken çayırılıkta çiçek toplayan güzellerin arasında Hasan Paşa’nın nişanlısı Menzile Hanım’ı da görür. Köröğlu, su isteme bahanesiyle kızlara yaklaşır ve Menzile Hanım’ı atına atıp kaçıır (R10 “Kaçırma”; K700 “Aldatma vasıtasıyla kaçırma”). Köröğlu Tavşan tepelerine varır. Menzile Hanım’ın ağladığını görünce bir türküyü ağlamaması gerektiğini dile getirir (H148 “İsteğin şiirle ifade edilmesi”). Köröğlu kahvesini içerken askerler de etrafını sarar ancak savaşmak için sabahı beklerler (P461 “Asker”; R200-299 “Fırlarlar ve takipler”).

Bu sırada Köröğlu’nun Hanımı Gülnigar Hanım keleşlerini başına toplar. Köröğlu’ndan bir yıldır haber alamadıklarından yakınır. Herkesten gece yataarken bir rüya görmelerini, sabah da kendisine anlatmalarını ister. Burada “rüya motifi” dikkat çekmektedir. Sabah olunca 9999 keleş rüyasını anlatır (Z71.5.0.1 “Formulistik sayı: 9 (99, 900, 999, vb.). İçlerinden Esab Ali rüyasında koca bir kurdu etrafındaki kargaların kaktığını, kurdun da yorgun vaziyette baş ettiğini; ancak yaralı olduğunu söyler. Burada koca kurttan kasıt Köröğlu ve kargaların da düşmanı simgelemesinden dolayı “sembolik isimler” motifi dikkat çekmektedir (Z183). Bu rüyadan Köröğlu’nun zorda olduğunu anlarlar (F1063 “Realist rüya”). Keleşler hemen atlarına binip Silistre’ye yola çıkarlar (J34.3 “Gurbete çıkma”).

Köröğlu’nun olduğu yerde savaş başlar ve akşama kadar sürer. O sırada oradan üç tane turnanın geçtiğini gören Köröğlu, bir türküyü beylerinin durumunu turnalara sorar (Z71.1 “Formulistik sayı: 3”; H148 “İsteğin şiirle ifade edilmesi”; B463.3 “Yardımcı turnalar”). Savaş devam ederken bir gün keleşler Silistre’ye ulaşır

Köroğlu'nu Hasan Paşa'nın askerlerinin elinden alıp Çamlıbel'e getirirler (R122 "Çeşitli kurtarmalar"; L111.1 "Gurbete gidiş ve dönüş").

Sefil Baykuş Hikâyesi

1. Recep Hıfzı ve Ailesi Epizoduyla İlgili Motifler:

Recep Hıfzı dindar bir insandır (V300-399 "Dini inanışlar"). Küçük yaşta Kur'an'ı hıfz etmiştir (F883.1.6 "İlahî kitaplar/ Kur'an-ı Kerim"; P485 "Bilgin kişi"). Kars Kağızman'da yaşar. Ailesi yoktur ve maddi durumu da iyi değildir.

2. Recep Hıfzı'nın Âşık Olması ve Evlenmesi Epizoduyla İlgili Motifler:

Recep Hıfzı zaman gelir ki amcasının kızı Suna'ya âşık olur (T10 "Âşık olma"; T24 "Aşka düşme"). İş meydana çıkınca fakir, kimsesi yok diye amcası önce kızını vermez (T57 "Aşkın ilan edilmesi"; T97 "Baba kızının evliliğine muhalefet eder"). Daha sonra Recep Hıfzı o günkü şartlarda Tatar postanesinde memur olur (N130 "Şans ve kaderin değişmesi"). Bu arada amcası da kızını verir ve Suna, Recep Hıfzı ile nişanlanır (T61 "Nişanlanma"). Nişandan sonra düğün hazırlıkları başlar (T132 "Evlilik için hazırlık"). En nihayetinde Recep Hıfzı'nın düğünü tutulur (T135 "Düğün merasimi").

3. Recep Hıfzı'nın Kars'a Evrak Götürmesi Epizoduyla İlgili Motifler:

Recep Hıfzı'nın düğününün tutulduğu zamanlar devlet savaştadır. Kağızman'dan Kars'a evrak gitmesi lazımdır. Bu evrak, devlet sırrıyla alakalı olduğundan çok gizli bir evraktır (C422.3 "Sırları açıklama yasağı"). Bu evrakın sadece güvenilir bir adamla gönderilmesi gerekmektedir (C755 "Bir işi muayyen bir zamanda yerine getirme"). Posta Müdürü en güvenilir adamı Recep Hıfzı'ya bu görevi verir (Q10 "Mükâfatlandırılmış işler"; H950-999 "Vazifenin yerine getirilmesi"). Recep Hıfzı'ya düğününün tutulduğunu; ancak bu evrakı atıyla Kars'a bırakıp gelmesi gerektiğini söyler (N100 "Kader ve şansın tabiatı").

Recep Hıfzı atına biner ve gider (J34.3 "Gurbete çıkma"). Ancak Anadolu'nun kışları ağır olduğundan, Kars'a gittiğinde yollar kapanır ve geri dönemez. Kağızman'da da düğün tutulur ve Suna, telli duvaklı Hıfzı'yı bekler (T136.3 "Düğün").

4. Suna'nın Vefat Etmesi Epizoduyla İlgili Motifler:

Suna Recep Hıfzı'yı beklerken o gelinceye kadar sebebi bilinmeyen bir nedenden vefat eder (E... “Ölüm”; L100-199 “Talihi yaver gitmeyen kahraman (hanım kahraman)”). Ölünce gelini defnederler (V60 “Cenaze merasimi”). Bir hafta sonra yollar açılır ve Recep Hıfzı geri döner (L111.1 “Gurbete gidiş ve dönüş”). Döner ancak Kağızman ufacık bir kaza olduğundan gelir gelmez olanları öğrenir (N100 “Kader ve şansın tabiatı”; T80 “Trajik aşklar”). Posta Müdürü, arkadaşlarıyla beraber onu mezarlığa götürür ve Allah'ın emrinin böyle olmasından nişanlısının öldüğünü söyleyip teselli etmeye çalışır (M101 “Kaderin değiştirilmezliği”; V300 “Dini inanışlar”; J850-899 “Talihsizlikte teselli”).

Mezarın başında hep birlikte dua okurlar (V50 “Dua”). Tam gidecekleri sırada Recep Hıfzı mezarın başında öten bir baykuş görür. Burada “hayvan motifi” dikkat çekmektedir. Bu hayvan halk arasında uğursuz kabul edilen baykuştur. Biz bu durumu “hayvanlarla ilgili çeşitli motifler” motifiyle isimlendirebiliriz (B800-899).

Hıfzı bu olaydan sonra bir daha evlenmez. Osmanlı-Rus savaşında 1920'lerde yirmi beş yaşında iken Ermeniler tarafından katledilir (Q211 “Öldürerek cezalandırma”).

Ülker Sultan Hikâyesi

1. Kahramanın Ailesi, Doğumu ve Eğitimi Epizoduyla İlgili Motifler:

Adil Hükümdar Hindistan'ın bir şehrinde hükümdardır (P10 “Padişah”). Hükümdar'ın becerikli, nezaketli, akıllı eşinin adı da Benli Perişan'dır (P30 “Prensesler”). Adil Hükümdar'ın Ülker Sultan adında bir kızı ve iki de erkek çocuğu vardır (P233 “Baba ve oğlu” P251.5 “İki erkek kardeş”; P30 “Prensesler”).

Ülker Sultan hükümdar kızı olduğundan varlıklı bir ailede dünyaya gelir ve el üstünde büyütülür (P234 “Baba ve kızları”). Ergenlik çağına gelen Ülker Sultan, çok güzel bir kızdır ve güzelliği dillere destandır (F575.1 “Harikulade güzellikte kadın”). Kırk cariyesiyle beraber dolaşan Ülker Sultan, sarayın has bahçesinde günlerini geçirir (N800 “Yardımcılar”; Z71.12 “Formulistik sayı:40”).

2. Ülker Sultan'ın Dönemin Sihirbazı Ali Cengiz Tarafından Kandırılması Epizoduyla İlgili Motifler:

Dönem Sihirbaz Ali Cengiz'in dönemidir (D1711 “Sihirbaz”). Ülker Sultan'ın güzelliğinin namını duyan Ali Cengiz, bu kızı görmeyi arzu eder (F575.1

“Harikulade g zellihte kadın”). Onun yaşadığı has bahçeye gider ve bahçeden g l toplar. Topladığı bu g lleri üfleyip, sihirler (D...“Sihirli  f r k”; D975.2 “Sihirli g l”). Sihir yaptığı g lleri eline alıp kızların has bahçeyi ziyarete çıktığı saatte, bahçenin bir köşesinden piri bir ihtiya r şeklinde satmaya çalışır (K1810 “Hile ile kıyafet değiştirme”; K1836.5 “Erkeğin bir başka erkek kılığına girmesi”).

 lker Sultan, yaşlı adamı görür ve cariyelerinden g lleri satın almalarını ister; ancak ihtiya r g lleri satmaz (K850 “Hileli oyunlar”). Bu durumu  lker Sultan adamın kendisinin hükümdar kızı olduğunu anladığından daha fazla para almak için satmadığına yorar (P30 “Prensesler”). İhtiya rın yanına kendisi gider g llerden birini yüklü miktar para ödeyerek alır (N111.2 “Kaderin görünüşü”). Aldığı g l harika bir kokuya sahiptir (F814 “Olağanüstü g l”). G l  koklayan  lker Sultan bayılır (F530 “Olağanüstü durumlar”). Ayıldıktan sonra g l kuşağında burnunun önündedir ve o g l  artık hiç yanından ayırmaz (D5 “Büyülenmiş insan”).

3.  lker Sultan’ın Hamile Kalması Epizoduyla İlgili Motifler:

 lker Sultan ayılıp kendine geldikten sonra kendisinde kadınsal değişik haller hissederek; ancak ne olduğunu anlayamaz (F530 “Olağanüstü durumlar”). Elindeki g l öyle güzel kokuludur ki burnunun ucundan ayrılmasını istemez, gündüz elinde tutup gezdirebilir, gece de yastığının üzerine koyup öyle uyuyup, uyanır (F814 “Olağanüstü g l”). Gün gelir ki  lker Sultan hamile olduğunu hissederek; ancak herhangi bir ahlaksızlık yapmamasına rağmen bu işin nasıl olduğunu anlayamaz (M300 “Keramet”; L100-199 “Talihi yaver gitmeyen kahraman (hanım kahraman)”).

Bu olay, padişahın kızı ahlaksızlık yapıp hamile kalmış şeklinde sarayda cariyelerin arasında konuşulup etrafa yayılır (K2110 “İftiralar”). En nihayetinde haber  lker Sultan’ın babasına kadar ulaşır. Bu haber  zerine Adil Hükümdar, kendi kızı da olsa, halkına kötü örnek olmaması adına ne ceza verilmesi gerektiğiyle ilgili vezirlerini toplar (S11 “Zalim baba”; P110 “Kralın vezirleri”). Kurulda herkes fikrini dile getirir (N130 “şans ve kaderin değişmesi”).

Son karar olarak  lker Sultan’ı şehrin en büyük meydanında asmaya ve bu işi yaptığından dolayı padişah kızı da olsa bu şekilde cezalandırılır diye de duyuru yapmaya karar verirler (Q211 “ l mlle cezalandırma”; H... “Ferman”). Ancak Adil Hükümdar’ın babasının zamanından kalma bir veziri onu asmak yerine kızın av alayıyla beraber Hindistan’ın en derin ormanına bırakılmasının daha uygun olacağını

dile getirir (Q431 “Sürgün ederek cezalandırma”; S143 “Ormana terk etme”; P110 “Kralın veziri”). Bu fikir herkes tarafından kabul görür (M0-99 “Hükümler ve kararlar”).

4. Ülker Sultan’ın Ormana Terkedilmesi Epizoduyla İlgili Motifler:

Ülker Sultan’ı ormana bırakmak için yetkili bir paşa denetiminde kervan ve av alayı hazırlanır (P414 “Avcılık”). Ülker Sultan’ı gece yattığı yatağından sadece geceliğiyle çekip alırlar. Kız sadece gülü içinde olan bohçasını yanına alabilir (N100 “Kader ve şansın tabiatı”). Nereye götürüldüğü söylenmeden vatanından koparılan Ülker Sultan babasına sitemini dile getiren bir türkü söyler (H148 “İsteğin şiirle ifade edilmesi”). Ülker Sultan’ın bu perişan haline üzülen alaydakiler, aldıkları emire göre onu vahşi hayvanların çok olduğu Hindistan ormanlarının derinlerine bırakmak zorundadırlar (M101 “Kaderin değiştirilmezliği”; H1557 “İtaat imtihanları”).

Bir gün ormanın en derinlerine varırlar. Askerler istirahata çekilirken Ülker Sultan da bir ağacın dibinde uyur. O uyuduktan sonra askerler fırsatı bulup kaçarlar (K700 “Aldatma yoluyla kaçma”). Sabah olup Ülker Sultan uyanınca askerlerin kendisini bırakıp kaçtığını anlar (S143 “Ormana terk etme”). Ülker Sultan sabahtan akşama kadar vahşi hayvanlardan kaçıp durur; ancak hayvanlar ona zarar vermez (B300-599 “Dost hayvanlar”). Sağa sola koştururken fark ettiği bir Köknar ağacının gövdesine kendisine yuva yapar. Burada yaşamı simgeleyen “ağaç” motifini görmekteyiz. Ülker Sultan ne kadar korksa da kendini ormana alıştıırır ve yaşamına devam eder (M101 “Kaderin değiştirilmezliği”; H1563 “Hüner imtihanları”).

5. Ülker Sultan’ın Çocuğunu Dünya’ya Getirmesi Epizoduyla İlgili Motifler:

Gel zaman git zaman sonra Ülker Sultan, bir sabah namazı vakti bir erkek çocuğu dünyaya getirir (V56 “Namaz”; T500-599 “Hamile kalma ve doğum”). Doğum yaptıktan sonra kendine ne su vereni, ne göbeğini keseni, ne de üzerine bir çul sereni vardır (N111.2 “Kaderin görünüşü”). Ağaçların kabuğuna, otlara sardığı yavrusunu bağrına basarak ağlar, bir yandan da buradan kurtulmak için bir türküyü Allah’a yalvarır (H... “İmtihan”; H148 “İsteğin şiirle ifade edilmesi”; V50 “Dua”).

Yavrusunu beslemesi için Ülker Sultan’ın da beslenmeye ihtiyacı vardır; ancak bunu temin edemez. Bir sabah vakti Ülker Sultan bebeğini emzirir ancak sütü

olmadığından çocuk sürekli ağlar. Bu sırada Ülker Sultan iki yavru doğurmuş bir ceylan görür (N400 “Şanslı tesadüfler”). Ceylana acır ve ona kendisi gibi sahipsiz mi olduğunu sorar. Bunu duyan ceylan sanki Ülker Sultan’ın evcil bir hayvanıymış gibi yanına korkmadan gelir (B300-599 “Dost hayvanlar”; B200-299 “İnsan özelliği gösteren hayvanlar”). Ceylanın yavrularını doyurduğu memelerinden tutan Ülker Sultan da emmeye başlar (F570 “İnsanların olağanüstü davranışları”). O günden sonra ceylan hem yavrularını hem de Ülker Sultan’ı emzirir. Burada “yardımcı ceylan” motifi dikkat çekmektedir. Böylece günler ve yıllar geçer, çocuk da üç buçuk yaşına gelir.

6. Şehzade’nin Ülker Sultan’la Karşılaşması Epizoduyla İlgili Motifler:

Ejder şehri hükümdarının oğlu Şehzade, arkadaşlarıyla beraber bir gün ava çıkar (P30 “Prencesler”; P310 “Arkadaşlık”). Hem avlanırlar hem de zevkine gezerler (P414 “Avcılık”). Bir ara Şehzade’nin gözü bir ceylana takılır. Bu ceylan Ülker Sultan’ın emdiği ceylandır (N400 “Şanslı tesadüfler”). Şehzade ceylana ok atar ama vuramaz, yakalama umuduyla peşine takılıp ormanın derinliklerine dalar (H563 “Hüner imtihanları”). Şehzade ne ceylanı vurabilir ne de geri arkadaşlarının yanına dönebilir (N100 “Kader ve şansın tabiatı”).

Bir ikinci zamanı Ülker Sultan, ceylanın şiddetle kaçıp yanına geldiğini görür. Onun ardı sıra da bir avcının geldiğini görür (M361 “Geleceği önceden takdir edilen kahraman”). Ülker Sultan yavrusunu bağrına basar ve ağacın kovuğuna girer (H1400 “Korku testi”). O sırada Ülker Sultan’ı ve çocuğu gören Şehzade, vahşi hayvanların içinde yaşayan bu güzel kadın ve çocuğa hayretle bakıp onlara doğru yaklaşır (F530 “Olağanüstü durumlar”). Çıplak olan Ülker Sultan Şehzade’ye çıplak olduğundan yaklaşmamasını söyler. Şehzade üzerindeki kıyafetten birini Ülker Sultan’a atar ve kovuktan çıkmasını söyler.

Ülker Sultan giyinip dışarı çıkar. Ülker Sultan’ın güzelliği karşısında Şehzade, kendine ne olduğunu anlayamaz (F575.1 “Harikulade güzellikte kadın”). Sanki Ülker Sultan’ın bakışlarından fırlayan ok, gelip kalbine saplanır (T10 “Âşık olma”; T15 “İlk görüşte aşk”). Kıza kim olduğunu, burada ne yaptığını sorar; ancak cevabını bile almadan onu buradan götürmeyi teklif eder, Ülker Sultan da kabul eder (N100 “Şansın ve kaderin değişmesi; R122 “Çeşitli kurtarmalar”).

7. Şehzade'nin Ülker Sultan'ı Saraya Götürmesi Epizoduyla İlgili

Motifler:

Şehzade, Ülker Sultan'ı ve çocuğu atına alır (P30 “Prensesler”). Aynı tazelikte olan gül de yine bohçasının içinde, Ülker Sultan'ın yanındadır (D975.2 “Sihirli gül”). Bu yaşadıklarını kader olarak gören Şehzade, bindiği Arap atından kendisini buraya getirdiği gibi çıkarmasını da ister. Yola koyulup giderler (N100 “Kader ve şansın tabiatı”; B401 “Yardımcı at”).

Şehzade'nin askerleri Şehzade'yi ararlar ancak bulamazlar (P461 “Asker”). Sabah olduğunda bakarlar ki Şehzade atının üzerinde gururlu bir şekilde gelir, yanında bir kadın bir de çocuk vardır (Z293 “Kahramanın dönüşü”). Şehzade bulunduğu için babası ihtişamlar yapar; açlar doyurulur, çıplaklar giydirilir, türlü şenlikler yapılır (P600 “Gelenekler”; P634 “Ziyafetler”).

Şehzade tahtına oturduktan sonra saraydaki kadınlara getirdiği kadını yıkayıp, tarayıp, giydirmelerini ve saraya oturtmalarını kendisinin de onu görmeye geleceğini söyler (P320 “Misafirler ve ev sahipleri”). Ülker Sultan yıkanır, taranır, giyinir. Ormandaki güzelliğinin on beş katı daha güzel olur (F575.1 “Harikulade güzellikte kadın”). Şehzade Ülker Sultan'ı ziyarete gelince aşkı daha çok artar, içten içe bir alev gibi yanmaya başlar (T24 “Aşka düşme”).

Ormanda bulunan Ülker Sultan'a sürekli kim olduğunu, çocuğun kime ait olduğunu sorarlar o da net cevaplar vermez (C420 “Sırları açıklama yasağı”). Ancak soranlara çocuğun kendisine ait olduğunu söyler. Gel zaman git zaman Ülker Sultan bu şekilde sarayda çocuğuyla beraber yaşar.

8. Ülker Sultan'ın Şehzade'yle Evlenmesi Epizoduyla İlgili Motifler:

Çocuk yavaş yavaş büyümeye güzel bir delikanlı olmaya başlar. Şehzade'nin Ülker Sultan'a olan aşkı da gün yüzüne çıkmaya başlar (T57 “Aşkın ilan edilmesi”). Babasına hasta olduğuyla ilgili elçiler gönderir (P233 “Baba ve oğlu”). Şehzade'nin hastalığı için hekimler, müneccimler, sihirbazlar getirirler; ancak çaresini bulamazlar. Gün be gün Şehzade babasının gözünün önünde erir. Gün gelir ki hekimlerden biri delikanlıya kara sevda teşhisi koyar (T24.1 “Aşk hastalığı”). Durum meydana çıkınca padişah ormanda bulunan çocuklu kadını oğluna layık görmez (P10

“Padişah”; S11 “Zalim baba”). Zaman gelir ki oğlu için bu duruma müsaade etmek zorunda kalır (M101 “Kaderin değiştirilmezliği”).

Ülker Sultan’la Şehzade’nin düğünü tutulur (T136.3 “Düğün”). Kırk gün kırk gece yiyip, içip, oynayıp, gülerler (P634 “Ziyafetler”; Z71.12.0.1 “40 gün 40 gece düğün”; T136.5 “Düğünde eğlenme”). Paralar, hediyeler dağıtılır ve fakir fukaranın gönlü yapılır (P600 “Gelenekler”). Şehzade de yavaş yavaş iyileşmeye başlar (H1553 “Sabrın mükâfatlandırılması”). Düğün sonrası gelin zifaf odasında damadı beklerken Şehzade de odaya gitmek için yola çıkar. Şehzade gelmeden önce suçu günahı olmayan Ülker Sultan, eşine kız oğlan kız teslim olmak için bir türküyü Allah’a yalvarır (H148 “İsteğin şiirle ifade edilmesi”; V50 “Dua”).

Şehzade odaya gelir ve o gün Ülker Sultan eşine kız oğlan kız teslim olur (M300 “Keramet”; F530 “Olağanüstü durumlar”). Bu durumu “namus ve bakirelik” motifiyle de açıklayabiliriz (T300-399). Bu durumu Şehzade babasına ve etrafına duyurunca yeniden ihtişamlar yapılır (Q10 “Mükâfatlandırılmış işler”). Bu olaydan sonra gülden olma çocuğu, Şehzade’nin babası yanına alır ve daha önce bir isim verilmeyen çocuğun adını “Saray Bülbülü” koyar (F814 “Olağanüstü gül”; T596 “Çocuklara ad verme”). Saray Bülbülü padişahla güzel günler geçirir. Böylece mutluluk içinde günlerini geçirirler.

9. Ülker Sultan’ın Babasının Memleketinin Yağmalanması Epizoduyla İlgili Motifler:

Adil Hükümdar’ın bir gece yarısı memleketi düşmanlar tarafından istilaya uğrar (P10 “Padişah”; P475 “Harami”). Bu istila öyle büyüktür ki hükümdar, canlarını zor kurtarıp çocukları ve hanımıyla sarayı terk eder (P555 “Savaşta mağlup olma”). Koskoca Adil Hükümdar çoban olup dilenecek duruma düşer (N130 “Şans ve kaderin değişmesi”).

Aradan yıllar geçer. Adil Hükümdar bir gün ailesiyle beraber kızının yaşadığı Ejder şehrine gelir (N100 “Kader ve şansın tabiatı”; P234 “Baba ve kızları”). Oradaki mahallenin ileri gelenlerine fakir olduğunu ve iş aradıklarını söyler (N820 “Yardımcı insanlar”). Adil Hükümdar’a oranın çobanlığını verirler (P412 “Çobanlık”). Oğullarıyla beraber Ejder şehrinin danasını, kuzusunu yayarken, hanımı da oradakilerin çamaşırlarını yıkayıp işlerini görür (P233 “Baba ve oğlu”). Bu şekilde geçinip giderler (H... “İmtihan”).

10. Ülker Sultan'ın İkinci Çocuğunu Dünya'ya Getirmesi Epizoduyla

İlgili Motifler:

Gel zaman git zaman sonra Ülker Sultan'ın Şehzade'den bir kız çocuğu olur. Burada “doğum” motifi dikkat çekmektedir. Çocuk olunca ihtişam ve kutlamalar yapılır (Q10 “Mükâfatlandırılmış işler”; P634 “Ziyafetler”). Tellallar padişahın torunu için beceri sahibi kimselerden bebe takımı yapmalarını, eğer bu takım sarayda kabul görürse sahibinin ödüllendirileceğini halka duyurur (Q10 “Mükâfatlandırılmış işler”; H1563 “Hüner imtihanları”; H... “Ferman”). Tellal bağırırken Benli Perişan da söylenenleri duyar (N400 “Şanslı tesadüfler”).

Benli Perişan tellalın yanına sokulup bu işlerde çok yetenekli olduğunu; ancak fakir olduklarından malzemeleri temin edemeyeceğini söyler ve kendisine malzemeleri bir şekilde temin edip edemeyeceğini sorar (H11.1 “Baştan geçeni hikâye etme”). Kadının bu nezaketi adamın hoşuna gider ve istediklerini devlet hazinesinden temin edip kadına verir (N820 “Yardımcı insanlar”).

11. Ülker Sultan'ın Ailesine Kavuşması Epizoduyla İlgili Motifler:

Tellalın duyurusundan sonra herkes gibi Benli Perişan da bebek takımını işlemeye başlar (H... “Ferman”; H506 “Beceriklilik imtihanı”). Kadınlar işledikleri takımlara isim ve adreslerini yazdıktan sonra saraya gönderirler. Bohçalardan birine elini atan Ülker Sultan, üzerinde annesinin isminin yazılı olduğunu görür ve yüreği hafif burkulur (N400 “Şanslı tesadüfler”). Annesinin isminden burada da olduğunu düşünür; ancak soyadının da aynı olduğunu görünce bohçayı açar bakar ki bebekliğinde annesinin onu sarıp sarmaladığı bebek takımının aynısıdır (H80 “İşaretle tanıma”). Bu olay üzerine düşer bayılır. Uyanınca annesinin burada olduğunu söyleyip feryat eder.

Ülker Sultan'la beraber Şehzade ve cariyeler de faytona binip köyün danacısının kapısına gelirler (P30 “Prensesler”; N800 “Yardımcılar”; P412 “Çobanlık”). Annesi kızını tanısa da utancından tanıdığını belli etmez. Ülker Sultan annesinin boynuna sarılıp ağlarken bir türküyle annesine başlarına ne geldiğini sorar.

Benli Perişan artık dayanamaz kızının boynuna sarılır ve birlikte ağlarlar. Akıllı kadın olduğundan şehirlerinin istila edilmesinden bahsetmeyip, kendisini bulmak için tahtlarından olup saraylarını terk edip buralara geldiklerini söyler (H11.1

“Baştan geçeni hikâye etme”; J1100-1249 “Zeki insanlar ve hareketleri”). Annesini alıp saraya götürürler, akşam da otlattığı hayvanları dağıtan babası ve kardeşlerini de götürürler (P251.5 “İki erkek kardeş”). Yıkayıp giyindikten sonra saraya otururlar (N130 “Şans ve kaderin değişmesi”). Zamanında padişah ve saray hanımı olan bu insanlar, eski ihtişamlarına tekrardan kavuşup; yiyip, içip, gülüp, eğlenerek hayatlarını geçirirler (H1553 “Sabrın mükâfatlandırılması”).

12. Ülker Sultan’ın Sırrının Ortaya Çıkması ve Sonuç Epizoduyla İlgili

Motifler:

Bir gün Ülker Sultan; annesi, babası, kayınvalidesi, kayınpederi ve eşiyle beraber sofrada otururlar (P200-299 “Aile”; P634 “Ziyafetler”). Yanlarında artık on bir yaşına gelmiş Saray Bülbülü de vardır (Z140 “Sembolik isimler”). Benli Perişan, kızının kız oğlan kız olduğunu öğrendiğinden bu çocuğun kime ait olduğunu sorar ve eğer doğruyu söylemezse sütünü ve emeğini helal etmeyeceğini söyler (M100 “Yeminler ve antlar”; V300 “Dini inanışlar”). Annesi bunları söyledikten sonra Ülker Sultan, bohçasını getirmek için müsaade ister. Bohçasını getirip aynı tazelikteki gülü göstererek başından geçenleri anlatır ve bu çocuğun da bu gülün hediyesi olduğunu söyler (D975.2 “Sihirli gül”; H11.1 “Baştan geçeni hikâye etme”; C920 “Yasağın kırılması”).

Ülker Sultan bunları anlatınca sanki çocuk kendisine taş atılan bir kuş misali kapıdan geçip gider (F530 “Olağanüstü durumlar”). Böylece sihir de bozulur ve gül de gazellenip dökülür (D789.4 “Tabunun kırılmasıyla sihrin bozulması”). Çocuğun gittiğine çok üzülen Ülker Sultan hem ağlar hem de bir türkü söyler (H148 “İsteğin şiirle ifade edilmesi”). “Uçtu bülbül soldu gül, ister ağla ister gül!” sözü Ülker Sultan’ın dudaklarından dökülür (H1557 “İtaat imtihanları”).

Âşık Nihânî Hikâyesi

1. Âşık Nihânî ve Ailesi Epizoduyla İlgili Motifler:

Âşık Nihânî 1914 zamanında Erzurum Şenkaya’ya bağlı olan Bardız nahiyesinde yaşayan gencecik bir delikanlıdır. Asıl adı Mustafa Gedik’tir (Z183 “Sembolik isimler”). Çevresinde de yeni yeni tanınmaya başlayan bir âşıktır. Evlidir ve iki erkek çocuğu vardır (P233 “Baba ve oğlu”; P251.5 “İki erkek kardeş”). Âşık

Nihânî; annesi, eşi ve çocuklarıyla birlikte Bardız'ın Göreşken köyünde yaşar (P200-299 "Aile").

Âşık Nihânî dünyanın çok sıkıntılı zamanları olan Birinci Dünya Savaşı yıllarında yaşar (N100 "Kader ve şansın tabiatı"). O dönemde, Osmanlı o günkü Çarlık Rusya'sıyla savaştadır. Savaş birkaç koldan devam eder ve bu kollardan birisi de Âşık Nihânî'nin yaşadığı yer olan Bardız dereleridir. Âşık Nihânî 1914'lerden 1920'lere kadar süren bu olayların ortasında kendisini bulur (N111.2 "Kaderin görünüşü").

2. Rusların Âşık Nihânî'nin Köyünü Basması Epizoduyla İlgili Motifler:

Zaman gelir ki Ruslar Âşık Nihânî'nin bulunduğu köyü basar (P475 "Harami"). Onlar da köyün üstündeki mağaralara kaçarlar (R100-199 "Kaçmalar"). Ocak ayında, kışın o zor şartlarında yiyecekleri, giyecekleri olmadan, açlıktan perişan halde mağaralarda barınmaya çalışırlar (S260 "Kurbanlar"; H..."İmtihan"). Bir sabah kalktıklarında hiç yiyeceklerinin kalmadığını görürler. Âşık Nihânî'nin annesi köyde saman şeleğinin içine peynir ve samanın içine de bir teneke bulgur sakladığını oğluna söyler ve bir süre daha barınabilmek için onları köyden getirmesini ister (H1563 "Hüner imtihanları").

Bir sabah namazı vakti Âşık Nihânî köye iner (V56 "Namaz"). Köyde de Rus askerleri vardır ve sağı solu kollarlar (P461 "Asker"; C610 "Yasaklanan Bölge"). Âşık Nihânî onlara gözükmemeye çalışarak şelekten peynirle bulguru alıp sırtına yükler (C920 "Yasağın kırılması"; H1400 "Korku testi").

3. Âşık Nihânî'nin Ruslar Tarafından Yakalanması Epizoduyla İlgili Motifler:

Âşık Nihânî malzemeleri alıp tam kapıdan çıkarken Rus askerleri sağından ve solundan kollarını tutup onu yakalarlar. Sırtındakilerini aşağı indirtip kollarını arkadan bağlarlar ve üstünü başını ararlar (R10 "Esir olma"). Üstünü ararlarken üzerinde çeşitli ayetler, şiirler vs. şeyler bulurlar ve onun Türk casusu olduğuna karar verirler (V300 "Dini inanışlar"; H80 "İşaretle tanıma"; K2110 "İftiralar").

Âşık Nihânî'yi Göreşken'den Bardız'daki Nahiye Müdürü'ne götürürler. Orada bulunanlar da üzerine yazılanlardan bir şey anlamazlar. Onu konuşturabilmek için sağa sola gönderip, sıkıştırırlar, tokatlarlar; ancak tek kelime bir şey

öğrenemezler (C420 “Sırları açıklama yasağı”; Q200-399 “Cezalandırılmış işler”). Türk casusu olduğuna karar verdikleri Âşık Nihânî’yi Sarıkamış’a götürmeye karar verirler (M0-99 “Hükümler ve karalar”).

4. Âşık Nihânî’nin Sarıkamış’a Götürülmesi Epizoduyla İlgili Motifler:

Âşık Nihânî askerlerle birlikte yola çıkar (Q431 “Sürgün ederek cezalandırma”). Yolda cırt tarlalarının oradan geçerken o anda Bardız istikametinden doğru bir ses duyar. Sesin geldiği yöne bakınca Âşık Nihânî, komşunun çocuklarını Rus askerlerinin önüne katıp kovaladıklarını görür (P461 “Asker”; R200-299 “Fırlarlar ve takipler”). Büyük olan çocuk Bardız’dan taraf kaçıp askerlerden kendisini kurtarır; ancak küçük olan kurtaramaz (S260 “Kurbanlar”). Taş yığınının etrafında çocuğu kovalayan askerler ona yetişip arkasından süngüyle sırtına vururlar. Vurunca çocuk omzuna aldığı darbeye karın üstüne fırlar. Bu olay üzerine çocuk hem ağlar hem de kan akıtır, askerler de çocuğun acınacak bu haline neşeyle gülerler (N100 “Kader ve şansın tabiatı”; S400-499 “Zalim işkenceler”).

Âşık Nihânî bu olanları görür ve kendi çocukları aklına gelir. Kendi çocuklarının da başına böyle bir olayın gelebileceğini düşünen Âşık Nihânî, onlara bir türkü söylemeye karar verir (H1400 “Korku testi”). En nihayetinde onların da insan olduğunu, belki halinden ve dilinden anlayabileceklerini böylece kendisini serbest bırakabileceklerini düşünür (R110 “Esirlikten kurtulma”). Elleri arkadan bağlı olan Âşık Nihânî, bir yandan ağlar bir yandan da bir türkü söyler (H148 “İsteğin şiirle ifade edilmesi”). Türkünün ilk kıtasında ne söylediğini anlamadıkları Âşık Nihânî’yi bir asker vurup yere düşürür (Q200-399 “Cezalandırılmış işler”). Daha sonra Âşık Nihânî türküsüne Hz. İsa ve Hz. Meryem’i de katınca türkü fayda eder ve Âşık Nihânî’nin kolları açık şekilde yürümesine müsaade ederler (C920 “Yasağın kırılması”; Q10 “Mükâfatlandırılmış işler”).

Akşam namazı vakti Âşık Nihânî ve askerler ormanın kıyısından köşesinden giderek Sarıkamış’ın istasyonunu geçerler (V56 “Namaz”).

5. Âşık Nihânî’nin Kilise Avlusuna Bırakılması Epizoduyla İlgili Motifler:

Sarıkamış’ı geçince Sarıkamış’ın içinden yukarıda bulunan bir kilisenin avlusuna Âşık Nihânî’yi getirirler (V110 “İbadet yeri”; V111 “Kiliseler”).

Askerlerden biri Âşık Nihânî'nin tekrardan kollarını bağlar, birisi de onlardan ayrılıp içeri gider (H1557 “İtaat imtihanları”). Ne haber aldılarsa kilisenin avlusunu açarlar, Âşık Nihânî'nin ellerinin yanında ayaklarını da bağlarlar ve kapıyı üzerine kilitleyip çekip giderler (R40 “Esirlerin kapatıldığı yerler”). Dondurucu soğukta Âşık Nihânî sabahı bekler, bir yandan da kendisini hapis edeceklerini ya da idam edeceklerini düşünür (N111.2 “Kaderin görünüşü”). Elleri ayakları bağlı olduğundan ayağa kalkamayan Âşık Nihânî, kanı donmasın soğuk kendisini öldürmesin diye yattığı yerde sağa sola yuvarlanıp durur (J1110 “Akıllı adamlar”). Yuvarlanırken bir süre sonra yorgun düşüp uyur.

Uyuduğunda bir rüya görür. Rüyasında çok güzel bir gündür, Afganistan'dadır ve sevgilisiyle beraberdir (T30 “Sevgililerin karşılaşması”). Âşık Nihânî'nin badeli olarak sevdiği Afganistan'da yaşayan Mihriban adında bir sevdiği vardır (T... “Bade içme”). Havanın güneşli ve güzel olduğu bir günde sigarasını içen Âşık Nihânî bir ağlama sesi duyar. Bir süre sonra bu ağlama sesinin yerini türkü söyleyen bir kadının sesi alır (N400 “Şanslı tesadüfler”). Bu sesin sahibi sevdiği kadın Mihriban'ın sesidir (H12 “Şarkı söyleyerek tanıma”). Mihriban türküsünü söylerken Âşık Nihânî de dinler ve gülümser.

Âşık Nihânî bir süre sonra gördüklerinin rüya olduğunu anlar. Uyanınca her tarafının buz tuttuğunu fark eder. Yerde yatan Âşık Nihânî bir yandan ağlar bir yandan da Yaradan'ın kendisini kurtarması için bir türküyle Allah'a yalvarır (H148 “İsteğin şiirle ifade edilmesi”).

6. Âşık Nihânî'nin Öldürülmeye Götürülmesi, Kurtulması ve Sonuç Epizoduyla İlgili Motifler:

Bir süre sonra kilise avlusunun kapısı açılır ve Âşık Nihânî'yi çıkarırlar (V111 “Kiliseler”). Âşık Nihânî'nin yanından geçen her asker suratına tükürüp geçer (H1557 “İtaat imtihanları”). Âşık Nihânî bir subay ve birkaç askerle beraber kolları bağlı şekilde önce Sarıkamış'ın içine oradan da Sarıkamış'ın çıkışındaki Kınalı Köprüsü'nün oraya getirilir. Oraya getirilince Kars tarafından da on beş-yirmi kişilik bir asker grubu gelir (P461 “Asker”). Paşa ya da subay olduğu belli olan saçları kırlaşmış elli-altmış yaşlarındaki birisi bu grubun başında gelir. Kars'tan gelen bu gurupla Âşık Nihânî'yle beraber gelen asker grubu bu köprü'nün başında karşılaşır

(N100 “Kader ve şansın tabiatı”). Karşılaşınca aralarında Rusça konuşurlar, bu yüzden Âşık Nihânî konuşulanları anlamaz.

Önde gelen kır saçlı adam, kendi askerlerini ve Âşık Nihânî’yi getiren askerleri Sarıkamış’a doğru gönderir. Âşık Nihânî’yi de bağlı bir şekilde kolundan tutarak köprünün altına indirir (H1400 “Korku testi”). Âşık Nihânî adamın kendisini öldüreceğini düşünürken adam, Âşık Nihânî’nin omzuna sertçe vurur, Türkçe olarak ve Âşık Nihânî’nin adını da söyleyerek bu askerlerin eline nasıl düştüğünü sorar (N130 “Şans ve kaderin değişmesi”). Adam Türkçe konuşunca ve kendi adını da söyleyince Âşık Nihânî’nin nutku tutulur ve konuşamaz (F530 “Olağanüstü durumlar”).

Adam, Rus Paşası olduğunu, aslen Kazan şehri Türkü olduğunu belirtir. Zamanında Âşık Nihânî’nin köyüne harita çizimine gittiklerinde anne ve babasının kendilerine yemek ve çay verdiklerini, Âşık Nihânî’nin de kendilerine su döküp havlu tuttuğunu hatırlatır (H11.1 “Baştan geçeni hikâye etme”; P320 “Misafirler ve ev sahipleri”). Âşık Nihânî’ye annesinin yaşayıp yaşamadığını sorar ve yaşadığını öğrenince on Manat Rus parasını verip annesine iletmesini, annesinin de hakkını helal etmesini ister (Q10 “Mükâfatlandırılmış işler”; L200-299 “Alçak gönüllülüğün mükâfat getirmesi”). Âşık Nihânî’nin de kollarını açıp, onu serbest bırakır (N800 “Yardımcılar”; R122 “Çeşitli kurtarmalar”; R110 “Esirlikten kurtulma”).

Âşık Nihânî 1920’de Sarıkamış’ta böyle bir olay yaşadıktan sonra tekrardan asker olup savaşa katılır ve 1967’nin güzüne kadar da yaşar (P461 “Asker”). Bu hikâyedeki ibare de şudur: “İyilik yap denize at, balık bilmezse Hâlik bilir.” (V300 “Dini inanışlar”).

Kerem ile Aslı Hikâyesi

1. Kahramanların Aileleri Epizoduyla İlgili Motifler:

Kerem ile Aslı hikâyesinde siyasi ve maddi güce sahip olunmasına karşılık çocuksuz kimseler motifi dikkat çekmektedir. *Halk hikâyelerimizin çoğunda gördüğümüz bu motif, daha sonra kahramanın olağanüstü doğumunu hazırlayıcı bir motiftir* (Duymaz, 2001: 146).

Hikâyemizde Kerem’in babası İsfahan’ın Hanı’dır (P10 “Krallar”). Aslı’nın babası ise Han’ın sarayında görevli olan bir Keşiş’tir (P110 “Kralın vezirleri”). Aynı

sarayda yaşayan bu iki adamın çocuklarının olmaması gibi ortak bir derdi vardır (N825.1 “Çocuk sahibi olamayan kahramanlar”). Bu dertlerinin ortaklığının yanında bir de onları birbirinden ayıran önemli bir farklılık vardır. Bu farklılık iki adamın dinlerinin farklı olmasıdır. Kerem’in babası Müslüman iken Aslı’nın babası Hristiyan’dır (V300 “Dini inanışlar”). Bu motif, hikâyenin geri kalan epizot ve bu epizotlara bağlı motifleri şekillendiren bir motiftir.

2. Kahramanların Doğumu ve Eğitimi Epizoduyla İlgili Motifler:

Çocukları olmayan İsfahan Hanı ve Keşiş bir gün beraber ava giderler (P310 “Arkadaşlık”; P414 “Avcılık”). Çocuklarının olmamaları üzerine dertleşirken oradan geçen bir ihtiyar pir yanlarına gelir (N844 “Yardımcı derviş”). Durumlarını ona da anlatırlar (H11.1 “Baştan geçeni hikâye etme”). Anlatılanlar üzerine bu ihtiyar pir, bir elma verir ve bu elmayı ikiye bölüp hanımlarıyla beraber yemelerini tembihler (F813.1 “Olağanüstü elma”; T511.1.1 “Elma yiyerek hamile kalma”). Bunun yanında bir de çocuklardan biri kız diğeri de erkek olursa onları birbirleriyle evlendirme tavsiyesinde bulunur ve gider (T61.5.3 “Söz kesme ya da beşik kertme”).

Zaman geçer ve Pir’in dediklerini yapan Han’ın bir oğlu ve Keşiş’in de bir kızı dünyaya gelir (C755 “Bir işi muayyen bir zamanda yerine getirme”; P233 “Baba ve oğlu”; P234 “Baba ve kızları”). Çocukların bu elma vesilesiyle dünyaya gelme şekli “olağanüstü durumlar” motifiyle ifade edilir (F530).

3. Kahramanların Âşık Olmaları Epizoduyla İlgili Motifler:

Kerem ve Aslı babalarının idari konumlarından dolayı aynı sarayda büyürler ve bir zaman sonra birbirlerine âşık olurlar (T10 “Âşık olma” veya T24 “Aşka düşme”). Kerem, hâk âşığı olup türküler söyleyen birisidir. Burada Kerem’in saz çalıp türküler söylemesi âşık edebiyatının bir sembolü olmasından dolayı “sembolizm” motifiyle ifade edilir (Z100).

4. Sevgililerin Evlenmesinin Engellenmesi Epizoduyla İlgili Motifler:

Keşiş ve Han’ın ihtiyar pire verdikleri sözden dolayı Kerem ve Aslı’nın evlenmesi gerekmektedir ancak Keşiş sözünde durmaz ve Müslüman birine kızını vermek istemez (M100 “Yeminler ve antlar”; H1573 “Hristiyanlık inancının imtihanı ve T97 “Baba kızının evliliğine muhalefet eder”). Kızının Kerem’le evlenmesini istemeyen Keşiş, Aslı’ya sihir yapar (D5 “Büyülenmiş insan”).

Gözleri sihirli olan Aslı, Kerem’i görünce yılan görmüş gibi olur ve yüzüne bakamaz, ona kötü davranır. Burada yılan zararlı, istenmeyen bir hayvan olarak görüldüğünden, bu durum “hayvanlarla ilgili çeşitli motifler” motifiyle ifade edilir (B800-899). Yüzüne bu şekilde davranırken bir taraftan da arkasından Kerem’i sever. Zaman gelir ki Keşiş, hanımıyla kızını alıp İsfahan’ı terk eder (K700 “Aldatma yoluyla kaçma”).

5. Kerem’in Gurbete Çıkışı ve Aslı’yı Takibi Epizoduyla İlgili Motifler:

Keşiş’in Aslı’yı kaçırmayı üzerine Kerem, yanına sofusunu da alarak Aslı’yı aramaya çıkar (P310 “Arkadaşlık”; J34.3 “Gurbete çıkma”). Kerem’in gurbete çıkmasıyla başlayan bu yolculuğun bir kısmı Aslı’yı ilk görüşüne kadar sürecektir. Bu kaçış-takip şeklinde devam eden bir yolculuktur (R200-299 “Fırlarlar ve takipler”).

Kerem köy köy, şehir şehir dolaşıp Aslı’yı arar. Kerem ile Sofu yola çıktıktan sonra pek çok yere uğrayıp Aslı’yı sora sora yollarına devam ederler ve bu süre zarfında başlarından pek çok olay geçer (Z183 “Sembolik isimler). *Sofu adının sembolik bir isim olduğunu düşünmek de mümkündür. Çünkü Aslı’nın yanındaki Keşiş tipi Hristiyanlığın, Kerem’in yanındaki Sofu ise Müslümanlığın temsilcisi durumundadır. Sofu adının taşıdığı tasavvufi anlam da bunu pekiştirmektedir* (Duymaz, 2001: 151).

Başlarından geçen olaylardan biri Erzurum’da Kerem’in hâk âşığı olup olmadığını ispat etmek için sağ bir adamı tabuta koyarlar ve Kerem’den cenazeyi kaldırmasını isterler (H506 “Beceriklilik imtihanı”; V60 “Cenaze merasimi”). Kerem de onlara tabuttaki adamı sağ olarahtan mı yoksa niyet edip ölü niyetine mi kıldırması gerektiğini sorunca onu büyücü sanıp döverler (V56 “Namaz”; Q200-399 “Cezalandırılmış işler”). Kerem de bunun üzerine niyaz eder ve bu olay üzerine tabuttaki adamın öldüğüne dair ibareler dolaşır (M400 “Beddualar” ve M411 “Bedduaların gerçekleşmesi”).

Memleketinden kaçan Aslı’nın babası, Erzincan Beyi’nden üzüm bağlarını satın alır ve bağdaki köşkte ailesiyle beraber yaşar. Aslı’nın yaşadığı yeri öğrenen Kerem, Erzincan Beyi’ne çıkar ve İsfahan Hanı’nın oğlu olduğunu, kendisinden üzüm bağlarını alan adamın kızının da âşığı olduğunu dile getirir ve Bey’den Aslı’yla görüşebilmek için yardım ister (H11.1 “Baştan geçen hikâye etme”).

Hâlden anlayan Bey ve kızı Ceylan Hanım da beraber çözüm yolu düşünürler (N836 “Yardımcı kral/ paşa”; N800-899 “Yardımcılar”). Kerem’in anlatmasına göre eğer eli Aslı’nın eline değerse Keşiş’in yaptığı sihir bozulacaktır (D789.4 “Tabunun kırılmasıyla sihrin bozulması”). Kerem’in derdine Ceylan Hanım bir yol bulur. Kerem’den kendisinin bahçıvanı olmasını ister, Kerem de Aslı için bu teklifi kabul eder (H1557 “İtaat imtihanları”).

6. İlk Buluşma Epizoduyla İlgili Motifler:

Aslı’yla Kerem’in ilk buluşması Erzincan’da gerçekleşir (T30 “Sevgililerin karşılaşması”). Erzincan Beyi’nin kızı Ceylan Hanım bir ziyafet düzenler. Bu ziyafete Aslı’yı da davet eder. Onlar yiyip içerken Kerem de onlara hizmet eder (H1557 “İtaat imtihanları”; K1837 “Kıyafet değiştirme”). Ziyafet ilerleyince Ceylan Hanım Kerem’den testiyle çeşmeden su getirmesini ister. Kerem suyu getirdikten sonra suyu içen Ceylan Hanım, aynı testiyle aynı çeşmeden Aslı Hanım için de su getirmesini ister. Amacı Kerem’in elini Aslı’nın eline değdirmektir (D7894 “Tabunun kırılmasıyla sihrin bozulması”). Kerem suyu getirir Aslı’ya uzatır; ancak Aslı’nın sihirli gözleri Kerem’i tanır (D5 “Büyülenmiş insan”). Gözleri sihirli olan Aslı, elinin tersiyle testi kırar ve çekip gider. Kerem de arkasından hem ağlar hem de üzüntüsünü dile getiren bir türkü söyler (H328 “Aşk imtihanı: tahammül gücü”; T75.3 “Karşılık görmeyen sevginin şiirle ifade edilmesi”).

7. İkinci Buluşma ve Sonuç Epizoduyla İlgili Motifler:

İkinci buluşma Kayseri’de gerçekleşir (T30 “Sevgililerin karşılaşması”). Hikâyenin son bulduğu yer de Kayseri’dir. Kerem Kayseri’de Aslı’yla evlenir (T135 “Düğün merasimi”). Kerem ve Aslı zifaf odasına giderler. Aslı’nın babası kızına kırk düğmeli bir elbise hediye eder ancak bu elbise sihirlidir (S11 “Zalim baba”; Z71.12 “Formulistik sayı:40” ve D1051 “Sihirli elbise”).

Kerem Aslı’dan elbisesini çıkarmasını ister, Aslı düğmelerini çözer; ancak son düğmeye geldiğinde elbise tekrardan iliklenir ve düğmeler çözülmez. Bunun üzerine Kerem’in ağzından bir alev çıkar ve Kerem yanar. Aslı da Kerem’in sönük küllerini her gün saçıyla süpürür ancak bir gün o sönük küllerden bir kıvılcım çıkar ve Aslı da yanar (F530 “Olağanüstü durumlar”; L100-199 “Talihi yaver gitmeyen kahraman (hanım kahraman)”). İki âşığın başına gelen bu talihsiz durumu anlatan

motif “yanma motifi” dir. İkisinin de mezarını yan yana koyarlar (T80 “Trajik aşklar”).

Hikâyede bir de efsane unsuru vardır. Efsaneye göre iki âşğın mezarında birer gül biter ve güller kavuşacağı zaman aralarına bir diken girer, bu diken ikisine de batar ve ikisi de solar (F814 “Olağanüstü gül”; F810 “Olağanüstü ağaçlar, bitkiler ve meyveler”). Bu efsane “olağanüstü hadiseler” motifiyle de açıklanabilir (F900).

Böyle Bağlar Hikâyesi

1. Kahramanların Aileleri Epizoduyla İlgili Motifler:

Kahramanlardan Hüseyin’in babası Ahmet Ağa, Diyarbakır’da yaşayan birisidir ve maddi durumu iyidir (P150 “Zengin adamlar”). Bu adamın Hüseyin adında bir oğlu ve Süheyla adında bir kızı vardır (P233 “Baba ve oğlu”; P234 “Baba ve kızları”). Ahmet Ağa, hanımı ve çocuklarıyla beraber hayatını idame ettirir (P200-299 “Aile”).

Kahramanlardan Senem’in babası ise Mardin Kapıhisar Mahallesi’nde yaşayan Ali İzzet Bey’dir. Senem adında çok güzel bir kızı vardır (P234 “Baba ve kızları”).

2. Kahramanların Evlenmesi Epizoduyla İlgili Motifler:

Zaman gelir Hüseyin büyür ve evlenme çağına gelir (P600 “Gelenekler”). Ahmet Ağa, hanımıyla Hüseyin’i evlendirmek için fikir alışverişinde bulunur. O günden sonra gezerler tozarlar; ancak kendilerine layık bir kız bulamazlar (T131 “Evlenme şartları”). Ahmet Ağa bir gün Mardin Kapıhisar Mahallesi’nde otururken bir dostuna rastlar (N400 “Şanslı tesadüfler”). Dostuna, buralara oğluna kız bulmak için geldiklerini; ancak aradıkları kızı bulamadıklarını dile getirir (H11.1 “Baştan geçeni hikâye etme”). Adam da, burada oturan Ali İzzet Bey adında bir adamın Senem adında çok güzel bir kızının olduğunu söyler ve kendisinin de öncülüğünde kızı isteyebileceklerini dile getirir (F575.1 “Harikulade güzellikte kadın”; N820 “Yardımcı insanlar”).

Kızı istemeye giderler. Oğlan kızı görür, kız oğlanı görür ve evlenmelerine karar verilir (T130.1 “Dünür olma”; T30 “Sevgililerin karşılaşması”; T61.5.3 “Söz kesme ya da beşik kertme”). Nişanlandıktan bir süre sonra düğün de gerçekleşir ve

Ahmet Ağa, Senem'i gelini olarak evine getirir (T61 "Nişanlanma"; T136.3 "Düğün").

3. Hüseyin'in ve Senem'in Çocuklarının Olmaması Epizoduyla İlgili

Motifler:

Evlendikten sonra aradan yedi sene geçer (Z71.5 "Formulistik sayı:7"). Ahmet Ağa'nın her türlü maddi imkânı olmasına rağmen bir derdi vardır. Bu derdi, Hüseyin ile Senem'in hâlâ çocuklarının olmamasıdır (N825.1 "Çocuk sahibi olamayan kahramanlar"). Bir gün bahçede Ahmet Ağa, gelini Senem ve ırgatlar çalışırken Ahmet Ağa sağlıklı ve güzel olan gelinine bakıp hüzünlenir (N100 "Kader ve şansın tabiatı"). Yaslandığı ağacın dibinden Senem'den torun istediğini dile getiren bir türkü söyler (H148 "İsteğin şiirle ifade edilmesi"). Senem de karşılık olarak, hatanın kendisinden kaynaklı olmayıp oğlundan kaynaklı olduğunu belirten bir türküyle Ahmet Ağa'ya cevabını verir (H... "Atışma"; C650-699 "Bir şeyle ilgili mecburiyet"). Ahmet Ağa içinde ne kadar çok torun isteği olsa da sorunun oğlundan kaynaklandığını öğrenince diyecek bir şey bulamaz ve sorduğuna pişman olup üzüntüsünden ağlar (N440-499 "Kıymetli sırların öğrenilmesi"; H1557 "İtaat imtihanları").

Hüseyin, hanımıyla babasının bu değişmelerini bir ağacın dibinden dinler. Yedi senedir sakladığı sırrını Senem'in babasına söylemesine çok üzülür ve eve dönüp ağlar (C420 "Sırları açıklama yasağı"; C920 "Yasağın kırılması"). Akşam olup herkes odasına çekilince, Hüseyin ağlayarak Senem'e babasına sırrını açtığını duyduğunu; bu yüzden sağlığını bulmak için gurbete gideceğini, eğer çözümünü bulamazsa da gelmeyeceğini, böylece Senem'e de ne yapmak istiyorsa yapmasını söyler (H300-499 "Evlilik imtihanları"; M0-99 "Hükümler ve kararlar"; N122.0.1 "Yolların seçimi"). Hüseyin'in kararlı olduğunu ve gurbete gideceğini anlayan Senem, Hüseyin'in gitmemesi, kendisini yalnız bırakmaması için bir türküyle ona yalvarır (T80 "Trajik aşklar"; H148 "İsteğin şiirle ifade edilmesi").

4. Hüseyin'in Gurbete Gitmesi Epizoduyla İlgili Motifler:

Sabah olunca Hüseyin sabah namazını kılar ve kimse kalkmadan, kimseye görünmeden çekip gider (V56 "Namaz"; J34.3 "Gurbete çıkma"). Gittiği yeri de kimseye söylemez (C700 "Çeşitli yasaklar"). Bir gün Cezayir'e ulaşır. Cezayir şehrinde yedi sene çalışır, çabalar; ancak bu derdi yine başındadır (Z71.5

“Formulistik sayı:7”; H... “İmtihan”). Çünkü Hüseyin bağlıdır (F530 “Olağanüstü durumlar”). Bunu yapanın Senem’i almak isteyip de alamayan birisi tarafından yapılmış olabileceği belirtilir (F570 “İnsanların olağanüstü davranışları”; D5 “Büyülenmiş insan”).

Hüseyin, Arabistan’da yedi sene daha geçirir (Z71.5 “Formulistik sayı:7). Başındaki bu durumu arkadaşlarına açar. Güzel bir hanımının olduğunu, ancak ondan ayrı kalmak zorunda kaldığını dile getirir (H11.1 “Baştan geçeni hikâye etme”). Bu arada Hüseyin’in arasının açık olduğu bir arkadaşı Hüseyin’in babasına oğlunun öldüğünü belirten ucu yakılmış bir mektup gönderir (K1700-2099 “Yalan söyleyerek aldatma”). Ucu kararmış mektubu alan Ahmet Ağa kötü bir haber olduğunu anlar (Z100 “Sembolizm”). Mektuptan oğlunun öldüğünün haberini alır. Bu haber üzerine ailedeki herkes yıkılır (N130 “Şans ve kaderin değişmesi”).

5. Senem’in Başkasıyla Evlendirilmesi Epizoduyla İlgili Motifler:

On dört senedir oğlundan haber alamamış olan ve daha önce de gelinine tekrardan evlenebileceğini dile getiren Ahmet Ağa, oğlunun ölüm haberini alınca artık gelinin durumuyla ilgili ne yapması gerektiğini düşünür (N122.0.1 “Yolların seçimi”). Genç ve güzel olan Senem’in en nihayetinde başka birisiyle evlenmesine karar verirler (L100-199 “Talihi yaver gitmeyen kahraman (hanım kahraman)”; H1557 “İtaat imtihanları”).

Bu haber üzerine Mehmet Kâhya başta olmak üzere etraftan çeşitli elçiler gelir (T130.1 “Dünür olma”). Senem’e ne kadar elçiler gelse de Ahmet Ağa, Abdullah Ağa ismindeki dostuna gelinini alması teklifinde bulunur (P310 “Arkadaşlık”).

Senem’i Abdullah Ağa’nın oğluna nişanlarlar (T61 “Nişanlanma”). Onlar nişanlı dururken Abdullah Ağa da bir yandan dostunun kapısından gelinini kendi evine nasıl gelin getireceğini düşünmeden duramaz ve ayağı bir türlü gelini almaya gitmez (M100 “Yeminler ve antlar”).

6. Hüseyin’in Memleketine Dönmesi ve Senem’le Karşılaşması Epizoduyla İlgili Motifler:

Aradan zaman geçer ve Hüseyin’in arasının açık olduğu arkadaşıyla arası düzelir. Arkadaşı Hüseyin’e yaptıklarını anlatır. Hüseyin durumu anlar ve on dört

yılıni geçirdiği Cezayir’den ayrılıp Türkiye’ye döner (L111.1 “Gurbete gidiş-dönüş”).

Uzun düşünceden sonra Abdullah Ağa, Senem’i gelin eder (T135 “Düğün merasimi”). Yetmiş-seksen atıyla gelini evinden alan düğün alayı, Diyarbakır’ın düzüne varır (T130 “Evlenme adetleri”). Tam Susam yaylalarında düğün alayı Hüseyin’le karşılaşır (N400 “Şanslı tesadüfler”). Düğün alayı gülerek, eğlenerek dağın yamacından çıkmış gelirken Hüseyin de derdine çare vermesi için bir türküyle Yaradan’a seslenir (T136.5 “Düğünde eğlenme”; H148 “İsteğin şiirle ifade edilmesi”). Türküden sonra kendinde değişik bir haller hisseder. O anda ihtiyar bir adam ortaya çıkar ve Hüseyin’e selam verdikten sonra Hüseyin’e kim olduğunu ve nereye gittiğini sorar. Hüseyin adamın sorularını cevapladıktan sonra adam, “Kestim, geç git!” der. Hüseyin adam neyi kesti diye düşünürken arkasını dönüp bakar ki ihtiyar yoktur (F530 “Olağanüstü durumlar”). O anda adamın Hazreti Hızır olduğunu anlar (J206 “Hazreti Hızır”; N844.4 “Yardımcı Hızır”). O an kendinde bir cesaret ve erkeklik hisseder (F950 “Olağanüstü tedaviler”; H1553 “Sabrın mükâfatlandırılması”).

Hüseyin düğün alayına doğru yavaşır. Düğün alayındakilere gelinin kim olduğunu, nereden alıp nereye götürdüklerini sorar. Sorularının cevabını aldığı anda atın üzerindeki gelinin kendi karısı olduğunu anlar (T30 “Sevgililerin karşılaşması”). Bunun üzerine Abdullah Ağa’ya bir türküyle atın üzerindeki kadının kendi karısı Senem olduğunu anlatmaya çalışır (H148 “İsteğin şiirle ifade edilmesi”). Abdullah Ağa Hüseyin’i tanır.

Bunun üzerine Abdullah Ağa, Hüseyin’in kendilerine yetişmesinden dolayı Allah’a şükreder (V50 “Dua”). Abdullah Ağa komşularına gelini tekrardan Ahmet Ağa’nın evine götüreceklerini dile getirir. Hüseyin’e de kendilerinden önce eve gitmesini, çünkü anne ve babasının ağlamaktan helak olduklarını söyler (H1109 “Mucizevî sürat gerektiren işler”). Kendilerinin de Senem’i hemen arkasından getireceklerini belirtir (N130 “Şans ve kaderin değişmesi”). Hüseyin yola çıkıp eve gider.

7. Hüseyin’in Kardeşi Süheyla ile Karşılaşması Epizoduyla İlgili Motifler:

Hüseyin Diyarbakır’a gelir. Evine yaklaşırken çeşmenin başında karalar giyinmiş bir kadının su doldurduğunu görür (Z140 “Sembolik renkler”; P681 “Yasla

ilgili adetler”). Karalar giyinip ağlayan bu kadının kız kardeşi Süheyla olduğunu anlar (P30 “Prensesler”). Bir türküyü Hüseyin geldiğini kız kardeşine anlatmaya çalışır (H148 “İsteğin şiirle ifade edilmesi”).

Süheyla kafasını kaldırmadan dinlediği adamın türküsüne türküyü karşılık vererek kardeşinin gelemeyeceğini çünkü öldüğünü, yârinin de başkasına yâr olduğunu anlatır (H11.1 “Baştan geçen hikâye etme”). Süheyla kafasını kaldırıp baktığında karşısında duran adamın kardeşi Hüseyin olduğunu görür (H12.3 “Şiirle tanıma”). İki kardeş sarılıp ağlaşırlar.

8. Hüseyin’in Ailesine Kavuşması ve Sonuç Epizoduyla İlgili Motifler:

Ahmet Ağa’ya Hüseyin’in yaşadığının ve Diyarbakır’a geldiğinin müjdesini verirler (M300 “Keramet”; Z293 “Kahramanın dönüşü”). Bu sırada Süheyla ve Hüseyin de ağlaşıp babalarının huzuruna varır; ancak Ahmet Ağa oğlunun geldiğine hiç memnun olmaz, çünkü Senem gelin olup gitmiştir.

Ancak bu heyecan içinde bir de bakarlar ki Diyarbakır’ın alt başından giden düğün alayı aynı ihtişamla, davul ve zurnayla Ahmet Ağa’nın kapısına tekrardan gelir (T102 “Kahraman geri döner ve ilk sevgilisiyle evlenir”). Durumu anlayan Ahmet Ağa, çok memnun olur. Senem’i atından indirirler; ancak Abdullah Ağa boş gitmesin diye de Ahmet Ağa’nın kızı Süheyla’yı gelin edip aynı ata bindirirler. Bu şekilde evlenmenin adı “berdel” dir ve biz bu durumu “evlenme adetleri” motifleriyle ifade edebiliriz (T130). Böylece Senem indi, Süheyla bindi olup herkes muradına erer (N100 “Kader ve şansın değişmesi”).

Ercişli Emrah ile Selvi Han Hikâyesi

1. Kahramanların Aileleri Epizoduyla İlgili Motifler:

Kahramanlardan Emrah’ın babası Âşık Ahmet, Van Erciş’te Eganis Kalesi’nde bey olan Miroğlu Ahmet Bey’in sarayında âşıklık yapar (P10 “Padişah”; “P400-499 “İşler ve meslekler”). Ancak hikâyenin sekizinci epizodunda Emrah, Şahoğlu Şah Abbas’a Selvi’nin amcasının kızı olduğunu belirtir (P300-399 “Diğer sosyal akrabalıklar”).

Miroğlu Ahmet Bey, konumu itibarıyla maddi yönden âşıklık yaparak hayatını idame ettiren Âşık Ahmet’ten katbekat güçlüdür (P150 “Zengin adamlar”). Bu ekonomik farklılıklar her dönemde birbirini çok seven âşıkların kavuşmasına

engel teşkil ettiği gibi, bu hikâyede de Selvi'nin Emrah'a layık görülmemesi olarak karşımıza çıkar (T80 "Trajik aşklar").

Emrah evin tek çocuğuyken Selvi'nin sayısı belirtilmeden erkek kardeşlere sahip olduğu belirtilir (P251 "Erkek kardeşler"). Selvi'nin kardeşleri genel olarak ortalığı karıştıran, âşıkların kavuşmasına engel olan olumsuz tipler olarak karşımıza çıkarlar (S21.6 "Zalim erkek kardeşler").

2. Kahramanların Doğumu ve Eğitimi Epizoduyla İlgili Motifler:

Selvi Miroğlu Ahmet Bey'in kızıdır (P10 "Padişah"; P234 "Baba ve kızları"). Bey kızı olduğundan, o zamanın en güzel giysilerini giyer ve en güzel takılarını takar (P30 "Prensesler"). Peşinde cariyeleri vardır ve herkesten de güzeldir (N800 "Yardımcılar"; F575.1 "Harikulade güzellikte kadın").

Emrah ise Selvi'nin babasının sarayında âşıklık yapan Âşık Ahmet'in oğludur (P233 "Baba ve oğlu"). Babası gibi saz çalıp türküler söyleyen gariban bir âşıktır (P400-499 "İşler ve meslekler"). Emrah ve Selvi aynı yaşıdadırlar ve ikisi de sekiz-on yaşlarındadır.

3. Kahramanların Âşık Olmaları Epizoduyla İlgili Motifler:

Emrah, bir gün babasıyla beraber Miroğlu Ahmet Bey'in sarayında bulunur; ancak Âşık Ahmet oğlunun kendisiyle geldiğinin farkında olmaz. Fark edince de Bey'e sıkıntı olur diye oğlunu saraydan kovar ve bir tane de tokat atar (C610 "Yasaklanan bölge"; S11 "Zalim baba"; Q200-399 "Cezalandırılmış işler"). Ağzı kanayan Emrah, oradan ağlayarak uzaklaşır (H1557 "İtaat imtihanları"). Bu olanlardan Miroğlu Ahmet Bey'in haberi olmaz.

Emrah gidip Eganis'te bulunan bir mezarlıkta uyur. Sekiz-on yaşlarında genç delikanlı olan Emrah, rüyasında bir kıza âşık olur (T11.3 "Rüyada âşık olma"). Âşık olduğu bu çok güzel kıızı pirler ona koltuğunun altından gösterirler (F575.1 "Harikulade güzellikte kadın"; T30 "Sevgililerin karşılaşması"). Emrah elini atıp badesini içtikten sonra sevdiğine elini uzatır; ancak anlar ki gördükleri hayalden başka bir şey değildir (T... "Bade içme"). Bu olaydan sonra Emrah yanmaya, yavaş yavaş başında sevdâ yelleri esmeye başlar (T10 "Âşık olma"). Aynı şekilde Selvi de Emrah'a badeli âşıktır (T... "Bade içme"; T24 "Aşka düşme"). Vakti gelir ki Emrah

babasıyla atışmalar yapmaya başlar (H... “Atışma”). Emrah, kendini ispat eden bir âşık olur (H563 “Hüner imtihanları”).

4. Âşıkların Birbirleriyle Karşılaşması Epizoduyla İlgili Motifler:

Emrah Selvi’ye âşık olur; ancak Selvi kimdir, nerede yaşar bilmez (T10 “Âşık olma”). Bir gün Emrah ile Selvi’nin babası sarayda sohbet ederler. Emrah, Miroğlu Ahmet Bey’e sorular sorar, sorularına yeri gelir cevap alır yeri gelir alamaz (H548 “Bilmece imtihanları”). O günden sonra Miroğlu Ahmet Bey Emrah’ı sarayın âşığı ilan eder (M0-99 “Hükümler ve kararlar”). Bu durumda babanın yerini oğlu alır, böylece Emrah iyi bir âşık olduğunu ispatlamış olur (H1563 “Hüner imtihanları”).

Emrah büyür ve on-on beş yaşlarına gelir. İçindeki sevdıyla yaşayan Emrah, hâlâ rüyasındaki kızın kim olduğunu, nerede yaşadığını bilmez (H328 “Aşk imtihanı: Tahammül gücü”). Bir gün sarayın bahçesinden dışarıdaki has bahçeyi seyrederken bir kadınlar zümresinin geldiğini ve en önde gelen kızın da rüyasında görüp âşık olduğu kız olduğunu görür (N400 “Şanslı tesadüfler”; T30 “Sevgililerin karşılaşması”). Cariyeler Selvi Han’ın altın tepsinin üzerinde saçlarını, bir yandan da eteklerinin yanlarını tutup Emrah’a doğru yaklaşırken Emrah da penceresinden Selvi’ye ilk türküsünü söyler (N800 “Yardımcılar”; H148 “İsteğin şiirle ifade edilmesi”).

Sesi duyan kızlar başlarını kaldırıp bakarlar ki sesin sahibi güzel bir delikanlıdır. Selvi de kızlarla beraber bakar ki, bu delikanlı rüyasında gördüğü, araştırıp da bulamadığı âşığıdır (N100 “Kader ve şansın tabiatı”). Böylece pir elinden badeli iki âşık birbirlerini görmüş olurlar (T... “Bade içme”). Birisi kızın babasının emrinde olan bir âşık, diğeri ise bey kızıdır. Emrah ve Selvi yavaş yavaş birbirlerini tanımaya başlarlar. Selvi’nin yanında fevkalade bir kız olan cariyelerin başı, Selvi’nin arkadaşı Nazlı da vardır (P310 “Arkadaşlık”). Bu âşıklar Nazlı’nın aracılığıyla görüşürler (T41 “Sevgililerin haberleşmesi”). Sarayda bu olaydan Nazlı’nın dışında kimsenin haberi olmaz (C420 “Sırları açıklama yasağı”).

5. Selvi’nin Kaçırılması Epizoduyla İlgili Motifler:

İran şahı Şeyhoğlu Şah Abbas, Van Kalesi’ni kuşatma altına alır (P10 “Krallar”). Ne kadar hamleler yapsa da savaş etse de bu kaleyi bir türlü ele

geçiremez. Şahın kendisi İran'a geri döner; ancak askerleri Van Kalesi'ni beklerler (P461 "Asker"; C755 "Bir işi muayyen bir zamanda yerine getirme"). Tam yedi sene bu kaleyi beklerler (Z71.5 "Formulistik sayı:7"). Amaçları yoksulluğun başlamasıyla kaleyi fethetmektir. İhtiyar bir kadın Van Paşası'na bir akıl verir ve bu plan dâhilinde İran askerleri Van Kalesi'ni terk edip İran'a geri dönmek zorunda kalırlar (J155.4 "Kadının nasihati"; H506 "Beceriklilik imtihanı"; P555 "Savaşta mağlup olma"). Bu askerler memleketine dönerken bahçede gezmekte olan Selvi Hanım'ı ve Nazlı Hanım'ı görüp, bu güzel Türk kızlarını Şah Abbas'a mükâfat olsun diye kaçırap yanlarında İran'a götürürler (Q10 "Mükâfatlandırılmış işler"; R39 "Çeşitli kaçırmalar").

Şah Abbas, Selvi'yi kendine nişanlar (T61 "Nişanlanma"). Selvi Emrah'a pir elinden badeli olduğu için şaha bir şart koşar (K100-299 "Aldatıcı anlaşmalar"). Şartı şahın kendisine bir bağ dikmesidir. Bu bağ yedi senede meyvesini vereceğinden Selvi de şahla evlenip zıfaf olmak için kendisine yedi sene mühlet ister (Z71.5 "Formulistik sayı:7"). Selvi'nin amacı bu yedi sene içinde Emrah'ın kendisini bulup kurtarmasıdır (J1110 "Akıllı adamlar"). Şah Abbas, Selvi'nin güzelliğinden geçemez ve bu isteği kabul eder (H328 "Aşk imtihanı: Tahammül gücü"). Bir bağ diktirip, içine de bir köşk yaptırır (Z100 "Sembolizm"). Selvi de bu köşkte hayatını devam ettirir.

6. Emrah'ın Gurbete Çıkışı ve Selvi'yi Arayışı Epizoduyla İlgili Motifler:

Emrah Selvi'nin başına gelenleri duyar ama babaları ölmüş olan Selvi'nin kardeşlerinin, Selvi'yi kendisine vermemek için, dalavere çevirdiklerini düşünür. (K2211 "Hain erkek kardeşler"; K850 "Hileli oyunlar"). Daha sonra gerçeği öğrenen Emrah, annesinden helallik alıp İran'a gitmek üzere babasıyla yola çıkar (V300 "Dini inanışlar"; P233 "Baba ve oğlu"; J34.3 "Gurbete çıkma").

Emrah ve babası çeşitli yolları aştıktan sonra Saat Çukuru'na varırlar. Buraya gelene kadar Emrah, yolda çok büyük badirelerden geçer ve imtihanlar verir (H... "İmtihan"). Saat Çukuru'ndan yola çıkan Emrah ve babası dolanıp fırlanıp İran İsfahan'a kadar gelirler. İsfahan'a gelene kadar da birçok hikâyelik olaylar yaşayıp türküler söylerler (N100 "Kader ve şansın tabiatı").

7. Âşıkların Kavuşması Epizoduyla İlgili Motifler:

Aradan yıllar geçer ve Selvi'nin şaha şart koştığı süre dolmaya başlar. Bağ da yavaş yavaş meyve vermeye başlar (N111.2 “Kaderin görünüşü”). Şah Abbas'ın düğününün tutulacağı sıralarda Emrah'la babası İsfahan'a varır (T132 “Evlilik için hazırlık”). Bu süre zarfında Emrah'ı saç sakal basar ve durumu perişandır.

Emrah babasıyla İsfahan'da bir bağın dibine gelir. Emrah uykuya dalar. Âşık Ahmet de bağa girip bağdaki kayısıdan, elmadan, bulduğu şeylerden yer (C920 “Yasağın kırılması”). Zamanında Selvi emrindeki kızlara bu bağdan tek meyve yiyen olursa döverek kendisine getirilmesini emretmiştir (C700 “Çeşitli yasaklar”). Bağın içlerine dalmış olan Âşık Ahmet'i meyve yerken gören kızlar onu yakalayıp, saçını başını yolup döverek, Selvi'nin ve Nazlı'nın huzuruna getirirler (Q200-399 “Cezalandırılmış işler”). Âşık Ahmet'i o hale geldikten sonra tanırırlar; ama iş işten geçer. Selvi hemen Emrah'ı sorar. Âşık Ahmet de oğlunu getirmek için izin ister (H1109 “Mucizevi sürat gerektiren işler”). Emrah'ın yanına gelir bakar ki oğlu derin uykudadır. Onu telaşlandırmamak için bir türküyü uyandırmaya çalışır (H148 “İsteğin şiirle ifade edilmesi”). İlk etapta babasının ne söylediğini anlamayan Emrah, Selvi'yi bulduğunu duyunca yerinden sıçrar ve oradaki suyla yüzünü yıkayıp kendine gelmeye çalışır (N400 “Şanslı tesadüfler”). Daha sonra babası oğluna başından geçenleri anlatır (H11.1 “Baştan geçeni hikâye etme”).

Emrah bağa gidip içeri girer, kızlar da bağın içinden bunları karşılar (T30 “Sevgililerin karşılaşması”). Emrah, saç sakal karışmış perişan bir halde olduğundan Selvi'nin kendisini beğenmeyeceğinden korkar (H1400 “Korku testi”). Kızlar kendisine doğru gelirken Emrah da perişan halini anlatan bir türkü söyler (H148 “İsteğin şiirle ifade edilmesi”). Emrah'ın korkusu boşa çıkar, çünkü Selvi ona ilk günkü gibi âşıktır. Emrah'ı karşılayıp saçını sakalını tıraş ederler, yıkarlar ve Selvi'yle bir yere koyarlar, Nazlı da iki âşığın başlarında bekler (N820 “Yardımcı insanlar”).

8. Emrah'ın Yakalanıp Zindana Atılması Epizoduyla İlgili Motifler:

Şeyhoğlu Şah Abbas bir gün on ikilerini, vezirlerini toplar (P110 “Kralın vezirleri”). Meclistekiler bağın meyve verdiğini şaha söyleyip, daha neyi beklediğini sorup kızarlar. Onu giyindirip, kuşandırıp Selvi'nin yanına götürmeye karar verirler (N800 “Yardımcılar”; M0-99 “Hükümler ve kararlar”). Daha iki yavuklu birbirinin hatırını sormadan Şah Abbas'ın askerleri Emrah'ı Selvi'nin yanında yakalarlar ve

götürüp zindana atarlar (P461 “Asker”; Q433 “Hapsederek cezalandırma”; R41.3 “Zindana hapsetme”).

Zindanda Emrah derdini anlatmaya çalışır (R10 “Esir olma”). Şahın adamlarına Selvi’nin hem amcasının kızı hem de âşığı olduğunu söyler. Şah Abbas kocaman bir hükümdar olduğundan Emrah’ın söylediklerinin detaylarına inip, araştırmaya başlatır (C755 “Bir işi muayyen bir zamanda yerine getirme”; H200-299 “Doğruluk imtihanları”). Eğer durum Emrah’ın anlattığı gibiyse Selvi’ye dokunmayacağını belirtir (M200-299 “Anlaşmalar ve söz vermeler”). Bu sırada İsfahan’dan Erciş’e Emrah’ın doğru söylediğini ispatlayan fermanı getirmeleri için atlı gönderirler (H... “Ferman”; H1109 “Mucizevi sürat gerektiren işler”).

Emrah zindanda yatmaya devam eder. Şahın askerleri de zindancılara Emrah’ın cenazesini çıkarmaları için emirler verirler (Q211 “Öldürerek cezalandırma”). Bir gün mahkûmların volta attığı sırada bir köşede ağlayan Emrah, zindanın penceresinden Türkiye’ye taraf uçan turnalar görür ve o turnalara bir türkü söyler (B463.3 “Yardımcı turnalar”; H148 “İsteğin şiirle ifade edilmesi”). Bu türküyü duyan zindancı Emrah’ın keyiften türkü söylediğini bahane ederek onu çok kötü döver, yerlerde süründürür, hakaretler eder ve el ile ayak tırnaklarını kerpetenle çekip söker (K2110 “İftira etmek”; S400-499 “Zalim işkenceler”). Bu acıyla ağlayan Emrah, Yaradan’ın elbet bu yaptıklarını zindancının yanına bırakmayacağını dile getirip, zindancıya bir türkü söyler (H148 “İsteğin şiirle ifade edilmesi”). Emrah zindanda yatmaya devam ederken Erciş’ten gelecek hayırlı haberi bekler (H1557 “İtaat imtihanları”).

9. Emrah’ın İdam Edilmesine Karar Verilmesi ve Kurtulması Epizoduyla İlgili Motifler:

Emrah’ın hapiste on beş günü dolar; ancak ne yazık ki İsfahan’dan Melik Yakup’a giden babası Âşık Ahmet, Şeyhoğlu Şah Abbas’ın istediği fermanı getiremez (H... “Ferman”). Şahın adamları bir adam ayarlayıp, onu Erciş’e göndermiş gibi yapıp, istenilen fermanın Melik Yakup tarafından verilmediğini, Emrah’ın yalan söylediğini şaha anlatırlar (K2110 “İftiralar”; K850 “Hileli oyunlar”; K1900-1999 “Hileler, sahtekârlıklar”). Şah Abbas da söylenenlere inanır.

Emrah’ı zindandan çıkarırlar ve iki celladın arasında Kanlı Dere’ye idama götürürler (Q211 “Ölümlerle cezalandırma”). Emrah idam edileceği yerde kendini

seyretmeye gelen bir sürü insan görür. İzleyenler arasında bir bacanın üstündeki iki çarşafli kadının Selvi ve Nazlı olduğunu anlar (K1837 “Kıyafet değiştirme”). Emrah cellatların arasında giderken sevdiğine ölmeden önce son kez bir türkü söylemek ister ve söyler. (H148 “İsteğin şiirle ifade edilmesi”).

Emrah darağcına yaklaşırken Allah bir fırsat verir ve Âşık Ahmet’in gittiği baş vezir Melik Yakup, Emrah’ın idam edileceği yere ordu ve askeriyle gelir (F530 “Olağanüstü durumlar”; M361 “Geleceği önceden takdir edilen kahraman”). Durumu anlatırlar ve Emrah’ı kurtarırlar (R122 “Çeşitli kurtarmalar”). Emrah’ı Şeyhoğlu Şah Abbas’ın huzuruna getirirler. Şahın huzurunda pek çok imtihanlar verir ve hepsinden geçer (H1563 “Hüner imtihanları”). Daha sonra Şeyhoğlu Şah Abbas bir ferman yazar ve Melik Yakup’un eline vererek hepsini Erciş’e gönderir (H... “Ferman”).

10. Selvi’nin İkinci Defa Kaçırılması ve Sonuç Epizoduyla İlgili Motifler:

Emrah ve diğerleri İsfahan’dan Erciş’e gelirler (L111.1 “Gurbete gidiş ve dönüş”). Emrah Selvi’yi kardeşlerine teslim eder ve düğün yapmaya karar verirler (H1553 “Sabrın mükâfatlandırılması”). Emrah, düğün öncesi kendilerine bir köşk yaptırır ve İran’dan çok büyük paralarla âşıklar tutar (T132 “Evlilik için hazırlık”). Emrah bunlarla uğraşırken Selvi’nin kardeşleri bacılarını durumu olmayan bir âşığa vermemek için Selvi’yi Tebriz’e kaçırlar (S216 “Zalim erkek kardeşler”; R39 “Çeşitli kaçırmalar”). Amaçları Selvi’yi amcaları Kuğuhan’ın oğluna nişanlamaktır.

Emrah’a Selvi’nin kaçırıldığının haberini verirler (N130 “Şans ve kaderin değişmesi”). Emrah Selvi’nin gittiğini öğrenince arkasından üzüntüsünü anlatan bir türkü söyler (H148 “İsteğin şiirle ifade edilmesi”). Emrah Selvi’nin arkasından ikinci defa gider; ancak bu sefer babası olmadan yalnız başına gider (J34.3 “Gurbete çıkma”). Öyle gariptir ki onlar nereye giderse Emrah da tam tersi tarafa gider. Sonuç olarak iki âşık kavuşup mutlu olamaz (S260 “Kurbanlar”; T80 “Trajik aşklar”).

Dadaloğlu Hikâyesi

1. Kahramanın Ailesi ve Eğitimi Epizoduyla İlgili Motifler:

Dadaloğlu korkusuz bir Avşar beyidir (P10 “Padişah”). Obası, atı, koyunu ve devesi olan bu aşiret reisi, yazın Sivas’ın Uzunyayla’da Binboğa yaylalarında yaylar; kışın ise Adana Çukurova’da kışlar (P150 “Zengin adamlar”). Annesi, babası, eşi ve

çocuklarıyla beraber yaşayan Dadaloğlu'nun hanımın adı Safiye'dir (P200-299 "Aile"). Dadaloğlu Kırat'ıyla meşhurdur (B401 "Yardımcı at").

Dadaloğlu yaşamış tarihî bir kahramandır. Hayatı keşmekeşlikle geçmiştir (N100 "Kader ve şansın tabiatı"). Haksızlığı kabul etmeyip karşı durduğundan isyan etmiştir; bu yüzden adı isyankâra çıkmıştır (P475 "Harami"). Dadaloğlu savaşçı özelliği ön planda olan bir kahramandır (F610 "Çok kuvvetli insan").

2. Ceritoğlu Mehmet Bey'in Çukurova'ya Konması Epizoduyla İlgili Motifler:

Osmaniye'nin beyi Kozanoğlu, Kadirli'nin beyi Dulkadiroğlu, Kozan'ın beyi Osman Bey ve Binboğa'da yaşayan Dadaloğlu olmak üzere bu dört beylik, Suriye'den taraf bir aşiretin gelip Çukurova'ya konacağını haberini alır (P10 "Krallar"). Ne yapacaklarını düşünen bu beylikler kendi aralarında gidip o aşireti gelmemesi konusunda ikaz etmeye, eğer kararında diretirse de savaş etmeye karar verirler (C610 "Yasaklanan Bölge"; H1557 "İtaat imtihanları").

Giderler ve Çukurova'ya gelmek için yolda olan aşireti Hatay'ın Hamuk ovasında karşılarlar (M361 "Geleceği önceden takdir edilen kahraman"). Beyler obaya vardıklarında bir delikanlının obanın önünde kirman eğirdiğini görürler. Obanın beyi, yün eğiren delikanlı Cerit aşiretinin beyi Ceritoğlu Mehmet Bey'dir (P10 "Padişah"). Beyler kendilerini Ceritoğlu Mehmet Bey'e tanıtır ve delikanlıya Çukurova'ya inmesini istemediklerini dile getirirler (C650-699 "Bir şeyle ilgili mecburiyet"). Ceritoğlu Mehmet Bey geri dönmeyi kabul etmezse ne yapacaklarını sorduğunda savaş edeceklerinin cevabını alır (Q200-399 "Cezalandırılmış işler"). Ceritoğlu Mehmet Bey savaşı kabul ettiğini, ilerleyip Çukurova'ya ineceğini dile getirir (N122.0.1 "Yolların seçimi").

3. Dadaloğlu'nun Ceritoğlu Mehmet Bey'le Savaşması Epizoduyla İlgili Motifler:

Olumsuz cevabı alan beyler obaya geri dönerler (Z293 "Kahramanın dönüşü"). Ceritoğlu Mehmet Bey'le savaş edecekler diye atlarını, silahlarını ve araç gereçlerini toplarlar; ancak bu beylerden Kozanoğlu, Dulkadiroğlu ve Osman Bey savaşmaktan cayar (N130 "Şans ve kaderin değişmesi"). Sadece Dadaloğlu caymaz (N122.0.1 "Yolların seçimi"). Dadaloğlu sekiz yüz atlısıyla, sekiz yüz savaşçısıyla

Binboğa'dan iner ve beylerin yanına gelir (Z71 "Formulistik sayılar"). Onların caydığını görünce yiğidin verdiği sözden dönmemesi gerektiğini dile getirip, kendisinin savaşacağını belirtir (M100 "Yeminler ve antlar"; H1563 "Hüner imtihanları").

Daha sonra Dadaloğlu Hatay'ın Hamuk ovasına varır ve Ceritoğlu Mehmet Bey'le savaşır. Öyle bir savaşır ki sekiz yüz atlısının sekiz yüzünü de kaybeder (P555 "Savaşta mağlup olma"). Savaşı kaybettikten sonra çok sevdiği Kırat'ına biner ve Binboğa'ya geri gider (Z293 "Kahramanın dönüşü"). Dadaloğlu hem gider hem de ağlar. Giderken de yitirdiği yiğitlerinin ailelerine ne diyeceğini bilmediğini anlatan bir türkü söyler (H148 "İsteğin şiirle ifade edilmesi"). Dadaloğlu sonradan kendisini tekrardan toparlar.

4. Dadaloğlu'nun Derviş Paşa ile Ters Düşmesi Epizoduyla İlgili Motifler:

Zaman gelir ki Dadaloğlu, o günkü Adana'nın valisi Derviş Paşa ile ters düşer anlaşılamaz. Anlaşılamamalarının sebebi; Derviş Paşa'nın Dadaloğlu'nun yazın Uzunyayla'ya gitmesini istememesidir (C610 "Yasaklanan bölge"; C751 "Belirli zamanlarda bazı şeyleri yapma yasağı"). Dadaloğlu'nun bu isteğe karşı çıkmasının sebebi ise; yazın Çukurova'da yüksek sıcaklıkta ilaç olmaması, sineklerin rahatsızlık vermesinden orada yaşayan insan ve hayvanların buna dayanamamasıdır. Dadaloğlu teklifi kabul etmediğinden Derviş Paşa tarafından asi kabul edilir (K2110 "İftiralar").

Zaman geçer Derviş Paşa'nın tayini çıkar ve gider (N400 "Şanslı tesadüfler"). Derviş Paşa gidince yerine Hasan Paşa gelir. Derviş Paşa, Hasan Paşa gelince o şehirde yaşayan insanları ona anlatır (N836 "Yardımcı paşa"). Dadaloğlu'nu da anlatır; ancak onu devlete karşı gelen, asi birisi olarak tanıtır. Oysa öyle bir durum yoktur (K2100-2199 "Sahte ithamlar"). Bilakis Dadaloğlu çok devletçi bir adamdır. Kendisiyle inatlaştı diye Derviş Paşa böyle bir iftirada bulunur.

Derviş Paşa gidince etraftakiler gelip Dadaloğlu'na Derviş Paşa'nın kendisinin rakibinin olduğunu ve artık gittiğini, yerine de Hasan Paşa'nın geldiğini söylerler (N130 "Şans ve kaderin değişmesi"; M361 "Geleceği önceden takdir edilen kahraman"). Hasan Paşa'nın gelişine Dadaloğlu'nun ne söyleyeceğini sorarlar. Dadaloğlu da cevabını endişesini dile getiren bir türküyle anlatır (H148 "İsteğin şiirle ifade edilmesi"). Hasan Paşa görevinin başına gelir; ancak Derviş Paşa'nın anlattıklarından dolayı Dadaloğlu ile ilgili şüphe de aklında kalır.

5. Hasan Paşa'nın Dadaloğlu'nun Obasını Dağıtması Epizoduyla İlgili

Motifler:

Hasan Paşa Dadaloğlu ile dostluk kurar (P310 “Arkadaşlık”). Aradan üç yıl geçer. Öyle bir dostluk kurar ki aradan geçen bu zamanda beraber yerler, içerler, birbirlerini davet ederler (P634 “Ziyafetler”). Hasan Paşa dostluğunu Dadaloğlu'na ispat eder (H1556 “Sadakat imtihanı”). Bir güz mevsimi Dadaloğlu ve obası Uzunyayla Binboğa'dan Ceyhan'ın karşısındaki Hamidiye Kalesi'nin rampasına çadırlarını kurarlar. Nedeni orada kışlayacak olmalarıdır (J34.3 “Gurbete çıkma”).

Bir akşamüzeri Hasan Paşa etrafıyla beraber Dadaloğlu'na misafir gelir (P320 “Misafirler ve ev sahipleri”). Etler kesilir, yenilir, içilir ve otururlar (P634 “Ziyafetler”). Herkes keyif sefasındayken Hasan Paşa bir ara Dadaloğlu'na kendilerinin neden geldiklerini hiç sormadığını, bir dertlerinin olduğunu söyler (K850 “Hileli oyunlar”). Dadaloğlu da ne dertlerinin olduğunu sorduğunda, Hasan Paşa devletin Sırplarla savaşta olduğundan bütün beylerden araç gereçlerini topladıklarını söyler. O günün silahları olan dolma kara barut, dolma tüfek vs. ne varsa topladıklarını belirtir (K1700-2099 “Yalan söyleyerek aldatma”). Dadaloğlu da ne araç gereçleri varsa devleti için vermeye hazır olduklarını söyler (H1556 “Sadakat imtihanı”). Sekiz yüz hanelik bir beylik olan Dadaloğlu, sekiz yüz atlısının ve sekiz yüz yiğidinin hepsini verir (Z71 “Formulistik sayılar”). Ertesi günü Dadaloğlu'nun neyi varsa götürürler.

Aradan iki yıl geçtikten sonra o günün sabahı erkenden obanın etrafı askerler tarafından sarılır (P461 “Asker”). Obadakiler neyin nesi bu diye uyandıklarında Hasan Paşa'nın askerleri Dadaloğlu'nu yakalarlar (R10 “Esir olma”). Olayın şaşkınlığını yaşayan Dadaloğlu, ne olduğunu anlamadığını söyler ve askerlere dost olduklarını hatırlatır. Askerler dostluğun buraya kadar olduğunu; çünkü kendisinin asi olduğunu bildiklerini, kendisini yakalamak için böyle bir tezgâh hazırladıklarını, elinden tüm araç gerecini bu yüzden aldıklarını ve kendisini de şimdi götürüp hapse atacıklarını söylerler (K1700-2099 “Yalan söyleyerek aldatmalar”).

Dadaloğlu'nu kolları bağlı şekilde yüksek bir yere çıkarırlar ve obanın halkını da etrafa toplarlar. Bölüp başka başka yerlere sürdükleri Dadaloğlu'nun ailesinin yerlerini duyururlar (S260 “Kurbanlar”). Kolları bağlı olan Dadaloğlu da onlara bakıp çaresizce hem ağlar hem de üzüntüsünü dile getiren bir türkü söyler (H148

“İsteğin şiirle ifade edilmesi”). Obayı dağıttıktan sonra Dadaloğlu’nu götürüp İskenderun’daki Payas Kalesi’ne hapsederler (Q433 “Hapsederek cezalandırma”; R41.3 “Zindana hapsetme”).

6. Dadaloğlu’nun Hapishaneden Kaçması Epizoduyla İlgili Motifler:

O zamanki hapishane koşulları kötüdür (R40 “Esirlerin kapatıldığı yerler”). Mahkûmlar ya hasırın ya taşın ya da tahtanın üzerinde yatarlar (H1557 “İtaat imtihanları”). Dadaloğlu hapishanede bir müddet yatar. Ağır mahkûmların kaldığı bu hapishanenin bir tarafı Akdeniz, bir tarafı da denizden alınan bir kanalın olduğu yerdir. Bu durumu gören Dadaloğlu altındaki hasırları kanat yapıp kanala atlamayı, kurtulursa kurtulacağını yoksa öleceğini, böyle yaşamaktansa ölmenin daha iyi olacağını düşünür (F570 “İnsanların olağanüstü davranışları”; H563 “Hüner imtihanları”).

Dadaloğlu düşündüğünü yapar ve hasırdan kanatla kanala atlar (J1110 “Akıllı adamlar”; K700 “Aldatma vasıtasıyla kaçma”). Cenab-ı Allah fırsat verir ve yüz-yüz elli kilo ağırlığındaki adam kurtulur (R110 “Esirlikten kurtulma”). Dadaloğlu kurtulunca sakal bırakır, ismini değiştirir, perişan bir halde dolaşır (K1812 “Kıyafet değiştirerek seyahate çıkma”). Adını da Yetim Ali, Öksüz Ali koyar (Z183 “Sembolik isimler”). Dadaloğlu obalarda gezip dolaşır; ama bir yere sığamaz. Adana Valiliği Dadaloğlu’nu yakalayıp Yarsıfat’a kendilerine teslim edene beş yüz altın vereceğini duyurur (H... “Ferman”; Q111.7 “Mücevher vererek mükâfatlandırma”).

Aylar, yıllar geçer ve Dadaloğlu divane gibi yaşar. Kamburlaşır, ihtiyarlar, obası elinden gitmiştir, evi, çoluğu çocuğu gitmiştir, bunların yanında bir de kocaman bir beylik gitmiştir. Dadaloğlu çok sıkıntılı günler geçirir (N100 “Kader ve şansın tabiatı”). Dadaloğlu beyken Maraş’ta Yazıcıoğlu adında bir boy beyi vardır (P10 “Padişah”). Bu boy beyine zamanında Dadaloğlu’nun yardımıyla derebeylik verilmiştir (N836 “Yardımcı kral”; N130 “Şans ve kaderin değişmesi”). Derviş Ali, Yetim Ali, Öksüz Ali adıyla Dadaloğlu bir zamanlar çok iyiliğinin dokunduğu bu Yazıcıoğlu’nun odasına sığınıp, misafir gider (P320 “Misafirler ve ev sahipleri”). Oradaki beylere hikâyeler anlatır, türküler söyler, onları eğlendirir günlerini bu şekilde geçirir.

7. Dadaloğlu’nun Gerçek Kimliğinin Ortaya Çıkması Epizoduyla İlgili Motifler:

Bir gün Dadaloğlu mecliste bir türkü söyler (H148 “İsteğin şiirle ifade edilmesi”). Türküyü söylediği zaman son dörtlükte mahlasını kullanır (Z140 “Sembolik isimler”). Türkünün kime ait olduğunu sorduklarında orada bulunanlar bir zamanlar buralarda yaşayan Dadaloğlu’na ait olduğunu söylerler. Bu olay üzerine orada bulunanlar Dadaloğlu’ndan şüphelenmeye başlarlar (H80 “İşaretle tanıma”; H12 “Şarkı söyleyerek tanıma”). Aradan birkaç ay geçer. Bir gün de Dadaloğlu’nun olduğu yerde Avşarların mevzusu olur. Meclistekiler Avşarların kötü olduğunu, dağılmasının iyi olduğunu falan konuşurlar (K2110 “İftiralar”). Bunlar konuşulunca söylenenler Dadaloğlu’nun onuruna dokunur. Kendini daha ne kadar gizleyeceğini düşünür ve böyle yaşamının kendisini her gün öldürdüğünden gerçekten ölmenin daha güzel ve onurlu olacağını düşünür (C422.3 “Kimliğin açıklanması yasaktır”).

Bir türkü daha söyler, o söylerken oradakiler iyice şüphelerini artırır (H148 “İsteğin şiirle ifade edilmesi”). Türkünün sonunda Dadaloğlu adını söyler ve Yazıcıoğlu’nun da kallesliğini dile getirir (C920 “Yasağın kırılması”).

8. Dadaloğlu’nun Yazıcıoğlu Tarafından Yakalanması Epizoduyla İlgili Motifler:

Yazıcıoğlu Dadaloğlu’nun kendini ele vermesiyle onu gökte ararken yerde bulduğunu dile getirir. Adamlarına emir verip Dadaloğlu’nu yakalatır (R10 “Esir olma”). İhtiyar adamın hem ellerini hem de ayaklarını bağlayıp odanın ortasında bekletirler (Q400-499 “Cezaların çeşitleri”; H1557 “İtaat imtihanları”). Bu arada Yazıcıoğlu da hanımının olduğu ev tarafına geçer. Hanımına üç-dört aydır besledikleri ihtiyarın Dadaloğlu olduğunu söyler (N400 “Şanslı tesadüfler”; N100 “Kader ve şansın tabiatı”). Bu güne kadar onu tanımamasından dolayı kendine kızar.

Hanımı ona, Dadaloğlu’nu ne yapacağını sorunca Yazıcıoğlu hanımından atını, pusatını, yamçısını ve kamçısını hazırlamasını ister. Onu Yarsıfat’a Hasan Paşa’ya teslim edeceğini söyler (M0-99 “Hükümler ve kararlar”; C755 “Bir işi muayyen bir zamanda yerine getirme”). Hanımı eşinin söylediklerinden sonra acı bir tebessüm eder ve kendisinin geldiği ilk günden beri Dadaloğlu’nu tanıdığını söyler. Yazıcıoğlu neden zamanında söylemediğini sorduğunda, hanımı zamanında derebeyi olması için Dadaloğlu’nun yaptığı desteği hatırladığından söylemediğini belirtir (L200-299 “Alçak gönüllülüğün mükâfat getirmesi”). Kendisinin yerinde olsa

adamın ellerini açıp özür dileyip salacağını ya da barındırabilirse adamı ömür boyu besleyeceğini dile getirir (J155.4 “Kadının nasihati”; N122.0.1 “Yolların seçimi”).

Kadın bunları söyleyince Yazıcıoğlu odadan çıkar ve Dadaloğlu’nun olduğu yere gelir. Giderken neşeli olan Yazıcıoğlu döndüğünde sinirlidir. Arif olan Dadaloğlu Yazıcıoğlu’ndaki bu değişimi fark eder (P485 “Bilgin kişi”). Dadaloğlu oradaki beylere kendini Adana’ya teslim edeceklerini bildiğini; ancak gitmeden evvel bir türkü söylemek istediğini dile getirir (M101 “Kaderin değiştirilmezliği”). Dadaloğlu’nun hem elleri hem de ayakları bağlıdır, beyler de Yazıcıoğlu’nun etrafında Dadaloğlu’nu dinlerler. Dadaloğlu Yazıcıoğlu’nu yediği, hanımını yücelttiği türküsünü söyler (H148 “İsteğin şiirle ifade edilmesi”). Yazıcıoğlu’nun hanımını yüceltmesinin nedeni, kadının kendisi ile ilgili sezdiği düşünceleridir. (J600-799 “Önceden düşünme”; N820 “Yardımcı insanlar”).

9. Dadaloğlu’nun Serbest Bırakılması ve Sonuç Epizoduyla İlgili

Motifler:

Dadaloğlu’nu sabaha kadar bekletirler ve sabah olunca da elleriyle ayaklarının bağını çözerler; ancak Adana’ya götürmezler, salıverirler (R100 “Esirlikten kurtulma”).

Dadaloğlu, Pınarbaşı’nın Potoklu köyünde oturan yediği içtiği ayrı gitmeyen bir dostunun evine misafir olur (P310 “Arkadaşlık”; P320 “Misafirler ve ev sahipleri”). Dadaloğlu’nun devlet tarafından arandığını herkes bilmektedir (H... “Ferman”). Dadaloğlu geceyi misafir olduğu arkadaşının evinde geçirir. Akşamdan sağ giren Dadaloğlu’nun sabahtan cenazesini çıkarırlar (E...“Ölüm”).

4. 5. Hikâyelerdeki Şiirlerin İncelenmesi

Bilindiği gibi halk hikâyeleri nazım-nesir karışımı anlatmalardır. Bu sebepten nesir kadar şiir de önemlidir. Ancak halk hikâyelerinin değişmeyen veya az değişen kısmı şiirlerdir. Bu husus ise usta meddahlara, hikâyecilere, âşıklara mahsustur. Eğer hikâye anlatıcısı bunlardan birisi değilse (meddah, âşık, hikâyeci) o zaman şiir de özelliğini kaybeder (Alptekin, 1999: 68).

Kahraman-âşık ya da diğer hikâye kahramanları tarafından söylenen şiirler, hikâyenin heyecan ve duygu bakımından yoğun olduğu kısımlarda önemli fonksiyonlar ifa ederler. Anlatmaya dayalı bir tür olmaları itibarıyla halk hikâyelerinde asıl unsurun nesir kısımlar olması tabiidir. Bu sebeple şiirler ancak belirli epizot veya motiflere bağlı olarak anlam kazanmaktadır (Duymaz, 2001: 79).

Köroğlu Silistre Kolu Hikâyesi Şiirleri

Köroğlu Silistre Kolu hikâyesinde toplam yedi şiir yer almaktadır. Âşık şiiri tarzında söylenmiş olan bu şiirler şekil ve içerik olarak şu özellikleri gösterir:

İlk şiir, üç haneden meydana gelir. Şiirin konusu, Keloğlan dümen çevirerek Köroğlu'nun tavlasında seyis olup bir gün Dorat'ı kaçıtır. Dorat, gidince Kırat tavlayı birbirine katar. Tavlada atları zar zor bağlayan Ayvaz'ın eli yüzü kan içinde kalır. Dorat'ın çalındığını haber vermeye giden Ayvaz'ın halini gören Köroğlu, onun bu halini bir türküyle sorar.

İlk hanede Köroğlu, Ayvaz'ın her seferinde otağından geldiğini ve geldiğinde de tatlı sohbetler ettiğini; ancak bu sefer halinde bir farklılık olduğunu dile getirir. Başına taktığı şapkasının kan ter içinde olduğunu gören Köroğlu bu perişan halinin nedenini anlamak için havanın kış mı boran mı olduğunu Ayvaz'a sorar.

İkinci hanede Ayvaz'ın köylerinin han gibi geniş olduğunu ve canını ona feda edeceğini dile getirir. Ayvaz'ın ellerini kanlar içinde gören Köroğlu, bunun nedenini öğrenmek için ona “Birinin başını mı kestir?” diye sorar.

Üçüncü hanede Köroğlu bir şey olduğunu sezer ve kendi kendine, bunun aslını sor ki gizli olan ne varsa ortaya çıksın der. Ayvaz'a uyuduğu uykudan uyanmasını söyler, bu halinin gördüğü rüyayla mı ilgisi olduğunu sorar ve ne biliyorsa anlatmasını ister.

Şiirde “Köroğlu” mahlası kullanılmıştır. Şiir, şekil yönünden koşmaya benzemektedir. “...mıdır (müdür) Ayvaz” redifli şiir, 8’li hece ölçüsüyle söylenmiştir. Durakları ise 4+4 veya 3+3+2’dir; ancak ikinci hanenin ikinci mısrası 3+5 duraklıdır. Kafiye şeması, aaab / cccb / dddb şeklindedir.

İkinci şiir, iki haneden meydana gelir. Şiirin konusu, Köroğlu Kırat’ıyla Keloğlan’ın peşine düşer. Keloğlan değirmende bir oyun edip Kırat’ı alıp Dorat’ı bırakır. Keloğlan Kırat’la kaçarken Köroğlu da arkasından bırakmasını söyler ancak Keloğlan gider. Kırat’ı alıp oradan uzaklaşan Keloğlan’ın arkasından ağlayan Köroğlu da bir türküyle duygularını dile getirir.

İlk hanede canı gibi gördüğü, gözünden sakındığı Kırat’ının kanatlarını olduğunu söyler ve çok uzak yolların onun layığı olduğunu dile getirir.

İkinci hanede Köroğlu, Kırat’ı küçük yaştan beri beslediğini, şahlandığında hiçbir engel tanımadan yamaca ulaştığını söyler ve her öğünde beş teneke arpayı ipek torba içinde yemesinin onun layığı olduğunu dile getirir.¹⁷

Şiirde mahlas kullanılmamıştır. Şiir, şekil yönünden koşmaya benzemektedir. “...erzânındır” ayaklı şiir, 4+4= 8’li hece ölçüsüyle söylenmiştir; ancak ikinci hanenin birinci mısrası 3+3+2 duraklıdır. Kafiye şeması, abab / cccb şeklindedir.

Üçüncü şiir, beş haneden meydana gelir. Şiirin konusu, Kırat’ı Keloğlan’a kaptıran Köroğlu, Dorat’ı alıp Çamlıbel’e döner. Karşıdan Köroğlu’nun Dorat’ı almak yerine Kırat’ı kaptırdığını gören amcası Köse Sultan, Ayvaz’dan Köroğlu’nun bu durumuyla dalga geçmesini ister. Ayvaz da bir türküyle dalgasını geçer.

İlk hanede değirmende atı nasıl olup da Keloğlan’a verdiğini sorar. Kırat’ı kaptırdı diye yana yana dolaşacağını söyler ve bu alışverişin kendisine hayırlı olması dileğinde bulunur.

İkinci hanede hayatın devam ettiğini, Köroğlu’nun üzüntüden içinin yandığını, Kırat’a şimdi Keloğlan’ın bindiğini söyleyip yine dalga geçerek alışverişinin hayırlı olmasını diler.

¹⁷ Âşık, bu hanede geçen “oyun” kelimesinin öğle, ikindi, akşam gibi öğünlere verilen isim olduğunu belirtmiştir.

Üçüncü hanede değirmenin taşının loru olduğunu, kendisi gibi acemileri böyle kandırdıklarını söyleyip, Kırat'ı verip Dorat'ı aldığından dolayı alışverişinin hayırlı olmasını diliyor.¹⁸

Dördüncü hanede Ayvaz, büyük tüccar olup alışveriş öğrenmişsin diyerek Köroğlu ile dalga geçer ve tüccardan çok çerçiye benzediğini söyleyerek alışverişinin hayırlı olmasını diler.

Son hanede Ayvaz hasta olduğunu dile getirir ve eşine dostuna selam söyler. Kırat'ın üstüne bir de kaç bin para daha verdiğini sorar ve yaptığı alışverişin hayırlı olmasını diler.

Şiirde “Ayvaz Han” mahlası kullanılmıştır. Şiir, şekil yönünden koşmaya benzemektedir. “*Pazarın mübarek olsun*” kavuştaklı şiir, 8'li hece ölçüsüyle söylenmiştir. Durakları ise 4+4 veya 3+5'tir; ancak son hanenin birinci ve üçüncü mısrası 5+3 duraklıdır. Kafiye şeması, aaab / cccb / dddb / eeeb / fffb şeklindedir.

Dördüncü şiir, üç haneden meydana gelir. Şiirin konusu, derviş olup Silistre Paşası Hasan Paşa'nın hanında Kırat'a görevlendirilmiş olan Köroğlu, bir gün atı kaçırmanın planlarını yapar. Atı binilecek kıvama getirince, kaleden dışarı kaçıracağı sırada Keloğlu onun Köroğlu olduğunu anladığını Hasan Paşa'ya söyler ve Hasan Paşa kalenin kapılarını kilitler. Atın üstünde olan Köroğlu, Hasan Paşa ve yanındaki adamlara bir türküyü duygularını anlatır.

İlk hanede tekrardan Kırat ile ilgili sevgisini dile getiren Köroğlu, meydan yeri düz olsaydı sağındaki solundaki askerlerin yüz katı olmasının Kırat için hiç de sorun olmayacağını dile getirir.

İkinci hanede Köroğlu, Kırat'ın kanat açıp uçarak Tuna'yı geçmesine canbazların değer olarak on bin tümen ile başlamaları gerektiğini dile getirir.

Üçüncü hanede kendisinin Çamlıbel'deki Ayvaz ve diğerlerinin dalgası haline geldiğini söyler ve dizginlerin kendi elinde olduğunu; ancak bunun üç gün evvelden olmasını arzu ettiğini dile getirir.

¹⁸ Loru ile ilgili âşık şunları söylemiştir; “Değirmendeki yuvarlak taşı değirmenci üstünden çıkartır ve kocaman büyüklükte bir ağaca takar ve yan düşürtür. O ağaca lor derler. Un veya kepek sarmış olan o taşı, ondan sonra da eline aldığı taraklı, ağızlı bir çekiç ile kaldırır ve tekrardan yerine koyar.”

Şiirde “Köroğlu” mahlası kullanılmıştır. Şiir, şekil yönünden koşmaya benzemektedir. “...olaydı” redifli şiir, 8’li hece ölçüsüyle söylenmiştir. Durakları ise 4+4 veya 3+5’tir; ancak ikinci hanenin ikinci mısrası ve üçüncü hanenin üçüncü mısrası 5+3, birinci hanenin dördüncü mısrası 2+6 duraklıdır. Kafiye şeması, abxb / cccb / dddb şeklindedir.

Beşinci şiir, iki haneden meydana gelir. Şiirin konusu, Kırat’la Tuna nehrine atlayan Köroğlu, sudan sağ çıkar. Bunu gören Silistre Paşası ona atı satmasını ister ve fiyatını sorar. Köroğlu atın değerini ona iki dörtlükle anlatmaya çalışır.

İlk hanede Kırat’ın değerini soran Hasan Paşa’ya Kırat’ı hazinedeki seksen bin pula da, seksen bin pulluğa da, seksen bin sabana da, seksen bin erkek camışa da, seksen bin tosuna da vermeyeceğini söyler.

Son hanede seksen binin en indirdiği değer olduğunu söyleyip, seksen bin ülkeden gelen öküze de, seksen bin kıza da, seksen bin geline de, seksen bin boşanmış dula da vermeyeceğini dile getirir ve benim atım bu kadar pahalıdır deyip satmaz.

Şiirde “Köroğlu” mahlası kullanılmıştır. Hikâyenin diğer şiirlerinden farklı olarak bu şiirde mahlas son hanenin ikinci mısrasında kullanılmıştır. Şiir, şekil yönünden koşmaya benzemektedir. “...vermem” redifli şiir, 6+5= 11’li hece ölçüsüyle söylenmiştir; ancak birinci hanenin ikinci mısrası duraksızdır. Kafiye şeması, abxb / cccb şeklindedir.

Altıncı şiir, iki haneden meydana gelir. Şiirin konusu, Kırat’ı alıp kaçan Köroğlu yolda giderken Hasan Paşa’nın nişanlısı Menzile Hanım’a denk gelir ve onu atına aldığı gibi kaçıtır. Tavşan tepesine vardıklarında ateş yakıp kahve pişiren Köroğlu, Menzile Hanım’ın ağladığını görür ve ona bir türkü söyler.

İlk hanede Köroğlu, gözleri kömür karası olan güzel Menzile Hanım’ın korkup ağlamamasını çünkü onu buralara getiren adamın mert biri olduğunu ve ona asla dokunmayacağını dile getirir.

Son hanede bu yerlerde nam salmanın, ciğerleri yok etmenin, mızrağın ucuyla kaburga sökmenin her yiğidin yapabileceği bir şey olmadığını ancak kendisinin bunu başardığını dile getirir.

Şiirde “Köroğlu” mahlası kullanılmıştır. Şiir, şekil yönünden koşmaya benzemektedir. “...*değildir*” redifli şiir, 11’li hece ölçüsüyle söylenmiştir. Durakları ise 6+5 veya 4+4+3’tür. Kafiye şeması, abxb / cccb şeklindedir.

Yedinci şiir, üç haneden meydana gelir. Şiirin konusu, Köroğlu Tavşan tepesinde Silistre Paşası Hasan Paşa’nın askerleri ile aylardır savaş halindedir. Gökyüzünde uçup giden üç tane turna görünce Çamlıbel’deki beylerin durumunu bir türkület turnalara sorar.

İlk hanede gökte uçan telli turnaya, beylerinin ve her türlü savaşa korkmadan giren Demircioğlu’nun yerinde olup olmadığını sorar.

İkinci hanede sazıyla her türlü hava çalıp güzel sesiyle sohbet eden ve meclislerde çalıp söylemeden önce kendini naza çeken Han Ayvaz’ın da yerinde olup olmadığını sorar.

Son hanede ülkelere korku saldığını dile getiren Köroğlu, bu dünyanın yalan olduğunu söyler ve her gece sohbet edip gönlünü hoş tutan eşi Telli Nigar’ın da yerinde olup olmadığını sorar.

Şiirde “Köroğlu” mahlası kullanılmıştır. Şiir, şekil yönünden koşmaya benzemektedir. “...*yerinde mi*” ayaklı şiir, 4+4= 8’li hece ölçüsüyle söylenmiştir; ancak ikinci hanenin ikinci mısrası ve son hanenin ilk mısrası 3+ 5 duraklıdır. Birinci hanenin ikinci mısrasının hece sayısı 9’dur ve duraksızdır. Kafiye şeması, abxb / cccb / dddb şeklindedir.

Sefil Baykuş Hikâyesi Şiirleri

Sefil Baykuş hikâyesinde bir tane şiir yer almaktadır.¹⁹ Âşık şiiri tarzında söylenmiş olan bu şiir şekil ve içerik olarak şu özellikleri gösterir:

Şiirin konusu, âşık olduğu amcasının kızı Suna’yla evlenecek olan Recep Hıfzı, düğünü tutulacağı zaman Kağızman’dan Kars’a devlete ait gizli bir evrakı götürmekle görevlendirilir. Hıfzı Kars’a gider ve döndüğünde nişanlısının ölüm haberini alır. Bunun üzerine sevdiğinin mezarının başına giden Hıfzı, orada dokuz dörütlüklü bir şiir söyler.

¹⁹ Âşık, bu şiirin birkaç kıtasının daha olduğunu dile getirdi.

İlk hanede sevdiğinin mezarının başında gördüğü, harabedeki baykuşa neden burada yattığını yoksa gidecek bir yerinin mi olmadığını sorar ve çok öten bir kuş olmasına rağmen bugün ötmemesinin nedeninin kendisine küs olmasından mı kaynaklandığını sorar.

İkinci hanede mezarındaki sevdiğinden hasretlik gidermek için tabutunun kapağını açmasını ister ve sevdiğinin hastalıktan kuruyan ağzına da bir su vermek ister.

Üçüncü hanede bu ölümlü kocaman dünyada artık yattığı yerin daracık olduğunu, üstünde tahtaların dizili olduğunu, beğenip yatmadığı yorgan, yastık ve döşegin artık olmadığını söyler ve dünya malının hiçbirisini yanında götüremediğini dile getirir.

Dördüncü hanede o karanlıkta yakacağı bir lambası ya da çirasının olup olmadığını, eğer kaldırsa ayağa kalkıp kalkamayacağını, dışarıya çıkması için kapısının olup olmadığını sorar ve çıkacağı her yerin kapatıldığından çıkacak bir yerinin olmadığını dile getirir.

Beşinci hanede sevdiğinin dağlardaki yavru ceylan gibi sağlarında sollarında sekerek gezip onları eğlendirdiğini söyler ve taze fidan gibi genç olan sevdiğini ölümün bu hayattan kopardığını dile getirir.

Altıncı hanede birdenbire sevdiğinin ölümünü kabullenemeyen âşık, öldüğünü başını yastığa değil de taşa koymasından anlar ve genç yaşta sevdiğinin kefen giyinmesini kabul edemeyen âşık, sevdiğine kırmızılar yeşiller giymek yerine neden beyazlar giydiğini sorar.

Yedinci hanede düğününde tatlı yerine acı kahve içilmesinin insanlara keder verdiğini dile getirir ve gelinlik yerine kefen giyen sevdiğine açılan kefeninin önünü kapatacak ellerin nerede olduğunu sorar.

Sekizinci hanede kendisinden ayrı olan sevdiğini mezarda tek başına kaldığı için kurtların kuşların yiyeceğini söyler ve o kadar kalabalığın içinde olmayan sevdiğinin nereye gittiğini, başına ne geldiğini, ona kötü birinin mi zarar verdiğini sorar.²⁰

²⁰ Bu hanede, “Gatardan ayrıldın şahin mi vurdu/ Turnam teleklerin tellerin hanı” ibaresi geçer. Âşık, burada bahsedilen şahinin halk arasında bilinen şahin olmadığını, aynı adı taşıyan başka

Dokuzuncu hanede kendisi gibi erken uyanan sevdiğinin kafasını yumuşak yastığa değil de artık taşa yaslayacağını söyler ve aşkının hasretiyle yanan sevdiğinin artık yanında olmayacağını aşkını da kendisiyle birlikte toprağa gömdüğünü dile getirir.

Şiirde “Hıfzı” mahlası kullanılmıştır. Şiir, şekil yönünden koşmaya benzemektedir. “...lerin hanı” redifli şiir, 11’li hece ölçüsüyle söylenmiştir. Durakları ise, 6+5 veya 4+4+3’tür. Kafiye şeması, abxb / cccb / dddb / eebb / fffb / gggb / hhhh / ıııı / iiib şeklindedir. Türkünün sonuna türküyü bağlantılı 4+4=8’li bir de cinaslı mani eklenmiştir. Maninin üçüncü mısrası 2+6 duraklıdır. Kafiye şeması, aaba şeklindedir.

Ülker Sultan Hikâyesi Şiirleri

Ülker Sultan hikâyesinde toplam altı şiir yer almaktadır. Âşık şiiri tarzında söylenmiş olan bu şiirler şekil ve içerik olarak şu özellikleri gösterir:

İlk şiir, dört haneden meydana gelir. Şiirin konusu, ahlaksız olduğu düşünülen Ülker Sultan’ın asılmasından vazgeçilip Hindistan’ın en derin ormanlarına bırakılacağı sırada, yolda giderken köyünü son kez görmesi ve akıbetinin ne olacağını kara kara düşünüp duygularını anlatmasıdır.

İlk hanede Ülker Sultan vatanından zorla ayrıldığını, ayrılırken de yanına hiçbir şey alamadığını söyler ve son kez memleketine baktığını dile getirir.

İkinci hanede suçunun ne olduğunu bilmediğini, suçsuz yere bu muameleyi gördüğü için çok ah ettiğini söyler. Babasının bu yaptığının yanına kalmamasını isterken son kez memleketine baktığını dile getirir.

Üçüncü hanede bilmediği bir diyara gittiğini ve giderken de kötü bahtıyla beraber gözü yaşlı, kalbi kırık gittiğini söyler ve memleketine son kez baktığını dile getirir.

Dördüncü hanede bahtının kara olduğunu, derdine nasıl derman bulacağını bilemediğini, bu derdinin bir çaresinin olmadığını söyler ve memleketine son kez baktığını dile getirir.

bir kuş türü olduğunu söyledi. Âşığın söylediğine göre, bu kuş kaypak bir kuştur ve turnanın kalbine müpteladır. Turnanın kanadının altına sığırır, turna uykuya daldığı zaman gagasıyla turnanın kalbini, ciğerlerini yer ve turna da düşüp ölür. Âşık, bu kuş türünün kalles insanları da temsil ettiğini; çünkü onların da dost gibi gözüküp arkadan iş çevirdiklerini dile getirdi.

Şiirde “Ülker Sultan” mahlası kullanılmıştır. Şiir, şekil yönünden koşmaya benzemektedir. “*Sıla sana seyrettiğim bugündür*” kavuştaklı şiir, 11’li hece ölçüsüyle söylenmiştir. Durakları ise 4+4+3 veya 6+5’tir. Kafiye şeması, abab / cccb / dddb ve eebb şeklindedir.

İkinci şiir, altı haneden meydana gelir. Şiirin konusu, Ali Cengiz’in verdiği sihirli gülle hamile kalan Ülker Sultan’ın sabah namazı vaktinde, ormanda bir başına çocuğunu dünyaya getirdiğinde, çocuğunu kundağa saramaması ve çaresizliği anlatılmıştır.

İlk hanede Ülker Sultan, bebeğine beşik bulamadığını bu yüzden bebeğini taşın üstünde uyuttuğunu, onları kurtların kuşların yemesinden korktuğunu dile getirir ve bebeğini uyutmak için ninni söyler.

İkinci hanede, bu yaşadıklarının kaderi olduğundan kimseye bir şey diyemediğini, bağrına bastığı bebeğinin göbeğini dahi kesecek bir şey bulamadığını dile getirir ve bebeğine ninni söyler.

Üçüncü hanede âlemi yaratan Allah’a, buradan kurtulabilecek mi diye sorar ve kurtulmak için yardım isterken bir yandan da bebeğine ninni söyler.

Dördüncü hanede yanında kuşların ötmesini istediğini, yüreğinin yanmasını ve böylece Hz. Hızır’ın imdadına yetişmesini ister ve bir yandan da küçük yavrusuna ninni söyler.

Son hanede şah kızı olduğunu, bu derde razı olmadığını, içinde hiç bitmeyen bir sızısı olduğunu dile getirir ve yavrusuna ninni söylemeye devam eder.

Şiirde, “Ülker” mahlası kullanılmıştır. Şiir, nazım biçimi olarak ninnidir. “*Nenni küçük yavrum nenni*” kavuştaklı şiirin birinci hanenin dördüncü mısrasında ve dördüncü hanede kavuştak “*Nenni körpe yavrum nenni*” şeklinde geçmektedir. 8’li hece ölçüsüyle söylenen bu şiirin durakları 4+4 veya 5+3’tür. Kafiye şeması, abab / cccb / dddb / eebb / fffb ve gggb şeklindedir.

Üçüncü şiir, üç haneden meydana gelir. Bu şiir, hikâyeyi anlatan Nuri Çırağı’ya aittir. Şehzade tarafından saraya getirilen Ülker Sultan’ın yanında olan çocukla ilgili herkes kendine göre bir tahminde bulunur. Ülker Sultan, çocuk hakkında kimseye bir şey anlatmaz ancak sürekli çocuğun kendine ait olduğunu

söyler. Nuri Çırağı da hikâyeden etkilenererek Allah'tan başka kimsenin kendisine yakın olmadığını anlatan, Allah'ı öven bir şiir söyler.

İlk hanede Allah'ın var eden yani yaratan olduğunu, kendisinin ise var olan yani Allah'ın kulu olduğunu söyler; bu yüzden Allah'tan başka kimsenin kendisine yakın olamayacağını dile getirir.

İkinci hanede Allah'ın; kâinatın başı olduğundan, batmayan bir güneş olduğundan, bu dünyayı güzelleştiren güzellikleri yaratan bir usta olduğundan övgüyle söz eder ve ondan başka kimsenin ona yakın olamayacağını dile getirir.

Son hanede yine övgülerine devam eder ve Allah olmadan bu dünyanın olamayacağını, onun tek olduğunu ve eşinin benzerinin olmadığını, kendisini aydınlatan bir ışık olduğunu ve yine Allah'tan başka kimsenin kendisine yakın olamayacağını dile getirir.

Şiirde “Çırağı” mahlası kullanılmıştır. Şiir, şekil yönünden semaiye benzemektedir. “*Senden yakın kim var bana*” kavuştaklı şiir, 8'li hece ölçüsüyle söylenmiştir. Durakları ise 4+4 veya 5+3'tür; ancak ikinci hanenin birinci mısrası 6+2 duraklıdır. Kafiye şeması, abxb / cccb / dddb şeklindedir.

Dördüncü şiir, dört haneden meydana gelir. Şiirin konusu Şehzade, Ülker Sultan'a olan aşkıdan hasta olur. Şehzade'nin iyileşmesi için doktorlar onunla evlenmesi gerektiğini dile getirirler. Hükümdar ne kadar bu evliliğe razı olmasa da kabul eder ve Şehzade ile Ülker Sultan evlenir. Şehzade gerdek odasına gelmeden önce Ülker Sultan, kendisinin suçsuz olduğunu bilen Allah'a kızıoğlankız teslim olmak için yalvarır.

İlk hanede dünyayı yaratan Allah'a derdinin dermanı var mı diye sorar. Dünyanın merkezinin Kâbe olduğunu dile getirip ve yine derdinin dermanının olup olmadığını sorar.

İkinci hanede Hz. Yusuf'un kuyuya atıldığında kurtulduğunu, Hz. Eyyub'un vücudundaki yaralardan kurtulduğunu, Hz. İbrahim'in ateşe atıldığı zaman ateşin gül bahçesi olup kurtulduğunu dile getirir ve bunları yapan Allah'tan kendi derdine de derman vermesini diler.

Üçüncü hanede kâinatın efendisi Hz. Muhammed aşkına, on iki imam Ehl-i Beyt aşkına, Kerbela'da yatan Hz. Hüseyin aşkına Allah'tan bu derdine derman diler.

Son hanede Şehzade'nin aşkıyla yeniden can bulup hayata tutunduğunu dile getiren Ülker Sultan, Şehzade ve diğer insanlar karşısında mahcup olmamak için Yaradan'dan bu derdine derman diler.

Şiirde “Ülker” mahlası kullanılmıştır. Şiir, şekil yönünden koşmaya benzemektedir. “*Bu derdime derman yok mu Yaradan*” kavuştaklı şiir 6+5= 11’li hece ölçüsüyle söylenmiştir; ancak üçüncü hanenin ikinci mısrası 5+6 duraklıdır. Kafiye şeması, abab / cccb / dddb / eebb şeklindedir.

Beşinci şiir, beş haneden meydana gelir. Şiirin konusu, ülkeleri düşmanlar tarafından basılan Ülker Sultan’ın ailesi bir gün, Ejder şehrine gelirler ve orada yaşamaya başlarlar. O sırada Ülker Sultan’ın bir kızı olur ve tüm kadınlardan bebek takımı yapılması istenir ve en beğenilene de ödül verileceği belirtilir. Ülker Sultan’ın annesi de kızına küçükken yaptığı bebek takımından yapar. Bu takımı gören Ülker Sultan, ailesinin burada olduğunu öğrenir ve kadının evine gider. Annesini karşısında gören Ülker Sultan hem ağlar hem de duygularını anlatan bir türkü söyler.

İlk hanede annesinin perişan halini gören Ülker Sultan annesine keşke beni doğurmasaydın da bu halini görmeseydim der ve bu diyara gelmemeyi dileyip annesinin bu gariban halinin kendisini çok üzdüğünü dile getirir.

İkinci hanede kendi saraylarında annesinin, has bahçelerindeki güller gibi olduğunu dile getiren Ülker Sultan annesinin bu haline inanamaz ve bu hale nasıl geldiğini sorar.

Üçüncü hanede Ülker Sultan hayatın inişli çıkışlı, bir anda iyi bir anda kötü olduğunu dile getirir ve annesi Benli Perişan’ın da bu hayata yenik düştüğünü söyler ve annesine neden bu halde olduğunu sorar.

Dördüncü hanede annesine başka memleketleri de dolanıp dolanmadığını, kötü günler geçirip geçirmediğini, kapılara gidip birilerinden dilenip dilenmediğini ve sahip oldukları devlet malının başına ne geldiğini sorar.

Son hanede Ülker Sultan sürekli gözünden yaşlar akıttığını ve kederinin, telaşlarının hiç bitmediğini dile getirir. Babasıyla kardeşlerinin nerede olduğunu soran Ülker Sultan, annesinin neden bu hale geldiğini anlamaya çalışır.

Şiirde “Ülker” mahlası kullanılmıştır. Şiir, şekil yönünden koşmaya benzemektedir. “*Nedir böyle halin anam*” kavuştaklı şiir 8’li hece ölçüsüyle

söylenmiştir; ancak kavuştaklar birinci hanede “*Kırdın benim belim anam*” ve dördüncü hanede “*Noldu devlet malın anam*” olaraktan farklılık içermektedir. Durakları ise 4+4’tür; ancak üçüncü hanenin üçüncü mısrası ve beşinci hanenin ilk mısrası 3+5 duraklıyken, ikinci hanenin birinci mısrası 5+3 duraklıdır. Kafiye şeması, abab / cccb / dddb / eeeb / fffb şeklindedir.

Altıncı şiir, üç haneden meydana gelir. Şiirin konusu, Ülker Sultan ailesini saraya yanına aldırır. Ailecek birlikte yemek yerken kızının kızıoğlankız olduğunu öğrenen annesi kızına bu çocuğun nasıl olduğunu sorar ve söylemezse hakkını helal etmeyeceğini dile getirir. Bunun üzerine Ülker Sultan, bohçasındaki taze duran gülü getirir ve sırrını herkese anlatır. Anlatınca gül solar ve çocuk da bir kuş gibi kapıdan uçup gider. Bunun üzerine ağlayıp inleyen Ülker Sultan çocuğun arkasından bir türküyle duygularını dile getirir.

İlk hanede gülünün solduğunu ve böylece yavrusunun da kuş gibi uçup gittiğini bu yüzden genç yaşta konuşamaz duruma geldiğini söyler ve giden yavrusunun bir daha geri gelmeyeceğini dile getirir.

İkinci hanede sürekli hayattan darbe yediğini dile getiren Ülker Sultan, ezelden beri çaresiz olduğunu düşünür ve bu yüzden feleğe bunun nedenini sorar, yine yavrusunun gittiğini bir daha gelmeyeceğini dile getirir.

Son hanede gülü solup yavrusu gittiğinden dolayı artık konuşmak istemediğini, çektiği bu acıların artık canına yettiğini ve kuş gibi uçup giden yavrusunun bir daha geri gelmeyeceğini dile getirir.

Şiirde “Ülker” mahlası kullanılmıştır. Şiir, şekil yönünden koşmaya benzemektedir. “*Uçtu yavrum daha gelmez*” kavuştaklı şiir 8’li hece ölçüsüyle söylenmiştir; ancak ilk hanede kavuştak “*Gitti yavrum daha gelmez*” şeklinde geçmektedir. Durakları ise 4+4 veya 3+5’tir; ancak ikinci hanenin üçüncü mısrası 2+6 duraklıdır. Kafiye şeması, abxb / cccb / dddb şeklindedir.

Âşık Nihânî Hikâyesi Şiirleri

Âşık Nihânî hikâyesinde toplam dört şiir yer almaktadır. Âşık şiiri tarzında söylenmiş olan bu şiirler şekil ve içerik olarak şu özellikleri gösterir:

İlk şiir, dört haneden meydana gelir. Bu şiir, hikâyeye bağlı olmayan, hikâyeye başlamadan önce âşığın kendi repertuvarından söylediği bir şiirdir. Şiirin konusu aşktır.

İlk hanede âşık, canını sevgiliye bağışladığını dile getirir ancak sevgilinin bunu kabul etmemesinden ve derdini sevgiliye açıkça söylediye de onun aşkını bir türlü anlamamasından dolayı ızdıraptan kurtulamadığını dile getirir.

İkinci hanede bu dertten dolayı hasta olmadığı halde yine de yatıp inlediğini, hep vicdanının sesini dinlediğini ve her gününün dertli ve çileli olmasından dolayı ızdıraptan kurtulamadığını dile getirir.

Üçüncü hanede bu sevdaya düşenin çok üzüntü içinde olduğunu, gözlerinden sürekli yaşlar akıttığını söyler ve hep efkârlı olup ağlamaktan gözyaşları kuruyan âşık, bu aşkın yüküyle hayatına devam edemediğini dile getirir.

Dördüncü hanede yarasının sürekli deşilip kan akıttığını, lokmana gitmesine rağmen aşka çare bulamadığını, ne kadar aşktan kurtulmaya çalışsa da, onu yenmeye çalışsa da bunun mümkün olmadığını dile getirir.

Şiirde “Çırağı” mahlası kullanılmıştır. Şiir, şekil yönünden koşmaya benzemektedir. İlk iki hanesi “...medi (madı) ki ıstıraptan kurtulam” ve son iki hanesi “...amadım (emedim)” redifli şiir, 11’li hece ölçüsüyle söylenmiştir. Durakları ise 6+5 veya 4+4+3’tür. Kafiye şeması, abab / cccb / ddde / fffe şeklindedir.

İkinci şiir, dört haneden meydana gelir. Şiirin konusu, Rus askerleri tarafından yakalanan Âşık Nihânî, yolda giderken komşu çocuklarının Rus askerleri tarafından eziyet gördüğüne şahit olur ve bu duruma çok üzülür. Kendi çocuklarının başına da böyle bir şeyin gelebileceğini düşünerekten askerlerin kendilerini anlamaları ve acıyıp bırakmaları için onlara duygularını bir türküyle dile getirir.

İlk hanede bu perişan halini kime bildireceğinden yakınır ve askerlerden onu Allah adına bağışlamalarını ister. Bağlı olan kollarını ipin kestiğini söyler ve günahsız küçük çocukları için onu bağışlamalarını ister.

İkinci hanede hiç suçu yokken ne hakla kazaya sürüldüğüne sitem eder. Çok gözyaşı akıttığını dile getirip, Hristiyan olan askerler belki merhamet ederler diye haç, kilise, Meryem Ana ve Hz. İsa adına onu bağışlamalarını ister.

Üçüncü hanede bu sıkıntının da elbet bir gün son bulacağını, annesinin gönlüne acı bıraktıklarını dile getirip bilmedikleri Mekke, hac ve Mescit-i Aksa adına onu bağışlamalarını diler.

Son hanede düşmandan yardım dilemek durumunda kaldığını, kötü zamana denk geldiğini, yüz seksen esirin içinden bir tek kendisinin kurtulduğunu dile getirir ve sahipsiz kalan memleketine onu bağışlamalarını diler.

Şiirde “Nihânî” mahlası kullanılmıştır. Şiir, şekil yönünden koşmaya benzemektedir. “...a bağışlan beni” redifli şiir, 11’li hece ölçüsüyle söylenmiştir. Durakları ise 6+5 veya 4+4+3’tür; ancak dördüncü hanenin ikinci mısrası 4+7 duraklıdır. Kafiye şeması, abab / cccb / dddb / eebb şeklindedir.

Üçüncü şiir, üç haneden meydana gelir. Şiirin konusu, elleri ayakları bağlı şekilde kilisenin avlusuna bırakılan Nihânî, soğuktan ölmek için sağa sola yuvarlanırken uykuya dalar ve bir rüya görür. Rüyasında Afganistan’da sevdiği kadın olan Mihriban’ı görür ve Mihriban bir türkü söyler.

İlk hanede Mihriban, bugün esen rüzgârdan bir haber aldığını, bu haberin sevdiğinin öldüğü haberi olduğunu, bu haberle telaşını bir iken bine çıktığını dile getirir ve feleğe sevdiğine ne yaptığını sorar.

İkinci hanede bu haberle gül bahçesini acıyla doldurup, taze güllerini soldurduklarını söyler. Gencecik sevdiğini nasıl kıyıp da öldürdüklerini sorar ve dertlerini bir iken bin ettiklerini dile getirir.

Son hanede çaresizliğinin arttığını bu yüzden dilinden ahın düşmediğini dile getirir. Gönlü perişan olan sevdiğinin ne halde olduğunu sorar ve Allah’tan onun da canını almasını diler çünkü bu sevdadan ancak ölünce kurtulabileceğini düşünür.

Şiirde “Mihriban” mahlası kullanılmıştır. Şiir, şekil yönünden koşmaya benzemektedir. “...ımı (imi)” redifli şiir, 11’li hece ölçüsüyle söylenmiştir. Durakları ise 6+5 veya 4+4+3’tür. Kafiye şeması, abab / cccb / dddb şeklindedir.

Dördüncü şiir, üç haneden meydana gelir. Şiirin konusu, rüyasında sevdiği Mihriban’ın türkü söylediğini duyan Nihânî, bir süre sonra uyanır ve gördüklerinin rüya olmasına üzülür, ağlar ve Mihriban’ın söylediklerine karşılık duygularını dile getiren bir türkü söyler.

İlk hanede sevdiğine yalan habere inanmamasını, Yaradan’dan yaşamak için bir ümit beklediğini; ancak ölse de kaderine razı olduğunu söyler ve nereye gitse de sevdasının hep yüreğinde olduğunu dile getirir.

İkinci hanede Mihriban’a gül bahçesinin acıyla dolmadığını, taze güllerinin solmadığını, çünkü kendisinin daha ölmediğini müjdelir ve böyle üzüntülü durarak bir olan derdini bin etmemesini dile getirir.

Son hanede, eğer bu dertten kurtulursa ve arayıp sevdiğini bulursa, eğer bulduktan sonra da sevdiğinin köyünde ölürse sevdiğinden ara sıra mezar taşına gelmesini istemektedir.

Şiirde “Nihânî” mahlası kullanılmıştır. Şiir, şekil yönünden koşmaya benzemektedir. “...imi (ımı)” redifli şiir, 6+5= 11’li hece ölçüsüyle söylenmiştir; ancak ilk hanenin dördüncü mısrası 4+4+3 duraklıdır. Kafiye şeması, abab / cccb / dddb şeklindedir.

Kerem ile Aslı Hikâyesi Şiirleri

Kerem ile Aslı hikâyesinde toplam beş şiir yer almaktadır. Âşık şiiri tarzında söylenmiş olan bu şiirler şekil ve içerik olarak şu özellikleri gösterir:

İlk şiir, dört haneden meydana gelir. Bu şiir, hikâyeye bağlı olmayan, hikâyeye başlamadan önce âşığın kendi repertuarından söylediği “Unutamadım” adlı şiiridir. Şiirin konusu aşktır.

İlk hanede âşık, sevdiğini on bir yaşında gördüğünü belirtir ve aradan otuz beş yıl geçmesine rağmen bu sevdanın başından bir türlü gitmediğini ve kendisine ne olduysa bir türlü unutamadığını dile getirir.

İkinci hanede, sevgilisine Mecnun’dan daha çok sevdiğini, Kerem’den daha çok üzüntülü olduğunu belirtir ve bir türlü aklından çıkmadığından çok ağladığını yine de unutamadığını dile getirir.

Üçüncü hanede, kendisi gibi böyle sevda çeken birinin olup olmadığını ve kendisi gibi kaç kişinin aşktan böyle yandığını sorar ve zamanında sevdiğinin ıslak saçlarını sildiğini hatırlayıp, o anların artık hayal olduğunu yine de unutamadığını dile getirir.

Son hanede, sevdiğinin kendisini ah çekip inlettğini, umutlarının öbür bahara kaldığını belirtir ve sevdiğinin ondan ayrılp çok uzaklara gittiğini, artık kendisine bir yabancı olduğunu yine de unutamadığını dile getirir.

Şiirde “Nuri Çırağı” mahlası kullanılmıştır. Şiir, şekil yönünden koşmaya benzemektedir. “...oldu unutamadım” redifli şiir, 11’li hece ölçüsüyle söylenmiştir. Durakları ise 6+5 veya 4+4+3’tür. Kafiye şeması, abab / cccb / dddb / eeeb şeklindedir.

İkinci şiir, beş haneden meydana gelir. Şiirin konusu, Müslüman olduğu için babasının Kerem’e vermediği Aslı, ailesiyle beraber İsfahan’ı terk eder. Bunun üzerine, haberi alan Kerem de arkadaşı Sofu’yla yola çıkıp Aslı’nın peşine düşer. Şehir şehir gezerken bir gün Erzurum’a ulaşan Kerem, dağların bile kendinden mutlu olduğunu düşünüp üzüntüsünü dile getiren bir türkü söyler.

İlk hanede, Aslı’nın yaylaları aşp gittiğini belirtirken kendisinin buralarda kalışına sitem eder ve kendisine karşı iki fikri olan Aslı’nın bu tutarsızlığından dert sahibi oluşuna etraftakilerin ne dediğini sorar.

İkinci hanede, bayramın gelmesiyle eline kına yakmak ve eş dostuna selam göndermek istediğini dile getirir ve eğer bir gün ölürse Aslı’nın cenazesine gelmeyeceğinden emin olduğunu böylece garip şekilde ölüşüne etraftakilerin ne dediğini sorar.

Üçüncü hanede, dağların ardının karanlık olduğunu belirtir ve lalenin sümbülün bir derdi olduğundan boyunlarının eğik olduğunu dile getirir. Herkesin vatani, yurdu varken kendisinin böyle vatansız, yurtsuz kalarak dolaşmasına etraftakilerin ne dediğini sorar.

Dördüncü hanede, yazısının karalı olduğunu bu yüzden onu gören kişilerin bu haline acıyıp şaşırdıklarını belirtir ve ellerini dizine vurarak ağlayışına etraftakilerin ne dediğini sorar.

Son hanede, kâinata Âşık Kerem olduğunu bildirdiğini, bu halinin dostlarını ağlatıp düşmanlarını güldürdüğünü ve Han Aslı’sını kaybettiğini dile getirir; bu yüzden ağlaması gerekirken arsız gibi gülüşüne etraftakilerin ne dediğini sorar.

Şiirde “Kerem” mahlası kullanılmıştır. Şiir, şekil yönünden koşmaya benzemektedir. “...uma (üme, ıma) ne dersiz” redifli şiir, 4+4+3= 11’li hece

ölçüsüyle söylenmiştir; ancak dördüncü hanenin üçüncü mısrası 6+5 duraklıdır. Kafiye şeması, abxb / cccb / dddb / eebb / fffb şeklindedir.

Üçüncü şiir, üç haneden meydana gelir. Şiirin konusu, Kerem bir gün Aslı'nın Erzincan'da olduğunu haberini alır ve Erzincan Beyi'nden yardım ister. Bey'in kızı Ceylan Hanım bir davet verir ve Aslı'yı da çağırır. Sihrin bozulması için Ceylan Hanım bahçıvanı Kerem'e Aslı için su getirttirir ancak Aslı'nın sihirli gözleri Kerem'i tanır ve Aslı, meclisi terk eder. Bunun üzerine Kerem de arkasından hem ağlar hem de üzüntüsünü dile getiren bir türkü söyler.

İlk hanede, Kerem Aslı'dan merhamet edip yüzünü kendisine döndürmesini çünkü uzun zamandır yüzünü görmediğini belirtir ve kimi görse Aslı'ya benzettiğinden gözlerinin şaşkın olduğundan şüphe ettiğini dile getirir.

İkinci hanede, aşk badesini içmediğini bu yüzden dolu kaldığını ve sırlarını yabancılarla paylaşmadığını belirtir. Kendisine doğduğu yeri terk etmiş hizmetçi olmuş deseler de, inat için Aslı'nın peşini bırakmayacağını dile getirir.

Son hanede, Aslı'nın nazını çekmediğini ancak yine de onun yürüdüğü yollara yüzünü sürmek istediğini belirtir ve han oğlu olmasına rağmen artık onu görenlerin kendisini parasız, düşkün biri sandığını dile getirir.

Şiirde “Kerem” mahlası kullanılmıştır. Şiir, şekil yönünden koşmaya benzemektedir. “...dır (dür)” redifli şiir, 4+4+3= 11’li hece ölçüsüyle söylenmiştir; ancak son hanenin ikinci mısrası 6+5 duraklıdır. Kafiye şeması, abab / cccb / dddb şeklindedir.

Dördüncü şiir, üç haneden meydana gelir. Hikâyeyi bitiren âşık, bu türküyü çok sevdiği için söylemek istediğini dile getirdi.

İlk hanede, arkadaşlarıyla beraber önde gelen güzel Aslı'ya Kerem, hanginize kul olayım diye sorar ve kaşlarının eşkıya gibi can aldığını kirpiklerinin de orman gibi olup kendilerini sakladığını dile getirir.

İkinci hanede, sevenlerin küçümsenmemesi gerektiğini belirtirken kimsenin aşk yüzünden acı çekmesini istemediğini dile getirir; bu yüzden gökte uçan kuşa dahi ayrılık vermemesi için Allah’a yalvarır.

Son hanede, kızlara yarasını ortaya çıkardıklarını bu yüzden kendisini ağlattıklarını belirtir ve yine kaşlarının eşkıya gibi can aldığını kirpiklerinin de orman gibi olup kendilerini sakladığını dile getirir.²¹

Şiirde “Kerem” mahlası kullanılmıştır. Şiir, şekil yönünden koşmaya benzemektedir. “...*dilber*” redifli şiir, 8’li hece ölçüsüyle söylenmiştir. Durakları ise 4+4 veya 3+5’tir; ancak ikinci hanenin üçüncü mısrası duraksızdır. Kafiye şeması, abxb / cccb / dddb şeklindedir.

Beşinci şiir, atışma şeklindedir ve dört hanedir. Âşık, bunu daha evvel hatırlamadığından hikâyenin bitişinde söylediğini belirtti. Bu atışma Azeri havasındadır. Atışmayı ilk Kerem başlatır.

İlk hanede, kendisi gibi bir zavallıyı vefasız sandığından dolayı Aslı’ya sitemli bir söz söylemek istediğini belirtir ve kendisinin aşkını sorgulayan Aslı’nın kendisine karşı içinde birazcık sevgi olsa zaten kendisinden evvel yanıp tutuşması gerektiğini dile getirir.

İkinci hanede, Aslı Kerem’e, eğer akli başında birisi olsaydı tahtını bırakıp gelmemiş olacağını, kendisi gibi Müslüman olmayan birinin peşine takılmayıp, genç güzel birini çoktan almış olacağını dile getirir.

Üçüncü hanede, Kerem kendi yaşadığı yerde atlının yayan yürüyeni geçtiğini ve benzinin sararıp solduğunu söyler. Aslı’nın baştan ayağa günahkâr olduğunu belirtirken eğer akıllı biri olmuş olsa şimdiye kadar Müslüman olması gerektiğini dile getirir.

Son hanede, Aslı Kerem’in kendisini feryat ettirip, ızdıraba düşürdüğünü belirtirken dar gününde Hazreti Ali’den yardım diler. Eğer Allah kaderlerini beraber yazmış olsa buralara kadar gelmeden İsfahan’da kendini çoktan almış olması gerektiğini Kerem’e dile getirir.

Karşılaşma şeklindeki bu şiirde “Han Aslı” mahlası kullanılmıştır. Şiir, şekil yönünden koşmaya benzemektedir. “...*ırdın (urdu)*” redifli şiir, 11’li hece ölçüsüyle söylenmiştir. Durakları ise 6+5 veya 4+4+3’tür. Kafiye şeması, Kerem’in söylediği yerler abxb / cccb iken Aslı’nın söylediği yerler abxb / cccb şeklindedir.

²¹ Şiirin ilk ve üçüncü hanesinin son iki mısralarının aynı olmasını âşığa sorduğumda, bu şiirin bu şekilde söylendiğini belirtti ve âşıkların orijinal metinlere müdahale etmeden sanatlarını icra ettiklerini dile getirdi.

Böyle Bağlar Hikâyesi Şiirleri

Böyle bağlar hikâyesinde toplam beş şiir yer almaktadır. Âşık şiiri tarzında söylenmiş olan bu şiirler şekil ve içerik olarak şu özellikleri gösterir:

İlk şiir, altı haneden meydana gelir. Şiirin konusu, Hüseyin'in babası Ahmet Ağa'nın yedi yıldır evli olan oğlu ve gelininden bir torun beklediğini dile getirmesi, gelinin de bunun mümkün olmadığını çünkü sorunun Hüseyin'den kaynaklı olduğunu anlatmaya çalışmasıdır.

Şiir, karşılaşma şeklindedir. Karşılaşma Ahmet Ağa ve gelini Senem arasında geçer. Karşılaşmayı ilk Ahmet Ağa başlatır. Ahmet Ağa evin çocuksuz olmayacağını dile getirir ve üstü kapalı bir biçimde gelininden torun ister.

İkinci hanede kaynatasının dediğini anlayan Senem, üstü kapalı bir biçimde suçun kendisinde olmadığını Hüseyin'in erkekliğini gösteremediğini anlatmaya çalışır.

Üçüncü hanede yüce dağda karın, verimli toprakta meyvenin olduğunu söyleyen Ahmet Ağa, gelininin dediğini tam olarak anlamadan bu iki gençten yedi yıldır torun beklediğini istediği torunu verip veremeyeceklerini sorar.

Dördüncü hanede Senem yine üstü kapalı şekilde yüce dağda meyvenin, sıcak yerde karın olmayacağını söyleyip kendilerinden torun beklememesini kaynatasına belirtir.

Beşinci hanede Ahmet Ağa anlamamış gibi tekrardan gelini ve oğlundan ısrarla çocuk beklediğini dile getirir.

Son hanede Senem, artık açık bir şekilde Ahmet Ağa'ya, Hüseyin'in kendisine torun verdirecek bir erkekliğinin olmadığını dile getirir.

Karşılaşma şeklindeki bu şiirde mahlas kullanılmamıştır. Ahmet Ağa'nın söylediği hanelerin ilki kesik bir mani ile başlar. Bu mani 3+4= 7'li hece ölçüsündedir ve kafiye şeması aaba şeklindedir. "*Yedi yıldır bağ besledim*" kavuşaklı Ahmet Ağa'nın söylediği diğer haneler, 4+4 = 8'li hece ölçüsündedir ve kafiye şeması da aaxa / bbxb şeklindedir. Senem'in söylediği hanelerin ilki de bir kesik mani ile başlar. Bu mani de 3+4= 7'li hece ölçüsündedir; ancak üçüncü mısra 4+3 duraklıdır. Kafiye şeması aaba şeklindedir. "...bozuk bağ ne yapsın" redifli

Senem'in söylediği diğer haneler 4+4= 8'li hece ölçüsündedir ve kafiye şeması da aaxa / bbbx şeklindedir.

İkinci şiir, dört haneden meydana gelir. Şiirin konusu, babasıyla Senem'in atışmalarını bir ağacın altında dinleyen Hüseyin, bu duruma çok üzülür ve bu dertten kurtulmak için gurbete gitmeye karar verir. Hüseyin'in gurbete gideceğini öğrenen Senem, gitmemesi için ona yalvarır.

İlk hanede Senem, gurbete gitmenin zor olduğunu, aslında gurbete gitmenin Hüseyin'in aklında var olduğunu bunu da bahane ettiğini, gidip de kendisini dillere düşürmemesini dile getirir ve Hüseyin'i vazgeçirmeye çalışır.

İkinci hanede neden Hüseyin'in buradan gittiğini bilmeyen düşmanların olur olmadık laflar çıkarıp alay edeceklerini dile getirir ve gariplerin bu dünyada neden yüzlerinin gülmediğini sorar. Gurbete gidenlerin geriye gelmediğini söyleyip Hüseyin'e kendisini bırakmaması için yalvarır.

Üçüncü hanede Senem, Hüseyin'in yokluğuyla içinin yanacağını dile getirip kendisini Hüseyin'in bu ateşe atmamasını ister. Gidişinin sadece kendisine değil ailesine de dert olacağını ve gurbete gidenlerin maddi manevi sıkıntı çektiklerini dile getirir ve gitmemesi için Hüseyin'i ikna etmeye devam eder.

Son hanede Senem, yârinin gidişinin ateşte yanmaktan daha zor olduğunu, gözünden yaşlar akıttığını ve gece gündüz başına bir şey mi geldi diye telaşa olacağını dile getirir ve Hüseyin'e gitmemesi için yalvarır.

Şiirde “Senem” mahlası kullanılmıştır. Şiir, şekil yönünden koşmaya benzemektedir. “*Gitme yârim koyma dillerde beni*” kavuştaklı şiir, 6+5= 11'li hece ölçüsüyle söylenmiştir. Birinci hanenin birinci mısrası duraksızdır. Kafiye şeması, abxb / cccb / dddb / eebb şeklindedir.

Üçüncü şiir, üç haneden meydana gelir. Şiirin konusu, Cezayir'de çalışan Hüseyin, arkadaşının kendisiyle ilgili uydurduğu yalanı öğrenir ve artık zamanının dolduğuna ve memleketine dönmesi gerektiğine karar verir. Türkiye'ye vardığında Susam yaylalarında bir düğün alayıyla karşılaşır. Alayı karşıdan gören Hüseyin kendi düğün alayını hatırlar ve hüzünlenir. Orada duygularını dile getiren bir türkü söyler.

İlk hanede esen rüzgârdan, bu garip halini âlemleri yoktan var eden, pazar günü temelini attığı dünyayı altı günde kuran Yaradan'a ulaştırmasını istiyor.

İkinci hanede Yaradan'ın her yerde olduğunu, ne zaman adı anılsa kulunun yanında olduğunu dile getirir ve bu sefer de rüzgârdan bu garip halini deryalar üstündeki çaresizlerin imdadına yetişen, Hz. Hızır'a ulaştırmasını istiyor.

Üçüncü hanede, derdinin çok büyük olduğunu, çok gözyaşı akıttığını dile getirir ve yine rüzgârdan bu garip halini, nadastaki kara toprağın içinde olan küçücük kara karıncayı dahi karanlıkta gören Yaradan'a ulaştırmasını istiyor.

Şiirde “Hüseyin” mahlası kullanılmıştır. Şiir, şekil yönünden koşmaya benzemektedir. “...e (a) götür” redifli şiir, 6+5= 11’li hece ölçüsüyle söylenmiştir; yalnız birinci hanenin üçüncü mısrası 4+4+3 duraklıdır. Kafiye şeması, abxb / cccb / dddb şeklindedir.

Dördüncü şiir, beş haneden meydana gelir. Şiirin konusu, Hz. Hızır tarafından derdine derman bulan Hüseyin düğün alayına yaklaşır ve atından inip evlenenlerin kim olduğunu öğrenmeye çalışır. Evlenen kadının kendi karısı Senem olduğunu anlayan Hüseyin, damadın babası Abdullah Ağa’ya derdini anlatmaya çalışır.

İlk hanede Diyarbakır’ın düzünün dumanlı olduğunu söyleyen Hüseyin, ayrı kaldığı sevdiğinin ela gözlerine hasret kaldığını dile getirir ve bildiği halde Abdullah Ağa’ya gelini nereden aldığını sorar.

İkinci hanede gidip gurbet ellerde kaldığını, yeri geldiğinde ağlayıp yeri geldiğinde güldüğünü, biz zamanlar sevdiğinin yanında olduğunu dile getirir ve şüpheye düşürmek için Abdullah Ağa’ya tekrardan gelini nereden aldığını sorar.

Üçüncü hanede yakası güllü keten gömlek giymiş olan sevdiği Senem’in, Diyarbakırlı İzzet Bey’in kızı olduğunu söyleyerek Abdullah Ağayı iyice şüpheye düşürür ve yine gelini nereden aldığını sorar.²²

Dördüncü hanede keten gömlek giyinen Senem’in elbisesinin dizine kadar olduğunu söyler ve onun ela gözlerine hasret kaldığını tekrarlar. Atın üstündeki kızın kendi sevdiği olduğunu ispatlamak için de üç tane gerdanında iki tane de yüzünde ben olduğunu dile getirir ve gelini nerden aldığını Abdullah Ağa’ya tekrardan sorar.

²² Şiirin bu hanesinde “şeftali tartarlar ikili birli” ifadesi geçer. Âşık, bu ifadeyi bir şey karşılık iki şey verme olarak açıkladı, yani bir kilo şeftaliye karşılık iki kilo peynir vermek gibi. Eskiden alışverişlerin bu şekilde de yapıldığını ifade etmiştir.

Son hanede bazılarının kaderine razı olmadığını, kendisinin kaderinin de kara yazıldığını söyler. En sonunda kendisinin Ahmet Ağa'nın tek oğlu Hüseyin olduğunu dile getirir ve sevdiğini götürmemesi için Abdullah Ağa'ya yalvarır.

Şiirde “Hüseyin” mahlası kullanılmıştır. Şiir, şekil yönünden koşmaya benzemektedir. “*Baba nerden aldız allı gelini*” kavuştaklı şiir, 11’li hece ölçüsüyle söylenmiştir. Kavuştak son hanede bozulmuştur “*Baba götürmeyin benim yârimi*” olarak değişmiştir. Durakları ise, 6+5 veya 4+4+3’tür. Kafiye şeması, abab / cccb / dddb / eeeb / fffb şeklindedir.

Beşinci şiir, beş haneden meydana gelir. Şiirin konusu, Hüseyin’i tanıyan Abdullah Ağa Senem’i kendisinin geri götüreceğini söyler ve kendisinin biran önce eve gitmesi gerektiğini; çünkü annesiyle babasının üzüntüden harap olduklarını dile getirir. Eve giderken Hüseyin çeşmenin başında ablasını görür ve ona kendisinin ölmediğini anlatmaya çalışır.

Karşılaşmayı ilk hanede Hüseyin başlatır. Gözlerini yere dikmiş dalgın bir şekilde ağlayan ablasının yeşilleri çıkarıp karaları giydiğini belirtir ve yüreğinde yaralarının olup olmadığını sorar. Artık ağlamaması gerektiğini çünkü kardeşinin geldiğini dile getirir.

Söylenenlerden bir şey anlamayan ablası Süheyla, ikinci hanede yabancıya suyunu içip gitmesini söyler. Sevdiğinin gelin olup gittiğini kendisinin de yoluna baktığını dile getiren ablası, gelmeyeceğini bile yine de kardeşinin gelmesini umut eder.

Üçüncü hanede Hüseyin, sanki tanımadığı birinden bahseder gibi kadına kardeşinin neden gurbete gittiğini, umduğunu bulup bulamadığını, Süheyla’ya kim olduğunu ve kardeşinin adının ne olduğunu sorar. Ağlamaması gerektiğini çünkü kardeşinin geldiğini yine tekrarlar.

Dördüncü hanede Süheyla sorulan sorulara cevap olarak, kardeşinin onları üzüntüde bıraktığını, bu dünyada kavuşmalarının artık mümkün olmadığını çünkü artık yaşamadığını ve sevdiğinin de başkasına gelin olduğunu söyler ve yine kardeşinin gelmesini umut eder.

Beşinci hanede Hüseyin Süheyla'ya artık boşuna gözünden yaş akıtmamasını, başını kaldırmamasını söyler çünkü beklediği kardeşinin tam karşısında olduğunu dile getirir.

Karşılaşma şeklindeki bu şiirde mahlas kullanılmamıştır. Şiir, şekil yönünden koşmaya benzemektedir. “*Ağlama bacıcan geldi kardaşın*” kavuştaklı, Hüseyin’in söylediği hanelerin ölçüsü 6+5= 11’li hece ölçüsüdür. Birinci ve beşinci hanelerin üçüncü mısraları 4+4+3 duraklıyken, üçüncü hanenin üçüncü mısrası duraksızdır. Kafiye şeması, abab / cccb / dddb şeklindedir. “*Acaba gelir mi kardaşım benim*” kavuştaklı, Süheyla’nın söylediği hanelerin ölçüsü 6+5= 11’li hece ölçüsüdür. İkinci hanenin üçüncü mısrası ise 4+4+3 duraklıdır. Kafiye şeması, abab / cccb şeklindedir.

Ercişli Emrah ile Selvi Han Hikâyesi Şiirleri

Ercişli Emrah ile Selvi Han hikâyesinde toplam dokuz şiir yer almaktadır. Âşık şiiri tarzında söylenmiş olan bu şiirler şekil ve içerik olarak şu özellikleri gösterir:

İlk şiir, üç haneden meydana gelir. Bu şiir, hikâyeye bağlı olmayan, hikâyeye başlamadan önce âşığın Ercişli Emrah’tan söylediği bir şiirdir.

İlk hanede bu dünyaya geldiğinden beri çok malının mülkünün olmadığını, üzüntü ve kederi onun taşımasını istediklerini; ancak kendisinin bu yükü kaldıramayacağını dile getirir.

İkinci hanede eğer âşık sen beni sevgilime kavuştur eğer doktorsan derdime çare bul der ve kendisinin bu derdi taşıyamayacağını çünkü yükü taşıyacak deve kervanının yani gücünün olmadığını dile getirir.

Üçüncü hanede kazançlarının haram olduğunu, içtiği şerbetin haram olduğunu, yârinden başkasını sevdi diye adını çıkardıklarını ancak kendisinin sevdiğinden başkasını sevmediğini dile getirir.

Şiirde “Emrah” mahlası kullanılmıştır. Şiir, şekil yönünden koşmaya benzemektedir. “*...ım mı var*” redifli şiir, 11’li hece ölçüsüyle söylenmiştir. Durakları ise 6+5 veya 4+4+3’tür. Kafiye şeması, abab / cccb / dddb şeklindedir.

İkinci şiir, üç haneden meydana gelir. Şiirin konusu, Miroğlu Ahmet Bey’in sarayında âşıklık yapan Ercişli Emrah, sarayın camından bahçeye bakarken bir kız

topluluğu görür. İçlerinde olan Miroğlu Ahmet Bey'in kızı Emrah'ın rüyasında görüp bâdeli âşık olduğu Selvi Han'dır. Sevdliğini bulan Emrah orada Selvi Han'la ilgili duygularını dile getirir.

İlk hanede salınarak gelen kömür gözlü, tatlı dilli, güzeller güzeli Selvi'ye onun aşkından perişan olduğunu söyler ve bir başka sevdiğinin olup olmadığını sorar.

İkinci hanede Selvi'nin teninin çok güzel koktuğunu, melek gibi yüzünün güzel olduğunu, bakışlarının mahsun olduğunu ve çok güzel giyindiğini dile getirir ve yine bir sevdiğinin olup olmadığını sorar.

Son hanede Emrah, Selvi'nin durumunun iyi olmasını kapısında koyunla kuzunun yayılmasıyla belirtir. Güzelliğini gökyüzündeki yıldız, yeryüzündeki çiçeğe benzeterek kendisinin bir çocuk, onunsa bir beyin kızı olduğunu söyleyip yine bir sevdiğinin olup olmadığını sorar.

Şiirde “Emrah” mahlası kullanılmıştır. Şiir, şekil yönünden koşmaya benzemektedir. “Söyle dudu dillim kimin yarısın” kavuştaklı şiir, 11’li hece ölçüsüyle söylenmiştir. Durakları ise 6+5’tir; ancak ikinci hanenin birinci mısrası 4+4+3 duraklıdır. Kafiye şeması, abxb / cccb / dddb şeklindedir.

Üçüncü şiir, üç haneden meydana gelir. Şirin konusu, Van Kalesi’ni kuşatma altına alan İran şahı İran’a geri döndükten sonra kalan askerler bir dalavere ile kaleyi terk etmek zorunda kalırlar. Yolda giderken bahçede gezmekte olan Selvi Han ve cariyelerin başı, Selvi Han’ın en yakın dostu Nazlı’yı da İran şahına sunmak üzere yanlarına alırlar. Bu durumu haber alan Emrah, duman kaplı olan Eganis için bir türkü söyler ve dumanın kalkıp kalkmamasından Selvi’nin kaçırılıp kaçırılmadığını anlamaya çalışır.

İlk hanede yaşadığı yeri parça parça duman kapladığını, şimdi sevmenin sevilmenin güzel olduğunu ancak ayrılmanın kötü olduğunu dile getirir.

İkinci hanede sevdiğinin yürüdüğü yola kendini feda eden âşık, aradığında yârini bulacağını ve bir gün dahi görmese öleceğini söyler ve zamanında yanında olmasına rağmen şimdi göremediğini dile getirir.

Son hanede servi boylu sevdiğinin kendini kurtaracağını bildiğinden yürüyüp yollarını gözlediğini söyler ve bu ayrılığın yüreğini ateş gibi yaktığını dile getirir.

Şiirde “Emrah” mahlası kullanılmıştır. Şiir, şekil yönünden koşmaya benzemektedir. “...şimdi” redifli şiir, 8’li hece ölçüsüyle söylenmiştir. Durakları ise 4+4 veya 3+5’tir; ancak ilk hanenin birinci mısrası 6+2 ve ikinci hanenin üçüncü mısrası da 5+3 duraklıdır. Kafiye şeması, abxb / cccb / dddb şeklindedir.

Dördüncü şiir, üç haneden meydana gelir. Şiirin konusu, Selvi’nin peşinden babasıyla İran’a giden Emrah, yorulup bir bağın dibinde uykuya dalar. Babası Âşık Ahmet de bağın etrafını dolaşırken bağdaki meyvelerden yer. Selvi’nin cariyeleri onu yaka paça Selvi’nin huzuruna getirirler. Adamı gören Selvi Emrah’ın babasını tanır. Emrah’ı sorar ve babası Selvi’yi bulduğunu Emrah’a haber vermeye gider. Emrah’ın yanına varınca onu telaşa vermeden bir türkület uyardırır.

İlk hanede dertleri her geçen gün artan naz uykusundaki Kerem’e Selvi Han’ın bağda olduğunu söyler.

İkinci hanede kırk ince belli cariyeler ile Selvi Han’ın bağda saz çalıp bade içtiklerini dile getirir.

Son hanede babası Ahmet Bey başına kötü bir durum geldiğini ancak bu kötü duruma şikâyet etmek yerine şükür ettiğini çünkü Emrah’a Selvi’yi bulduğunun müjdesini getirdiğini dile getirir.

Şiirde “Âşık Ahmet” mahlası kullanılmıştır. Şiir, şekil yönünden koşmaya benzemektedir. “*Selvi Han bağdadır bağda*” kavuştaklı şiir 8’li hece ölçüsüyle söylenmiştir. Durakları ise 4+4 veya 5+3’tür; ancak kavuştak yerleri 3+3+2 duraklıdır. Kafiye şeması, abab / cccb / dddb şeklindedir.

Beşinci şiir, iki haneden meydana gelir. Şiirin konusu, Selvi’nin nerede olduğunu haberini alan Emrah bağa gelir ve kızların karşıdan taraf geldiğini görür. Yedi yıldır Selvi’yi arayan Emrah’ı saç sakal basmıştır ve perişan haldedir. Bu durumdan çok rahatsız olup Selvi’nin kendisini bu haliyle beğenmeyeceğini düşündüğünden orada Selvi’ye bir türkület söyler.

İlk hanede bu cennet bağından Selvi’yi kastederek bir peri geçtiğini, geçerken de yüzünün ışığıyla etrafı aydınlattığını, bu ışığın dağların zirvesine kadar ulaştığını ve bu perinin mendiline gül toplayıp kendisine doğru geldiğini dile getirir.

İkinci hanede âşık olup çok meclis gördüğünü, sevdiğinin yolunda kuvvetsiz kaldığını söyler ve kendisini gören Selvi'nin, zamanında benim sevdiğim yakışıklıydı gençti şimdi ise yaşlanmış diyeceğini düşündüğünü dile getirir.

Şiirde “Emrah” mahlası kullanılmıştır. Şiir, şekil yönünden koşmaya benzemektedir. “...muş (mış) geliyor” redifli şiir, 11’li hece ölçüsüyle söylenmiştir. Durakları ise, 6+5 veya 4+4+3’tür. Kafiye şeması, abxb / cccb şeklindedir.

Altıncı şiir, üç haneden meydana gelir. Şiirin konusu, Selvi’yi bulan Emrah, daha hasretlik gideremeden Şah Abbas’ın adamları tarafından yakalanıp zindana atılır. Zindanda yatan ve suçsuzluğunun ispatlanmasını bekleyen Emrah, bir gün gökyüzünde Türkiye’ye taraf uçan turnalar görür. Kendilerinden haber bekleyen annesine bu turnalar aracılığıyla haber gönderir.

İlk hanede gökyüzünde uçan turnaların hallerinin ne kadar kötü olduğunu gördüklerini söyler ve kendisinin bu güne kadar kahrını çeken annesinin artık yollarını beklememesini gerektiğini dile getirir.

İkinci hanede zindanda akşama kadar dayak yiyen Emrah daha yaralarının iyileşmeden yenilerini açtıklarını ve gece de kollarını bağladıklarını söyler.

Üçüncü hanede zamanında kendi halinde birisi olduğunu söyler ve ava gidip koluna şahin kuşu kondurup beline de Bağdat şalı takarken şimdi ise zindanda beline doladığı kendir ipinin belini kestiğini dile getirir.²³

Şiirde “Emrah” mahlası kullanılmıştır. Şiir, şekil yönünden koşmaya benzemektedir. “...larımızı (lerimizi)” redifli şiir, 11’li hece ölçüsüyle söylenmiştir. Durakları ise 6+5 veya 4+4+3’tür; ancak ikinci hanenin üçüncü mısrası 5+6 duraklıdır. Kafiye şeması, abxb / cccb / dddb şeklindedir.

Yedinci şiir, üç haneden meydana gelir. Şiirin konusu, turnaların geçişine türkü söyleyen Emrah’ın sesini duyan zindancı onun keyiflenip de türkü söylediğini düşündüğünden onu çok fena bir biçimde döver ve bir de tırnaklarını kerpetenle çekip söker. Zindancıdan bu eziyetleri gören Emrah, merhamet etmesi için zindancıya bir türkü söyler.

²³ Âşık, avcılarının kollarında şahin kuşu taşıdıklarını, bu kuşların av gördüm mü yakalayıp sahibine getirdiklerini söyledi. Ayrıca şimdi ise Karadeniz’de de şahin kuşu yerine atmaca taşıdıklarını da sözlerine ekledi.

İlk hanede bu cefaların bu cana fazla geldiğini söyleyen Emrah, zindancıdan haline acımasını ister ve gece gündüz sevdiğine hasret kaldığını söyleyip zindancıdan onu sevdiğinden ayırmamasını diler.

İkinci hanede feleğin elini kolunu bağladığını, sevdiğinin bu yüzden yolunu beklememesini söyler ve gökte uçan kuşların bile haline acıdığını, bu durumun da yüreğini parça parça ettiğini zindancıya dile getirir.

Son hanede gözünden yaşlar aktığını bunun sebebinin de kötü adamların yüreğinin taş olmasından kaynaklandığını söyler ve zaman gelir de aklanıp buradan kurtulursa zindancının yaptığı kötülüklerin alnında bir leke olarak kalacağını dile getirir.

Şiirde “Emrah” mahlası kullanılmıştır. Şiir, şekil yönünden koşmaya benzemektedir. “...zindancı” redifli şiir, 11’li hece ölçüsüyle söylenmiştir. Durakları ise, 6+5 veya 4+4+3’tür. Kafiye şeması, abxb / cccb / dddb şeklindedir.

Sekizinci şiir, üç haneden meydana gelir. Şiirin konusu, on beş gün zindanda yatan Emrah, Melik Yakup’tan suçsuzluğunu ispatlayan fermanı bekler; ancak şahın adamları dalavere ile Melik Yakup’un fermanı vermediğini Şah Abbas’a söylerler. Bunun üzerine şah, Emrah’ın idam edilmesi için emir verir. İki cellat arasında Kanlı Dere’ye idama giden Emrah, orada çarşafli iki kadın görür. Bu kadınlardan birisi Selvi diğerrinin ise onun arkadaşı Nazlı olduğunu anlar. Orada sevdiğine son kez bir türkü söylemek ister ve söyler.

İlk hanede baharın gelmesiyle boz bulanık derelerin aktığını ve bu durumun onun yüreğini coşturduğunu ancak sılasının ve sevdiğinin hasretinden parça parça olduğunu dile getirir.

İkinci hanede kıymet bilene canını vereceğini, yüze gülüp de arkadan konuşana kimsenin güvenmediğini söyler ve garip yerde ölenin kefeninin olmayacağını, belki bulurlarsa kefen yerine başlarındaki örtüye saracaklarını dile getirir.

Son hanede ise halinin kötü olduğunu, sevdiğinin artık onu beklememesini söylemelerini dile getirir ve herkesin sevdiği kırmızılar giyerken kendi sevdiğinin karalar giymesini istediğini belirtir.

Şiirde “Emrah” mahlası kullanılmıştır. Şiir, şekil yönünden koşmaya benzemektedir. “...r” redifli şiir, 11’li hece ölçüsüyle söylenmiştir. Durakları ise, 6+5 veya 4+4+3’tür. Kafiye şeması, abxb / cccb / dddb şeklindedir.

Dokuzunca şiir, üç haneden meydana gelir. Şiirin konusu, Melik Yakup idamın olduğu yere gelir ve Emrah idamdan kurtulur. Selvi’yi alıp Erciş’e dönen Emrah, düğün hazırlıklarına başlar. Abileri tarafından bir âşığa layık görülmeyen Selvi, amcaları Kuğuhan’ın oğluna nişanlanmak üzere Tebriz’e abileri tarafından kaçırılır. Bu haberi alan Emrah, duyduğu üzüntüyü bir türküyü dile getirir.

İlk hanede bin bir sıkıntı ile sevgilisine kavuştuğunu; ancak daha doyamadan başkasına yar olduğunu, bu durumun gözlerinden Ceyhun nehri gibi yaşlar akıttığını ve bu yaşların dünyayı sular altında bırakacak kadar olduğunu dile getirir.

İkinci hanede çok dert çektiğini daha da çekmesi gerektiğini, sevdiğini bir ömür boyu görmek isterken kahpe feleğin onu elinden aldığını söyler ve kötü adamların gül yerine koyduğu sevdiğini bahçesinden koparıp götürdüklerini dile getirir.

Son hanede nazlı yârinin kötü haberinin geldiğini bunun da dostlarını ağlatıp düşmanlarını güldürdüğünü söyler ve bir gün Emrah öldü derlerse, kazma kürekle mezarını eşmeye gideceklerini dile getirir.

Şiirde “Emrah” mahlası kullanılmıştır. Şiir, şekil yönünden koşmaya benzemektedir. “...aldı gitti” redifli şiir, 11’li hece ölçüsüyle söylenmiştir. Durakları ise, 6+5 veya 4+4+3’tür. Kafiye şeması, abab / cccb / dddb şeklindedir.

Dadaloğlu Hikâyesi Şiirleri

Dadaloğlu hikâyesinde; Hasan Paşa anlatmasında altı, Ceritoğlu Mehmet Bey anlatmasında bir tane olmak üzere toplamda yedi şiir yer almaktadır. Âşık şiiri tarzında söylenmiş olan bu şiirler şekil ve içerik olarak şu özellikleri gösterir:

İlk şiir, üç haneden meydana gelir. Bu şiir, hikâyeye bağlı olmayan âşığın bu hikâyeyi öğrendiği kişi olan Kul Mustafa’yı yâd etmek için söylediği şiirdir.

İlk hanede geyiğin dağda, ceylanın ovada, tavus kuşunun karada yaşadığını, avcının da av yaptığını belirtip; gölde yüzen ördeğin oluşturduğu dalgayla birlikte

bülbülün konduğu çiçeğin taşlanmaması gerektiğini dile getirir. Burada bülbülden kasıt genç kızdır ve anlamı da genç kıza hata yapılmaması gerektiğidir.

İkinci hanede âşık, kaşları can alan sevdiğine kendisinden ne istediğini sorar. Allah'ın aşkına söz vermemelik yapmayacağını belirtip, kanadı kırık olanı taşlamanın Kur'an'da günah olarak belirtildiğini dile getirir. Burada kanadı kırıktan kasıt mazlum olandır ve ona kötü davranmamak gerektiğidir.

Son hanede, ağaların beylerin nerede kaldığını, her eşyanın aslını yansıttığını, âşıkların da gördüklerini açıkça söylediklerini belirtip; bu yüzden kendisinin söylediklerinden dolayı taşlanmaması gerektiğini dile getirir.

Şiirde “Âşık Mustafa” mahlası kullanılmıştır. Şiir, şekil yönünden koşmaya benzemektedir. “...ü (u, i) taşlanmaz” redifli şiir, 6+5= 11’li hece ölçüsüyle söylenmiştir. Kafiye şeması, abab / cccb / dddb şeklindedir.

İkinci şiir, üç haneden meydana gelir. Şiirin konusu, Dadaloğlu’nun rakibi olan Derviş Paşa gidince yerine Hasan Paşa göreve gelir. Derviş Paşa’nın gittiğini Dadaloğlu’na haber verirler ve yerine gelen Hasan Paşa için bir şey söylemesini isterler. Dadaloğlu da düşüncesini dile getiren üç hanelik bir türkü söyler.

İlk hanede, Hasan Paşa’nın aşağıdan geldiğini, ona karşı koyan kişinin kendisi gibi mert olması gerektiğini belirtir. Şahin kuşunun yaşlansa da asla avını vermeyeceğini belirtip, doğanın kanunu gereği kurdun yavrusunun büyüyünce kurt olacağını dile getirir yani buradaki anlam adam olandan kendisi gibi adam dünyaya gelmesidir.

İkinci hanede, düşmanların olanca malını talan edip Arap atını da peşlerine katıp götürmelerinden korktuğunu belirtip, ölse bile kaygılanmayacağına yemin edip meskenlerinin kötülere yurt olmasından korktuğunu dile getirir.

Son hanede, dağların görüldüğünü söyleyen Dadaloğlu, aşiret kavgasını görenlerin ağladığını belirtir ve büyük bir hevesle yaptırdığı odaları düşmanların kendisine yurt yapmasından korktuğunu dile getirir.

Şiirde “Dadaloğlu” mahlası kullanılmıştır. Şiir, şekil yönünden koşmaya benzemektedir. “...olur” redifli şiir, 11’li hece ölçüsüyle söylenmiştir; ancak ilk hanenin üçüncü mısrası 12’li hece ölçüsüyle söylenmiştir. Durakları ise 6+5 veya

4+4+3'tür; ancak ikinci hanenin üçüncü mısrası 7+4 duraklıdır. Kafiye şeması, abxb / cccb / dddb şeklindedir.

Üçüncü şiir, üç haneden meydana gelir. Şiirin konusu, Hasan Paşa tarafından dost olma bahanesiyle kandırılan Dadaloğlu'nun bir süre sonra hile ile tüm varlığı elinden alınır. Bir sabah vakti askerlerin obasını bastığını gören Dadaloğlu, onlara dost olduklarını hatırlatınca kandırıldığını anlar. Kolları bağlı şekilde yüksek bir yere çıkarılarak ailesi, obası dağıtılan Dadaloğlu olanlara bakıp ağlar, bir yandan da çaresizliğini dile getiren bir türkü söyler.

İlk hanede, Hamidiye Kalesi'nin görüldüğünü belirtip, başlarından belanın eksik olmadığını ve aşiretinin kışlamak için konduğu Çukurova'nın yıkılıp, yok olmasını istediğini dile getirir.

İkinci hanede, kendisinden medet umanların yardımına koştuğunu, zincire vurulmuş aslandan beter olduğunu belirtir ve eğer eli sağ olsa tetik tutacağını; ancak elinin kolunun bağlı olmasından bunu yapamadığını dile getirir.

Son hanede, sürdüğü Kırat'ın gitmediğini ve güvendiği beylerin yardım etmediğini belirtir. Senelerdir meselenin bitmemesinden kötülerle arasının iyi olmadığını bu yüzden hallerinin perişan olduğunu dile getirir.

Şiirde "Dadaloğlu" mahlası kullanılmıştır. Şiir, şekil yönünden koşmaya benzemektedir. "...imiz (umuz, ımız)" redifli şiir, 11'li hece ölçüsüyle söylenmiştir; ancak birinci hanenin üçüncü mısrası 12'li hece ölçüsüyle söylenmiştir. Durakları ise 4+7 veya 6+5'tir; ancak birinci hanenin üçüncü mısrası 7+4 duraklıdır. Kafiye şeması, aaab / cccb / dddb şeklindedir.

Dördüncü şiir, dört haneden meydana gelir. Şiirin konusu, obası dağıtıldıktan sonra ismini değiştirerek perişan bir halde oba oba dolaşan Dadaloğlu, eskiden kendi sayesinde derebeylik verilen Maraş'ta bulunan Yazıcıoğlu'nun odasına misafir olarak sığınır. Orada bulunan beylere hikâyeler anlatıp, türküler söyleyerek onları eğlendirir. Bir gün kendi mahlasını kullanarak bir türküsünü söyler.

İlk hanede, mevsimin bahara ve yaza eriştiğini, Akdeniz'in kabarıp coşmasının rüzgârla olduğunu belirtir. Akıllı bir adamın da bu zamanda kimseyle uğraşmayıp kendini kurtarması gerektiğini dile getirir.

İkinci hanede, koç yiğidin kıymetini yine koç yiğidin bildiğini, aslanın yatağına çakalın korkudan gelemeyeceğini belirtir. Dayı ve amcanın insana çok lazım olduğunu, çünkü koca ağacın çıkardığı sesin bile dallarının çokluğundan ileri geldiğini dile getirir.

Üçüncü hanede, bir sırrın varsa bunu ne karına ne de yabancıya söylememen gerektiğini, kısmeti Allah'ın verdiğini belirtir ve üç-beş dostuna bir oda yaptırırsan eğer çok övünmemen gerektiğini, çünkü parayla adam olunmadığını dile getirmiştir.

Son hanede, Dadaloğlu yüreğinin coştüğünü, yaşadıklarından dolayı çok ağladığını ancak artık gülmek istediğini belirtir. Konup göçmek ve hükmünü geçirmek için ağzından çıkan sözü bir olan on tane kardeş olması gerektiğini dile getirir.

Şiirde “Dadaloğlu” mahlası kullanılmıştır. Şiir, şekil yönünden koşmaya benzemektedir. “...inen (inan)” redifli şiir, 11’li hece ölçüsüyle söylenmiştir. Durakları ise 6+5 veya 4+4+3’tür. Kafiye şeması, abab / cccb / dddb / eeeb şeklindedir.

Beşinci şiir, dört haneden meydana gelir. Şiirin konusu, bir gün Dadaloğlu’nun olduğu mecliste Avşarların mevzusu olur. Orada bulunan beyler Avşarlarla ilgili kötü şeyler söyleyince Dadaloğlu’nun onuruna dokunur. Bunun üzerine kim olduğunu saklayıp bu şekilde onursuz bir hayat yaşayacağına ölmeyi yeğleyip o mecliste kendini açıklayan ve Yazıcıoğlu’nun vefasızlığını dile getiren bir türkü söyler.

İlk hanede, kötülerin fırsat bulup bunu değerlendirdiklerini; ancak padişahın bu çağlarının böyle kalmayacağını belirtir ve ellerinde imkânları varken günlerini gün etmelerini, Binboğa’nın dağlarında gözünün olmadığını dile getirir.

İkinci hanede, Binboğa’ya gidecek yol kalmadığını ve çocukları sallamak için salıncağa takacak ip kalmadığını belirtir. Arkalarından konuşulacak sadece Avşarların mı kaldığını sorar ve bir gün sağ kalanlarının geri geleceğini dile getirir.

Üçüncü hanede, padişah tahtında devrim olursa, adalet gelip adaletsizliğin yerini alırsa ve gün gelir de Avşarlar yeniden bir araya gelirse, o meclisteki beyleri sürgün edeceklerini dile getirir.

Son hanede, adını yetim koyduklarını, bu dünyada bir isteğine kavuşamadığını belirtir ve sahip olduğu beyliğin kendisinin vesilesiyle olmasına rağmen Avşarlar hakkında böyle konuşmasından dolayı Yazıcıoğlu'nun soysuz biri olduğunu dile getirir.

Şiirde “Dadaloğlu” mahlası kullanılmıştır. Şiir, şekil yönünden koşmaya benzemektedir. “...ları (leri)” redifli şiir, 11’li hece ölçüsüyle söylenmiştir. Durakları ise 6+5 veya 4+7’dir; ancak ilk hanenin üçüncü mısrası 4+4+3 duraklıdır. Kafiye şeması, abxb / cccb / dddb / eeeb şeklindedir.

Altıncı şiir, üç haneden meydana gelir. Şiirin konusu, gerçek kimliği ortaya çıkan Dadaloğlu Yazıcıoğlu'nun adamları tarafından yakalanıp elleri ve ayakları bağlı şekilde odanın ortasında bekletilir. Hanımının yanına gidip sonrasında geri dönen Yazıcıoğlu'nun yüzünü gören Dadaloğlu bu değişimi fark eder. Hasan Paşa tarafından başına ödül konularak arandığını bilen ve buradan Adana'ya teslim edileceğini düşünen Dadaloğlu gitmeden evvel son kez bir türkü söylemek istediğini dile getirir ve kadersizliğini anlatan bir türkü söyler.

İlk hanede, çok çektiğini düşündüğünü felekten yakınır, çünkü feleğin kendisini çingene elinde sağa sola sallanan def gibi savurduğunu belirtir ve kendisinin mi acemi yoksa imamın mı acemi olduğunu sorgulayıp feleğin kendisini acemi imama saf ettiğini dile getirir.

İkinci hanede, kendisine sürekli oyunlar kurduğunu düşündüğü feleğe sitem eder ve iyi olan ile kötü olanın bir arada barınamayacağını belirtir. Yazıcıoğlu gibi alçak bir adama boyun eğmek zorunda kalınca kendisini kapısından kovup def ettiğini dile getirir.

Son hanede, eller gülerken kendisinin çok ağladığını belirtir ve erkek çakal olarak nitelendirdiği Yazıcıoğlu'nun ellerini bağlarken dişi aslan diye nitelendirdiği Yazıcıoğlu'nun hanımının kendisini affettiğini dile getirir.

Şiirde “Dadaloğlu” mahlası kullanılmıştır. Şiir, şekil yönünden koşmaya benzemektedir. “...etti beni” redifli şiir, 6+5= 11’li hece ölçüsüyle söylenmiştir; ancak ilk hanenin üçüncü mısrası 5+6 duraklıyken, üçüncü hanenin birinci ve üçüncü mısrası 4+4+3 duraklıdır. Kafiye şeması, abxb / cccb / dddb şeklindedir.

Yedinci şiir, “Ceritoğlu Mehmet Bey” anlatmasına bağlıdır ve beş haneden meydana gelir. Şiirin konusu, Çukurova’ya konmak isteyen aşiret beyi Ceritoğlu Mehmet Bey; Kozanoğlu, Dulkadiroğlu, Osman Bey ve Dadaloğlu tarafından gelmemesi konusunda uyarılır, ancak Ceritoğlu Mehmet Bey bu uyarıyı dikkate almaz ve savaşa karar verilir. Savaş zamanı üç beylik cayarken Dadaloğlu caymaz ve büyük bir yenilgiye uğrayıp bütün yiğitlerini kaybeder. Binboğa’ya geri dönen Dadaloğlu hem ağlar hem de üzüntüsünü dile getiren bir türkü söyler.

İlk hanede, savaşa katılanlarla başlarına bir dert geldiğini; bu yüzden ağlamaktan başka bir şey yapamadığını belirtir. Sağ selim bir şekilde çıktıkları Binboğa’ya neden yalnız döndüğünü sorduklarını, kendisinin ne diyeceğini bilemediğini dile getirir.

İkinci hanede, Kırat’ını dehleyerek yürütürken bir yandan da Yarsıfat’ta kürkünün ve pusatının kaldığını söyler. Gelinlerin dul, yavrularınsa babasız kaldıklarını belirterek, çocukların ağlayarak babalarını sorduklarında ne diyeceğini bilmediğini dile getirir.

Üçüncü hanede, dostlarından yanlarına gelmelerini ve kendisini sağ bırakmayıp bir kılıçla öldürmelerini istediğini belirtir. Sekiz yüz çadırda yaşayan sekiz yüz gelinin beyazları çıkarıp yas kıyafeti olan karaları giydiğini ve kendisinin ne diyeceğini bilemediğini dile getirir.

Dördüncü hanede, savaşa giden koç yiğitlerin daha kınaları solmadan öldüklerini, iki yüz üç senesinin bu yüzden uğursuz geldiğini belirtir ve aslan gibi olan askeri Kenan’ın Elif adındaki annesinin yollarına çıkıp oğlunu sorduğunu ancak kendisinin ne diyeceğini bilemediğini dile getirir.²⁴

Son hanede, kötü rüyalar gördüğünü, şehitlerine mezar taşı bile dikemediğini belirtip, Yarsıfat’ta başlarına nelerin geldiğini beylerin kendisine sorduğunu ancak ne diyeceğini bilemediğini dile getirir.

Şiirde “Dadaloğlu” mahlası kullanılmıştır. Şiir, şekil yönünden koşmaya benzemektedir. “...ne deyim” redifli şiir, 11’li hece ölçüsüyle söylenmiştir.

²⁴ Burada 203 olarak belirtilen tarih tahminimce, Hicri 1203’tür ve Miladi olarak 1788/1789 senesine tekabül etmektedir.

Durakları ise 6+5 veya 4+7'dir; ancak üçüncü hanenin son mısrası 4+4+3 duraklıdır.
Kafiye şeması, abxb / cccb / dddb / eeeb / fffb şeklindedir.

SONUÇ

Erzurum âşıklık geleneği içinde yetişmiş olan Âşık Nuri Çırağı, âşıklık geleneğinin yaşayan önemli temsilcilerinden biridir. Bugün itibariyle altmış dokuz yaşında olan Âşık Nuri Çırağı, ömrünün elli beş yılından fazlasını âşıklık sanatına vermiştir. Çağdaşı olan Âşık Ruhanî, Âşık Reyhanî, Âşık Hüseyin Sümmanoğlu, Davut Sularî, Hüdaî, Adanalı Kul Mustafa, İlhami Demir, Murat Çobanoğlu, Şeref Taşlıova, Rüstem Alyansoğlu, Nusret Torunî, Nuri Meramî, Sefer Firganî, Fuat Çerkezoğlu, Mehmet Gülhanî, Cengiz Yârenî, Selahattin Kazanoğlu ve Erol Ergani gibi usta âşıklarla birçok kez aynı meclislerde bulunmuştur.

Âşık Nuri Çırağı, âşıklık geleneğinin gerekliliğinden olan hikâye tasnif etme işini yapmamasına rağmen, ustasından ve geleneğin temsilcisi diğer âşıklardan öğrendiği hikâyeleri günümüze kadar taşımaya çalışmıştır. Teknolojinin gelişmesiyle geleneğe olan ilgi ve alakanın azalması âşığın hikâye anlatma ortamını kısıtlamış ve böylelikle âşık, bildiği bazı hikâyeleri de unutmuştur. Âşığın hikâye anlatmasının dışında kendisine ait pek çok şiiri bulunmaktadır. Bu şiirler kitap halinde başka araştırmacılar tarafından derlenip yayımlanmıştır. Âşık Nuri Çırağı'nın gelenek içinde üstlendiği en önemli misyonlardan birisi de âşıklığı, yaşadığı yer olan Erzurum dışında da gerçekleştirebilme hevesidir. O, çağdaşlarına bu konuda önder olup turneciliği Doğu Anadolu'ya getirerek sanatlarını Türkiye'nin ve dünyanın pek çok yerinde gerçekleştirme imkânı sağlamıştır. Ayrıca âşıklığın âşık kahvelerinden televizyon programlarına geçtiği dönemlerde de çok aktif olan Âşık Nuri Çırağı, televizyonlarda âşıklık programı yapan ilk âşıklardan birisidir. Uzun sanat serüveninde âşıklık geleneğinin gerekliliklerini geçmişten günümüze aktarmış olan âşık, günümüz âşıklık geleneği içinde kendisine önemli bir yer edinmiştir.

Âşık Nuri Çırağı, usta-çırak ilişkisi içinde yetişmiş bir âşıktır. Ustası Âşık Mevlüt İhsanî ile çıraklık döneminden itibaren ustasının öldüğü ana kadar hiç ayrılmamıştır ve öğrendiği her şeyi ustasına borçlu olduğunu da sık sık dile getirmiştir. Âşıklık yolunda her çırağın kendisine yol göstermesi gereken bir ustasının olması gerektiğini dile getiren âşık, kendisi de birçok âşığın yetişmesine yardımcı olmuştur. Erol Şahiner, Zeki Erdalî, Muhsin Kılıç, Şahin Turgutoğlu, Zakir Tekgül ve Ertuğrul Ataç âşığın yetiştirdiği çıraklardır.

İnceleme konusu olarak ele aldığım Âşık Nuri Çırağı'yla 2013-2018 yılları arasında birçok kez yüz yüze görüşme yapılmıştır. Bu görüşmelerde, Âşık Nuri Çırağı'nın memleketi Erzurum ve çevresinde bir zamanlar canlı bir gelenek olan hikâye anlatmanın gittikçe zayıfladığı gözlemlenerek eldeki hikâyelerin de yok olmadan kayıt altına alınması amacıyla, âşığın hatırında bulunan; Köroğlu, Sefil Baykuş, Ülker Sultan, Âşık Nihânî, Kerem ile Aslı, Böyle Bağlar, Ercişli Emrah ile Selvi Han ve Dadaloğlu hikâyeleri âşıktan derlenmiştir. Derlenen bu hikâyelerin, yapılan diğer çalışmalarla mukayese bakımından önem arzedeceği ve yeni incelemeler ile araştırmaların oluşumuna sebebiyet vereceği düşüncesindeyim.

Görüşme ve gözlem tekniği kullanılarak, görüntü ve ses kayıtları almak, not tutmak suretiyle yapılan derlemelerde doğal ortam kullanılmıştır. Hikâyeler âşığın Gebze Darıca'daki ev ortamında derlenmiştir. Âşığın da sık sık belirttiği, hikâyeleri anlatacak bir meclisin bulunmaması âşığın hikâyeleri kısa tutmasına ve detaylı anlatmamasına sebep olmuştur.

Âşık Nuri Çırağı'nın anlattığı sekiz hikâyenin konuları aşk, kahramanlık, ölümden duyulan üzüntü ve iyilik yapmanın önemidir. Hikâyelerden Ülker Sultan, Kerem ile Aslı, Böyle Bağlar, Ercişli Emrah ile Selvi Han'da aşk konusu işlenirken, Köroğlu ve Dadaloğlu'nda kahramanlık, Sefil Baykuş'ta ölümden duyulan üzüntü ve Âşık Nihânî'de iyilik yapmanın önemi anlatılmıştır.

Derlemeler sırasında kesintiye uğrayan, ses kayıtlarında anlaşılmayan hikâye bölümleri daha sonra âşığa sorularak gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Âşık Nuri Çırağı hikâyelerini müzik-saz eşliğinde anlattığından şiirlerin anlaşılmayan kelimeleri için âşıktan sık sık yardım alınmıştır.

Âşık Nuri Çırağı'dan derleyip incelediğimiz sekiz hikâyeden ortaya çıkan sonuçları şu şekilde özetlemek mümkündür: Âşık Nuri Çırağı'nın anlattığı

hikâyelerin bazılarında masal anlatı türü ve masal motifinden faydalanmıştır. Anlattığı hikâyelerin motif yapısına bakıldığında, hayvanlar, yasaklar, sihir, ölüm, harikuladelikler, imtihanlar, akıllılar ve aptallar, aldatmalar, kaderin ters dönmesi, geleceğin tayini, şans ve kader, cemiyet, mükâfatlar ve cezalar, esirler ve kaçaklar, anormal zulümler, evlilik, din, formülistik sayılar gibi motifler hikâyelerde yer almaktadır. Hikâyelerin motif yapısında harikuladelikler, imtihanlar, aldatmalar, şans ve kader, cemiyet, evlilik motifleri en sık kullanılan motifler olmuştur. Formülistik sayılardan 7 ve 40 sık kullanılırken 3, 6 ve 9 daha seyrek kullanılmıştır.

İncelenen hikâyelerin olay örgüsünün geleneksel hikâye yapısına uyduğu görülmektedir. Hikâyelerin genellikle bir “başlangıç durumu” olup bu başlangıçta aileler ya da kahramanlar tanıtılmış; bir problemin ortaya çıkmasıyla “ailenin parçalanması” söz konusu olmuş, “ailenin yeniden kurulması” için yeni arayışlar, mücadeleler ve maceralar yaşanmış; kimi hikâyelerde “yeni ailenin kurulması” sağlanırken, kimisinde ise hikâye “ailenin parçalanması”yla son bulmuştur. Hikâyelerdeki zaman genellikle gerçek zaman dilimini ifade etmiştir. Kerem ile Aslı ve Ülker Sultan hikâyeleri, içlerinde bulundurdıkları olağanüstü durumlardan dolayı gerçekliği bulunmayan geçmişteki bir zaman dilimlerini anlatırken, geriye kalan altı hikâyede de Osmanlı Dönemi’nde yaşanılmış olan olaylar anlatılmıştır.

Âşık Nuri Çırağı’nın anlattığı hikâyelerde oldukça geniş bir mekân anlayışı vardır. Kahramanlar ya gerçek ya da hayali sayısız mekânda gezinmektedir. Hikâyelerde Van, İran, Iğdır, Kars, Çukurova, İskenderun, Hatay, Çardaklı (Çamlıbel), Bolu, Silistre, Diyarbakır, Mardin, Cezayir, Sarıkamış, Erzincan, Sivas, Kayseri, Erzurum, Hindistan, mezarlık, bağ, zindan, saray, değirmen, orman yer almaktadır.

Âşığın anlattığı hikâyelerde beyler, ağalar, paşalar, sultanlar, şahlar, hanlar, şehzadeler, cariyeler, âşıklar, onikiler ve vezirler, keşişler, sofular, askerler, değirmenciler, zindancılar, gamandır, posta müdürü, olağanüstü güce sahip pir ve Hızır gibi şahıslar yer almaktadır. Hikâyelerin şahıs kadrosu günlük hayatta karşılaştığımız mücadelecî, şerefli, ahlâklı, dindar, eğitilmiş, sabırlı, mazlum, kadercî, saf, iyi niyetli, vatansever, yardımsever, anlayışlı, akıllı, merhametli, güzel, vefakâr, cefakâr, adaletli, cesur, önyargılı, kıskanç, yalancı, kurnaz, büyücü, içten pazarlıklı, beceriksiz, korkak, zalim, paragöz, ikiyüzlü, vefasız tiplerden seçilmiştir. Ahmet

Ağa, Hüseyin, Ali İzzet Bey, Senem, Süheyla, Mehmet Kâhya, Abdullah Ağa, Âşık Nihânî, Mihriban, Rus paşası, Köroğlu, Koca Yusuf, Ayvaz, Demircioğlu, Nigar Hanım, Döne Sultan, Menzile Hanım, Esab Ali, Dadaloğlu, Hıfzı, Melik Yakub, Şah Abbas, Âşık Ahmet, Ercişli Emrah, Miroğlu Ahmet Bey, Selvi, Nazlı, Adil Hükümdar, Ülker Sultan, Benli Perişan, Şehzade, Aslı, Kerem, İsfahan Hanı, Sofu, Erzincan Beyi, Ceylan Hanım olumlu; Bolu Beyi, Hasan Paşa, Keloğlu, Yazıcıoğlu, Derviş Paşa, Ceritoğlu Mehmet Bey, Mirza Kulun, Ali Cengiz, Keşiş tipleri de olumsuz tipler olarak ortaya çıkar.

Âşık Nuri Çırağı'nın anlattığı hikâyeler nazım-nesir karışıktır. Şiirler aşk, kahramanlık, kavuşamama, gurbet, hasret, dertlenme vs. gibi halk hikâyelerinin bildik konularından seçilmiş ve hikâyenin bütünlüğü ile ilişkilendirilmiştir. Şiirlerde hecenin 8'li ve 11'li ölçüsü kullanılmıştır. Hikâyelerin bir kısmında âşık ayaktan çıkmış, bazılarında hece ölçüsünü bozmuş, bazılarındaysa duraksız mısralar söylemiştir. Şiirler koşma nazım şekliyle söylenirken bazı şiirlerin sonuna mani de eklenmiştir. Şiirlerin kafiye şeması; aaab / cccb / ..., abab / cccb / ..., abxb / cccb / ... veya aaxa / bbxa / ... şeklindedir. Âşığın söylediği hikâyeye bağlı olan ve olmayan şiirler hem içerik hem de ezgi açısından hikâyeyi tamamlayıcı bir unsur olarak değerlendirilmelidir.

Âşık Nuri Çırağı anlattığı hikâyeler arasında özellikle aşk hikâyelerinde günümüzde yaşanan ahlaki olumsuzlukları sık sık belirtip, hikâyeler arasında bu konudaki kendine ait düşüncelerini dile getirmiştir. Bunların dışında günümüzde anlamı unutulmuş kelimeleri de detaylı olarak açıklayıp hikâye içinde gerek gördüğü yerlerde bilgiler vermiştir.

Âşık Nuri Çırağı, aktardığı hikâyeler, söylediği şiirler ve âşıklık adına yaptığı aktif çalışmalarla 20. ve 21. yüzyıl âşıklık geleneğinin önemli bir temsilcisidir.

SÖZLÜK²⁵

-A-

âcizane	: Beceriksizcesine, alçak gönüllülükle
ahali	: Bir yerde bulunan kalabalık, aralarında aynı yerde bulunmaktan başka hiçbir ortak özelliği bulunmayan kişilerden oluşan topluluk, halk
ahbap	: Kendisiyle yakın ilişki kurulup sevilen, sayılan kimse.
ahır	: Evcil büyükbaş hayvanların barındığı kapalı yer, hayvan damı
ahu	: Ceylan
aman verme-	: Rahat bırakmamak, göz açtırmamak
âmennâ ve saddaknâ	: İnandık ve tasdik ettik
anga	: Ona
arz et-	: Sunmak
arzuhal	: Halin bildirilmesi, ne halde olduğunu bildirme, dilekçe
arzuman	: İstek, şiddetli istek
aşikâre²⁶	: Açıkça, belli ederek, saklamadan

²⁵ Sözlüğün hazırlanmasında aşağıdaki eserlerden faydalanılmıştır: Devellioğlu, 2007; Türk Dil Kurumu, 2009; Albayrak, 2010; Türk Dil Kurumu, 2011; Artun, 2014. Bazı kelimelerin karşılıklarında Âşık Nuri Çırağı'nın görüşlerine de başvurulmuştur.

avaz : Melodi, makam, beste

avrat : Kadın, karı, eş

ayan : Belli, açık

-B-

bade : Şarap, içki, halk hikâyelerinde Hızır'ın kahramanlara ve bazı saz şairlerine rüyalarında sunduğu içki

bağbân : Bağcı, bağ ve bahçenin bakım işleriyle uğraşan, bağı ve bahçeyi koruyup gözetleyen görevli

bağ-ı cennet : Cennet bağı, cennet bahçesi

bağler : Beyler

bağlı : Halk inanışına göre, büyü etkisiyle cinsel güçten yoksun edilmiş (erkek)

bar : Meyve ağaçları ve sebzelerin çiçekleri

bel : Toprağı aktarmaya veya işlemeye yarayan, uzun saplı, ayakla basılacak yeri tahta, ucu sivri kürek veya çatal biçiminde bir tarım aracı

benk : Cilt üzerindeki koyu renk leke, ben

bey befa²⁷ : Gaflette bulunan, ihmâl eden, ilerisinin iyi düşünmeyen, dikkatsiz, ihtiyatsız, dalgın, tembel

bezirgân : Tüccar, alışverişte çok kâr amacı güden kimse

bölen- : Bulaşmak, bulanmak, serpilmek

buhağ : Gerdan

²⁶ Şiirde “eşkere” olarak geçen kelimenin aslıdır.

²⁷ Âşık bu kelimenin “gafil” anlamıyla aynı olduğunu belirtmiştir. Sözlükte “bey befa” değil de “gafil” anlamı bulunduğundan, onun anlamı verilmiştir.

burç : Kale duvarlarından daha yüksek, yuvarlak, dört köşe veya çok köşeli kale çıkıntısı

-C-

canbaz : Hayvan alışverişiyle meşgul olan kimse

ceng : Savaş, vuruşma

cân-gâh : Can azaltıcı, ruh eksiltici, can evi

ceran : Ceylan

civan : Yakışıklı genç erkek veya güzel genç kadın

-Ç-

çakırdiken : Maydanozgillerden, hekimlikte kullanılan bir bitki, deveelması

çerçi : Köy, pazar vb. yerlerde dolaşarak ufak tefek tuhafîye eşyası satan kimse

çerçici : Köylerde kapı kapı dolaşıp alış veriş yapan kimse, çerçi

çeşm : Göz

çevre : Başörtüsü, bohça, mendil.

çift : Saban

-D-

dad : Izdırap

demlen- : Rahat etmek, safa sürmek

dest : El

devr-i âlem : Dünya seyahati, dünya gezisi

dil : Gönül, yürek, kalp

dilber : Alımlı, güzel kadın

doğuzluk : Bazı evlerin zemin katında bırakılan boşluk

dudu dilli : Tatlı dilli, papağan dilli sevgili

-E-

eğir-	: Yün, pamuk vb.ni iğ ile büküp iplik durumuna getirmek
Ehl-i Beyt	: Hane halkı, familya, aile; Hz. Peygamber'in yakın akrabası
elem	: Ağrı, acı, sızı, sancı; keder, dert, maddi ve manevi ızdırap
El-hükmü li-llâh	: “Hüküm Allah’ındır, kulun elinde ne var” manasına başsağlığı için kullanılır
encam	: Son, işin sonu
engin	: Ucu bucağı görünmeyecek kadar geniş, çok geniş, vasi
ervah-ı ezel	: Ruhların ilk yaratıldığı zaman
erzân	: Layık, uygun, yerinde

-F-

figan	: Bağırarak ağlama, inleme
fiske	: Parmak uçlarıyla yapılan hafif vuruş

-G-

gaflet	: Nefsin arzularına uymak, kalbin Allah’ı kavrayamamasıdır
gam	: Keder, tasa, kaygı, dert
gatar	: Topluluk
geda	: Dilenci, yoksul, fakir
gedik	: Yolların görülebilen yeri, ufuk
geşt	: Gezme, seyretme, dolaşma
god	: Teneke
golgun	: Sürgün

gunc	: En üstüne
gülgez	: Kızıl
gülistan	: Gül bahçesi
gülşen	: Gül bahçesi
gülüşan	: En değerli gül
güman	: Umut, zan, sanma, sezme

-H-

hab-ı naz	: Naz uykusu
hacîl	: Utanmış, utancından yüzü kızarmış
hakir	: Aşağı görülen, değersiz
halat	: Armağan
halk	: Yaratma, yaratılma
hamrî	: Şaraba ait, şarapla ilgili
hamul	: Erkek camış
harami	: Hırsız, haydut, eşkıya
heves-güves	: Heveslenip, arzu edip
hısım	: Evlilik yoluyla birbirine bağlı olan kimseler
hilaf	: Yalan
himmet	: Gayret, emek, çalışma, çabalama
hoyrat	: Kaba, kırıcı ve hırpalayıcı
Hudâ	: Tanrı
hun et-	: Yok etmek

-İ-

imrahor	: Padişah ahırlarına ve onlarla ilgili gereçlere bakmakla görevli kimse
itap	: Paylama, azarlama

itiraz : Bir düşünce veya kararı benimsemeyerek karşı çıkma

-K-

kadir : Güçlü, gücü yeter, erkli

kamçı : Bir ucuna ip, deri vb. bağlı olan vurma, dövme aracı

kara herg : Nadasa bırakılan toprak

kargı : Silah olarak kullanılan, ucu sivri ve demirli uzun mızrak

katar : Birbiri ardınca sıralanmış hayvan sürüsü, dizisi

kavl : Lakırdı

kele : Boğa, tosun, sürülmemiş tarla

keleş : Yiğit, cesur, asker

kem : Fena, kötü, bozuk

kendir : Urgan, ip

kement : Hayvanları yakalamak için kullanılan, ucu ilmikli, kaygan uzun ip, idam için kullanılan yağlı kayış

kerem eyle- : Merhamet etmek

kerim : Soylu, eli açık, cömert

keşiş : Rahip

Kevser : Cennette bulunduğu inanılan kutsal ırmak, havuz veya çeşme

kirman²⁸ : Elde yün eğirmeye yarayan araç

kispet : Yağlı güreşte pehlivanların giydikleri, belден baldıra kadar uzanan, dar paçalı meşin pantolon

²⁸ Âşık bu kelimeye Anadolu'da "kirman teşi" dendiğini de dile getirdi.

kocal-	: Yaşlanmak, kocamak
koşa	: Güzel, şahsiyetli
kotan	: Kara saban, büyük çift demiri, pulluk
körpe	: Yavruluktan henüz çıkmış (hayvan)
küfür	: Tanrı'nın varlığı ve birliği gibi dinin temellerinden sayılan inançları inkâr etme, sövme, sövmek için söylenen söz, sövgü
külünk	: Taşları, kayaları parçalamakta kullanılan sivri kazma

-L-

levh ü kalem	: Allah tarafından takdir edilen şeylerin yer aldığı manevi levha; kader, alın yazısı
---------------------	---

-M-

mahmuz	: Çizmenin, potinin arkasına takılan ve binek hayvanlarını dürtüp hızlandırmaya yarayan demir veya çelik parça
mahmuzla-	: Hızlanması için hayvanı mahmuzla dürtmek, topuklamak
mahrma	: İpekli, ya da keten, işlemeli mendil
manat	: Rus parası, ruble, kalp para
maral	: Ceylan
maşuka	: Sevilen, âşık olunan kadın
maya	: Yük devesi
melaik sıfat	: Melek sıfatlı, melek huyly, huyu melek gibi
melul	: Üzgün, boyunu bükük, zavallı birbiçimde
meşe	: Ormanlık, çalılık
mihnet	: Sitemli söz

misk-i amber	: Eşi benzeri olmayan bir koku
muhannet	: Namert, alçak, korkak
mümin	: İnanan, inançlı, imanlı, Müslüman
münkür	: Kötü adam
müşkül	: Perişan

-N-

nafile	: Yararsız, boşuna, boş yere
Nahiye Müdürü	: Bucaktaki en üst görevli
nâ-tüvân	: Zayıf, kuvvetsiz
nazenin	: Cilveli, nazlı, narin, ince yapılı, şımarık, nazlı yetiştirilmiş
naz eyleme	: Kendini naza çekme
nazır	: Bakan, gözeten
Nur-ı Beytullah	: Kâbe
nuş et-	: İçmek
Nûşirevân	: İran'da 531 den 579 yılına kadar hükümdarlık etmiş ve doğruluyla şöhret bulmuş olan Sâsânî şâhı ki "âdil" lâkabıyla anılır

-O-

od	: Ateş
ohşad-	: Benzetmek
otağ	: Büyük ve süslü çadır, çerge

-P-

pare	: Parça, kısım, tane, adet
Penah	: Allah
penah	: Söz

pul	: Akçeden küçük metal para
pulluk	: Toprağı sürmek için kullanılan tarım aracı
pusat	: Silah, zırh ve benzeri savaş aletleri

-R-

revan	: Giden, yürüyen
--------------	------------------

-S-

sahra	: Kır, çöl
saldat	: Asker
sam	: Sam yeli
selvi	: Daha çok Akdeniz Bölgesi'nde yetişen, kışın yapraklarını dökmeyen, ince uzun bir ağaç, özellikle sevgili övülürken boyunun benzetildiği ağaç türü
server-i kâinât	: (Peygamberlerin başı, kâinâtın en büyüğü) : Hz. Muhammed

sunâ	: Uzun boylu, biçimli (kimse), göl ördeği
suval	: Soru

-Ş-

şaddık	: Güzel, yeni bir gün
şavk	: Işık
şelek	: Sırtta taşınan yük
şeyda	: Aşktan aklını kaybetmiş, divane, düşkün,
şaşkın	

-T-

tabip	: Hekim
tahsim	: Kısım

telek : Kuşların gövde, kanat ve kuyruğunda bulunan, uçma, örtü ve kuyruk telekleri olarak üçe ayrılan, çeşitli renklerde kalın eksenli tüy

tellal : Herhangi bir şeyi, olayı veya bir şeyin satılacağını halka duyurmak için çarşıda, pazarda yüksek sesle bağırarak kimse, çağırma

terse : Müslüman olmayan, kötü

toru : Acemi

tuba kazı : Yabancı kaz

tuğ : Padişahların ve vezirlerin başlarına taktıkları başlıkların ön tarafında bulunan tüy veya püskül biçimindeki süs

türap : Toz, toprak

tümen : İran parası

türlü tevür : Çeşitli renk

-U-

usul : Yakışıklı

usul boylu : Güzel yapılı, güzel endamlı

-V-

vaiz : İbadet yerlerinde öğüt niteliğinde dinî konuşmalar yapan kimse, öğütücü

-Y-

yad : Yabancı

yaman : Kötü, korkulan (kimse)

yar : Uçurum

yâren : Arkadaş, yakın dost

yaşmak : Başörtüsü, örtüyü ağız kapatacak biçimde bağlama

Yazdan	: Allah'ın ismi
yed-	: Çekerek peşinden götürmek, yedeğinde götürmek, bir hayvanı yedeğe alıp çekmek
yetir-	: Bitirmek, tamamlamak, ulaştırmak, iletmek
yılgın	: Yılmış, korkmuş olan, bıkmış, usanmış, morali bozulmuş çökmüş
yiğir	: Yer
yuhla-	: Uyumak
yüzbeyüz	: Yüz katı, çok olaydı
-Z-	
zâr	: Ağlayan, inleyen
zülûf	: Şakaklardan sarkan saç lülesi; sevgilinin saçı

KAYNAKÇA

Adıgüzel, Sedat. (1994). **Âşık Nuri Çırağı, Hayatı, Sanatı ve Şiirleri.** Yayınlanmamış Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.

Akay, Muhammed. (2007). **Âşık Nuri Çırağı Hayatı, Sanatı ve Şiirleri.** Yayınlanmamış Lisans Tezi, Ankara.

Albayrak, Nurettin. (2007). **Türk Halk Hikâyelerinin Genel Özellikleri, Tasnifi ve İlk Taş Baskısı Halk Hikâyeleri.** Muhammet Ertürk ve Hasan Baştürk (Yayına Hazırlayanlar), İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş Yayınları.

Albayrak, Nurettin. (2010). **Ansiklopedik Halk Edebiyatı Sözlüğü.** İstanbul: Kapı Yayınları.

Alptekin, Ali Berat. (1999). **Hikâye Araştırmaları 1 Kirmanşah Hikâyesi.** Ankara: Akçağ Yayınları.

Alptekin, Ali Berat. (2011). **Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı.** Ankara: Akçağ Yayınları.

Altun, Işıl. (2007). **Âşık Mevlüt İhsanî'nin Aşk Konulu Hikâyeleri Üzerine Bir Araştırma.** İstanbul: Ofset Yayın Matbaacılık.

Artun, Erman. (2005). **Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı.** İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Artun, Erman. (2014). **Ansiklopedik Halbilimi / Halk Edebiyatı Sözlüğü (Terimler-Motifler-Kavramlar).** Adana: Karahan Kitabevi.

Aslan, Ensar. (1990). **Halk Hikâyelerini İnceleme Yöntemleri, Yaralı Mahmut Hikâyesi Üzerinde Bir İnceleme.** Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Yayınları.

Boratav, Pertev Naili. (2011). **Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği.** İstanbul: Tarih Vakfı.

Çırağı, Âşık Nuri. (2011). **Unutamadım Hayatı-Sanatı-Şiirleri.** Işıl Altun ve Utku Özdemir (Yayına Hazırlayanlar), İstanbul: Motif Vakfı Yayınları.

Çırağı, Âşık Nuri. **Emimoğlu**. İstanbul: Pendik Belediyesi.

Çolak, Faruk (1994). Şah İsmail Hikâyesi Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Devellioğlu, Ferit. (2007). **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat / Eski ve Yeni Harflerle**. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.

Duymaz, Ali. (1996). **Nevruz Bey Hikâyesi (İnceleme-Metinler)**. Aydın: Milli Folklor Yayınları.

Duymaz, Ali. (2001). **Kerem ile Aslı Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma**. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Duymaz, Ali. (2014). 120. Yılında Halk Hikâyesi Araştırmaları Tarihine Bir Bakış, **AKAD**, 2(3), 1-23.

Düzgün, Dilaver. (1997). **Âşık Mevlüt İhsanî Hayatı, Sanatı ve Şiirlerinden Seçmeler**. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları No: 851.

Eberhard, Wolfram. (2002). **Güneydoğu Anadolu'dan Âşık Hikâyeleri** (Çev. Müfide Kocaoğlu Van Der Hoeven). Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

Eke, Metin. (Ocak 2010). Geçmişte Yapılan Âşık Atışmalarının Günümüzdeki Görünümü. **Acta Turcica**, 2 (1), 75-84. Web: <http://www.acarindex.com> adresinden 26 Aralık 2018 tarihinde alınmıştır.

Elçin, Şükrü. (1986). **Halk Edebiyatına Giriş**. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Elçin, Şükrü. (1997). **Halk Edebiyatı Araştırmaları-1**. Ankara: Akçağ Yayınları.

Gökalp, Ziya. (2016). **Tüm Masallar**. Evren Jülide Koç (Yayına Hazırlayan), Ankara: Herdem Kitap.

Gökyay, Orhan Şaik. (1997). **Bu Vatan Kimin? (Şiirler)**. İstanbul: Anadolu Sanat Yayınları.

Gürsu, Yasemin. (2008). Âşık Mevlüt İhsanî'nin Yayınlanmamış Şiirleri Üzerine Bir İnceleme. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.

İbrayev, Şakir. (1998). **Destanın Yapısı** (Akt. Ali Abbas Çınar). Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

İhsanî, Âşık Mevlüt. (2010). **Gizli Defterim (Yaşamı-Edebî Kişiliği-Yayınlanmamış Şiirleri)**. Işıl Altun ve Yasemin Gürsu (Hazırlayanlar), Kocaeli: Pega Tanıtım.

İplikçi, Önder ve Özсарay, Gökçe. (2004). **Âşık Nuri Çırağı Hayatı, Sanatı ve Şiirleri**. Yayınlanmamış Lisans Tezi, Erzurum.

Karadağ, Metin. (1984). Erzurum ve Çevresinden Derlenen Halk Hikâyeleri. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Karadağ, Metin. (1999). **Türk Halk Edebiyatı Anlatı Türleri**. Ankara: Başkent Matbaacılık.

Kaya, Doğan ve Koz, M. Sabri. (2000). **Halk Hikâyeleri: I (Âsuman ile Zeycân-Âşık Garib ile Bezirgân Kızı-Hurşid ile İlik Hanım-Murad Şah)**. İstanbul: Kitabevi.

Köprülü, M. Fuad. (2004). **Edebiyat Araştırmaları 1**. Ankara: Akçağ Yayınları.

Mirzaoglu, F. Gülay. (1998). **Folkloristik: Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı**. Metin Özarslan ve Özkul Çobanoğlu (Editörler), Toroslardan Çukurova'ya Yankılanan Ses: "Bozlak" (s. 408-418). Ankara: TDV.

Mirzaoglu, F. Gülay. (2003). **Çukurova Bozlağı**. Ankara: Binboğa Yayınları.

Nutku, Özdemir. (1977). **Halk Ozanlarının ve Meddahlarının Hikâyeleri**. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Oğuz, M. Öcal. (Editör). (2010). **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**. Ankara: Grafiker Yayınları.

Özarslan, Metin. (2001). **Erzurum Âşıklık Geleneği**. Ankara: Akçağ Yayınları.

Özarslan, Metin. (2006). **Ferhat ile Şirin (Mukayeseli Bir Araştırma)**. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.

Özbayrak, Ömer. (2001). **Âşık Nuri Çırağı Hayatı, Sanatı ve Şiirleri**. Yayınlanmamış Lisans Tezi, Kocaeli.

Propp, Vladimir. (2018). **Masalın Biçimbilimi**. (Türkçesi: Mehmet Rifat ve Sema Rifat). İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Sakaoğlu, Saim. (1973). **Gümüşhane Masalları**. Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları.

Sakaoğlu, Saim. (1999). **Masal Araştırmaları**. Ankara: Akçağ Yayınları.

Seyidoğlu, Bilge. (1975). **Erzurum Halk Masalları Üzerine Araştırmalar**. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.

Şimşek, Esmâ. (1987). Arzu ile Kamber Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

Şişman, Bekir. (Aralık 2015). Günümüz Âşıklarında “Rüya ve Bâde Motifi”. **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 8 (41), 316-323. Web: <http://www.sosyalarastirmalar.com> adresinden 26 Aralık 2018 tarihinde alınmıştır.

Tanrıkulu, Nâzım İrfan. (1998). **Âşıklar Divanı: Günümüz Âşıkları**. İstanbul.

Taşlıova, M. Mete. (2014). Stüdyoya Taşınan Âşıklık veya ‘Stüdyo Tipi’ Âşıklığa Doğru: Sözlü <Doğal> ve Dijital <Elektronik> İcra Yapıları Üzerinde Mukayese. **Türkbilig/Türkoloji Araştırmaları Dergisi**, 27, 79-104. Web: <http://www.turkbilig.com> adresinden 26 Aralık 2018 tarihinde alınmıştır.

Tezcan, Semih. (2001). **Dede Korkut Oğuznameleri Üzerine Notlar (İnceleme)**. M. Sabri Koz (Editör), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Tezcan, Semih ve Boeschoten, Hendrik. (2001). **Dede Korkut Oğuznameleri**. M. Sabri Koz (Editör), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Thompson, Stith (1955-1958). **Motif Index of Folk-Literature**, 6. C, Indiana University, USA.

Turan, Metin, Süzer, Nazender, Gökçe, Gürsel ve Bal, Dilek. (Editörler). (2008). **Yaşayan Halk Ozanları**. Ankara: Ürün Yayınları.

Türk Dili Kurumu (2009), **Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü**. Ankara: TDK

Türk Dili Kurumu (2011), **Türkçe Sözlük (Yeni Baskı)**. Ankara: TDK.

Türkmen, Fikret. (1998). **“Hikâye” Maddesi**. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (c.17 s.488). İstanbul: TDV

Türkmen, Fikret. (2018). **Âşık Garip Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma**. Ankara: Akçağ Yayınları.

Türkmen, Fikret. (2015). **Tahir ile Zühre (İnceleme-Metin)**. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.

Türkmen, Fikret, Taşlıova, Mete ve Tan, Nail. (2008). **Âşık Şeref Taşlıova’dan Derlenen Halk Hikâyeleri**. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Türkmen, Fikret ve Cemiloğlu, Mustafa. (2009). **Âşık Mevlüt İhsani’den Derlenen Halk Hikâyeleri**. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Türkmen, Fikret ve Cemiloğlu, Mustafa. (2009). **Âşık Şevki Halıcı'dan Derlenen Halk Hikâyeleri**. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Wellek, R. ve Warren, A. (1983). **Edebiyat Biliminin Temelleri** (Çev. Ahmet Edip Uysal). Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Yazıcı, Hüseyin. (1998). **“Hikâye” Maddesi**. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (c.17 s.478). İstanbul: TDV

Yıldızbaş, Süleyman. (1993). Asuman ile Zeycan Hikâyesi Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

Yılmaz, Timur. (2011). **Âşıklardan Halk Hikâyeleri I**. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

(Komisyon). (1982). **Türk İstiklâl Savaşı Destanları**. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları: 34.

EKLER

METİNLER

1. Köroğlu Silistre Kolu Hikâyesi

Bugün 21.02.2013 Perşembe, Gebze Darıca'dayız. Nuri Çırağı ile Köroğlu hakkında konuşacağız.

Şimdi efendim, bu Köroğlu varyantı çok anlatılmıştır. Daha da çok anlatırlar. Çok sahih olmamak kaydıyla her âşık, her üstat kendince bir şeyler anlatmışlardır. Bilim insanları bunları almışlar ve kitaplar yazmışlar. Üniversitelerde bu hikâyelerin üzerine tezler yazılmış. Bu hikâye adına da bir hayli şeyler yazılmış. Ben de şimdi Köroğlu'ndan bahsedeceğim.

Köroğlu'nun asıl adı Ruşan Ali veya Ürüşan Ali'dir. Anlamı “ışık” demektir. Aslında dil olarak Rüşan'dır; ama Ürüşan da derler. “Ürüşanlaştı falan” gibi derler. Koca Yusuf'un oğludur. Babası seyistir. Üstatlarımızdan aldığımıza göre babası Bolu Beyi'nin tavlacı başıdır. Yani; seyistir, imrahordur. Bolu Beyi, Koca Yusuf'a bir at tayı bulup da büyütmesini emreder. O da arar ve çok yıllıkların içinden basit görünümlü bir hayvan bulur. Bu hayvanı çeke çeke getirir. Bu hayvan; çok zayıf, perişan, uyuz tutmuş, kulakları düşük, gözlerinin önüne çapaklar düşmüş bir hayvandır. Koca Yusuf böyle bir hayvanı getirince Bolu Beyi kızar.

-Sen benimle dalga mı geçiyorsun! der.

O zamanlarda da dudakların arasındaki iki çift laf insanı idam ettiriyor. Üstatlarımız rivayet ederler ki; Bolu Beyi Koca Yusuf'un gözlerine mil attırıp, çıkarttırmıştır. Ruşan Ali de o zamanlar on beş-yirmi yaşları arasında delikanlı birisi. Koca Yusuf'un gözlerini sararlar ve Bolu Beyi'nin çiftliğinden uzaklaştırırlar. Koca Yusuf atı da beraberinde götürür ve ata bir ahır yaptırır. Ahır oğluna sıvattırır.

Hiçbir tarafından rüzgâr ve ışık girmez bir yer yaparlar. Koca Yusuf oğlu Ruşen Ali'ye atı burada beslettirmeye başlar. Yavru tay iki yaşında falandır ve onu bir-iki yıl beslerler. Bu olaydan sonra Ruşen Ali'nin adı “Köroğlu” kalır. Babasının gözleri kör olduğu için Köroğlu diye geçer ve atının adı da Kırat'tır. Delikanlı Köroğlu ile Kırat'ı birlikte savaşlar yaparlar ve böylece hikâyeler meydana gelir.

Köroğlu'nun da, atının da adı ve şanı yayılır. Hatta Kırat'a ömür biçerler. *“Kırat'a bu kadar binilir mi, bir at bu kadar yaşar mı?”* gibisinden. Birçokları da Kırat'ın zemzemden (ölümsüzlük suyundan) içip ölümsüzleştiğini söylerler. Tabi bunun literatürdeki yeri nedir bilemem. Ama Köroğlu'nun adı ve şanı Kırat'ıyla beraberdir.

Kırat fevkalade bir attır. Köroğlu ve babası bir tarlayı nadas ederler. Buna Anadolu'da “herk” derler. Tarlayı herk edip oraya su salarlar. O çamurlu tarlada atı koştururlar. Kırat öyle bir at ki o tarlada koşabiliyor, hem de hiç dengesini bozmadan koşuyor. Atın süvarisi de Köroğlu'nun kendisi. Neticede biz hikâyeye gelelim. Tabi ben bildiğim kadarıyla anlatıyorum. Bu konuda herhangi bir iddiası olmayan bir insanım. Ben de üstatlarımdan duyduğum kadarıyla anlatıyorum.

Köroğlu Çamlıbel'de ikamet ediyordu. İsmi dünyaya yayılmıştı. Bir rivayete göre 99 keleş (yiğit) diğer bir rivayete göre 9999 keleş askerleri ve savaşçıları vardı. 10.000 keleş demiyor 9999 keleş diyor. 9999 keleş dedim mi dört tane dokuzu birbirinin ardı sıra büyütüyorsunuz. Köroğlu böyle yaşarken adı da, şanı da etrafa yayılıyor. Biz haberi o günün Osmanlı'nın Silistre Beyliği Paşası Hasan Paşa'dan alıyoruz. Köroğlu'nun adını ve atını o da duymuştu. Paşa ferman verip, tellal bağirttir;

-Hangi babayiğit, delikanlı gidip Çardaklı Çamlıbel'den Köroğlu'nun atını alıp ya da çalıp bana getirirse bacım Döne Sultan'ı onunla evlendireceğim! diye vaatle bulunur.

Tabi herkes bu işe soyunamaz. Bir dul kadının Keloğlan isimli bir oğlu vardır. Keloğlan; zavallı, zayıf, fakir, fukara birisidir; ama çok da mahir (yetenekli) bir insandır. Yani, adamın yanında konuşurken ceplerini de boşaltabilen bir adamdır. Keloğlan böyle değişik bir şahsiyettir. Gelir saraya çıkar ve durumu anlatır. Hasan Paşa Keloğlan'a pek de itimat etmez (güvenme). Ona, eğer atı getirmezse başını

vuracağını söyler. Ama atı getirirse de bacısı Döne Sultan’la evlendireceğine dair sözde bulunur. Paşa ile Keloğlan karşılıklı anlaşır. Ve Keloğlan yola revan olur.

Günün birinde Çardaklı Çamlıbel’e ulaşır; ancak öyle direkt olarak keleşlerin içine giremez. Ahırların altında su kanalları vardır yani, hayvanların sulandığı yer. Keloğlan gelip oraya girer. Üstatlarımız derler ki; atlar bir sabah namazı vakti sulanmaya giderken ürkerler. Keleşler sağa sola bir bakarlar ki orada bir adam yatıyor. Bu çelimsiz adamı kolundan tutup çıkarırlar ve “*Sen de kimsin?*” diye sorarlar. Keloğlan da:

-Ben kervancıydım. Kervancılar beni Yıldızeli’nde soydular. İşte ben de oradan kaçıp buralara geldim.” diye cevap verir.

Ve neticede ona acırlar ve onu alıp Köroğlu’nun keleşlerinin olduğu yere getirirler. Keloğlan tavlada hizmetçi olur ve atlara bakar. Keloğlan imrahor olur. Aradan üç-beş gün geçer ve Keloğlan kendini ispat etmeye başlar. Öyle çalışır ki, fevkalade bir seyis olur, rütbe alır ve terfi eder. Çok güzel işler yaptığını görünce keleşler bunu alttan üste doğru söylerler. Durum ta Ayvaz’a, oradan Demircioğlu’na ve oradan da Köroğlu’na kadar gider. Köroğlu durumu öğrenince gelip bakar ki, hakikaten Keloğlan’ın her baktığı at fevkalade büyüyor, gelişiyor ve güzelleşiyor. Neticede Keloğlan’ı Kırat’ın seyisliğine kadar çıkarırlar. Zaten Keloğlan’ın amacı da Kırat’ı çalmak ya!

Tabi bu arada Keloğlan keleşlerle güler, oynar, eğlenir ve oranın bir ferdi olur. Köroğlu’nun hanımı ve oradakiler tarafından sevilir. Tabi bu durum birkaç günlük değil belki beş-altı ay ya da bir senenin vermiş olduğu bir güvendir. Neticede Keloğlan artık atı çalıp götürmeye gayret eder. Böyle bir hazırlık peşinde iken bir gün Köroğlu’nun hanımının haremine gelip ona ağlar. Nigar Hanım ona ne olduğunu sorar. Keloğlan da:

-Kimse hiçbir şey demedi. Herkes burada kendine göre ziyafet veriyor. Ben hiçbir ziyafet vermediğimden dolayı arkadaşlarımın yanında rahatsız oluyorum. Ola ki bana da bir fırsat tanısanız da bir gece de ben onlara bir ziyafet versem de yeseler, içseler, gezseler! der.

Nigar Sultan da hatırını kıramaz ve Keloğlan’a izin verir. Bu eğlencede imrahor tayfasındaki herkes yer, içer ve eğlenir. Keloğlan öyle bir düzenek kurar ki

bütün tavladaki imrahorları sarhoş edip kendisi ayık kalır. Ve hemen akabinde Kırat'ı çalmaya karar verir. Karar verir ancak Keloğlan'ın hesaba katmadığı bir şey vardır. Tavlada Kırat'ın ayaklarına hiç kimsenin bilmediği bir şekilde buhavur yapmışlardır. (Buhavur yapmak demek yani, ayaklarını bağlamaktır.) Kırat'ın ön bileklerine buhavur yapmışlardır. Keloğlan onu aşamayınca “Olmasın Kırat olsun Dorat!” deyip Kırat'ın yanındaki Dorat'ı alıp kaçıır.

Dorat ile Kırat ayrılmaz birer eştir. Sabah olur ki herkes sarhoş. Bir bakarlar ki Kırat yularını koparmış, tavladaki her bir atı boğmuş ve tepmiş. Seyisler hemen tavlaya gelip atları bağlayıp, oraya buraya bakmaya başlarlar. Bir bakarlar ki Dorat yok. Dorat'la beraber Keloğlan da yok. Köroğlu zaten bu adamın bir hırsız veya casus olduğundan şüphe ediyordu. Köroğlu Dorat'ı Keloğlan'ın çaldığını anladı. Keleşler bu durumu Ayvaz'a haber ettiler. Tavlada atları bağlamış olan Ayvaz eli yüzü kan içinde geldi. Böylece Köroğlu'nun huzuruna çıkınca bakalım Köroğlu Ayvaz'dan ne soruyor, ne demek istediğini anlıyor? Ben bir söyleyeyim siz de bir dinleyin. Hayırlı uğurlu günler olsun!

Ayvaz gelir otağından

Ballar akar dudağından.

Karlar yağar papağından

Boran mı kış mıdır Ayvaz?

Ayvaz'ın köyleri handır

Şirin can sana kurbandır

Ak elleri gülgez kandır

Kestiğin baş mıdır Ayvaz?

Dayan koç Köroğlu'm dayan

Gizli sırlar olsun ayan

Yatmışsan gafletten uyan

Gördüğün düş müdür Ayvaz?

Köroğlu Ayvaz’a “*Rüya mı görüyorsun sen?*” diyordu. Neden böyle diyordu? Çünkü Köroğlu her gün uyanır uyanmaz, yatağından kalktığında Ayvaz Han Köroğlu’nun kahvesini getirirdi. Kahvesinin ardından da çubuğunu, tütününü getirirdi. Köroğlu, o gün böyle bir şey olmadığını Ayvaz’a ibare ediyordu. Ve durumu Köroğlu’na anlattılar. Köroğlu kahvesini ve çubuğunu içtikten sonra keleşlerine:

-Kırat’ı çekin! dedi.

Keleşler Kırat’ı çektiler. Köroğlu Dorat’ı getirmek için, Dorat’ın peşine gidiyordu; çünkü Doratsız olmuyordu. Dorat da Kırat gibi marifetli bir hayvandı. Keloğlan’ın gideceği istikamet belliydi ve Köroğlu o istikamette gidiyordu. Ama ne yazık ki Keloğlan’ın çaldığı Dorat çoktan beri binilmemişti ve hamdı. Hayvan yorulmuştu ve gidemiyordu. Keloğlan hem gidiyordu hem de sık sık arkasına bakıyordu. Bir baktı ki ne görsün, bir toz bulutu kalkmış geliyor. Anladı ki bu gelen koca kurt Köroğlu’dur. Keloğlan “*Ben ne yaparım, ne ederim, bunun elinden nasıl kurtulurum?*” diye yakınırken, şöyle sağa sola doğru baktı ki aşağıda bir değirmen görünüyor. Sonra değirmene inmeye başladı. Değirmenci de o sırada un öğüten taşıyı çıkarmış, onu dövüyordu. (Buna taşı dişeme derler. Bunu yapınca buğdayın kepekleri gider. Ve o taş unu daha güzel öğütür.) Daha sonra Keloğlan değirmenciye seslendi. Değirmenci de kapıya çıktı. Keloğlan değirmenciye:

-Şu karşıdan gelen toz bulutunu görüyor musun? Bak o gelen Köroğlu. Sen geçen sefer Köroğlu’nun unlarını kötü öğütmüştün. Şimdi geliyor ki seni perişan edecek! dedi.

Değirmenci böyle bir şeyi kabul etmese de Keloğlan hâlâ diretiyordu. Daha sonra ikna olan değirmenci “*Ben ne yaparım, ne ederim?*” diye yakınmaya başladı. Keloğlan onu kurtaracağına dair vaatle bulundu. Keloğlan hemen atı değirmenin önündeki bir söğüde bağladı. Değirmenciye:

-Gel elbiselerimizi değiştirelim. Ben değirmenci olup seni kurtaracağım! dedi.

Değirmenci Keloğlan’a inanıp bu teklifi kabul etti. Keloğlan’a ne yapması gerektiğini sordu. Keloğlan da değirmenciye doğuzluk denenen yere sakladı. Daha

sonra Keloğlan tanınmamak için yüzünü gözünü una buladı. Ve değirmenci gibi unu öğütmeye başladı. Biraz sonra Köroğlu şahin kuşu gibi değirmenin önüne geldi. Değirmenciye:

-Atıyla buraya gelen nereye gitti? diye sordu.

Değirmenci de doğuzluğu göstererek:

-İşte şurada duruyor! dedi.

Köroğlu da değirmenciye:

-Tut bu atı! dedi.

Köroğlu değirmene girdi ve Kırat'ın dizginlerini de Keloğlan'a kendi eliyle verdi. Dorat da orada perişan, yorgun bir vaziyette duruyordu. Köroğlu içeri girdi ve doğuzluktaki o adamı kolundan tutup dışarı çıkarttı. Köroğlu:

-Ulan gel dışarı çık Keloğlan! dedi.

Değirmenci de:

-Ağa ben senin unlarını valla iyi öğüttüm, bir şey yapmadım! dedi.

“Ulan ne unu?” demeye kalmadan Köroğlu meseleyi çaktı.

-Adam beni dalavereye getirdi, tongaya düşürdü! dedi.

Bir de dışarı çıktı ki ne görsün, Keloğlan Kırat'ın üstüne şahin kuşu gibi oturmuş gidiyor. Keloğlan:

-Köroğlu! Ben murat üstündeyim. Atı Silistre Paşası Hasan Paşa'ya götürüyorum, ona vereceğim. Hasan Paşa'nın bacası Döne Sultan'la evleneceğim; ama sana bir söz veriyorum atın dizginlerini nasıl senin elinden aldıysam yine de sana öyle teslim edeceğim! dedi.

Köroğlu da:

-Ulan Keloğlan! Sen benimle alay edip dalga geçme, atı bana getir! dedi.

Keloğlan da:

-Yok ağam yok, ben murat üstündeyim! dedi.

Ve Keloğlan atı sürüp götürdü. Köroğlu hem atın gidişini seyrediyordu hem de gözlerinin yaşını siliyordu. Bakalım Köroğlu Keloğlan'ın arkasından ne diyordu?

Canım Kırat gözüm Kırat

Uzak yollar erzânındır.

Her yanında çiftler kanat

Uzak yollar erzânındır.

Arkasından Koroğlu:

-Yapma, etme, gel atı ver Keloğlu! diyordu.

Keloğlu da:

-Yok ağa ben erzân merzan dinlemem. Uzak yollar senin işindir, ben murat üstündeyim. Ben gidip sevgilimi alacağım atı da sana teslim edeceğim. O yüzden ben bunu dinlemem! diyordu.

Koroğlu devam ediyordu;

Kırat'ı besledim körpe

Hay edende çıkar sarpa

Her oyunda beş god arpa

İpek torba erzânındır.

Keloğlu:

-Ağa ben bu ata beş god arpa da on god arpa da yediririm, sen hiç Kırat'ın kötülüğünden tereddüt etme. Hadi allahaismarladık! dedi ve gözden kayboldu.

Keloğlu atı sürdü ve gitti. Koroğlu kor pişman arkasından baktı. Koroğlu Dorat'ın yularını tuttu ve açtı. Dorat o kadar yorgundu ki kendini götürecek hali yoktu. Üstatlar der ki; Koroğlu atın eyerini de üzerine almıştı ve atı çeke çeke gidiyordu. Gün ikindiye doğru dönmüştü ki Çamlıbel'deki keleşler Koroğlu'ndan haber bekliyordu. Onların en gözcülerinden birisi de Koroğlu'nun amcası Köse Kenan'dı. Hepsi Koroğlu'nun geliş yoluna bakıyordu. Bir ara baktılar ki bir karaltı çıktı. Gelen bezirgân ya da çerçici derken bir de baktılar ki gelen Koroğlu. Köse Kenan Ayvaz'a yanaştı ve:

-Koroğlu hepimizle dalga geçiyordu. Atı kendi eliyle nasıl da vermiş. Şimdi bununla tam dalga geçme zamanıdır. Ayvaz, buna bir türkü söyle bakalım, dedi.

Bir bakalım Ayvaz ne diyordu, Köroğlu ne dinliyordu, ben ne söyleyeceğim?

Nasıl girdin değirmene

Atı verdin Keloğlu'na.

Şimdi kaldın yana yana

Pazarın mübarek olsun.

Köroğlu başını sallıyordu. Onlar devam ediyordular;

Havada bulutlar döner

İçerde yüreğin yanar

Şimdi kel Kırat'ı biner

Pazarın mübarek olsun.

Köroğlu yanaşıyordu, Ayvaz devam ediyordu;

Değirmenin taşı loru

Avlarlar sen gibi toru

Verdin Kır'ı aldın Dor'u

Pazarın mübarek olsun.

Köroğlu kızılıyordu. Köse Kenan Ayvaz'a:

-Sen devam et. Ben buradayım sana bir şey yapamaz! diyordu.

Ayvaz Han'ım düştüm hasta

Selam olsun eşe dostu

Kaç bin tümen verdin üste

Pazarın mübarek olsun.

Anga bezirgân olmuşsun

Alış veriş öğrenmişsin

Şimdi çerçeye dönmüşsün

Pazarın mübarek olsun.

Ayvaz dört-beş dörtlüklü türküsünü söyledi. Köroğlu da bu sırada geldi. Atı aldılar tavlaya çektiler. Köroğlu konağına çekildi ve kara kara oturup düşünüyordu. At gittiyse Köroğlu da gitti demekti. Köroğlu planlar hazırlayadursun biz nereden haber verelim?

Güne bir gün Keloğlan Silistre'ye yetişti ve atı Silistre Paşası Hasan Paşa'ya teslim etti. Keloğlan Döne Sultan'la evlendi ve muradına erdi. Onlar yiye içe dursunlar biz haberi nereden verelim?

Kırat çok güzel bir attı ama kimseyi yanına sokmuyordu. İyice huysuz bir at olmuştu. Tavlada kimse ona ne yem ne de su verebiliyordu. Kırat için bacadan bir delik yaptılar. Atın ölmemesi derecesinde bu bacadan ona suyunu ve yemini verdiler. Çünkü üstatlarımızın demesine göre yanına gireni tepermiş ve hırpalarmış. Ve günler böyle geçip gitmişti. Hasan Paşa bu durumu çözmek, at için muska yazdırmak için muskacı arıyordu. Hayvanı iyileştirmek için etraftan baytarlar getirtmişti; ama nafile! Bir türlü ata çare bulamıyorlardı. Biz nereden haber verelim?

Aradan tam altı ay geçmişti ki Köroğlu tebdil-i kıyafet (kılık değişikliği) oldu. Derviş kılığına bürünüp, eline tespihini alıp, sakalını da takıp, Arabistan çöllerinden geliyorum ibaresiyle güne bir gün Hasan Paşa'nın memleketi Silistre'ye geldi. Silistre'ye geldi ama Hasan Paşa'nın yanına sokulmak için planlar düşünüyordu. “*Acaba ne yapabilirim, nasıl ederim de yanına girerim?*” gibisinden planlar düşünüyordu.

Gün ola ki Hasan Paşa'nın annesi yüzüğünü hamamda kaybetmişti. Köroğlu da bu sırada yazdığı muskalarla, insanları iyi etmesiyle etrafta kısa zamanda tanınmıştı. Köroğlu'nun birkaç marifeti vardı ki biri de buydu. Bu özelliği etrafta hızlıca duyuldu. Köroğlu Hasan Paşa'nın annesine haber saldı ve yüzüğünü hamamda unuttuğunu iletti. Gerçekten de yüzük hamamdan çıktı. Köroğlu'nu iyi bir derviş, iyi bir kâhin ibaresiyle Hasan Paşa'nın huzuruna kadar getirdiler. Hasan Paşa böyle bir kişinin kendisi için bulunmaz birisi olduğunu düşünüyordu. Üstünden aylar geçmesine rağmen büyük bir hevesle kaçırıp getirttiği, üstüne bir de bacası Döne Sultan'ı Keloğlan'a verdiği ata binememenin üzüntüsünü duydu ve ata bakması için

Köroğlu'nu görevlendirdi. Köroğlu'na at için muska yazdırdı. Köroğlu yazdığı muskayla Kırat'ın olduğu tavlaya gitti ve ona seslendi. At, Köroğlu'nun sesini tanıdı. Böylece Köroğlu yavaş yavaş içeri girdi. Atı tımar edip, yemini ve suyunu verdi. Ata altı ay boyunca hizmet etti. Altı ay sonra at binilecek kıvama geldi. Köroğlu atı handan çıkarmanın hesaplarını yapıyordu.

Bir gün atı dışarı çıkardı ve gezdirdi. Gel gelelim Keloğlan Köroğlu'nu tanımişti ve atı götüreceğini de biliyordu. Köroğlu atı sağa ve sola döndürdü, gezdirdi, tozdu. Atı handan çıkardı. Ertesi gün bir daha, ertesi gün bir daha derken on-on beş gün böyle geçti. Keloğlan artık Köroğlu'nun atı götüreceğini hissediyordu. O sırada Hasan Paşa da zevatlarıyla (kişi, zat) oturmuş atın gezişini, yorgasını (biniciyi sarsmayan at yürüyüşlerinden biri), koşuşunu izliyordu. Köroğlu da atı o gün kaçıracaktı ama Keloğlan yine bir kalışlık etti ve Hasana Paşa'ya sokulup:

-Paşam! Bir şey demiyorum ama bu adamı gözüm hiç tutmadı. Biraz Köroğlu'na benzetiyorum. Bu, atı çalar falan siz en iyisi bu kalenin kapılarını kilitleyin! dedi.

Keloğlan'ın lafıyla kalenin kapılarını kilitlediler. Köroğlu kale kapılarının kapandığının farkına vardı. Köroğlu Hasan Paşa ve zevatlarının önüne gelince bakalım ne diyordu, ben de size ne söyleyeyim? Köroğlu burada ilk türküsünü Silistre Kalesi'nde atının üstünde Hasan Paşa'ya karşı söylüyordu.

Canım Kırat gözüm Kırat

Meydan yerin düz olaydı.

Keleşler sağı solumda

Düşman yüzbeyüz olaydı.

Kırat'ım kanat açanda

Uçup Tuna'yı geçende

Canbazlar paha biçende

On bin tümen söz olaydı.

Köroğlu Çamlıbel'inde

Kalmıştım Ayvaz dilinde

Dizgin ağanın elinde

Üç gün evvel tez olaydı.

Keloğlan ata son binişinde dizginini kendi tutmuştu ve Köroğlu'na; “Ağa, söz veriyorum. Ben değirmende nasıl ki dizginleri senin elinden aldıysam aynı şekilde dizginleri eline vereceğim” demişti. Ama ne yazık ki kalles herif, atı vermemenin dışında bir de Hasan Paşa'ya dervişin Köroğlu olduğundan şüphe ettiğini söyledi. Kalenin kapıları kilitlenince Köroğlu ne yapacağını, ne edeceğini şaşırmıştı. Köroğlu Tuna'ya bakan bir boyundan “Haydi allahaismarladık!” deyip ve atını mahmuzlayıp Tuna nehrine atıyla beraber atladı. Etraftaki herkes şaşırmış bir biçimde bakıyordu, bir yandan da bunlar boğuldular diyorlardı. Ustalarımız der ki, Köroğlu öyle bir usta biniciydi ki atla suya atlar atlamaz atın dizginini ağzından çıkarmıştı. Herkes Silistre Kalesi'nin burçlarına dökülmüştü. Köroğlu birazdan aşağılardan çıktı. Yine şahin kuşu gibi Kırat'ın üstünde dimdik duruyordu. Ve Silistre Paşası ona seslendi:

-Ulan Köroğlu getir atı ver ne istersin, bana satar mısın?

Köroğlu cevap verdi:

-Satarım ağa!

Hasan Paşa:

-Ne istersin? dedi.

Köroğlu burada bir-iki dörtlük der;

Kırat pahasını sormak istersen

Seksen bin hazinede pula vermem.

Seksen bin kotana seksen bin çifte

Seksen bin hamul da kele de vermem.

-Hep seksen bin seksen bin geçiyor. Ulan nasıl para istiyorsun? diyordu Hasan Paşa. Köroğlu:

-Dinle ağam dinle, diyordu:

Seksen bin ülkeden gelen öküze

Köroğlu pahası indirdi düze

Seksen bin geline seksen bin kıza

Seksen bin boşanmış dula da vermem.

Köroğlu, “Haydi allahaismarladık!” deyip, atını mahmuzlayıp sürdü gitti. Silistre Paşası Hasan Paşa askerlerini hemen harekete geçirdi. Askerler peşine gittiler; ama ne yazık ki Köroğlu çoktan gitmişti. Köroğlu giderken ilkbaharda çayırılıkta güzeller çiçek topluyor, oynuyor, seyran edip eğleniyordular. Meğerse bunlardan bir tanesi Hasan Paşa’nın nişanlısı Menzil Hanım ve onun zavat-ı taraf etrafıydı. Köroğlu kızlardan su istedi. Kızlar da ona:

-Derviş baba sen de kimsin? dediler.

Derviş de kulağım duymuyor gibisinden kızlara iyice yaklaşıp, Menzile Hanım’ı tutar tutmaz atının terkisine attı. Köroğlu hem Menzile’yi, hem atı, hem de kendini kaçıırıyordu. Asker de arkadan mesafeyi sıkılaştırıyordu. Köroğlu atını yokuşa, Tavşan tepelerine doğru sürdü; ama Kırat gitmiyordu. Köroğlu:

-Ulan Kırat! Muhannetlik etme, beni burada düşmanlarıma alt ettirme. Sen böyle muhannet değilsin! dedi.

Bir de yere baktı ki Menzil Hanım’ın saçları atın ayaklarına dolaşmış. Menzile Hanım’ın saçlarını bağlayıp, atını sürüp Tavşan tepelerine çıktı. Akşam namazı da oldu. Köroğlu bir-iki çalı çırpı toplayıp ateş yaktı. Köroğlu kahve pişirirken Menzil Hanım da ağlıyordu. Köroğlu orada çok güzel bir türkü söyledi. Dedi ki;

Sen ağlama kömür gözlü güzelim

Bura ağlamanın yeri değildir.

Seni vatanından çekip götüren

Elbet er kişidir karı değildir.

Köroğlu'm der bu yerlerde ün etmek

Yakıp yakıp ciğerleri hun etmek

Kargının ucuyla kaburga sökmek

O da her yiğidin kârı değildir.

Ancak Menzil ağlıyordu ve Köroğlu da kahvesini içiyordu. Askerler de etraflarını sarmıştı. Askerler sabahı bekliyordular ki savaş edeceklerdi. Biz nereden haber verelim? Kıssadan hisse, yıl olmuştu ki Gülnigâr Hanım Çamlıbel'deki keleşleri bir gün topladı. Dedi ki:

-Siz nasıl adamsınız? Sizin başınız Köroğlu bir seneye aşkın oldu ki buralarda yok. Nerede, ne yapıyor? Bunu kimse bilmiyor. Herkes gece yatınca bir rüya görecek ve sabahtan rüyasını bana söyleyecek!

Sabahtan 9999 keleşin rüyası söylendi. İçlerinden Esab Ali:

-Ben bir rüya gördüm. Bir koca kurda etrafındaki kargalar vurup, kakıyordular. Kurt, yorgun argın bir vaziyette onlarla baş ediyordu ama yaralıydı, dedi.

Rüyadan anladılar ki, Köroğlu dara düşmüştü. Keleşler hemen atlarına binip yola düştüler. Silistre ile Çamlıbel arası öyle bir günlük yer değildir ama en nihayetinde bu bir hikâyedir. Keleşler gele dursunlar Köroğlu'nun olduğu yerde sabah olmuştu. Bir yandan da savaş devam ediyordu. Köroğlu akşama kadar savaştı. Bir de baktı ki Menzile Hanım ağlıyordu ve korkusundan bir şey diyemiyordu. O sırada oradan da üç tane turna geçiyordu. Köroğlu:

-Ulan turnalar ben aylardır Çamlıbel' den ayrım. Sizden bir sorayım bizim beyler yerinde mi? dedi.

Bir bakalım Köroğlu ne dedi? Bu türküyü de söylemiş olalım.

Gökten uçan telli turnam

Bizim beyler yerinde mi?

Türlü tevür cenge giren

Demircioğlu'm yerinde mi?

Sohbet ile saz eyleyen

Her türlü avaz eyleyen

Meclislerde naz eyleyen

Han Ayvaz 'ım yerinde mi?

Yalan koç Köroğlu 'm yalan

Ülkelere saldım talan

Her gecede hatrim alan

Telli Nigar yerinde mi?

Köroğlu türküsünü söylemişti. Tavşan tepelerinde günler geçiyor ve savaş devam ediyordu. Köroğlu gündüzün savaşıyor, geceleyin yol kat ediyordu. Neticede günün birinde keleşler Silistre'ye eriştiler. Köroğlu'nu Hasan Paşa'nın askerlerinin elinden alıp Çamlıbel'e getirdiler. Onlar öteki dünyaya gittiler. Ölenlere Allah rahmet etsin, kalanlara sağlık olsun. Ben kısa da olsa Köroğlu'ndan bir tadım olarak Silistre kolunu birkaç türküsüyle beraber hanım kızımın tezine anlattım. İnşallah bir katkısı olacağı düşüncesiyle sana da hocalarına da hayırlı günler diliyorum. Allah işinizi rast getirsin.

2. Sefil Baykuş Hikâyesi

Bugün 18 Ekim 2014. Gebze Darıca’da kaydımızı yapıyoruz. Âşık Nuri Çırağı ile Sefil Baykuş hikâyesi hakkında konuşacağız.

Recep Hıfzı, çok fevkalade mütedeyyin (dindar) bir adammış. Genç yaşta ilim yapmış. Gönül ferman dinlemez ya hani, amcasının kızına âşık olmuş. Tabi iş meydana çıkınca fakir, kimsesi yok diye amcası önce kızı vermemiş. Derler ki üstatlarımız, neticede o günkü şartlarda Tatar postanesinde memur olmuş. Bu arada amcası da kızını vermiş ve nişanlanmışlar. Kızın adı da Suna’yımış. Nişandan sonra düğün hazırlıkları başlamış ve nihayetinde düğün başlamış.

Eskiden Anadolu’da düğünler bu perşembe başlar öbür perşembe biterdi. Yani düğünler bir hafta sürerdi. Anadolu’da düğünler de çok ihtişamlı olurdu; yemeler, içmeler, öküz, koyun, kuzu kesmeler... Düğünlerde, toylarda bütün köyler seferber olurdu. Davullarla, zurnalarla bu eğlenceler şenlenirdi. Gelinler o günkü en iyi vasıta olan atla gelirlerdi. “ Yav, adam gelin getirdi yüz atlıylan maşallah yav! ” falan derlerdi. Yani sadece yüz tane atlı bir tane gelini getirirdi. Şimdi ise şuradan gelinimizi bir taksiye bindiriyoruz, etrafı bir tavaf ettiriyoruz, düğün salonunda da iki zırlıtı ve mırılıyla düğünümüzü bitiriyoruz.

Şimdi insanlar çok garip bir ahlaka girdiler. Nişan yapıyorlar, düğün yapıyorlar evleniyorlar daha aradan bir-iki ay geçmeden boşanıyorlar. Artık Türkiye’de evliliklerin çoğunun sonu böyle oluyor. Niye boşandın diye sorduğunda “Efendim anlaşılmadık!” diyorlar. Nasıl ki benim dedem Çanakkale’de savaşırken oradan kendine bir hatun getirmiş de taa ölene kadar beraber yaşamışlar, aralarında hiç hırıltı zırlıtı olmamış da size ne oluyor? İşte o sanal ortam var ya o sabaha kadar ahlaksız filmleri seyretmeler, ahlaksız konulu diziler izlemeler... Bunlar bizim fikrimizin yetmediği şeyleri bize dayatıyor ve toplumumuzun ahlak yapısını bozuyor. Bugünkü nesil hiç de utanmıyor. Kocaya gidiyor, geri geliyor “Aaa ayrıldık, anlaşılmadık bunda ne var ki?” diyor. Hatta bizde buna çok affedersiniz ‘Ne it batmış ne mundar olmuş!’ derler.

Neyse biz bunları bırakıp tekrardan Hıfzı’ya dönelim. Perşembe günü Hıfzı’nın düğünü tutuluyor. Ancak o günlerde -Allah devletimize zeval vermesin- devlet savaşta. En ağır Rus savaşı başlamış, dünya çok kötü bir durumda. Osmanlı zayıflamış, Kağızman’dan Kars’a bir evrak gitmesi lazım. Çok gizli bir evrak ve bu

evrakı götürecek de çok güvenilir bir adam olması lazım; yani devlet sırrı olduğundan bu evrakı kimseye veremiyorlar. Posta Müdürü en güvenilir adamı Hıfzı'ya bu görevi veriyor. Hıfzı'ya Posta Müdürü:

-Hıfzı, biliyorum senin düğünün tutuldu; ama sen bunu atınla Kars'a bırak da gel, diyor.

Kars-Kağızman arası altmış-altmış beş kilometre arası. Hıfzı atına biniyor ve gidiyor. Ancak Anadolu'nun kışları ağırdır, Kars'a gittiğinde kardan dolayı yollar kapanıyor ve Hıfzı geri dönemiyor. Bu tarafta da düğün tutulmuş gelin telli duvaklı Hıfzı'yı bekliyor. İlahi kudretin tecellisine bakın ki Hıfzı gelinceye kadar gelin vefat ediyor. Kalp krizi mi diyelim, o günkü şartlarda başka hastalıktan mı diyelim emrivaki oluyor ve gelin ölüyor. Ölünce tabi gelini defnediyorlar.

Bir hafta sonra yollar açılıyor ve Hıfzı geri dönüyor. Geliyor gelmesine; ama Kağızman ufacık bir kaza -o zaman köy gibi- gelir gelmez olanları öğreniyor. Ve Posta Müdürü arkadaşlarıyla beraber, onu mezarlığa götürüyorlar. Ona diyorlar ki:

-Allah'ın emri böyle vuku buldu ve nişanlın öldü.

Mezarını gösteriyorlar, dualar okuyorlar. Tam gidecekleri sırada Hıfzı mezarın başında bir baykuş görüyor. Halk arasında baykuşu uğursuz sayarlar. Aslında o uğursuz falan değildir. Allah-u Teâlâ hiçbir şeyi uğursuz yaratmamıştır. Hıfzı bakıyor ki baykuş ötüyor. Âşık ya Hıfzı gönlü de âşık, yüreğinde tarifsiz bir durum hissediyor. Belki evleninceye kadar; yani nişanlılık zamanında hatta kendi evine getirinceye kadar bile amcasının kızının eli eline değmemiştir.

Gerçek aşk; saf ve temiz olandır. Eee sen en çok sevdiğin altının içinde oturur, yatıp kalkarsan bir kıymeti kalmaz. Dersin ki ben altının, külliyeinin içinde yatıp kalkıyorum, artık o benim. O zaman ne olur? Kıymetli olan altın naylon gibi bir şey olur. Ama ulaşamazsan işte o zaman gerçek aşk olur. Aşkın zaten ibaresi budur. Ulaştığınız yerde ne yaparsınız? Tükenirsiniz. Ama ulaşamazsanız ve bu his karşılıklı olursa işte o zaman gerçek aşk olur. Birisi subayın kızı olur birisi fukaranın oğlu olur. Bu hiç önemli değildir. Önemli olan o gönüllerin birbirini kabul etmesidir. Hikâyeye dönersek, Hıfzı mezarın başındaki baykuşa bakıp öylece duruyormuş.

-Ya baykuş benim saramadığım sunamı topraklar sardı. Sen de şimdi onun başında benim için mi isnat ediyor (suç yüklemek), ötüyorsun? demiş.

O zaman Hıfzı orada irticalen bir türkü söylüyor. Biz buna ağıt diyoruz. Hatta bu türkü ve hikâye Türk Halk Edebiyatının en güzel ağıt-destan örneğidir. Söyleyeceğim bu türkü Hıfzı'ya aittir ve Kağızman'a ait bir havadır. Bunu âşık havası diye de isimlendirebiliriz. Bakalım Hıfzı size ne söylemiş, ben size ne söyleyeceğim?

Sefil baykuş ne yatarsın bu yerde

Yok mudur vatanın ellerin hanı?

Küsmüş müsün selamımı almadın

Şeyda bülbül şeyda dillerin hanı?

Emim kızı aç kapıyı geleyim

Geleyim de hal hatrını sorayım

Hasta değil misen bir su vereyim

Ağzın da kurumuş dillerin hanı?

Bu fani dünyada yerin dar mıdır

Üstün tahta duvar önün yar mıdır

Orda yorgan, döşek, yastık var mıdır

Felek fukarası malların hanı?

Kaldırsam ayağa kalkamaz mısın

Yok mu lamban çıran yakamaz mısın

Nerde kapın bacan çıkamaz mısın

Her yandan kesilmiş yolların hanı?

Körpe maralydın dağlarımızda

Gezerdin sol ile sağlarımızda

*Taze fidanının bağlarımızda
Sam vurdu kuruttu dalların hanı?*

*İnsan da canına böyle kıyar mı
Hasta başın taş yastığa koyar mı
Ergen kıza beyaz donlar uyar mı
Al giy sunam yeşil alların hanı?*

*Düğününde acı kahve içildi
Gelinlik elbisen kefen biçildi
İlikle göğsünü düğmen açıldı
Hani kapatmadın ellerin hanı?*

*Bir koyun kuzudan ayrıldı durdu
Yemez mi dağların kuş ile kurdu
Gatardan ayrıldın şahin mi vurdu
Turnam teleklerin tellerin hanı?*

*Sen de Hıfzı gibi erken uyandın
Uyandın da taş yastığa dayandın
Aslı Kerem gibi kavruldun yandın
Rüzgâr mı savurdu küllerin hanı?*

*Almayanı almayanı
Kızarmış almayanı
Kimler kabire indirir*

Muradını almayı?

Hıfzı mezarın başında durdu ve bu türküyü söyledi. Peki devamında ne oldu?
Devamında Hıfzı bir daha evlenmedi. Zaten çok fazla da yaşamadı.

3. Ülker Sultan Hikâyesi

Derler ki üstatlarımız; vesvi hikâyet, pirimizden himmet. Üstatlarımızdan kalan yadigârlar, olsun deminiz, olmasın gamınız, hayra dönsün sonunuz encamınız. Vakti ki Hindistan'ın bir şehrinde Adil Hükümdar diye bir hükümdar otururdu. Devrin hükümdarlarının da her imkânları daha genişdir. Bu hükümdarın da nazenin bir kızı vardı. Adı neydi? Ülker Sultan'dı. Ülker Sultan, o günkü terimle kırk cariyeye (kadın köle) ile bugünkü terimle kırk arkadaşıyla beraber sarayın has bahçesinde günlerini geçirirdi.

Güzel, nazende (nazlı) olan bu kızın ergenlik çağı gelmişti. İsmi de dilden dile, ilden ile dolaşmaya başlamıştı. “Vay efendim Adil hükümdar'ın böyle güzel, nazenin bir kızı var” diye. Ancak dönem sihirbaz olan Ali Cengiz'in dönemiydi. Ali Cengiz bu kızı duyunca onu görmeyi arzu etti. Görmek için ne yaptı? Kızın yaşadığı bahçeden bir deste çiçek ve gül topladı. Derler ki üstatlarımız gülleri sihirledi, okudu ve üfledi. Sihirlediği gülleri eline aldı ve kızların beraber has bahçeyi seyrana çıkacağı saatlerde, bahçenin bir köşesinde piri bir ihtiyar halinde onlara doğru gelmeye başladı. Kızları görünce Ali Cengiz:

-Gül satarım, gül satarım, gül satarım! diye bağırmaya başladı.

Kızlar bunu duyuyordular ve dinliyordular. Ülker Sultan da bunu dinliyordu. Tabi ki Ülker Sultan'ın bir hükümdar kızı olduğu belliydi. Kızlardan biri saçlarını altın tepsinin içinde arkadan götürüyor, birisi eteğini tutuyor, birisi eteğinin öbür ucunu tutuyor, birileri de önünde hizmetçilik ediyordu. Böyle bir endazeyle (incelik) yürüyorlardı. Çok da merhametli olan Ülker Sultan dedi ki:

-Kızlar şu dünyanın haline bakın ki etraf çiçek dolu, gül dolu; ama bu ihtiyar demek ki çok fakir ki şurada oturmuş “Gül satarım, acaba gelen giden alır da bana bir ekmek parası verir mi?” düşüncesiyle satmaktadır. Gidin şu ihtiyarın elindeki gülleri, beş kuruş istiyorsa on kuruş verin alın!

Kızlar Ali Cengiz'in yanına geldi. Dediler ki:

-İhtiyar gülünü satar mısın?

-Satarım.

-Ne istersin?

-Gülümün destesi beş kuruş da ancak sizlere veremem!

-Niye?

-O gül padişah kızlarına, vüzera (vezir) kızlarına layıktır. Bu güller öyle sizin bildiğiniz güllerden değildir!

Bunu duyan kızlar döndü geldi. Ülker Sultan'ın yanına gelince durumu anlattılar. Ülker Sultan tahsil yapmış, okumuş insan. Anladı ki "Benim padişahın kızı olduğumu anladı, daha fazla para veririm düşüncesiyle beni yanına çağırıyor" diye düşündü. Bu düşünceyle ihtiyarın yanına geldi. İhtiyara durumu sordu. Derler ki üstatlarımız, Ülker Sultan Ali Cengiz'e o günün parasıyla elli kuruş verdi ve gülü satın aldı. Ancak gül sihirliydi. Burada çok imajlı bir şey var. Ülker Sultan gülü aldığı anda gülde çok nazik ve endaze bir koku vardı. Gülü kokladıktan sonra kendinde bir baygınlık hissetti ve bayıldı. Ayıldıktan sonra da gül kucağındaydı ve burnunun önündeydi. Ancak ayıldığında kendinde kadınsal değişik haller hissetti. Ne olduğunu çok da anlamış değildi. Acaba o anda başka bir şeye mi uğradı, gülden mi oldu, ne oldu hesap edemedi! Ancak gül öyle bir kokulu öyle bir kokuluydu ki burnunun ucundan kaldırılmasını hiç istemiyordu. Gel zaman git zaman Ülker Sultan bu gülü gündüz elinde tuttu, gece yastığının üstüne koydu. Ve onu koklaya koklaya yattı, koklayarak kalktı. Zaman geçti gün geldi ki Ülker Sultan'ın hamile olduğunu hissettiler. Ülker Sultan:

-Yarabbi! Bu iş sana ayandır. (açık, belli) Herhangi bir ahlaksızlık yapmadım. Nedir bu hikmet?

Ali Cengiz gülü verdiği zaman bir baygınlık geçirmişti. O zaman orada ne olduğunu bilemiyoruz. Dilden dile, elden ele, sarayda kızların arasında, cariyelerin arasında derken şehre ve babasına kadar bu iş dayandı. "Padişahın kızı ahlaksızlık yapmış ve şu anda hamile!" diye babasına kadar bu haber ulaştı.

Yaygaralar basılınca hemen adı gibi adaletli olan Adil Hükümdar onikilerini, vezirlerini topladı. (Yani bugünkü bakanlar kurulu diyelim.) "Ne yapalım, ne edelim?" gibisinden konuyu gündeme getirdiler. "Bir devlet başkanının evladı bu işi yaparsa acaba bu halk ne yapar?" düşüncesiyle nasıl bir ceza verecekleri konusunda ifadeye başladılar. Herkes fikrini söylüyordu.

En sonunda Ülker Sultan'ı asmaya karar verdiler. Onu şehrin en büyük meydanında idam etmeye karar verdiler. Ve yüzüne de halkın duyacağı bir şekilde “İşte bu işi yaptığı için padişahın kızı da olsa bakın nasıl cezalandırılıyor!” diyeceklerdi. Ancak Adil Hükümdar'ın babasından kalma yaşlı bir veziri vardı. O da kararları dinliyordu. O zamana kadar hiç konuşmamıştı. Dedi ki:

-Hünkârım! Biliyorsunuz ben babanız zamanında da bu devletin yönetiminde bulundum. Size de, bu yaptıklarınıza da, aldığınız kararlara da saygı duyuyorum. Ama size bir şey söyleyeceğim! Biz bunu assak da, kessek de, yılanlara da aslanlara da parçalatsak bu bizim şahsiyetimize, tahtımıza, tacımıza helal getirir. Bu iyi bir düşünce değildir!

- Ne yapmak lazım?

-Onu gecenin bir payı av alayına hazırlatalım, yatağından indirelim ve av alayı onu Hindistan'ın derin ormanlarına bıraksınlar. Ormanlıklarda aslanlar onu parçalar, kurtlar kuşlar yer hiç kimse de duymamış olur.

Bu fikir daha uygun görüldü. Neticede denilenleri yaptılar. Kervanı hazırladılar, av alayını hazırladılar başlarına da yetkili bir paşa koydular. Ülker Sultan'ı gecenin bir yarısı oturmuş olduğu sarayından aldılar. Zalim herifler kızı öyle bir aldılar ki hiçbir şeyi yoktu. Üzerinde sadece eski bir geceliği vardı. Ancak Ülker Sultan gülünü bırakmamıştı o da elinde, alayla birlikte yürüyordu. Güneş doğup da sabah oldu. Allah hayırlı sabahlar nasip etsin tüm İslam âleminin üzerine! Uzaktan duman duman şehir görünüyordu. Gözüken babasının şehriydi. Bir devenin üzerinde hem gidiyordu hem de kendi kendine mırıldanıyordu. Kervan da yola devam ediyordu. Kervan bir yerde konakladı ve alaydakiler de istirahatata çekildiler. Ülker Sultan da hem ağlıyordu hem de akıbetinin ne olacağını düşünüyordu. Onu bir yere götürdüklerini anlıyordu. Hiç kimseye karşı gelip de bir şey diyemiyordu. Hem ağlıyordu hem de dudaklarından şu dizeleri mırıldanıyordu. Bunları söyleyelim. Bakalım ne diyor, ben ne söyleyeyim, dinleyenler ne dinlesin? Efendim Allah hepinize sağlık versin.

Ayırdılar vatanımdan elimden

Sıla sana seyrettiğim bugündür.

Türlü varlığımı aldız elimden

Sıla sana seyrettiğim bugündür.

Ne edeyim suçum nedir günahım

Göklere yükseldi feryadım ahım

Dilerim babama kalmasın ahım

Sıla sana seyrettiğim bugündür.

Bilmediğim bir diyara giderim

Gözü yaşlı bahtı kara giderim

Ciğerlerim pare pare giderim

Sıla sana seyrettiğim bu gündür.

Ben Ülker Sultan'ım bahtı karayım

Bilmem dertlerime derman arayım

İlacım yok yaralarım sarayım

Sıla sana seyrettiğim bugündür.

Türküsunü söylemişti, ağlıyordu ve gözyaşlarını siliyordu. İnsanlar da Ülker Sultan'ın bu haline üzülmüyordular. Aldıkları habere göre karanlık olmadan onu aslanların, kaplanların bol olduğu Hindistan ormanının derinliklerine atacaktılar. Kervan almış başını yürümüştü. Akşam oluyordu Ülker Sultan bir köşeye çekiliyordu. Üstüne eski bir kürk vermişlerdi. Böylece yatıyordular, sabah oluyordu ve yine yürüyordular.

At ayağı külünk olur âşık dili yürük (güçlü, çevik) olur. Güne bir gün karanlık ormanların en derininden birine geldiler. Ormanda da çeşitli hayvanlar var. Koskocaman av alayı kendilerini yabancı hayvanlardan, aslanlardan, kaplanlardan, yılanlardan zor koruyordu. Akşam olunca nöbetçiler etrafa dikilmişti. Asker istirahatata çekilmişti. Ülker Sultan da bir ağacın dibinde kürkünü almış nöbetçilerin gözetiminde yatıyordu. Onu uykuya saldıktan sonra dediler ki:

-Bırakacağımız yer ancak burasıdır!

Öyle sessiz sedasız bıraktılar ki Ülker Sultan uykusundan uyanamadı. Eee hikmet-i Rabban'a sual olmaz, Allah'ın da takdiri bu ya! Ülker sultan o gün halk terimiyle gün göbeğine çalana kadar yatmıştı uyumuştı. Uyandı ki ne uyansın! Ne asker var, ne vezir var, ne kimse var. Üstelik üzerindeki o eski kürkü de almışlar. Ülker Sultan bir sağa bir sola koşuyordu. Aslanlardan kaçıyor, yılanlardan sakınıyordu. O hayvanlar sanki yıllar boyu onun arkadaşymış gibi hiçbir tanesi onun yanına yöresine yaklaşmıyordu. Ülker Sultan akşama kadar sağa sola koştu durdu. Bir baktı ki kocaman bir Köknar ağacının gövdesi çürümüş. Başka bir ufak ağaç parçası alarak o çürüğü epeyce dışarı döktü ve kalmak için kendine sığınacak bir yuva yaptı. Ali Cengiz'in verdiği gül de elindeydi onu da kokluyordu. Ağlıyordu ama ağlamak ne çare! Hani derler ya; "Âşık diyene ne çare, hak yardım etsin naçara (çaresiz olan), yağ kokarsa tuz lazım, tuz kokarsa ne çare?"

Yağın kokusunu tuzla giderebilirsiniz; ama tuz kokarsa ne çare! Ona imkân yok. Hikâyemizi uzatmayalım efendim. Günler geçiyordu Ülker Sultan yavaş yavaş etrafındaki otlardan, sulardan barınmaya başlamıştı. Ormandaki aslanlardan, yabani hayvanlardan ne kadar korksa da bir şeyler yeme ihtiyacı hissediyordu. Bu yüzden yavaş yavaş kendini ormana alıştırmaya ve böyle yaşamaya alıştı. Gel zaman git zaman otlardan yiyordu, sulardan içiyordu, ağaçların kozalarından ve kabuklarından faydalanıyordu. Hiçbir yabani hayvan da ona dokunmuyordu. Niye dokunsun ki? Allah'a inananı Allah saklamaz mı? Suçsuz günahsız bir yere atılmış gencecik bir kız!

Uzatmayalım sözü gel zaman git zaman sonra Ülker Sultan bir sabah namazında hayata diz vurdu ve bir erkek çocuğu dünyaya getirdi. Doğum yaptıktan sonra uyandı ki kendisi bir yanda çocuk bir yanda. Bir yudum su vereni mi var, göbeğini keseni mi var, acaba üzerine bir çul saranı mı var? Hiç kimsesi yok. Yavrusunu ağaçların kabuklarından saçlarına sardı ve bağrına bastı. Hem ağlıyordu hem de şu türkülerini mırıldanıyordu. Bir bakalım ne diyor?

Sana beşik oldu taşlar

Nenni küçük yavrum nenni.

Bizi yiğit kurtlar kuşlar

Nenni körpe yavrum nenni.

Kaderdir kimden küseyim

Seni bağrıma basayım

Göbeğin neyle keseyim

Nenni küçük yavrum nenni.

Derdime çare arayım

Seni otlara sarayım

Sana ben meme vereyim

Nenni küçük yavrum nenni.

Kurtulacam mı Yaradan

Yardım eyle hak Yaradan

Sensin âlemi yaradan

Nenni körpe yavrum nenni.

Yanımda kuşlar ötüşsün

Ciğerim yansın tutuşsun

Hazreti Hızır yetişsin

Nenni küçük yavrum nenni.

Ben Ülker'im şah kızıyım

Sanma bu derde razıyım

Tükenmeyen bir sızıyım

Nenni küçük yavrum nenni.

Yavrusunu neyle sarmıştı? Çulu mu vardı, çaputu (bez) mu vardı, bezi mi vardı? Yavrusunu otlara sarmıştı, o yasemin saçlarına sarmıştı; ancak yavrusunun büyümesi için annesinin yemeğe ihtiyacı vardı. Ne yiyecekti? Kendisi nerden alıyor ki yavrusunu büyütsün! Üç gün beş gün derken günler geçiyordu. Dedik ya atın ayağı külünk olur âşık dili yürük olur. Bu böyle bir iki saatin içinde söylenecek bir şey değil. Ülker Sultan bir gün sabahınan yavrusunu bağrına basmış emziriyordu ama perişan bir vaziyetteydi. Sütü yoktu, yavrusunu doyuramıyordu ve ağlıyordu. Bir çare bulamıyordu. Bir de baktı ki ne baksın hemen karşı ağacın karşısında bir ceylan iki tane yavru yapmış. Öyle güzel yavruları var ki! Ülker Sultan ceylana dedi ki:

-Ey ceylan sen de mi benim gibi sahipsizsin? Seni de aslanlar, kaplanlar parçalar! Seni kim gönderdi?

Ceylan sanki yıllardır Ülker Sultan'ın evcilleştirdiği bir koyunu, keçisiymiş gibi ondan kaçmıyordu. Ona doğru geliyordu. Çok güzeldi. Ceylanın memelerinden yavrularını sütüyle doyurduğunu görünce o da ceylanın boynundan tuttu ve emmeye başladı. Ceylan o günden sonra hem yavrularını hem de Ülker Sultan'ı emziriyordu. Günler geçiyordu, yıllar geçiyordu ve çocuk gitgide büyüyordu. Ülker Sultan ve çocuğu ormanda üç buçuk yıl kaldılar. Çocuk üç buçuk yaşına gelmişti. Ülker Sultan ve çocuğu öylece geçinip gidiyordular. Bunlar burada dura dursun ben size nerden haber vereyim?

Ejder şehri hükümdarının oğlu Şehzade, arkadaşlarıyla beraber ava çıkmıştı. O günkü çağda ateşli silahlar yok, ok devri, mızrak devri. Av avlayıp, zevkine geziyordular. Bir aralık Ejder şehri hükümdarının oğlunun gözü bir ceylana takılmıştı. Ceylan, Ülker Sultan'ın emdiği ceylandı, yani Ülker Sultan'ın ceylanıydı. Şehzade ceylana bir ok fırlattı, ceylan biraz ileri kaçtı. Şehzade ceylanı yakalamak umuduyla atını ceylanın peşine tepti ve ormanın derinliklerine daldı. Şehzade ne arkadaşlarına dönebildi ne de ceylanı vurabildi.

Bir ikinci zamanı Ülker Sultan yavrusuyla beraber yanındaki bir ağacın meyvesinden faydalanırken ceylanın şiddetle kaçtığını ve yanına geldiğini gördü. Ama bir baktı ki arkasında da bir avcı var. Atın üstünde bir delikanlı! Hemen yavrusunu bağrına bastı ve ağacın kovuğuna doğru yaklaştı. Şehzade'nin başında tüyleri diken diken olmuştu. Aman Allah'ım bu ne hikmet? Bu ormanda bu

vahşilerin içinde bu nasıl olur? Bu insan nasıl bir insan? Bu hayvanlar nasıl bir hayvan? Nazenin, güzel, pırıl pırıl bir kadın. Üstelik de yanında bir çocuğu var. Şehzade, her ne olursa zaten oldu deyip atını tam da Ülker Sultan'ın ağacının kovuğuna doğru sürmüştü. Ülker Sultan kovuğun içerisinden çok acı bir şekilde feryat etti.

-İnsanoğlu! Bana yaklaşma. Ben üryanım (çıplak), ben sana haramım! dedi.

Şehzade üzerindeki elbisesini mi diyelim, kürkünü mü diyelim bugünkü terimle gömleğini mi diyelim Ülker Sultan'a attı. Şehzade:

-Al bunu giyin! Çık bakayım sen in misin, cin misin, melek misin, ,insan mısın, nesin?

Şehzade delikanlı tahsilli adam, üzerindeki Ülker Sultan'a atınca o da o elbiseye büründü dışarı çıktı ki ocağı delinsin! Aya doğma ben doğayım güne doğma ben doğayım nazenin, güzel, dilber bir kız! Şehzade belledi ki onun gözlerinden bir çift ok çıktı ve o ok onun kalbine saplandı. Delirir gibi oldu. Kendine ne olduğunu hissedemedi. Atından aşağı düşme derecesine geldi. Ülker Sultan'a dedi ki:

-Sen kimsin, necisin?

-Ben insanoğlu insanım.

-Bu ormanda bu vahşilerin içinde ne işin var senin? Hiçbir şey demeden gel ben seni götürüyüm!

Ülker Sultan'ı ve çocuğu atına aldı. Gülü de yine Ülker Sultan'ın elindeydi. Gül aynı tazelikteydi. Ne çöürüşmüş (büzölmek), ne solmuş, hiçbir şey olmamıştı. Şehzade Arap atın dizginlerini boynuna attı ve şunları söyledi:

-Ey Arap atı! Demek ki bu insanoğlu insanın burada çilesi dolmuş. Beni gönderen Allah da bunun için göndermiş. Şimdi de beni bu ormanın derinliklerine nasıl düşürdüyse buradan da o çıkarsın!

Arap at yola koyulmuştu ve geliyordular. Biz nereden haber verelim? Şehzade'nin askerlerinden. Şehzade'nin askerleri aradılar, taradılar akşam oldu ama Şehzade'yi bulamadılar. Şehre dönüp ordularını çıkardılar. Ormanlar aranıyor, taranıyordu. Sabahınan bir baktılar ki Şehzade atının üstünde yine eski cengâver şekliyle gururlu bir şekilde oturarak geliyor. Ancak bir baktılar ki Şehzade'yle

beraber atın üstünde bir kadın bir de çocuk var. Allah Allah bu ne? Ne hikmet? Şehzade:

-Sormayın! dedi.

Şehzade bulunduğu için babası ihtişamlar yaptı. Açlar doyuruldu, çıplaklar giydirildi, türlü şenlikler yapıldı. Şehzade saraya oturdu ve sarayın kadınlarına emirde bulundu.

-Bu ormanlardan bulup getirdiğim kadını yıkayın, tarayın, elbise giyindirin, saraya oturtun. Ben onu görmeye geleceğim! dedi.

Eee efendim Allah-u Teâlâ diledikten sonra zerrenin içinde kâinatı kahreder! Buna hiç kimsenin şüphesi olmasın. Ülker Sultan yıkandı, giyindi, kuşandı. Eee saraylardan inmiş saray kızı ormandaki güzelliğinin üstüne on beş daha koymuş. Pırıl pırıl sanki bir şamdan yanıyordu. Şehzade Ülker Sultan'ı ziyarete gelince aşkı o ormanda birse şimdi bin olmuştu. İçinden bir alev gibi yanmaya başladı.

Ormanda bulunan bu kadına sürekli “Sen necisin, kimsin, bu çocuk kim?” diye soruyorlardı. “Ben şuyum, ben buyum” diyemiyor tabi. “Ben öylesine bir insanım” diyebiliyordu. Bunlar tahmin yürütüyordular. Kızın bir kervancının eşi ya da kızı olduğu eşkıyaların da baskın yaparak bu kızı buralara kadar kaçırattığını düşünüyorlardı. Çocuğu sorduklarındaysa Ülker Sultan hep kendi çocuğu olduğunu söylüyordu. Çocuğu inkâr da etmiyordu. Gel zaman git zaman derken ben size şurada bir türkû söyleyeyim. Bir bakalım Ülker Sultan'ın bundan sonra başına neler gelecek?

Sen var eden ben var olan

Senden yakın kim var bana?

Ben kulunum sen Penah'ım

Senden yakın kim var bana?

Sen ki kâinata başsın

Sen ki batmayan güneşsin

Sen yapıcı sen nakkaşsın

Senden yakın kim var bana?

Sen bu âlemin varısın

Sen kâinatın birisin

Sen Çırağı'nın nurusun

Senden yakın kim var bana?

Âmennâ ve Saddaknâ! Senden yakın kim var bana? Efendim nerden haber verelim? Gel zaman git zaman Ülker Sultan sarayda çocuğuyla beraber yaşıyordu. Çocuk da yavaş yavaş büyümeye, güzel bir delikanlı olmaya başlamıştı. Amma Şehzade'nin Ülker Sultan'a olan aşkı da gün yüzüne vurmaya başlamıştı. Babasına elçiler, adamlar gönderdi. Dedi ki:

-Babama söyleyin ben hastayım!

Şehzade'nin hastalığı için hekimler, müneccimler, sihirbazlar getirdiler; ama çaresini bulamadılar. Gün be gün aslan gibi delikanlı babasının gözü önünde eriyordu. Utandığından ben bu kıza aşığım da ondan böyleyim diyemiyordu. Diyemez de! Âşık olan kolay kolay söyleyemez. Ve gün geldi ki hekimlerden bir tanesi bu delikanlıya kara sevda teşhisi koydu. Durum meydana çıkınca babasına dediler ki; "Bu kızı Şehzade'ye almalıyız. Bu delikanlının derdinin tek çaresi budur!"

Hükümdar çok kızmıştı, çok da sinirlenmişti. "Ben bir padişah olarak oğluma sokaklarda, ormanlarda bulunan bir kızı mı layık göreceğim!" diye söyleniyordu. Kızıyordu ama hiç haberi yoktu ki dünya arkasından nelere gebedir! Uzatmayalım sözü en nihayetinde Ülker Sultan'la Şehzade'nin düğünü tutuldu. Bizim gibi fukaraların düğünü değil ki! Derler ki üstatlarımız kırk gün, kırk gece yediler, içtiler, oynadılar, güldüler. Halatlar, paralar, hediyeler dağıtıldı. Bütün fakir fukaranın gönlü edildi. Neticede Şehzade de yavaş yavaş iyileşmeye başlamıştı.

Aşkın hastalığı hiçbir şeye benzemez. Ne kanserdir, ne veremdir, ne başka bir şeydir. O apayrı bir şeydir. Bunu ifade de edemezsiniz. Onun zamanı, zemini, yaşı yoktur. Ne zaman olacağını bilemezsiniz. Efendim Şehzade zifafa gelecekti. Yatağı, odası hazırlanmıştı. Gelin hanımı zifaf odasına bıraktılar. Şehzade geliyordu. Zifaf olmadan evvel bir bakalım Ülker Sultan Yaradan'a neye yalvarıyordu?

-Yarabbi! Bütün halim sana ayan. Benim bütün vebalim gülde!

Gül de yine bohçasının arasında duruyordu. Gülü oraya koymuştu. Çocuk da büyümüş altı-yedi yaşına gelmişti. Ülker Sultan hem ağlıyordu hem de Allah'a münacat ediyordu. "Benim bir husus sahibim olmadı. Her şey sana ayandır Rabbim!" diye yalvarıyordu. Amacı kocasına kızıoğlankız teslim olmaktı. Bir bakalım ne diyordu?

Âlemi yaradan Cenab-ı Allah

Bu derdime derman yok mu Yaradan?

Dünyanın kalbidir Nur-ı Beytullah

Bu derdime derman yok mu Yaradan?

Ağlıyordu. Şehzade kapıdan girmemişti, dinliyordu. Bakalım Ülker Sultan ne diyordu?

Yusuf'un kuyuda kaldığı yerde

Eyyub'un çareyi bulduğu yerde

Ateşin gülistan olduğu yerde

Bu derdime derman yok mu Yaradan?

Server-i kâinât seyit aşkına

On iki imam Ehl-i Beyt aşkına

Kerbela'da yatan şehit aşkına

Bu derdime derman yok mu Yaradan?

Ülker'im can buldum bir can içinde

Evliyalar döner meydan içinde

Beni hacîl etme insan içinde

Bu derdime derman yok mu Yaradan?

Patrona iyi çalışırsan patron maaşını artırır. Kâinatın patronu senin rızanı geri çevirir mi? Sen yeter ki doğru ol. Ülker Sultan bu münacatı yapmıştı. Gözünün yaşını silerken zifaf odasına gelmeye hazırlanan Şehzade içeri girmişti. İçeri girince -tabi şeriatta ar olmaz- Ülker Sultan'ın kızıoğlankız olduğunu hissetmişti. Ama ortada da bir çocuk var! Çocuk da benim diyor başka bir şey demiyor.

Şehzade, Ülker Sultan'ın bu durumunu babası ve etrafa duyurunca yeniden ihtişamlar yapıldı. Gülnden olan çocuğu Şehzade'nin babası kendi yanına aldı. Çocuğun ismini de "Saray Bülbülü" koydular. Çok sevimli ve nazik bir çocuk olan Saray Bülbülü padişahla yatıp padişahla kalkıyordu, onunla yiyip içip eğleniyordu. Bu sırada zaman da geçip gidiyordu. O sırada Ülker Sultan yaşayıp gidedursun. Ben size kimden haber vereyim? Ülker Sultan'ın babası Adil Hükümdar'dan.

Adil Hükümdar'ın bir gece yarısı memleketi Mecusiler (düşman) tarafından istilaya uğradı. Öyle bir taarruz öyle bir savaş ettiler ki hükümdar, iki oğlunun ve karısının elinden tuttuğu gibi sarayı don paça terk etti. Canlarını zor kurtarıp saraydan kaçtılar. Şura senin bura benim dolanıp durdular. Adil Hükümdar çoban olmuş dilenir duruma düşmüştü. Düşe kalka dolana fırlana yıllar geçti. Tabi benim böyle anlattığım gibi değil ya! Yıllar geçmişti. Adil Hükümdar güne bir gün nereye geldi? Ejder şehrine geldi. Yani kızının olmuş olduğu yere. Bir mahalleye geldiler. Mahallenin ileri gelenleriyle tanıştılar. Sordular, soruşturdular. Adil Hükümdar dedi ki:

-Biz fukarayız. Bu dünyada kimsem yok. Bir hanımım bir de iki çocuğum var. Bu mahallenin davarını, hayvanını, bir şeyisini bize verin otlatalım. Biz de geçinip gidelim. Fakiriz işte! Uzaklardan gelen fukarayız.

Adil Hükümdar'a oranın çobanlığını verdiler. Köy yerinde derler ki, su eksik olmaz. Bir de Allah rahmet eylesin üstadım Mevlüt İhsanî derdi ki, "Bir güzel ki güzel olsa aradan yüz bin sene de geçse yine de eksilmez. Köhneliği (eskimiş), tazeliği bir olur." Mücevherin kıymeti hiç eksilmez. Yani o ruh güzel ruhsa ne olursa olsun o eksilmez, ham (kaba) olmaz.

Bunlar burada çalışmaya başladılar. Baba oğul Ejder şehrinin mahallesinde köylünün çobanıydılar. Mahallenin danasını, kuzusunu yayıyordular. Ülker Sultan'ın annesi Benli Perişan da onun bunun ahırını temizliyordu, çamaşırlarını yıkıyordu,

işlerini görüyordu. Böylece geçinip gidiyordular. Bunlar burada yaşayadursunlar biz haberi kimden verelim? Ülker Sultan ve saraydan verelim.

Gel zaman git zaman Ülker Sultan'ın Şehzade'den bir kız çocuğu oldu. Çocuk olunca ihtişamlar, kutlamalar oldu. Müjdeciler, tellallar bağırmaya başladılar:

-Ey Ejder şehrinin ahalisi! Padişahımızın yeni kız torununa hangi hanım, hangi beceri sahibi, hangi terzi bir bebe takımı becerir getirirse ve bu takım sarayda kabul olursa padişahımız onu mükâfatlandıracaktır.

Tellal bağırırken sesini kim duydu? Ülker Sultan'ın annesi Benli Perişan. Tellalın yanına sokuldu ve şunları söyledi:

-Ey tellal gardaş! Senin dediğin işin çok mahiri bir insanım. Ama param yok, pulum yok! Kocam bu mahallenin kuzusunu otlatıyor, danasını yayıyor. Ben de onun bunun temizliğine gidiyorum. Ben bu işlerden çok iyi anlarım. Eğer lütfedip hazineden mi cebinden mi nasıl edersin bilmem ama bana bez, iğne, tel alırsan ben de bir beşik takımı ayarlayıp hazırlarım. Hükümdarın huzuruna gönderirim. İnşallah belki kabul olur beğenilirse biz de bu fukaralıktan kurtuluruz! dedi.

Eee saray kadını, padişah hanımı nezaketle konuşuyor tabi. Tellalın çok hoşuna gitmiş ola ki hemen devletin hazinesinden kadın ne istiyorsa biraz da fazlasını temin edip götürdü. Benli Perişan'a:

-Al bacım! Allah işini rast getirsin. İnşallah seninki kabul olur seninki beğenilir de sen de bu fukaralıktan kurtulursun. Beni de görürsün! dedi.

Herkes bezlerine başlamıştı. Herkes gibi Benli Perişan da işliyordu. Zaman geldi geçti. Herkes işlerinin üzerine isimlerini ve adreslerini yazdıktan sonra saraya gönderdiler. Sarayın ileri gelenleri, cariyeleri, kadınları ve Ülker Sultan da bohçaları seçiyordular. Hangisi daha iyi hangisi daha kötü gibisinden ayırıyordular. Bohçalardan birine Ülker Sultan elini atınca üzerinde annesi Benli Perişan'ın isminin yazılı olduğunu gördü. Yüreği hafif burkuldu. "Eyvah! Benim annemin isminden burada da var demek ki!" diye içinden geçirdi. Bir baktı ki soy ismi de anasının soy isminden. "Falan kızı Benli Perişan" diye yazıyor. Bohçayı açtı ki anası ne yapsın? Çocukluğunda onu sarıp sarmaladığı büyük beşik takımını veya bebe takımını, sanki kendi sarayından almış da bu bohçayla buraya getirip ikram etmişti. Ülker Sultan bunu alınca bir baygınlık geçirdi. Onu kaldırıp, uyandırdılar.

-Şehzade anam, babam bu diyara gelmiş! diye feryat etti.

Bindiler saray faytonuna ve geldiler danacının kapısına. Kimler geldiler? Ülker Sultan, Şehzade, cariyeler. Kapıyı vurup içeri girdiler. Anası kızını tanımıştı; ama “Evladım, ben senin ananım!” diye de diyemiyordu. Ülker Sultan annesinin boynuna sarıldı ve ağladı. Annesi:

-Evladım ben senin niye anan olayım? Sen pir padişah gelini şehzade hanımısın. Bense bir danacı karısıyım. Elimden bu iş geldi bunu yaptım. Kusurum varsa affedin!

-Yok! diyordu Ülker Sultan.

Ülker Sultan hem ağlıyordu hem de anasına bakalım ne diyordu? Nuri Çırağı ne söylesin? Siz ne dinleyesiniz?

Ana senden olmayaydım

Nedir böyle halin anam?

Bu diyara gelmeyeydim

Kırdın benim belim anam.

Anası dinliyordu. Ülker Sultan devam ediyordu...

Bizim ülkede sen idin

Has bahçede gülşen idin

Saraylarda sultan idin

Nedir böyle halin anam?

Bu dünyada kalkıp düşen

Hayatına yenik düşen

Anamdır Benli Perişan

Nedir böyle halin anam?

Diyar diyar dolandın mı

Sular gibi bulandın mı

Kapı kapı dilendin mi

Noldu devlet malın anam?

Ülker'im aktı yaşlarım

Bitmedi ki telaşlarım

Hani babam kardaşlarım

Nedir böyle halin anam?

Kadın artık dayanamadı ve kızının boynuna atıldı.

-Ey evladım, ben senin anan değilim de ya kimim?

Akıllı kadın tabi! Öyle bir ibare kullandı ki demedi, istilaya uğradık da buraya geldik diye!

-Evladım, senin için tahtımdan oldum, tacımdan oldum, evimden oldum. Senin için sarayımı terkettim! deyip kızının boynuna sarıldı.

Ağlaştılar, kavuştular. Allah cümle hasretleri kavuştursun. Annesini alıp saraya götürdüler. Akşam olup Adil Hükümdar köyde otlatmış olduğu hayvanları dağıttıktan sonra da onu da saraya aldılar. Yıkandılar, yuğundular, giyindiler, saraya oturdular. Mücevherin kıymeti hiç eksilir mi? Birisi saray hanımı birisi padişah! Gene aynı endazeyle, ihtişamla oturdular, güldüler, eğlendiler, yediler, içtiler... Ama gel zaman git zaman sonra nerden haber verelim?

Bir gün bir aradalar. Kimler bir arada? Ülker Sultan, babası, anası, kayınvalidesi, kayınpederi, kocası Şehzade ile beraber sofradalar, çocuk da yanlarında. Çocuk da gelmiş on-on bir yaşlarına. Ülker Sultan'ın anası kalktı kapının oraya dayanıverdi. Dedi ki:

-Ey benim biricik evladım! Allah'ını seversen doğruyu söyle! Yoksa sana sütümü, emeğimi helal etmem! Senin için tacımızdan tahtımızdan olduk, felaketlere uğradık, dilencilik yaptık. Onun bunun çamaşırlarını kirlilerini yıkadım, temizliğini yaptım. Baban ve kardeşlerinle yıllarca perişan olduk, süründük. Allah'ını seversen doğruyu söyle. Bu çocuk kimin?

Annesi ve babası Ülker Sultan'ın kızıoğlankız olduğunu öğrenmişlerdi. Annesi bunları söyledikten sonra Ülker Sultan bohçasını getirmek için müsaade istedi. Bohçasını getirdi. O gül, yine aynı tazelikte, aynı kokusuyla. Benim âcizane anlattığım gibi Ülker Sultan da olanları onlara anlattı. Çocuk, kayınbabası, kaynanası, anası, babası, eşi, Şehzade de onu dinliyordu. Neticede elindeki güle bakarak dedi ki:

-İşte benim anam, babam, kaynanam, kayınpederim ve sevgili eşim bu çocuk bu gülün hediyesidir!

Deyince sanki çocuk bir kuş idi, taş attın da kapıdan geçti gitti. Bu sefer ağlamaya başladı. Kim? Ülker Sultan. Öyle ki güldeki sihir bozulmuştu. Ya ne yaptı? Gazellendi (sararmak), çürüştü (buruşmak) ve yere döküldü. Ülker Sultan hem ağlıyordu hem türkü söylüyordu. Hani halk arasında bir laf var. Diyelim ki sizin bu kameranız kırıldı ya Zeynep Hanım, “Üzülme yav! Gitti gül gitti bülbül, ister ağla ister gül!” falan gibisinden derler. O zaman Ülker Sultan dedi ki:

-Uçtu bülbül soldu gül, ister ağla ister gül!

Bakalım son türküsünde Ülker Sultan ne söylüyor? Ben ne söyleyeceğim? Efendim inşallah bahtınız açık olsun.

Soldu gülüm uçtu bülbül

Gitti yavrum daha gelmez.

Genç yaşta lal oldu dilim

Gitti yavrum daha gelmez.

Zalım felek kastın nedir

Ben ezelden biçaredir

Bundan kaçınıcı darbedir

Uçtu yavrum daha gelmez.

Ülker'im sohbetim bitti

Cefalar canıma yetti

Gülüm soldu yavrum gitti

Uçtu yavrum daha gelmez.

İşte “Soldu gül uçtu bülbül, ister ağla ister gül” sözü buradan kalmadır. Onlar yedi, içti, eğlendi, öbür dünyaya gittiler. Onlara rahmet olsun. Kalanlara da sağlık olsun. Size de başarılar diliyorum.

4. Âşık Nihânî Hikâyesi

Canım cananıma bağış eyledim

Almadı ki ıstıraptan kurtulam.

Derdim açtım aşıkâra söyledim

Bilmedi ki ıstıraptan kurtulam.

Hasta değilim ya yatar inlerim

Vicdanımdan gelen sesi dinlerim

Çileli anlarım dertli günlerim

Dolmadı ki ıstıraptan kurtulam.

Bu sevdaya düşen bil ki kan ağlar

Sel gibi coş verir gözyaşı çağlar

Ovaları susuz dumanlı dağlar

Yük ağır kervanla yol aşamadım.

Çırağı'yım yaram bölendi kana

Aşka çare olmaz gittim lokmana

Giyindim kispetim çıktım meydana

Yenildim ben bene güreşemedim.

“Çırağı'yım yaram bölendi kana/ Aşka çare olmaz gittim lokmana.” Hiçbir tabip, hiçbir büyük, hiçbir aydın bunun çaresini bulamamış. Bulsaymış zaten âşıklıkla, âşık olmazmış. Bulamadıkları daha güzel. “Giyindim kuşandım çıktım meydana/ Yenildim ben bene güreşemedim.” İnsanların düşmanı kendisidir.

Kendisinden başka güçlü düşmanları da yoktur. Onun için herkes kendi kendine yenik düşer, kendi fikrine yenik düşer, kendi nefesine yenik düşer. Düşer de düşer...

Bugün 28 Aralık 2014 Pazar. Âşık Nuri Çırağı ile Âşık Nihânî hikâyesi üzerine konuşacağız.

Allah vatanımıza, yurdumuza, devletimize iyilik ihsan eylesin. Âşık Nihânî dünyanın çok sıkıntılı dönemlerinde yaşamıştır. 1914 zamanı halk arasında seferberlik zamanıdır. O dönemlerde Nihânî Hoca gencecik delikanlıdır. Çevrede de yavaş yavaş tanınmaya başlayan bir âşıktır. Evlenmiştir ve iki tane de erkek çocuğu vardır. Bardız'ın Göreşken denilen bir köyü vardır. Kendisi aslen o köylüdür.

Osmanlı o dönemlerde, o günkü Çarlık Rusya'sıyla savaşa girmişti. Savaş birkaç koldan devam ediyordu. Bu kollardan birisi de Bardız dereleriydi. Nihânî Hoca yaşayıp hayatını idame ederken -1914'lerden 1920'lere kadar bu olaylar sürmüştür- kendini bu savaşın ortasında bulmuştu.

Bu savaş bizim oralarda çok büyük zayıatlar vermiştir (zarar görme). Büyük katliamlar yapılmıştır. Yeri gelmişken bir not düşmekte yarar var. Bir atasözümüz vardır. O atasözünde derler ki: "Yavuz hırsız ev sahibini bastırırımış." Anadolu'da yavuz hırsız yerine "yeğin hırsız" diye de söylerler. Bir Ermeni meselesi vardır. 1915'de falan Ermeni katliamı olmuştur diye anlatırlar. Aslında Ermeniler Türkleri, Türk-İslam milletini kesmişlerdir. Biz bunların canlı şahitleriyle oturduk kalktık. Dedelerimiz, ninelerimiz gördükleri o büyük sıkıntıları anlatırdılar. Yapılan çileleri, ızdırapları öyle anlatırdılar ki, anlatırken öyle heyecanlanırdılar ki çeneleri yarım dakika açıkta kalırdı. O insanlar nefeslerini toplayıp konuşamazdılar. Ermeniler böyle zulümler yapmışlardır. Hatta Mevlüt İhsanî'nin babası Seyfet Onbaşı'nın da yaşadığı yer olan Kara Hamza düzündü -şu anda Selim'e bağlı eski Sarıkamış'ın bir köyü- iki gencin, kalçalarını yarıp ellerini birbirlerinin kalçalarına geçirmiş şekilde, üst üste katledilmiş cesetleri bulunmuştur. Bunu yapan Ermenilerdir. Her neyse, birileri yapılanlara sahip olmamış ve bu yüzden bir yalan yanlış tarih yazılıp gitmiş. Hâlbuki en büyük katliamları onlar yapmışlardır.

Nihânî de bu köylerden biri olan Göreşken köyünde yaşamıştır. İki oğlu vardır. Oğullarından birisi dört diğeri ise beş-altı yaşlarındadır. Zaman gelmiş ki Ruslar Nihânî Baba'nın bulunduğu köyü basmışlardır. Onlar da köyün üstündeki mağaralara kaçmışlardır. Üstat, başına gelenleri şu şekilde anlatırdı:

Giyeceğimiz, yiyeceğimiz hiçbir şey yok, açlıktan perişanız. Ocak ayında, Şubat ayında karda kışta mağaralarda barınıyoruz. Bir gün sabah erkenden kalktık ki hiç yiyeceğimiz kalmamış. Anam:

-Oğlum Mustafa! (Âşık Nihânî'nin asıl adı Mustafa'dır. Mustafa Gedik.) Köyde ben, saman şeleğin içine peynir koydum. (Bizde peyniri tuluklara basarlar. Tuluk diye de koyunun derisine, keçinin derisine derler.) Biraz tulukta peynir vardı. Bir teneke de samanın içine bulgur saklamıştım. Git onları al getir. Hele biraz da onlarla barınalım. Bakalım Mevla ne kapı açacak! dedi.

Bir sabah namazı vaktiydi köye indim. Meğer Rus saldatları varmış, sağı solu kolluyorlarmış. Ben nereye geldim? Güneş de yeni dağların ucuna vuruyor. Şelekten peynirle bulguru aldım sırtıma yükledim. (Sırtladığında ipleri önden bağlarlar. Bunları niye anlatıyorum hanımefendi! Bu insanlar artık kültürü bitiriyor. Yeni diller icat ediyorlar. Bunlar bizim dilimizdir, bizim kültürümüzdür, yani Anadolu'nun kültürüdür.) Tam kapıdan çıkıyordum ki iki Rus saldatı sağımdan solumdan hemen kollarımı tuttular. Bir şey diyemedim tabi. Sırtımdakilerini aşağı indirdiler, kollarımı arkadan bağladılar, üstümü başımı aradılar. Üstümü başımı ararken üzerimde çeşitli ayetler, şiirler vs. olduğu için benim Türk casusu olduğuma karar verdiler. (Kendisi hafız-ul Kur'an'dı; vücuduna ayetler, şiirler, bayağı bir şeyler yazmıştı.)

Nereye götürüyorlardı? Bardız'a götürüyorlardı beni. Bardız ile Göreşken'in arası iki buçuk-üç kilometrelik bir yoldur. Nihayetinde Bardız'a geldik. Orada gamandır oturuyor, yani Nahiye Müdürü. Onlar da üzerimde yazılı olanlardan bir şey anlamadılar. Beni sağa gönderdiler, sola gönderdiler, sıkıştırdılar, tokatladılar; ama benden tek kelime bir şey alamadılar. Bu Türk casusudur diye karar verdiler ve beni önlerine kattılar. Göreşken köyünden Sarıkamış'a götürmeye karar verdiler.

Sarıkamış'la Göreşken köyü arası yirmi kilometre, ocak ayı ve kışın en azıllı dönemi. Göreşken köyünün önünden köprüyü geçip virajı sola doğru gidip sağa doğru döndüğünüzde köy karşıya düşer. Önünde de geniş tarlalıklar vardır veyahut cırırt tarlaları da derler. Tam o sırada tarlalıkların oradan Bardız istikametine doğru bir ses duydum. Döndüm bir baktım ki ne bakayım! Bizim komşuların çocuklarından iki çocuğu Rus askerleri önüne katmış kovalıyor, çocuklardan biri büyük biri küçük. Büyük olan çocuk Bardız'dan taraf kaçıp askerlerden kendini kurtardı; ama küçük olan kurtaramadı. Kurtulamadı ya! Anadolu'da taş yığınınna naçege derler. Birçok taş

getirir yığarlar. Özellikle ufak taşlı tarlalarda olur. O naçegenin etrafını bir iki dolattırdıktan sonra askerler arkasından yetişti. Çocuğun arkasından süngüyle nasıl vurduysa çocuk omuzuna aldığı darbeyele karın üstüne fırladı. Çocuk hem bağırıyordu hem de kan akıtıyordu, onlar da neşeyle gülüyordular.

Ben de o hali görüyordum. Düşündüm kendi kendime Yarabbi benim de çocuklarım var, acaba benim çocuklarımda mı böyle olacak! Bunlar da bizim komşunun çocuğuydular. O zaman ne yaptım? Bunlara türkü söylemeye karar verdim. Bunlar da neticede insandır. Belki dilimden anlarlar halimden anlarlar, anlarlar da belki beni bırakırlar.

Nihânî Hoca onu bırakırlar ibaresiyle bakalım ne söylüyordu? Ben ne söyleyeyim? Şimdi bu hikâyenin ihtivası şudur, anlatımı şudur: İnsanlar birbirlerine derler ki; “Yav arkadaş! Ben kimseye iyilik yapmayacağım. Kime iyilik yaptıysam kötülük gördüm.” Ama takvalı, inançlı da der ki; “Yok arkadaş! Böyle değil. Sen iyilik yap suya at, balık bilmezse Hâlik bilir.” Yani Allah bilir. Balık bilmezse Allah bilir derler. Âmennâ bu doğrudur. Nihânî’nin anlattıklarının ardından ne çıkacağını göreceksiniz. Bakalım Nihânî hem gidiyordu hem de ağlıyordu. Kış bir yandan askerler bir yandan. Zaten kaçabileceği bir yer de yok. Üstelik ellerini de arkadan bağlamışlar, diz boyundan daha yüksek kar var, Nihânî Hoca da önden giderek arkadan gelenlere yol yapıyor. Nihânî Hoca hem ağlıyordu hem de şunları sıralıyordu. Bakalım ne diyordu?

Kime arz edeyim müşkül hâlimi

Cenab-ı Yazdan’a bağışlan beni.

İnsaf edin kendir kesti kolumu

Günahsız gedaya bağışlan beni.

Bunu söyledim. Birisi sanki benim dilimden anlıyormuş gibi bana bir tane arkadan vurunca karlara yattım. Yerden kalkınca aklıma şu geldi; “Yav bunlar neticede insan. Bunlar kiliseye biat ediyor (kabul etme), Hz. İsa’yı seviyor, Hz. Meryem’e biat ediyor, seviyor. Bir de bunları karıştırarak bir şey söyleyeyim.” Bakalım ne diyordu?

Ne hâk yere sürgün oldum kazaya

Aktı gözyaşlarım döndü deryaya

Haça kiliseye Meryem Ana'ya

Hazreti İsa'ya bağışlan beni.

Haçı, kiliseyi, Meryem Ana'yı duyunca şöyle yüzüme baktılar. “Ulan bu bir şey mi söylüyor” diye yüzüme bakıyordular, ben de devam ediyordum.

Elbet bu yaranın gelir ilacı

Anamın gönlüne bıraktız acı

Bilmezsiz Mekke'yi bilmezsiz hacı

Mescit-i Aksa'ya bağışlan beni.

Nihânî sonunu söylüyordu. Bakalım ne nerede?

Düşmanlar elinden amana kaldım

Nihânî'yim aksi zamana kaldım

Yüz seksen esirden bir tane kaldım

Sahipsiz sılaya bağışlan beni.

Aziz muhteremler, sevgili dinleyicilerim! Nihânî Hoca derdi ki; türküm o kadar fayda etti ki artık kollarımı açtılar. Bana bir şey demiyorlar; ama gene ben önde yürüyorum. Yürüdük ve dağa çıktık. Dağa çıktın mı Soğanlı dağından Sarıkamış'a yolu aşamazdık, neredeymiş öyle kolay mı ocak ayında! Ama gidiliyordu.

Ha bura ha şura derken ormanın içine aktık. Hava kararıyordu. Akşam namazı vakti yaklaşmıştı ki güneş kayboluyordu. Biz de ormanın kıyısından köşesinden giderek Sarıkamış'ın istasyonunu geçmiştik. Sarıkamış'ı geçince Sarıkamış'ın içinden yukarıda bulunan -şimdi orası Elhamdülillah camidir- o zamanın kilisesinin avlusuna getirdiler beni. Biri benim tekrardan kollarımı bağladı, birisi de içeriye gitti. Ne getirdiler, ne haber aldılar bilmiyorum kilisenin avlusunu açtılar.

Ellerimin bağlı olması yetmezmiş gibi bir de ayaklarımı bağladılar. Kapıyı üzerime kilitleyip çekip gittiler. Ocak ayı, kilisenin avlusu eksi otuz derece, Sarıkamış'ın dondurucu soğuğu var; ama Aziz dinleyicilerim, sevgili gençler! Siz Rabbinize doğru gidin, ona yakın olun, o sizi eksi beş yüz derece soğuğun içerisinde

de korur. Beş yüz derece ateşin içinde bile korur. Âmennâ ve Saddaknâ! Bunların ispatları çok var. Nihânî Hoca anlatmaya devam ediyordu.

Ben sabahı bekliyordum. Beni hapis ya da idam edeceklerini düşünüyordum ve ayaklarım bağlı olduğundan ayağa kalkamıyordum, oyanı buyanı yuvarlanıyordum. Yuvarlanmamdaki amaç; kanım donmasın, soğuk beni öldürmesin. Ne kadar yuvarlanmışım bilmiyorum bir köşede uyumuşum tabi.

Uyuduğumda bir rüya gördüm. Rüyamda çok güzel bir gün, maşukam da Afganistan'da, yıllar boyu gitmişim gidememişim ve nihayetinde sevgilime kavuşmuşum. Öylece bir merdivenin dibinde duruyorum, güzel bir gün, güneşli bir gün, hava gayet hoş ben de sigaramı yakmış içiyorum. Yanı başımdan yokuşa doğru bir merdiven çıkıyor. Bu arada merdivenlerden de insanlar inip çıkıyorlar. Allah Allah! Bu nedir, neyin nesidir? Bir aralık bir ağlama sesi geliyor. Dedim ki bu neyin nesi? Ağlamak sesi bir süre sonra bitti. Ağlama sesi bitince oradan birisi bir türkü söylemeye başladı. Söyleyen kişi de bir kadın! Kimmiş bu kadın? Sevgilim Mihriban. (Ben bizzat kendisinden dinledim rüyayı. Nihânî Hoca halen o rüyadaki sesin kulağında olduğunu söyler.)

Bir bakalım rüyada Mihriban Hanım ne söylüyor? Nihânî ne dinliyor? Ben ne söyleyeyim? Siz varolun...

Bugün esen yelden aldım bir haber

Yetirdiz bir güne bin telaşımı.

Sevdiğim dünyadan göçtü dediler

Zalım felek nettin can yoldaşımı?

O diyordu ben de nazik nazik dinliyor ve gülümsüyordum. Bakalım nasıl devam ediyordu?

Gülüshanım fîgan ile doldurduz

Taze idi güllerimi soldurduz

Nasıl kıydız o civanı öldürdüz

Bir iken bin ettiz dert ataşımı.

Ben dinliyordum. Bakalım sevgilim sonuna ne diyordu?

Der Mihriban arttı ahım amanım

Acep ne haldedir dil perişanım

Yaradan al benim bu anda canım

Nere gitsem bu dert koymaz peşimi.

Onlar başladılar ağlamaya ben de sigaramı attım, ayağımı da merdivenin birinci basamağına bastım ki yukarı çıkacağım nasıl yekindiysen bir de uyandım ki ne uyanayım rüya görüyorum. Sarıkamış'ın otuz-kırk derece soğukunda kilisenin avlusunda rüyadayım ve her tarafım buza dönmüş.

Bu sefer asıl ağlamak görevi bana düştü. Dedim ki:

-Yarabbi! Kâinatı yoktan var eden sensin, âlemi var eden sensin, Yunus'u deryadan, Eyüp'ü dertten, Yusuf'u kuyudan kurtaran sensin. Onun sesini bana getiren rüzgâr benim sesimi ona götürmez mi?

Yağınının üstüne yatmıştım. Hem ağlıyordum hem de şunları söylüyordum. Bir bakalım Nihânî Hoca bu türküsünde ne söylüyordu?

İnanma sevdiğim hilaf habere

Yaradan bozmadı hele işimi.

Ölsem de razıyım takdir kadere

Nere gitsem sevdan koymaz peşimi.

Gülşan fîgan ile dolmadı halen

Tazedir güllerin solmadı halen

Müjdelen sevdiğin ölmedi halen

Bir iken bin etme dert ataşımı.

Nihânî bu dertte kalırsam eğer

Arayıp yâr seni bulursam eğer

Gelir sizin köyde ölürsem eğer

O zaman gel bekle mezar taşımı.

Ey onun sesini bana getiren rüzgâr benim sesimi ona götürmez mi? Türküler söyledim, ağladım, sızladım ama ne faydası var!

Biraz sonra kapı açıldı beni çıkardılar. İçerisi karanlık; ama meğer dağların başına gün doğmuş. Dışarı çıktım ki Ambar Sırtı denilen bu mevkide Rus askerleri dizilmiş. Beni çıkardılar ve boynuma kocaman bir fezleke (özet, bir kararın kısaca yazılması) astılar. Türk casusu olduğuma karar vermişler ve beni kurşuna dizecekler.

Fezlekeyi okudular. O soğukta her asker üzerime tükürerek geçiyor. Hava o kadar soğuk ki tükürükler üzerimde buz oluyor. Beni bir subay ve birkaç askerle beraber kollarım bağlı bir şekilde Sarıkamış'ın içine getirdiler. Kars'a giderken Sarıkamış'ın çıkışında "Kınalı Köprü" denilen suyun üzerinde bir köprü var hâlâ durur o köprü.

O köprünün oraya gelince Kars tarafından on beş yirmi kişilik bir asker grubu geldi. Saçları kırlaşmış, yaşı elli-altmış civarında birisi kır bir ata binmiş önden gidiyordu. Belli, paşa ya da subay ki başlarında gidiyordu. O grupla tam bizim köprünün başında karşılaştık. Karşılaşınca aralarında Rusça konuşmaya başladılar. Tabi ne konuştuklarını ben anlamıyorum. Biraz sonra beni getiren askerleri ve karşı taraftan gelen askerleri, az evvel bahsettiğim o başlarında gelen asker Sarıkamış'a doğru gönderdi. Beni de bağlı bir şekilde kolumdan tutarak köprünün altına indirdi. Adamın belinde çift tabancası var, beni tabancayla vuracak, idam edecek diye düşünüyorum. Tam köprünün altına inmiştim ki omzuma sertçe vurdu.

-Ulan Hafız Mustafa! Sen nasıl oldu da bunların eline düştün, dedi.

Bunları Türkçe söyleyince benim nutkum tutuldu, dilim dönmüyor ki! Ne diyeyim? Devam etti.

-Ben Rus paşasıyım. Kazan şehri Türklerindenim. Senin köyüne tarlalıklara harita çizmeye gelmiştik. Oraya çadır kurduk. Senin anan ve baban bize yemek verdi, çay yaptı sen de çocuktun elimize su döktün ve havlu verdin. Anan hâlâ duruyor mu?

-Duruyor.

Çıkardı bana on Manat yani bugünkü on lira diyelim gibi bir para verdi. Rus parasına Manat denir ya. Dedi ki:

-Bunu da götür anana ver. Bana hakkını helal etsin! Ve kollarımı açıp beni serbest bıraktı.

Âşık Nihânî 1920’de Sarıkamış’ta böyle bir olay yaşandıktan sonra tekrardan savaşa katılmıştır, asker olmuştur ve 1967’nin güzüne kadar da yaşamıştır. Buradaki ibare de şuydu:

“İyilik ettik suya attık balık bilmedi Hâlik bildi.” İşte Nihânî Hoca’nın başından geçen bu kısa öyküyü kendi ağzımla anlattım.

5. Kerem ile Aşl Hikâyesi

Seni görmüş idim on bir yaşımda

Otuz beş yıl oldu unutamadım.

Sevdanın rüzgârı esti başımda

Bana bir hâl oldu unutamadım.

Mecnun'dan çok fazla bu sevda yârim

Kerem'den çok daha gamım efkârım

Hatırimdan çıkmıyorsun ağlarım

Gözyaşım sel oldu unutamadım.

Gören var mı bu sevdanın içini

Acep yakmış benim gibi kaçını

Mendilimle sildim ıslak saçını

Hepsi hayal oldu unutamadım.

Nuri Çırağı'yı düşürdü zâra

Umutlarım kaldı öbür bahara

Üstelik de göçtü çok uzaklara

Ayrıldı el oldu unutamadım.

28 Aralık 2014 Pazar. Âşık Nuri Çırağı ile Kerem ile Aşl hikâyesi üzerine konuşacağız.

Bu “Unutamadım” türküsünü Kerem hikâyesi için söyledim. Şimdi bunu böyle tekrar buyurun ki Allah'ın emri bu; insanlar dövülür, hapis olur, hasta olur,

sakat olur, geçmişteki yaşanan şeyler unutulur; fakat unutulmayan bir şey vardır, o da gönül meselesi; ama hakiki, arı, duru olan. İşte böyle olan gönül meselesi unutulmaz! İşte âşıklar bunu böyle dile getirmişlerdir. Nuri Çırağı da başından geçen bir olayı böyle canlandırmış işte, unutamamış. Unutamaz da! Bu böyle gider.

Üstatlarımız tarafından rivayet edilir ki Kerem, İsfahan Hanı'nın oğludur. Bugünkü İran'ın İsfahan'ı. O zamanın İran Azerbaycan'ındaki Gence'de vali hanının yardımcılığını yapan Keşiş bir adam vardı. Bu adam gayrimüslimdi; fakat devlet adamıydı. İsfahan'ın Hanı ve bu Keşiş aynı sarayda yaşıyordular; fakat ikisinin de çocuğu yoktu. Hem Han'ın (Kerem'in babasının) hem de Keşiş'in. Eee muhtelif zamanlarda konuşuyordular. Bir gün de bir ara ava gitmişlerdi. Gezmiş tozmuşlar, oturmuş dertleşiyorlardı. İşte, "Bizim çocuğumuz yok, sonumuz yok, ne olacak?" gibisinden falan dertleşirken, demek ki takdiri ilahi de bu ya, oradan geçen bir pîr-i fânî (pek yaşlı ve zayıf adam) yanlarına gelmişti.

-Selam.

-Aleykümselam.

-Sofranız bereketli olsun!

-Buyurun, oturun.

Derler ve otururlar. Kimsiniz mimsiniz falan hikâye anlatırlar, konuşurlar. Konuşulunca iş biraz daha kendini göstermeye başlar. Neticede durum anlaşılır. O zaman bu gelen ihtiyar pir der ki:

-Ben size bir elma vereceğim, elmayı böleceksiniz. Yarısını senle hanımın yiyecek yarısını da senle hanımın yiyecek!

Hem Keşiş'le hanımı hem de Kerem'in babasıyla hanımı yiyecek. Ve hikâye de bu ya öyle yaparlar; ama pir demişti ki:

-Çocuklarınız olacak; ancak hanginizin kızı hanginizin oğlu olacağını bilemem ama bunları birbirleriyle evlendireceksiniz!

Böyle de bir gavilde (anlaşma) bulunmuş ve neticede çekmiş gitmiş. Zaman gelmiş tabi, hani derler ya âşık dili yürük olur, at ayağı külünk olur. Han'ın bir oğlu olmuş yani Kerem dediğimiz bu âşık, değerli insan. (Aslında Kerem'in adını Mirza koymuşlar, Han Mirza'dır.) Keşiş'in de kızı olmuş. Aslı'nın da adını ne koymuşlar?

Meryem koymuşlar. Tabi bunlar beraber aynı sarayda aynı emsal büyümüşler. Zaman gelir ki birbirlerini severler. Severler ancak araya bir engel girer. Nedir bu engel? Keşiş. Keşiş der ki:

-Ben gayrimüslimim. Kızımı ehl-i sünnete (Peygamberimizle sahabelerine itikatta uyanlar) vermem!

Derler ki üstatlarımız Aslı'ya sihir yapar. Aslı Kerem'i arkadan sever; fakat yüzüne geldiği zaman sevmez, kötü tepki gösterir. Tabi bu olanlar böyle kısacık değildir. Bu hikâye uzun anlatılan bir hikâyedir; ancak ben böyle bir iki can alıcı yerinden anlatacağım.

Zaman gelir ki Keşiş, yükte yüngül (hafif) pahada ağır olan malını, servetini alır kızının ve hanımının elinden tuttuğu gibi İsfahan'ı terk eder. Kerem isteseydi Aslı'yı asker gücüyle zorla alırdı; ama Kerem öyle yapmadı. Ya ne yapmıştı? Aslı'm giderse ben de giderim diye Aslı'nın peşine düşmüştü yollara. İşte farz edelim Aslı gelmiş Kars'a Kerem gelmiş diyelim Iğdır'a, başlamış Aslı'nın izini sürmeye. Erzurum'a, Erzurum'dan Sivas'a, oradan da Kayseri'ye kadar sürmüştür. İş çok uzundur tabi.

Güne bir gün Kerem Aslı'nın peşini kova kova Erzurum'a gelmiştir. Bir güz mevsimi ola ki hatta üstatlarımız da türkülerini söylediler. Erzurum'un deve boyunda Kerem Mağarası vardır işte orada Kerem tipiye tutulur ve o mağaraya sığır. Kerem'in Erzurum'da bir sürü maceraları vardır. Bir gün onun hâk âşığı olup olmadığını ispat etmek için sağ bir insanı tabuta koyarlar. Onun cenazesini Kerem'in kaldırmasını isterler. Kerem der ki:

-Sağ olarak mı kıldırayım yoksa niyet edip ölü niyetine mi kıldırayım?

Böyle deyince onu döverler. O da niyaz (dilek, dua) eder. Bu olay üzerine tabuttaki insanın öldüğüne dair ibareler dolaşır. Hikâye tabi bu, bizi çok enterese eden birkaç can alıcı yeri var şimdi oraya geleceğim. Erzurum'a gelir. Erzurum'da ne yapar? Erzurum'da kışın hasta olur. Bugünkü Selçuklulardan kalma Erzurum'daki Hacılar Hanı'nda hasta olur ve bir kış orada yatar. Kim yatar? Kerem yatar. Bu arada Erzurumlulara da türküler söyler, meşhur olur. Kerem'in Erzurum denilen türküleri vardır. Ve bahar gelir. Allah-u Teâlâ hayırlı baharlar getirsin bütün ümmet-i Muhammed'in üstüne! Kerem'in yanında o günkü terimle sofusu (dine sıkı sıkıya

bağlı), yardımcısı bugünkü terimle çırağı vardı. Beraber Erzurum'dan Ilıca'ya doğru çıkıyorlardı. Aslı'nın Erzincan'a taraf gittiğini biliyorlardı.

Erzurum o kadar güzeldi ki! Sol tarafta Palandöken dağları, sağ tarafta Dumlu dağı ve Kargapazarı dağları. Dağlar çiçek, çimen; üstünde kar var, güzeller şakalaşüyor ve çiçek topluyor, koyun kuzu meliyor, çoban kaval çalıyor, Kerem de gidiyordu. Bir yandan da dağlara bakıyordu. Yanındaki sofı arkadaşına dedi ki:

-Sofı gardaş! Bu dağlar benden çok mutlu. Bu dağların biraz sonra güneşi batacak, suları dınecek, kuşları susacak, çobanları yatacak ve çiçekleri solacak. Sabahtan güneşin doğmasıyla hepsi birden var olacaklar. Ben kimim? Ben İsfahan Han'ının oğlu Kerem'im. Aklım mı götürüyor aşkım mı, ben nereye gidiyorum?

Bakalım ki herkesin çok bildiği bir türküsü var Kerem'in. Belkıs Akkale Hanım da çok güzel söylerdi onu. O türkünün aslını astarını şöyle söyleyeyim bakalım. Buradan bir başlayalım. Zaten bir iki türküsünü söyleyeceğim.

Aslı'm gitti yaylalara dayandı

Benim burda kalışıma ne dersiz?

İki dinli bir cahilin elinden

Sararıp da soluşuma ne dersiz?

Bayram gelsin kına yakın destime

Selam yollım yaranıma dostuma

Ben ölürsem Aslı gelmez üstüme

Garip garip ölüşüme ne dersiz?

Dağlar senin ne karanlık ardın var

Lale sümbül boynun eğmiş derdin var

El âlemin vatani var yurdu var

Benim yurtsuz kalışıma ne dersiz?

Kara kalem çalınmıştır yazıma

Gelen geçen hayret etti sızıma

İki ellerimi iki dizime

Ağlayarak çalışıma ne dersiz?

Ben Kerem'im Keremliğim bildirdim

Dost ağılattım düşmanımı güldürdüm

Ay ağalar Han Aslı'mı aldıldım

Arsız arsız gülüşüme ne dersiz?

Bu türkü bu işte. Hani söylenir ya herkes tarafından. Kerem bu türküyü söyler ve düşer yollara. Erzincan'da olduğunun, sağlığının yerinde olduğunun haberini alır. Kimin? Aslı'nın ki doğrudur. Aslı'nın babası keşiş dedik ya pahada ağır yükte yüngül olan şeylerini yani altınını, halısını, halçasını (seccade, küçük halı) alıp gelir. Nereye gelir? Erzincan'a gelir. Üstatlarımızın dediğine göre oranın adı bugünkü Erzincan'ın Cimin veya Üzümlü nahiyesidir.

Keşiş oradaki akrap (üzüm) bağlarını satın alır. Kimden? Erzincan Beyi'nden. Bir bağ satın alır. Bağda köşkü vardır. "Eh dünya gelmiş gidiyor burada yaşarsız!" diye düşünüyor. Bu böyle bizim söylediğimiz gibi değil tabi; ama gel zaman git zaman sonra aradan aylar, yıllar geçiyor. O gün bugünkü gibi iletişim yok tabi! İnsanlar aradıkları kişiyi nereye gittiğini sora sora, suval ede ede buluyorlar.

Aslı'nın sağlığını nerede alıyor? Erzincan'da akrap bağlarında alıyor. Kim? Kerem. Aslıların akrap bağlarını satın alıp orada oturduklarını öğreniyor. Öğrendikten sonra Kerem'in Aslı'yı görmesi lazımdı. Aslı Kerem'i gördüğü zaman sanki tarlada yılanı görüyordu. Hâlbuki Kerem'i çok seviyordu; ama onu sihirlemişti babası, sihirli gözleri Kerem'i ters görüyordu. Vakti geldi ki Erzincan Beyi'ne kadar çıktı Kerem, durumunu anlattı. Dedi ki:

-Ben İsfahan Hanı'nın oğluyum. Buraya gelip bu bağı sizden satın alan adamın kızının da aşığıyım. O benim aşığımdır.

Onun adı budur, soyu budur sopy budur diye Erzincan Beyi'ne durumu anlattı. Bey halden anlayan ya, dedi ki:

-Ne yapmam lazım delikanlı? Sana nasıl yardımcı olurum? Seni Aslı'yla görüştüreceğim; ama nasıl görüştüreceğim?

Derler ki üstatlarımız ibare Aslı'yla görüşüp eğer Kerem Aslı'nın eline ya da herhangi bir yerine değerse sihir bozulacaktı. Erzincan Beyi'nin Aslı'nın emsali bir kızı vardı. O zaman Erzincan Beyi kızı Ceylan Hanım'ı sesledi. Beyin kızı gelince Kerem durumu ona anlattı, kız da Kerem'in derdine çare aradı. Kerem'e dedi ki:

-Sen bahçıvanlığı kabul eder misin, yani benim hizmetçim olmayı kabul eder misin?

-Ederim tabi! Akşamdan kabul ederim!

Kerem bir han oğlu olmasına rağmen aşkı için ne yaptı? Hizmetçi oldu. Kime? Erzincan Beyi'nin kızı Ceylan Hanım'a ve başladı bahçıvanlık yapmaya. Erzincan Beyi'nin kızı bir ziyafet düzenledi. Bu ziyafete kendine has çevresini ve Aslı Hanım'ı da davet etti. Yemek yiyordular, sohbet ediyordular, Kerem de onlara hizmetçilik yapıyordu. Adam demek ki aşkına gölge düşmemesi için hizmetçiliği bile kabul etmiş. Ziyafet ilerledikçe bir ara Erzincan Beyi'nin kızı dedi ki:

-Ey benim koca bahçıvanım! Senelerdir sen bu bağı hizmet ediyorsun. Şu testiye al şu çeşmenin suyundan Aslı Hanım'ın şerefi için bana bir su getir de içeyim!

Kim dedi? Erzincan Beyi'nin kızı dedi. Kerem aldı testiye gitti ve su getirdi, Ceylan Hanım'a uzattı Ceylan Hanım da içti. Ceylan Hanım'ın amacı Aslı'nın eline Kerem'in elini değdirmektir, çünkü sihir öyle bozulacaktı. Ceylan Hanım suyunu içtikten sonra dedi ki:

-Koca bahçıvan bir de aynı testiyle aynı çeşmenin suyundan benim şerefime Aslı Hanım için getir!

Kerem gitti doldurdu getirdi. Tam Aslı'ya uzatıyordu ki Aslı'nın sihirli gözleri Kerem'i tanıdı. Sanki bir yılan ona bakıyordu! Elinin tersiyle testiye vurdu ve testi kırıldı. Kırılınca su yere döküldü ve Aslı ziyafeti terk etti gitti. Siz Kerem olsanız böyle bir hâl olsa ne yapardınız değil mi! Kerem de ağlıyordu.

-Hey Yarabbi! Nedir benim çektiğim bu saçı uzun Aslı'dan! Anamdan oldum, babamdan oldum, tacımdan tahtımdan oldum; ama bu vefasız bana hiç yüzünü dönmedi!

Aslı gitmişti. Kerem hem ağlıyordu hem de arkasından şu dizeleri söylüyordu. Ben bu kadar senelik âşıklık ederim böyle birkaç kişide, birkaç üstatta bu tip sözlere rastlamışımıdır. Bakalım Kerem ne diyordu? Bunu da Azeri havası olarak söyleyelim.

Kerem eyle yüzün dönder bana yâr

Aslı'm seni görmeyeli kaç gündür.

Kimi görsem ohşadıram sana yâr

Belki benim bu gözlerim şaşkındır.

Dolu kaldı aşk badesin içmezem

Ben sırrımı yad ellere açmazam

İnat için sizin yerden köçmezem

Koy desinler silasından kaçkındır.

Ben Kerem'im Aslı çekmir nazımı

Yâr geçen yollara sürem yüzümü

Han oğluydum kayıp ettim özümü

Gören sanar fukaradır düşkündür.

Ben Kerem'im Aslı çekmir nazımı/ Yâr geçen yollara sürsem yüzümü/ Han oğluydum kaybettim özümü/ Gören sanar fukaradır düşkündür. Kim ne anlar ki Kerem'den! İşte bu böyle çok uzun bir hikâyedir. Ben böyle can alıcı bir iki yerinden söyledim. Bir de çok sevdiğim bir türküsü vardır; ama onu da zay etmiş sanatçılar!

Hanginize kul olayım

Önde gelen koşa dilber.

Kaşlarınız olmuş harami

Kirpikleriz meşe dilber.

Sevenleri hor görmesin

Kimse acı dert görmesin

Mevla'm ayrılık vermesin

Gökte uçan kuşa dilber

Bu bildiğimiz bir Kerem'in türküsüdür. Bu türküyü Neşet Ertaş falan kendilerine mâl ederler; ama aslında değildir! Sonunda der ki;

Ellediz açtız yaramı

Ağlattız dertli Kerem'i

Kaşlarınız olmuş harami

Kirpikleriz meşe dilber.

Kerem budur işte. Onun Aslı'yla karşılıklı bir atışması vardır. Onu biraz evvel hatırlayamadım şimdi hatırıma geldi. Asıl Azeri olan bu. Şimdi bu yerli makamı söyleyeceğim.

Kerem

Şirin Aslı'm bir mihnetim var sana

Men yazığı bey befa mı sanırdın?

Sende olsa bu aşkımın zerresi

Menden evvel ateş alıp yanırdın.

Alıyor Aslı bakalım ne cevap verecek?

Aslı

Kerem sende akıl kemal olsaydı

Han olur da öz elinde kalırdın.

Düşmez idin ben tersenin peşine

Gence güzelinden birin alırdın.

Aldı Kerem

Bizim yerde atlı yeter yayağa

Sarardı gül benzim döndü boyaya

Küfürden dolupsan baştan ayağa

Aklın olsa kız Müslüman olurdun.

Aldı Aslı

Han Aslı'yı saldın feryada dada

Dar günümde Ali yete imdada

Beni sana yazmış olsaydı Hudâ

Aman vermez İsfahan'da alırdın.

Hikâye bitmedi, hikâye uzun. Daha önce de dedim ya biz bu hikâyeyi beş-altı güne bitiremeyiz. Hikâye devam eder. Daha bundan sonra Sivas'ta kalır. En son Kerem'in hikâyesi Kayseri'de biter. Hatta Kayseri'de Aslı'yla evlenir. O günkü terimle zıfâf odasına giderler. Aslı'nın da kırk düğmeli bir elbisesi vardır. Kerem:

-Çöz Aslı'm çöz göğsünün düğmelerini! der.

Derler ki üstatlarımız düğmeler çözülüyor; ama sonuna geldi mi bir daha ilikleniyor yani çözülüyor. Sonunda da “Çöz Aslı'm çöz göğsün düğmelerini!” dediği yerde Kerem'in ağzından bir alev çıkıyor ve yanıyor. Aslı'nın sihri de işte o zaman bozuluyor; çünkü o kırk düğmeli elbiseyi yine Aslı'nın babası sihirletmişti. Derler ki Aslı da Kerem'in sönük küllerini her gün saçıyla süpürürdü; ama bir gün o sönük küllerden bir kıvılcım çıktı ve Aslı da yandı derler. Hatta biraz daha ileri götürürler ustalarımız, anlatılanlara göre onların mezarlarını yan yana koymuşlar. İkisinin mezarında da bir gül bitermiş. Bu güller kavuşacağı zaman aralarına bir diken girermiş ve bu diken ikisine de batır, ikisi de solarmış.

Kerem böyle büyük bir aşk yaşamış. Kerem'in hikâyesi uzun; ama artık bunları anlatacak ustalar da kalmadı. Belki birileri ben iyi bilirim dese de yalan söylüyordur. Bunları eski üstatlarımız bilir anlatırdılar, çok da güzel anlatırdılar.

Onun da esbab-ı mucibesi (gerekçesi) şuydu; kahvelerde, köy odalarında insanlar saatlerce sohbet ederlerdi. Bir kahvede âşık en aşağı bir iki ay sohbet ederdi. Bu birkaç ayda her akşam dört-beş saat sohbet ederdi. Peki, bu adam bu kadar saat ne anlatacak? Hikâye anlatacak tabi. İşte bu hikâyeler bunun içindir. Böyle hikâyeleri sayarsak sayıları elli, atmış geçer. Bunlar bir de isimlerini bildiğimiz hikâyeler. Bir de isimlerini bilmediğimiz hikâyeler de var. Kerem de bu kıymetli hikâyelerden birisidir.

6. Böyle Bağlar Hikâyesi

Bugün 29 Ocak 2015 Perşembe. Âşık Nuri Çırağı ile Böyle Bağlar hikâyesi üzerine konuşacağız.

Üstat der ki; Vesfî hikâyet, pirimizden himmet. Ustalarımızdan kalan yadigârlar, olsun deminiz olmasın gamınız, hayra dönsün sonunuz encamınız. Hikâye nerede gerçekleşir? Diyarbakır'da. Diyarbakır'da Ahmet Ağa isminde bir beyefendi, bu beyefendinin bir de Hüseyin adında bir oğlu vardır. Eee? At ayağı külünk olur, âşık dili yürük olur. Zaman geldi ki Hüseyin büyüdü ve evlenme çağına geldi. Ağa, hanımıyla beraber bu delikanlıyı everelim (evlendirme) diye müşavere etti. (danışma) Eskiden Anadolu'da kız beğenmeye kim giderdi? Aile büyükleri giderdi. Hatta öylesi vardı ki;

-İşte oğlum sana gittim Zara'dan falan ağanın kızını aldım geldim, derdi.

Ne kız oğlanı görmüş ne de oğlan kızı görmüş; ama hiç de bir sıkıntı olmazmış. Ölene kadar beraber yaşarlar, aralarında da en küçük bir çıtırtı dahi de olmazmış. Ağa ve hanımı gezerler tozarlar; ama kendilerine layık bir kız bulamazlar. Ahmet Ağa bir gün Mardin Kapıhisar Mahallesi'nde otururken bir dostuna rastlar.

-Ahmet Ağa hoş geldin, safa geldin. Hayırdır inşallah?

-Hayırdır hayır. Allah kısmet ederse elinizden öper, oğlumuzu evlendirmek için böyle bir geşt ü güzâra (gezme) çıktık. Eşi dostu gezdik, obayı gezdik, çadırları gezdik falan kendimize layık birini aradık.

-Eee buldunuz mu?

-Bulamadık.

-Valla ağa ben sana bir müjde vereyim.

-Nedir?

-Bizim Mardin Kapıhisar Mahallesi'nde Ali İzzet Bey adında biri var. Kendisi çok asil bir adamdır. Onun da efendim çok nazenin bir kızı var. Kızın adı da Senem.

-Eee?

-İnşallah Allah nasip eder, ona elçi gideriz bu iş de olur.

Hikâye de bu ya giderler. Efendim Allah'ın emri Peygamber'in kavliyle al ver edilir ve Senem alınır. Oğlan kızı görür kız oğlanı görür. Zaman geçer nişanlı kalınır ve en nihayetinde toy günü tutulur. Ahmet Ağa Senem'i gelini olarak evine getirir. Senem eve gelin gelir ve zaman geçmeye başlar. Aradan tam yedi sene geçmiştir. Talihin cilvesine bakın ki Ahmet Ağa'nın bağı bahçesi her türlü imkânı olmasına rağmen bir derdi vardır. Hüseyin ile Senem'in hâlâ çocuğu olmamıştır.

Bir gün bahçede Ahmet Ağa, gelini Senem ve ırgatlar çalışırken Ahmet Ağa gelinine baktı ki bıldırcın yavrusu gibi; güzel, nazik, nazenin bir kız; ama ağanın bir beklentisi var. Bir mürüvvet bekliyor çocuklarından. Bekliyordu Ahmet Ağa. Bir ağaca yaslanıyordu bir bakalım ki ne diyordu? Böyle Bağlar türküsü buradan başlar. Bakalım ne diyor?

Ahmet Ağa (Baba)

Böyle bağlar

Yâr başın böyle bağlar.

Kuş uçmaz bülbül ötmez

Yıkılsın böyle bağlar.

Senem yaşmağının altından gözünün ucuyla şöyle bir baktı ki; “*Kaynatam bunu bana diyor.*” dedi. O zaman ne yaptı? Cevap veriyordu Senem, bir bakalım ne diyordu?

Senem

Böyle bağlar

Yâr başın böyle bağlar

Bülbül güle konmadı

Ne yapsın böyle bağlar.

Kim diyordu? Gelin Senem Hanım diyordu. Bir bakalım Ahmet Ağa ne cevap veriyordu?

Ahmet Ağa (Baba)

Yüce dağda kar olmaz mı

Engin yerde bar olmaz mı

Yedi yıldır bağ besledim

Sizin bağdan bar olmaz mı?

Sizin bağda meyve yok diyor adam. Bir bakalım Senem ne cevap veriyordu?

Senem

Yüce dağdan bar bekleme

Sıcak yerden kar bekleme

Bağbân bozuk bağ ne yapsın

Sen bu bağdan bar bekleme.

Alıyordu Ahmet Ağa. Neticeyi de anlamıştı; ama yine de bir ümidi vardı.

Ahmet Ağa (Baba)

Yüce dağdan kar isterim

Has bahçadan nar isterim

Yedi yıldır bağ besledim

Sizin bağdan bar isterim.

Senem

Yüce dağdan nar bekleme

Sıcak yerden kar bekleme

Oğlun bozuk bağ ne yapsın

Hüseyin'den bar bekleme.

Oğlun bozuk bağ ne yapsın/ Sen oğlundan bar bekleme! Neticeyi anlamıştı Ahmet Ağa, pişman olmuş ağlıyordu. Biz haberi nereden verelim? Hüseyin'den verelim. Hüseyin hanımıyla babasının bu deyişmelerini (karşılıklı türkü söylemek) bir ağacın dibinden dinliyordu.

-Eyvah! Senem benim yedi senedir sakladığım sırrımı babama ifşa etti!

Hüseyin evine döndü, ağlıyordu. Akşam olmuştu herkes odalarına çekilmişti. Hüseyin ağlayarak Senem'e nükte ediyordu:

-Sen benim sırrımı babama söyledin. Ben gurbet ele gideceğim. Ne zaman ki sağlığıma kavuşurum o zaman gelirim, yoksa da gelmem. Sen de bildiğin gibi ne yaparsan yap, dedi.

Hüseyin gurbete gitmeye kararlıydı gidecekti. Hüseyin'in gideceğini anlayan Senem bir bakalım ne diyordu?

Yârim gurbetin yolları çetindir

Gitme yârim koyma dillerde beni.

Demek ki gurbete gitmek niyetin

Gitme yârim koyma dillerde beni.

Seyreder düşmanlar halimiz bilmez

Nedendir garipler eğlenip gülmez

Gurbete gidenler geriye gelmez

Gitme yârim koyma dillerde beni.

Senem 'i bırakma ateşte narda

Gidişin bizleri bırakır derde

Gurbete gidenler dardadır darda

Gitme yârim koyma dillerde beni.

Ateşten ağırdır senin gidişin

Senem 'im akıyor gözümden yaşım

Geceli gündüzlü bitmez telaşım

Gitme yârim koyma dillerde beni.

“Gitme Hüseyin’im koyma dillerde beni.” diyor. Bu zaten bir nakarattır. Sabah olmuştu. Allah bütün ümmet-i Muhammed’in üzerine hayırlı sabahlar açsın. Hüseyin sabah namazını kıldı kimse kalkmadan, kimseye görünmeden çekti gitti. Nereye gittiğini ne gören vardı ne de bilen. Günler geçiyordu. Biz haberi nereden verelim?

Hüseyin bir gün Cezayir’e ulaştı. O zaman da Osmanlı’nın dönemi. Cezayir şehrinde çalıştı, çabaladı. Günler benim böyle anlattığım gibi tıkr tıkr geçmiyor ya aradan tam yedi sene geçmişti. Hüseyin çalışıyordu; ama aynı dert yine başındaydı, delikanlı bağılıydı. Halk arasında böyle bir deyim vardır. Yani delikanlının aldığı kızı başkası istemişse ve alamamışsa, o kızı alamayanlar tarafından delikanlı sihir edilir ya da bağlanır diye bir deyim vardır. Aziz dostlarım bu burada dura dursun biz size nereden haberi verelim? Ahmet Ağa’dan, Senem’den ve Ahmet Ağa’nın kızı Süheyla’dan haberi verelim.

Günler geçiyordu herkes perişan yaşıyordu, hayat devam ediyordu; ancak içinde yarası olan gocunur diye bir laf vardır ya, zaman Hüseyin’in ailesi için de öyle böyle geçiyordu. Aradan yedi yıl daha geçmesine rağmen Ahmet Ağa’nın oğlundan haber yoktu. Ahmet Ağa sesledi. Kimi sesledi? Senem’i sesledi:

-Kızım Senem! Sen de benim bir evladımsın. On dört senedir burada kızıoğlankız bekliyorsun, senin de hakkındır. Benim ne yapmam lazım?

Bunlar bu tereddütte dururken biz nereden haberi verelim? Hüseyin’den verelim. Hüseyin, Arabistan’da durumu arkadaşlarına anlatıyordu. Bunun için geldim, böyle geldim, işte şuyum, böyle güzel bir hanımım var falan gibisinden. Arkadaşlarından bir tanesi mektup yazdı. Kime? Hüseyin’in babası Ahmet Ağa’ya. Selam kelam yazdıktan sonra:

-Ahmet Ağa, El-hükmü li-llâh siz sağ olun! Allah-u Teâlâ’nın emri bu ya oğlun Hüseyin benimle beraber Cezayir’de çalışırken emrivaki oldu sizlere ömür! diye mektubun ucunu yaktı karaladı.

Böyle ucu yakılıp gönderilen mektuplara karalı mektup geldi derler. Yani içinde kötü bir haber barındıran mektup anlamındadır. Eee bunlar bu tereddüdün içindeyken bu mektup da gelince bu sefer ne yaptılar? Senem’in başka bir kocaya gitmesine karar verdiler. Senem; nazik, güzel, genç bir kadın. Efendim daha gülü

solmamış bir insan. Bu haber üzerine etraftan Mehmet Kâhya başta olmak üzere çeşitli elçiler geliyordular. Senem’e sağdan soldan elçiler geldiyse de Ahmet Ağa bir dostunu sesledi. Dostuna dedi ki:

-Aziz dostum! Sen benim başıma gelenleri biliyorsun. Bu gelinin bu evde durmasına hiç hacet kalmadı. Bu yüzden durmasını uygun bulmuyoruz. Elin günün içinde bunun da murat alması, çoluğunun çocuğunun olması lazım. Senin oğlun evladım gibi bu kızı oğluna verirsek, sen de benim dostumsun zaten, arada aklıma düştüğü zaman gelir gider bir çayını içerim, oğlumu da hatırlamış olurum.

Uzatmayalım sözü Senem’i efendim Abdullah Ağa’nın oğluna nişanladılar. Onlar nişanlı duruyordular; ama Abdullah Ağa da “Ben nasıl Ahmet Ağa’nın kapısından gelinini alır da nasıl evime gelin ederim!” diye düşünmeden de edemiyordu. Günler geçiyordu; fakat Abdullah Ağa bir türlü gelini almaya gidemiyordu. Bunlar bu hayalle, bu heyecanla yaşayadursunlar biz size haberi nereden verelim? Tekrar Hüseyin’den haberi verelim. Hüseyin’in arası açılan arkadaşıyla arası düzelmişti. Arkadaşı buna yaptıklarını anlattı:

-Ya Hüseyin! Ben sana bir kalleşlik yaptım. Seni çekemediğimden dolayı böyle böyle senin için babana bir mektup yazdım ve ölü haberini bildirdim. Bana hakkını helal et!

Hüseyin durumu anlamıştı. Artık yeterdi; çünkü aradan tam on dört yıl geçmişti. Hüseyin dönmüş geliyordu. Nereye geliyordu? Türkiye’ye geliyordu. Hüseyin geledursun biz nerden haberi verelim? Senem’den haberi verelim.

Senem’i Abdullah Ağa gelin etmişti. Yetmiş-seksen atıyla gelin alayı Diyarbakır’ın düzündə gidiyordular. Gelin gidiyordu. Senem’in duvağının altında yüzünde benleri yani halları vardı ve o halların da ibareleri vardı. Tam Susam yaylalarında Hüseyin’le beraber bu düğün alayı karşılaşmıştı. Düğün alayı eğlenerek, gülerek dağın yamacından çıkmış geliyordu. Hüseyin de bu sırada bir türkü söylüyordu. Bir söyleyelim bakalım ondan sonra ne oluyordu?

Al arzuhalimi esen rüzigar

Âlemleri yoktan verene götür.

Altı günde halk eyledi dünyayı

Pazar günü temel kurana götür.

Yaradan her yerde hazırsın nazır

Nerde Allah dersin orada hazır

Deryalar üstünde boz atlı Hızır

Düşkünler darına erene götür.

Hüseyin'im derdim dağlardan yüce

Gözyaşım bir defter eyledim hece

Kara herg içinde kara karınca

Karanlık gecede görene götür.

Herg demek çiftle pullukla falan tarlanın aktarılması işidir. Hüseyin Allah-u Teâlâ'ya sesleniyordu. Kendinde böyle bir değişik haller icap ediyordu, değişik hisler hissediyordu. O anda biri peydah oldu.

-Evladım selamın aleyküm. Nerelisin?

-Aleyküm selam. Aha şu köyden Ahmet Ağa'nın oğluyum. Diyarbakır'danım.

-Nereye gidiyorsun?

-Gurbetteydim, anamı babamı özledim ve biran evvel onlara kavuşmak için köyüme gidiyorum. Karşıdan da yetmiş-seksen falan atlı düğün alayı geliyor. Ulan vallaha şanslı adamım ki bir de düğün alayına rastladım.

-Evladım hadi kestim geç git.

-Ulan neyi kesti bu adam?

Geriye döndü ki ihtiyar yok. Demek oluyordu ki o ihtiyar, Hz. Hızır'dı. Kendinde bir gurur, bir cesaret, bir erkeklik hissetti Hüseyin. Düğün alayına doğru yanaşmıştı, atını oyanı buyanı sürdürdü ve birine yaklaştı.

-Yav, babam bu gelin kimin kızı, kimin gelini; nereden getirdiniz, nereye götürüyorsunuz, neyin nesidir bu düğün? Allah hayırlı uğurlu etsin!

Atlılar atlarından indiler yakışıklı delikanlının etrafını sardılar. Hüseyin atını şöyle bir sağa sola sürüp etrafı aleydan etti ve atından indi. Geldiler durumu anlattılar, Hüseyin içinden:

-Eyvah! Bu benim Senem! dedi.

Dur bakalım ne diyecek Hüseyin? Ben ne diyeyim, siz ne dinleyesiniz?

Duman çöktü Diyarbakır düzüne

Baba nerden aldız allı gelini?

Hasret kaldım onun ela gözüne

Baba nerden aldız allı gelini?

-Vay küstah herif! Sana ne derdinden, nerden aldım aldım allı gelini!

O zaman gelinin kaynatası Abdullah Ağa şüphelenmişti. “Ulan bu Hüseyin olmaya. Biraz da benziyor mu ne!” diye içinden geçirdi. Yanaştı, Hüseyin’e:

-Evladım hele gel otur buraya. Senin dilinin altında bir şey var. Sen ne demek istiyorsun, kimsin, necisin?

-Dinle baba dinle.

Ağladım bir zaman güldüm bir zaman

Gidip gurbet elde kaldım bir zaman

Onunla beraber oldum bir zaman

Baba nerden aldız allı gelini?

-Evladım senin dilinin altında bir şeyler var. Sen bir şey söylüyorsun. Ne gelini, senin elinen ne işin var?

-Dinle baba dinle. Bakalım ne diyordu?

Keten gömlek giymiş yakası güllü

Şeftali tartarlar ikili birli

İzzet Bey’in kızı Diyarbekir’li

Baba nerden aldız allı gelini?

-Allah Allah! Sen Diyarbakırlı olduğunu nerden biliyorsun, İzzet Bey'i nerden biliyorsun, sen kimsin? Yoksa sen Ahmet Ağa'nın oğlu Hüseyin misin?

-Evet, Hüseyin'im ben. Dinle baba dinle.

Keten gömlek giymiş eni dizinde

Arzumanım kaldı ala gözünde

Üç benk buhağında iki yüzünde

Baba nerden aldız allı gelini?

O zaman yengelere dediler ki:

-Yav, bizim gelinimizin nişaneleri vardı, benleri vardı, halları vardı. Bir gidin bakın bakalım ki Hüseyin doğru mu söylüyor?

Yenge hanımlar da doğru mu diye açtılar gelinin yüzüne baktılar ki hakikaten doğru söylüyor. Bu genç gerçekten Ahmet Ağa'nın oğlu Hüseyin. Efendim bir bakalım Hüseyin sonunda ne diyordu, ben ne diyeyim? Allah herkesi var etsin.

Karalıdır Hüseyin'in yazısı

Kaderine razı olmaz bazısı

Benim Ahmet Bey'in bir tek kuzusu

Baba götürmeyin benim yârimi.

İşin aslı anlaşılmıştı. Abdullah Ağa çıktı ortaya:

-Ey komşular! Allah-u Teâlâ'nın bugününe hamdüsenalar olsun. Eğer bu dostumun oğlu gelip yetişmeseydi ben, bu gelini evime götürdükten sonra gelseydi bizim Ahmet Ağa'yla dostluğumuz ne olurdu? Bütün dostluğumuz da, her şeyimiz de biterdi. Allah'ın birliğine hamdolsun ki bu genç buraya geldi yetişti. Öyleyse ben Ahmet Ağa'nın gelinini geri götürüyorum. Hadi sen git yavrum baban anan hastadır. Babanın ağlamaktan gözleri kör olmuştur. Sen önden git babana, ben biraz sonra gelini alıp geri getireceğim. Derler ki üstatlarımız Hüseyin gitmişti.

Diyarbakır'a gelmişti nihayet. Evine yaklaşırken bir çeşmenin başında karalar giymiş bir kadını su doldururken gördü. Bir baktı ki ne baksın. Su kovaya dolmuş taşıyor kadın da gözlerini yere dikmiş hem düşünüyor hem de ağlıyordu. Dedi ki:

-Kim ola ki bu kara giyinen? Olsa olsa bacım Süheyla olur!

Bir bakalım ne diyordu bacısına? Ben ne söyleyeyim, siz ne dinleyesiniz?

Hüseyin

Çıkarmış yeşili giymiş karalar

Ağlama bacıcan geldi kardaşın.

Söyle yüreğinde var mı yaralar

Ağlama bacıcan geldi kardaşın.

Bacısı başını kaldırmadan içinden “Kimdir bu yolcu, benden ne istiyor?” diyordu. Bir bakalım ne diyordu?

Süheyla

İç suyunu geç git kendi yoluna

Acaba gelir mi kardaşım benim

Yâri gitti bakıyorum yoluna

Acaba gelir mi kardaşım benim?

Hüseyin baktı ki bacısı hiçbir şeyden anlamıyor, bir bakalım ki ne diyordu?

Hüseyin

Gurbete giderken vaadi neydi

Dünyadan aldığı tadı ney idi

Sen kimsin kardaşın adı ney idi

Ağlama bacıcan geldi kardaşın.

Süheyla söylüyordu. Bakalım ne diyordu?

Süheyla

Kardeşim bıraktı bizleri darda

Bizim kavuşmamız ulu mahşerde

Yâri gelin oldu kendi mezarda

Acaba gelir mi kardaşım benim?

Hüseyin

Boşuna akmasın gözünden yaşın

Bacı gitmedi mi şimdi telaşın

Kaldır başın karşıdadır kardaşın

Ağlama bacıcan geldi kardaşın.

Bacısı kafasını yerden kaldırdı. “Ben kardeşin değilim de kimim?” deyip Hüseyin atından aşağı indi. Allah cümle hasretleri kavuştursun, iki bacı kardeş birbirlerine kavuştular, sarıldılar, sanki kuzusunu arıyormuş gibi meleşip ağlaşarak babalarının huzuruna geldiler. Ahmet Ağa’ya müjdeyi verdiler; ama ağa oğlunun geldiğine hiç memnun olmamıştı. Çünkü gelin gitmişti.

Ahmet Ağa “Senem gelin olup gittikten sonra Hüseyin’i neydeyim?” diye ağlıyordu. Ama bu heyecanın içinde bir de baktılar ki Diyarbakır’ın alt başından giden düğün alayı aynı ihtişamla, davulun zurnanın ritmiyle daha da gururlu olarak Ahmet Ağa’nın kapısına doğru geliyordu. Ahmet Ağa durumu görünce çok memnun oldu. Senem gelini atından indirdiler; ancak Abdullah Ağa’nın da boş gitmemesi için Ahmet Ağa’nın kızı Süheyla’yı gelin ettiler, ata bindirdiler. Senem indi, Süheyla bindi.

Dünyanın durumu da budur. Onlar muratlarına erdiler. Allah geçmişlerimize, ustalarımıza rahmet eylesin. Kısaca “Böyle Bağlar” hikâyesi bu. Bize kadar gelmiş çok anlatılan bir hikâyedir, bu hikâyeyi daha detaylı anlatan arkadaşlarımız olabilir. Bu hikâyeyi daha önce de anlatmışlığımız olmuştur. Daha detaylı da anlatabiliriz aslında; ama detaylı anlatabilmek için meclis olacak, heyecan olacak, daha birçok şey olacak. Şimdi bir meclis karşısında anlatmak var bir de demir parçasından yapılmış bir kameraya anlatmak var. İkisi aynı şey olur mu? Hanım kızım, bahtın açık olsun teşekkür ederim.

7. Ercişli Emrah ile Selvi Han Hikâyesi

Ben de bu dünyaya geldim geleli

Benim ucu dönmez harmanım mı var?

Bana derler gam yükünü sen taşı

Benim bu yollarda kervanım mı var?

Eğer âşık isen maşukan yetir

Eğer tabip isen çaremi getir

Bana derler gam yükünü sen götür

Benim katar maya kervanım mı var

Emrah der ki haram oldu bu kârlar

Zehir oldu nuş ettiğim şekerler

Güzel sevmiş diye adım çekerler

Benim yardan gayrı cananım mı var?

Bugün 1 Mart 2015. Âşık Nuri Çırağı ile Ercişli Emrah ile Selvi Han hikâyesi üzerine konuşacağız.

Bugün Emrah'ın iki dörtlülük bir türküsüyle başladım. Niye Emrah'tan başlattım? Ha şunu peşin söyleyeyim, iki Emrah var tarihimizde; birisi Ercişli Emrah, diğeri Erzurumlu Emrah. Erzurumlu Emrah, müderristir (medresede veya camide öğretmen); Ercişli Emrah ise Selvi'nin aşığı Âşık Emrah'tır. Ben bir iki saat zamanında Ercişli Âşık Emrah'ın can alıcı birkaç yerinden bahsedeceğim; çünkü Emrah hikâyesi beş-altı güne bitmeyen bir hikâyedir.

Vakt olur ki Van Erciş'in -oranın asıl adı Eganis'tir- Eganis Kalesi'nde Miroğlu Ahmet Bey adında bir bey otururdu. Miroğlu Ahmet Bey'in nazenin bir kızı vardı. Bu kız kimdi? Selvi'ydi. Yeni büyüyordu, sekiz-on yaşlarındaydı ve çok güzeldi. Kendisi de bey kızı olduğuna göre o günün en güzel giysilerini giyiyor, en

güzel takılarını takıyordu. Peşinde cariyeleri vardı ve herkesten de güzeldi. Efendim biz haberi nerden verelim?

Eskiden padişahların, beylerin sarayında ya âşıklar olurdu veyahut da birçoklarının kendisi şairdi. Emrah'ın babası Âşık Ahmet'ti. Âşık Ahmet de Eganis beyi Miroğlu Ahmet Bey'in sarayında âşıklık ediyordu, onları yeri geldiği zaman eğlendiriyordu. Âşık Ahmet'in Selvi'nin emsali, yaşdaşı olan bir delikanlı oğlu vardı. Adı da Emrah'tı.

Emrah bir gün babasıyla beraber Miroğlu Ahmet Bey'in sarayında bulunmuştu. Saraya vardıklarında Âşık Ahmet oğlunun kendisiyle beraber geldiğinin farkında olmamıştı. Beye sıkıntı olur diye Ahmet Bey oğlunu saraydan kovdu, hatta üstatlarımız derler ki; bir tane de tokat vurdu. Ağzı kanayan Emrah oradan ağlayarak çıktı. Tabi bu olanlardan Miroğlu Ahmet Bey' in haberi olmamıştı.

Emrah gidip kendisi Eganis'te bir mezarlıkta uyumuştı. Sekiz-on yaşlarında genç delikanlı olan Emrah rüyasında bir kıza âşık olmuştu. “Aya doğma ben doğayım, güne doğma ben doğayım” diye âşık olduğu bu kıızı pirler ona koltuğunun altından göstermiştiler. “Al evladım bu senin nasibin!” demiştiler. Ancak Emrah elini atıp badesini içtikten sonra sevdiğine elini uzattığında bir de bakmıştı ki hayalden başka bir şey yok. Bundan sonra Emrah yanmaya, yavaş yavaş başında sevda yelleri esmeye başladı.

Vakti geldi ki Emrah babasıyla atışmalar yapmaya başladı. Büyüdü tabi. Onunla beraber Selvi de büyüdü. Emrah gibi de Selvi de Emrah'a badeli âşıktı. Ama Emrah Selvi kim, Eganis neresi bilmiyordu. Bir gün Emrah ile Selvi'nin babası sarayda sohbet etmeye başladılar. Selvi'nin babasına Emrah sorular sordu, sorularına cevap aldı, yeri geldi alamadı ve Miroğlu Ahmet Bey dedi ki:

-Artık bundan sonra benim sarayımın âşığı bu genç delikanlıdır!

Emrah büyüyordu ve on-on beş yaşlarına gelmişti; ama içindeki sevdıyla yaşayan Emrah hâlâ rüyasındaki Selvi Han'ın kim olduğunu, nerede yaşadığını bilmiyordu. Bir gün pencereden dışarıyı gülşen bağını, has bahçeyi seyrederken - Erciş de Allah için çok güzeldir- bir baktı ki bir kadınlar zümresi geliyordu. Emrah onları görünce dedi ki:

-Önlerinde gelen vallahi billahi benim rüyamdaki kızın ta kendisidir. Ben onu gökte ararken yerde buldum!

Cariyeler Selvi Hanım'ın bir yandan altın tepsi üzerinde saçlarını tutuyordular bir yandan da eteklerinin yanlarından tutuyordular. Onlar Emrah'a doğru yanaşıyorken bir bakalım ki Emrah penceresinden ilk türkü olarak Selvi'ye ne diyor? Ben ne söyleyeyim? Böyle vurucu, can alıcı yerlerinden birkaç parçasını okuyacağız inşallah.

Salına salına gelen nazenin

Söyle kömür gözlüm kimin yarısın?

Ben senin derdinden oldum derbeder

Söyle dudu dillim kimin yarısın?

Sesi duyan kızlar başlarını kaldırıp bir de baktılar ki bu güzel sesin sahibi güzel bir delikanlı. Selvi de kızlarla beraber baktı ki bu delikanlı rüyasında gördüğü, araştırıp da bulamadığı aşığı! Bir bakalım Emrah devam ediyordu ne diyordu?

Koynu içi misk-i amber kokuşlu

Melaik sıfatlı melul bakışlı

Tuba kazı gibi göksü nakışlı

Söyle dudu dillim kimin yarısın?

Kapında yayılır koyunla kuzu

Yerin çiçeğisin göğün yıldızı

Emrah bir gedadır sen beyin kızı

Söyle dudu dillim kimin yarısın?

Ateş düştüğü yeri yakar ibaresiyle pir elinden badeli iki âşık birbirlerini bu arada görmüş oldular; ama arada öyle büyük bir uçurum var ki... Birisi kızın babasının emrinde olan bir âşık, birisi de beyin kızı. Nasıl edeceğiz de bu teraziye denk getireceğiz? Yapması mümkün değil; çünkü dünya hep böyle olmuş. Hatta çok üzüldüğüm bir şey söyleyeceğim, çok yakışıklı babayiğit delikanlılar belki de

kendisinden çok arka sınıfta olan bir zenginin kızına âşık olmuşlardır; ama sevdiklerini onlara vermemişlerdir. Niye vermemişlerdir? Onun babası fakir de onun için. “Sen bizim minderimize layık değilsin!” demişlerdir. Bu; Anadolu’da, insanlıkta, her çağda vuku bulmuştur. Biz hikâyemizin can alıcı yerlerinden devam edelim.

Emrah ve Selvi birbirlerini yavaş yavaş tanımaya başladılar. Selvi’nin yanında fevkalade bir kız olan Nazlı vardı. Kimdi bu Nazlı? Nazlı da cariyelerin başı, Selvi’nin sırtasıydı. (arkadaşı) Artık bunlar Nazlı’nın aracılığıyla yavaş yavaş, uçtan kulaktan görüşmeye başladılar. Tabi bu böyle söylendiği gibi değil. Sarayda bu olaydan Nazlı’nın dışında hiç kimsenin haberi yoktu. Vaktiyle efendim büyüydüler. Bunlar yaşamaya devam etsinler biz haberi nerden verelim? Van Kalesi’nden.

İran şahı Şah Abbas Van Kalesi’ni -Van Kalesi de öyle güzel bir kaledir ki- muhasara altına almıştı. (kuşatma) Ne kadar hamle yapıp, ne kadar savaş ettiyse de bu kaleyi bir türlü ele geçiremedi. Şahın kendisi geri gitmişti; ama askerleri Van Kalesi’ni bekliyordular. Tam yedi sene Van Kalesi’ni beklediler. Amaçları da açlık başlasın, yoksulluk başlasın kaleyi fethedelimdi. Böyle anlatır üstatlarımız. Bir gün oldu ki Van Paşası’na bir ihtiyar kadın dedi ki:

-Evladım! Bu Van Kalesi’nin kurtulması için sen bu şahın askerlerine ne yapacaksın? Kalenin burcundan Van Gölü’ne aşağı kireç döktüreceksin. Onlar soracaklar ne yapıyorsunuz? Siz diyeceksiniz ki; Van Kalesi’nde ambardaki unlar eskimiş, bitlenmiş, güve girmiş ki çokluğundan yenemiyor; bu yüzden onları denize döküyoruz!

Bu plan işe yaramıştı. Bu ibareyi duyan İran askerleri Van Kalesi’ni terk ettiler, her biri bir tarafa dağıldılar. Bir kısmı Tatvan’dan, Adilcevaz’dan, Ahlat’tan bir kısmı da Muradiye, Erciş üzerinden İran’a geri dönmeye başladılar. Derler ki üstatlarımız bu giden askerler bahçede gezmekte olan Selvi Hanım’ı ve Nazlı Hanım’ı görüp, onları da alıp götürdüler. Nereye götürdüler? İran’a. Niye götürdüler? Bu nazenin Türk kızlarını şahlarına mükâfat olsun diye götürdüler.

Eee söz kime düşer? Bu arada Selvi’nin babası Miroğlu Ahmet Bey ölmüştü. Emrah da Selvi’nin başına gelenleri duymuştu; ama acaba kardeşleri Selvi’yi bana vermemek için dalavere mi çeviriyor diye düşünüyordu. Derler ki üstatlarımız;

Emrah dumanlı dağa çıkmıştı, İran'a doğru gidecekti. Eganis'in üstünü kara bir duman kaplamıştı. Emrah dedi ki:

-Ulan duman! Bunlar beni kandırıyorlar mı acaba? Ben bir türkü söyleyeceğim, eğer duman kalkarsa Selvi'm de kalkmış gitmiştir, yok duman kalkmazsa demek ki Selvi'yi benden kıskanıp saklıyorlar!

Derler ki üstatlarımız bir bakalım Emrah ne söylüyor? Efendim ben söyleyeyim? Allah herkesi var etsin.

Bizim sahraların başı

Pare pare duman şimdi.

Sevişmesi bir hoş olur

Ayrılması yaman şimdi.

Arasam yâri bulurdum

Yoluna kurban olurdum

Bir gün görmesem ölürdüm

Gör neyledi zaman şimdi.

Şimdi benim yârim çıkar

Çıkar da yollara bakar

Emrah'ı odlara yakar

Boyu selvi revan şimdi.

Ey deli âşık, duman senin sözünle kalkar mı, kalkmaz mı? Derler ki üstatlarımız Emrah annesinden helallik aldıktan sonra babasıyla beraber İran'a gitmek üzere yola çıkmıştı. Yolda çok büyük badirelerden (zor durum) geçmiş ve imtihanlar vermişti.

Askerler Selvi'yi ve arkadaşı Nazlı'yı İran'a şaha götürmüştüler, Şah da Selvi'yi kendine nişanlamıştı; ama Selvi Emrah'a pir elinden badeli olduğu için şaha bir şart koşmuştu. Selvi dedi ki:

-Şahım bir bağ diktiğiniz zaman bu bağ kaç senede barını (meyve), meyvesini verir? Yedi senede. O zaman bir kız da bir bağdır, benim de seninle evlenip zıfaf olabilmem için bana bir bağ diktireceksin. Bağ ne zaman meyvesini verirse ben de o zaman seninle evleneceğim.

Şah da Selvi'nin güzelliğinden geçemedi ve Selvi'nin fikrini kabul etti. Bir bağ diktiler, bağın içine de bir köşk yaptırdılar, efendim yaşayıp duruyorlardı. Amacı neydi Selvi Han'ın? Bu yedi sene zarfında muhakkak Emrah gelir beni bulur ibaresiydi. At ayağı külünk olur, âşık dili yürük olur. Biz işi uzatmayalım!

Emrah'la babası yola çıkmış, şura senin bura benim derken Saat Çukuru'na kadar varmıştı. Saat Çukuru bugünkü Iğdır'dır. Iğdır'ın eski adı Saat Çukuru'dur. Efendim dolandılar fırlandılar oradan da geldiler. Nereye geldiler? İsfahan'a geldiler. Onlar İsfahan'a gelene kadar arada çok büyük hikâyeler ve türküler var; ama ben bunları es geçiyor, can alıcı yerlerine geliyorum. Tam tesadüf ibare bu ya Selvi Han'ın şart koştuğu altı buçuk yıl dolmuş, artık bağ da meyve vermek üzereydi. Şahın düğünü tutulduğu sıralarda Emrah ve babası da İsfahan'a varmışlardı. Efendim bir bağın dibine geldiler ki Emrah'ı saç sakal basmış ve durumu perperişandı. Emrah dedi ki:

-Ya baba! Ben burada biraz kestireyim. Kalktıktan sonra da gidelim bakalım şehre ki Allah-u Teâlâ bize ne kapı açıyor, Selvi'nin bir izine rastlar mıyız?

Derler ki üstatlarımız Emrah yatmış uyumuşt. Âşık Ahmet de bağa girmişti. Bağdaki şu kayısıdan, bu elmadan, şundan bundan alıp yiyordu. Selvi zamanında bir vaatte bulunmuştu. Demişti ki:

-Kızlar Emrah bir gün gelecek. Eğer Emrah gelmeden bu bağın meyvesinden bir tane bile koparan olursa onu döverek çalarak bana getireceksiniz!

Eee hikmet-i Rabbana bu ya! Âşık Ahmet öyle bir dalmıştı ki bağın içlerine doğru ilerlemişti. İhtiyar adam bağın meyvelerinden yerken kızlar bunu gördüler. Görünce adamı yakalayıp sorgusuz suvalsiz saçını başını yoldular ve döverek Selvi'nin ve Nazlı'nın huzuruna çıkardılar. Yani bu olur mu? Olur. Sevgilileri için kale yıkmışlardır, savaşlar yapmışlardır insanlar. Gönlün sırrı ve sınırı yoktur.

Emrah'ın babasını öyle bir dövdüler öyle bir dövdüler ki yüzünü gözünü kan içinde bıraktılar. Adamı o hale getirdikten sonra tanıdılar; ama neye yarar ki! İş işten geçmişti... Selvi:

-Senin geldiğin yollara kurban olayım ama Emrah nerde baba?

-Kızım siz beni bir bırakın ben gidip Emrah'ı getireyim.

Geldi ki Emrah da kan uykuda yatıyor. Babası o kadar dayak yemişti; ama telaşlanıp da oğlunu seslemeye kıyamamıştı. Bakalım o da âşık ya türküyle Emrah'a nasıl sesleniyor?

Hab-ı nazda yatan âşık

Selvi Han bağdadır bağda.

Derdi derde katan âşık

Selvi Han bağdadır bağda.

Emrah yavaş yavaş sese uyanıyordu.

-Baba senin ağzın bir şey söylüyor; ama kurban olayım ne söylüyor?

Emrah dinliyordu, Ahmet emmi devam ediyordu.

Sohbet ederler saz ile

Bade içerler naz ile

Kırk ince belli kız ile

Selvi Han bağdadır bağda.

Devam ediyordu...

Âşık Ahmet düştü aha

Şükürler olsun Allah'a

Müjde getirdim Emrah'a

Selvi Han bağdadır bağda.

Emrah mart danası gibi sıçradı kalktı yerinden, hemen oradaki akan sudan yüzünü yıkayıp kuruladı.

-Baba olanlar nedir?

-Oğul böyle böyle oldu, hal bu, vaziyet bu.

Ancak biz haberi nerden verelim? Hani derler ya; yetim hırsızlığa çıkarsa ay ilk akşamdan doğar diye bir atasözümüz vardır. Şahın onikileri, vezirleri toplandılar. Şeyhoğlu Şah Abbas'a dediler ki:

-Yav, sen ne biçim adamsın! Senin bağın bahçen meyvesini verdi. Eee sen yedi senedir bu kızın başını bekliyorsun. Neden bu kızın yanına gitmiyorsun? Biz seni giyim kuşam hazırlayıp Selvi'nin yanına götüreceğiz.

Onlar hazırlana dursunlar biz gene haberi kimden verelim? Emrah'tan verelim. Emrah babasıyla beraber bağdan içeri giriyordu, kızlar da bağın içinden bunları karşılıyordu; ama Emrah'ı saç sakal basmıştı, perişan bir haldeydi. Emrah:

-Eyvah baba! Şimdi bu zalımın kızı beni bu halde görürse bu benim Emrah'ım değil derse ben ne yaparım? Aradan yedi sene geçti, saçım sakalım birbirine karıştı, perişan bir haldeyim, dedi.

Tam o sırada kızlar bağdan içeri taraf geliyordular, Emrah'la babası da onlara doğru bakıyordular. Bir bakalım Selvi'yi gören Emrah ne diyordu?

Bağ-ı cennet geşt eyledi bir peri

Şavkı bu cihana çalmış geliyor.

Şavkı vurmuş yüce dağlar guncuna

Mahramasın gül doldurmuş geliyor.

Mahrama mendilin adıdır. Mahramasın gül doldurmuş derken; yani Selvi kucağını gül doldurmuş onu karşılıyor. Onlar geliyordular Emrah da devam ediyordu. Bakalım ne diyordu?

Ezel âşık olup gördüm çok divan

Yolunda kocaldım oldum nâ-tüvân

Selvi'm beni gördü dedi vah civan

Kızlar Emrah kocalanmış geliyor.

Emrah böyle der mi der; ama Selvi'nin böyle şeyler söyleyecek bir karakter yapısı yoktu. Emrah'ı karşıladılar, aldılar saçını sakalını kestiler, tıraş ettiler, yudular yıkadılar ve Selvi'yle bir yere koydular. Nazlı da onların başını bekliyordu; ama

dedik ya yetim hırsızlığa çıktığı zaman ay akşamdan doğar. Ne olmuştu? Daha iki yavuklu birbirinin halini hatırını sormadan Şah Abbas'ın Selvi'nin bağına geldiğinin haberini getirdiler. Emrah'ı Şah Abbas'ın askerleri Selvi'nin yanında yakaladılar ve götürüp zindana attılar.

Zindanda Emrah derdini anlatmaya çalışıyordu. Saat Çukuru'nda da iki yakuba getirdiği mektuplar vardı onları veriyordu. Kendini ispat etmeye çalışıyordu; ama zindanda yatıyordu adam. Bir müddet yattı zindanda, ona dediler ki:

-Sen neye dayanarak buraya geldin?

-Selvi benim amcamın kızı hem de maşukamdır da ondan geldim.

Şah Abbas sıradan bir adam değil, kocaman bir hükümdardı. Şah, Emrah'ın söylediklerinin detaylarına inip, araştırmaya başlattı. Dedi ki:

-Eğer gerçekten Selvi Han Emrah'ın amcasının kızı ve pir elinden de bâdeliyse ben ona elimi sürmem!

Bu arada İsfahan'dan Erciş'e Emrah'ın doğru söylediğini ispatlayan fermanı (buyruk, emir) getirmeleri için atlı gönderdiler. Emrah da zindanda yatmaya devam ediyordu. Zindancılara bir şeyler emrediliyordu. Kim emrediyordu? Şahın askerleri. Ne emrediyorlardı? Bu küstah herifin cenazesini bir hafta on beş gün içinde buradan çıkar diye.

Bir gün zindanın avlusunda volta atıyordular. Kimler atıyordu? Mahkûmlar atıyordu, Emrah da bir köşede ağlıyordu. O arada bir baktı ki ne baksın iki tane turna uçuyor. Nereye doğru? Türkiye'ye doğru. Emrah dedi ki:

-Turnalar siz Allah'ın iyi kuşlarısınız, ben size bir emanet versem bunu anama götürür müsünüz?

Turnanın Alevi literatüründe çok ayrı bir yeri vardır. Emrah bakalım turnalara ne diyor? Ben ne söyleyeyim? Zindancı Emrah'a nasıl davranacak? Emrah'ın zindancı türküsü de ayrı bir insanlık dramıdır!

Gökyüzünde bölük bölük turnalar

İşte görürsünüz hallarımızı.

Beni bin naz ile büyüten anam

Deyin beklemesin yollarımızı.

Kebabı pişirir meze ederler

Eski yaralarım taze ederler

Gündüz akşama çek ceza ederler

Gece de bağlarlar kollarımızı.

Ben de Emrah idim kendi halıma

Şahin kuşu kondururdum koluma

Bağdat şalı kuşanırken belime

Kendir kement kesti bellerimizi.

O ipek şedda der ama biz Bağdat şalı diyelim, şal diyerek Türkçeleştirelim. Emrah'ın kolları bağlı ya o yüzden “kendir kement kesti kollarımızı” diyor. Emrah türküsünü söylerken zindancı bunu duymuştu.

-Vayy! Lan demek ki senin dayağın, tomruğun (dayak) az geliyor da bir de kendine zevk edip türkü söylüyorsun, dedi.

Zindancı Emrah'ın derdinden ne anlayacak! Derler ki üstatlarımız; zindancı geldi, Emrah'ı yanına sesledi. Onu öyle bir dövdü öyle bir dövdü ki ağzı burnu birbirine karıştı. Bir de bu yetmezmiş gibi zalim herif Emrah'ın hem el hem de ayak tırnaklarını kerpetenle çekip söktü. Emrah ağlıyordu.

-Ey zindancı! Günün yarısı karanlıksa yarısı aydınlıktır. Beni yaratan benim hakkımı sana bırakmaz, dedi.

Emrah'ın tırnakları çekilmiş, sopaları yemiş, rencide edilmiş, yerlerde süründürülmüştü; ama yine de türküsünü söylüyordu. Ne yapsın garibin başka neyi vardı ki! Bir bakalım ne diyor türküde? Zindancı türküsünü söylüyorum efendim.

Ne olur halime merhamet eyle

Nedir bu cefalar cana zindancı?

Gece gündüz hasretine yanaram

Beni hasret koyma yara zindancı.

Felek aldı benim iki kolumu

Deyin yara beklemesin yolumu

Gökte uçan kuşlar acır halımı

Ciğerlerim pare pare zindancı.

Ben Emrah'ım iki gözüm yaş olur

Mümkürlerin kara bağı taşı olur

Zaman gelir bu kem günler hoş olur

Sen kalırsın yüzü kara zindancı.

Yalan mı? Hangi kem gün güzel olmamış ki! Yeter ki insanlar iyi olsun, kem insanlar iyi olsun. Kem günler nasıl olsa bir gün geçiyor. Emrah'ın hapiste on beş günü dolmuştu; ancak ne yazık ki İsfahan'dan Melik Yakub'a giden babası Âşık Ahmet, Şeyhoğlu Şah Abbas'ın istediği fermanı getirememişti.

Şahın adamları ne yapmıştılar? Bir adam ayarlayıp, onu Erciş'e göndermiş gibi yapıp, istenilen fermanın Melik Yakup tarafından verilmediğini, Emrah'ın yalan söylediğini şaha anlatmışlar. Şah da söylenenlere inanmıştı. Hâsılı vesselam ki; Emrah'ı zindandan çıkardılar, iki tane celladın arasında Kanlı Dere'ye idama götürdüler. Emrah idama gidiyordu; ama o sırada çok garip bir şey olmuştu. Emrah baktı ki bütün insanlar toplanmış kendini seyrediyordu. Orada olan iki çarşafli kadın vardı. Onlar ne yapıyorlardı? Onlar da bir bacanın üstünden Emrah'ı seyrediyorlardı. Onları gören Emrah:

-Ulan bu çarşafli olursa olsun benim sevgilim Selvi ve onun sırtayası Nazlı'dır. Acaba o benim buraya ölüme gidişimi mi seyretmeye gelmiş, diyordu.

Bir bakalım ki Emrah hem zindancıların arasında gidiyordu hem de bir bakalım ki ne diyordu? Şöyle bir bakalım ne söyleyeceğiz, ben ne söyleyeyim, siz ne dinleyesiniz?

Yine bahar oldu coştı yüreğim

Akar boz bulanık selli dereleler.

Sıla derdi vatan derdi yâr derdi

İflah etmez bu dert beni pareler.

Canım kurban olsun kadir bilene

İtibar edilmez yüze gülene

Kefen olmaz garip elde ölene

Belki yarın çevresine saralar.

Yaman oldu âşık Emrah hâlları

Deyin yara beklemesin yolları

Herkesin sevdiği giymiş alları

Oy benim sevdiğim giysin karalar.

Selvi'yle arkadaşını bacanın üstünde görmüştü ya ondan bu türküyü son kez sevdiğine söylemişti. Emrah darağacına yaklaşmıştı ki Allah-u Teâlâ fırsat verdi ve Âşık Ahmet'in gittiği Melik Yakup; yani baş vezir Emrah'ın idam edileceği yere ordu ve askeriyle geldi. Durumu anlattılar ve Emrah'ı kurtardılar.

Emrah'ı Şeyhoğlu Şah Abbas'ın huzuruna getirdiler. Şahın huzurunda pek çok imtihanlar vermişti ve hepsinden geçmişti. Sonra ne olmuştu? Şeyhoğlu Şah Abbas bir ferman yazdı ve Melik Yakup'un eline verdi. Nereye gönderdi? Erciş'e gönderdi. Selamete çıkmıştılar; ama yetim nasıl gülecek ki! Zaten gülse yüzü yetim olmaz demişler ya!

Erciş'e gelmiştiler. Emrah Selvi'yi kardeşlerine teslim etmişti. Bir düğün yapacaktılar. Derler ki üstatlarımız; Emrah da bir köşk yaptıırıyordu, çünkü İran'dan çok büyük paralarla âşıklar tutmuştu, onlar gelecektiler. Emrah köşkünü yaptıradursun biz haberi nerden verelim?

Selvi'nin kardeşleri Selvi'yi bir yere kaçırdılar. Nereye kaçırdılar? Tebriz'e kaçırdılar. Niye kaçırdılar? “Biz kardeşimizi, bacımızı bir baldırı çıplak âşığa

vermeyiz!” diye amcaları Kuğuhan’ın oğluna nişanlamak için Tebriz’e kaçırdılar. Emrah’a haberi verdiler. Dediler ki:

-Eyy Emrah! Değirmen gitmiş sen hâlâ şak şakın derdini görüyorsun!

Eski su değirmenlerinde, değirmen taşının üstüne iki tane demir parçası veya nal takardılar. Değirmen taşı döndükçe o demir parçası veya nal şak şak diye bir ses çıkarırdı. İşte ona şakşak derler. Hatta bu sözün yanında biraz daha ağır bir terim kullanırlar Anadolu’da. Derler ki; sürüyü kaybetmişsin, itin derdini görüyorsun!

Emrah Selvi’nin gittiğini öğrenince bir bakalım ki ne diyecek? Çok güzel bir türküsüdür bu, ben de çok severim. Bir bakalım nasıl diyor?

Yüz bin mihnet ile bir bağ becerdim

Yemedim meyvesin el aldı gitti.

Akan gözyaşımı Ceyhun eyledim

Çalkandı dünyayı sel aldı gitti.

Yüz bin dert çekmişem bin dahi gerek

Çok ömür ister ki o yâri görek

Yâri benden aldı bu kahpe felek

Hoyrat dost bağından gül aldı gitti.

Nazlı yarın kem haberi gelipdir

Dostlar ağlar düşmanlarım gülüpdür

Bir gün derler sefil Emrah ölüpdür

Kimi kazma kürek bel aldı gitti.

Emrah ikinci kez daha gitti; ama bu sefer babasız ve yalnız gitti. Nereye gitti? Selvi’yi aramaya. Dedik ya abileri Selvi’yi amcaları Kuğuhan’ın oğlu Mirza Kulun’a nişanlamak için kaçırmışlardı; ancak öyle bir gariptir ki onlar İsfahan’a taraf, Tebriz’e taraf gitmiştiler, Emrah ise tam tersi tarafa...

İnşallah başka bir gün kısmet olursa belki arkasından Emrah'la ilgili birkaç kuble daha anlatırım. Yolun açık olsun güzel kızım. Hayırlı günleriniz olsun.

8. Dadaloğlu Hikâyesi

8. 1. Dadaloğlu Hasan Paşa Anlatması

Bugün 15 Mart 2015 Pazar. İstanbul Fatih'te Nuri Çırağı ile çekimimizi gerçekleştiriyoruz. Âşık Nuri Çırağı ile Dadaloğlu hikâyesi üzerine konuşacağız.

Dadaloğlu çok enteresan bir Avşar beyidir. Sivas'ın Uzunyayla'da Binboğa yaylalarında yaylarmış. Obası, atı, koyunu, devesi olan bu aşiret reisi kışın ise Çukurova'da kışlarmış. Zaman gelmiş ki o günkü Adana'nın valisi olan Derviş Paşa ile ters düşmüş, anlaşamamışlar. Derviş Paşa'nın tayini çıkmış ve gitmiş. Anlaşamamalarının sebebi de şuymuş; Derviş Paşa Dadaloğlu'na demiş ki:

-Sen yaylalara çıkma hep Çukurova'da kal!

Derdi ki Kul Mustafa, o günün Çukurova'sı; ilaç yok, bir şey yok, her sinek bir alıcı kurt olmuş. Yazın kırk derece, elli derece sıcaklığın altında Çukurova'da mal, koyun, insan yaşar mı? Bu adamlar obada yaşayan çadırcı yörük (hayvancılıkla geçinen) insanlar, bu kadar sığağa dayanabilir mi?

Dadaloğlu teklifi kabul etmemiş. Aradan zaman geçmiş ve Hasan Paşa gelmiş. Kimin yerine? Derviş Paşa'nın yerine. Derviş Paşa'nın tayini çıkıp gidince bazıları Yusuf Paşa bazıları da Hasan Paşa gelmiş derler; ama Kul Mustafa ikisini de kullanırdı ancak çoğunlukla Hasan Paşa'nın üzerinde dururdu.

Birisi bir yere tayin olunca tabi ki giden gelene oradaki insanları anlatır. Derviş Paşa da Hasan Paşa gelince bu şehirde şu var bu var, şöyle insanlar böyle insanlar var diye anlatmış. Dadaloğlu'nu da anlatmış ve adamın adını asiye çıkarmış, yani devlete karşı gelen anlamında. Hâlbuki adam çok da devletçiymiş, öyle bir durumu da yokmuş. Öyle icap etmiş ve Derviş Paşa öyle söylemiş. Belki de yoğurda kara dememiş adam ondan böyle olmuştur bilemiyorum. Allah rahmet eylesin öyle anlatırdı Mustafa Üstat.

Şimdi ben önce Kul Mustafa'nın bir türküsünü, bir deyişini söyledikten sonra hemen arkasından da Dadaloğlu'nun Hasan Paşa'nın gelişine olan türküsünü söyleyeceğim. O türkü çok manidardır (anlamlı), radyolarımızda da çok çalarlar. Bir dem önce Kul Mustafa'yı yâd edelim arkasından da Dadaloğlu'nun türkülerini sıralayarak ve hikâyesini anlatarak devam edelim.

Geyik dağda yaşar ceran ovada

Ördeğin dalgası gölü taşlanmaz.

Tavus karasında avcı avında

Bülbülün çiçeği gülü taşlanmaz.

Benden ne istersin hey kaşı cân-gâh

Mevla'nın aşkına vermem mi penah

Okudum Kur'an'da diyor ki günah

Kanadı kırığın kolu taşlanmaz.

Hani nerde kaldı ağalar beyler

Her eşya aslının hükmünü eyler

Âşıklar gördüğün eşkere söyler

Âşık Mustafa'nın dili taşlanmaz.

Zeynep Hanım öyle kıymetli bir insan ölmüş ki, Allah rahmet eylesin Mustafa Düşmez Torun'un mahlası Kul Mustafa'ydı. Pehlivandı kendisi ve fevkalade bir birikime sahipti, hazine gibi bir adamdı. Sonra çok sohbet ehliydi, yani sohbeti dinlenirdi. Sohbet ettiği zaman insan onu birkaç saat değil birkaç gün dinlerdi. Böyle bir hali vardı. Sözü nü de karşıya geçirirdi böylece. Biz hikâyemize dönelim. Efendim Dadaloğlu'na haber vermişler. Demişler ki:

-Yav, Dadaloğlu iyi oldu! Bu Derviş Paşa senin rakibindi ve gitti, onun yerine bir Hasan Paşa geldi şimdi. Hasan Paşa'nın gelişine ne söylersin?

Söyler Dadaloğlu. Hikâyeyi buradan başlatıyoruz. Bir bakalım Hasan Paşa'nın gelişine Dadaloğlu ne söylüyor?

Aşağıdan Hasan Paşa'm geliyor

Askerine karşı koyan mert olur.

Şahin kocalansa da vermez avını

Ta ezelden kurt eniği kurt olur.

Arap atım yedim yedim yederler

Olanca malımı talan ederler

Öldüğüme gam yemem vallah beyler

Meskenimiz lekelere yurt olur.

Der ki Dadaloğlu göründü dağlar

Aşiret kavgasını görenler ağlar

Heves-güves yaptırdığım odalar

Korkuyorum düşman konar yurt olur.

Heves-güves yaptırdığım odalar/ Korkuyorum lekelere yurt olur, diyor adam. Hasan Paşa göreve gelir ve herkes işine devam eder. Hasan Paşa da işine devam eder; ama giden Derviş Paşa'dan Dadaloğlu'nun bir asi olduğunu öğrenmiştir, hâlbuki Dadaloğlu asi falan değildir.

Hasan Paşa Dadaloğlu ile dostluk kurmuştu. Öyle bir dostluk kurmuştu ki aradan üç yıl geçmişti ve bu sürede beraber yediler, içtiler, davet edildi, davet etti. Hasan Paşa'nın kendisini Dadaloğlu'na ispat ettiğini söylerdi Kul Mustafa. Ve bir gün, bir güz mevsimiydi oba Uzunyayla Binboğa'dan inmişti. Nereye inmişti? Ceyhan'ın karşısındaki Hamidiye Kalesi'nin o rampaya. Cebeli Nur dağının -Nur dağlarıdır oralar- oralarda bir yere çadırlarını kurmuştlar ve kışlakları vardı, kışlayacaktlar.

Bir gün akşam üzereydi Hasan Paşa etrafıyla beraber Dadaloğlu'na misafirliğe gelmişti, buyur edildi. Etlikler kesildi, yenildi, içildi, minderler atıldı ve oturuyordular. Herkes keyif sefasındayken Hasan Paşa bir aralık dedi ki:

-Bey sormuyorsun ki niye geldik biz buraya?

-Ey Paşam! Gelene niye geldin denilir mi, denilmez!

-Biliyor musun bir derdimiz var.

-Nedir?

-Devlet Sırlarla savaşı girdi. Biz bütün beylerden araç gereç istiyoruz ve topluyoruz.

Hasan Paşa o günün silahları neyse; dolma kara barut, dolma tüfek vs. onları topladıklarını söylemiş. Dadaloğlu da:

-Bütün aracımızı gerecimizi veririz. Biz devlet için varız, bizim devletsiz neyimiz olur, ne gücümüz olur? demiş.

Sekiz yüz hanelik bir beylik olan Dadaloğlu -sekiz yüz atlısı, sekiz yüz yiğidi var- neyi varsa vermiş. Ertesi günü gelip Dadaloğlu'nun neyi varsa götürmüşler. Aradan iki yıl geçtikten sonra o günün sabahı erkenden obanın etrafı askerler tarafından sarılmış. Obadakiler neyin nesi bu diye uyanmışlar. Hasan Paşa'nın askerleri Dadaloğlu'nu yakalamışlar. Olayın şaşkınlığını yaşayan Dadaloğlu demiş ki:

-Ne oluyor böyle! Biz dost değil miyiz?

-Yok, dostluk, dostluk buraya kadardı. Biz senin asi olduğunu biliyoruz. Seni yakalamak için bu tezgâhı hazırladık. Elinizden silahınızı, aracınızı, gerecinizi aldık ve şimdi seni de götürüp hapsedeceğiz, demişler.

Dadaloğlu'nu kolları bağlı yüksek bir yere çıkarmışlar ve obanın halkını etrafına toplamışlar. Bölün şurayı diyorlarmış bölüyorlarmış; işte anası orada kalmış, kızı burada kalmış, babası başka bir yerde kalmış. Onları bölümlere ayırıp "Sürün burayı Kıbrıs'a, sürün burayı Kerkük'e, sürün bu tarafı Bozok yaylasına, yani Bozok yaylası bugünkü Yozgat yaylası." diye onlara sürülecekleri yerleri söylüyorlarmış. Kolları bağlı olan Dadaloğlu onlara bakıp çaresizce ağlıyormuş. Hani atalarımızın bir sözü vardır, "Kalleşe dağlar da borçludur." diye. Dadaloğlu hem ağlıyormuş hem de şu dizeleri söylüyormuş. Bir bakalım ne söylüyordu? Üstat Kul Mustafa söylediği zaman hüngür hüngür ağlardı. Ben de ağlayabilirim, bilmiyorum ağlayabilir miyim? Ağlamasam keşke...

Görünüyor Hamidiye Kalesi

Eksik değil başımızın belası.

Yıkıla viran ola Çukurova'sı

Çevrildi de burya konu elimiz.

Ha diyenin ben hayına yeterdim

Zincirdeki aslanlardan beterdim

Elim sağ olaydı tetik tutardım

Ta kürekten kırık, kırık kolumuz.

Dadaloğlu'm sürdüm Kırat gitmedi

Güvendiğim beyler yardım etmedi

Senelerdir meselemiz bitmedi

Kötülerle çok perişan halımız.

Dadaloğlu'm sürdüm Kırat gitmedi/ Güvendiğim beyler yardım etmedi/ Senelerdir meselemiz bitmedi veya bu kavgamız bitmedi/ Kötülerle çok perişan halimiz. Dinler miydi elin oğlu fırsatı ganimet bilmişti! Derdi ki üstat; obayı dağıttılar, Dadaloğlu'nu alıp götürdüler ve Payas Kalesi'ne hapsedtiler. Payas Kalesi, İskenderun'daki demir çeliğin olduğu yerdir. Arada sırada gezmeye görmeye giderim orayı. Oraya hapis etmişler Dadaloğlu'nu. Eee bugünkü modern oteller gibi değil ki hapishaneler, o günün şartlarında insanlar ya hasırın üstünde ya taşın ya da tahtanın üzerinde yatıyormuş. Dadaloğlu bir müddet yatmış, yatmış ama bir yandan da kendi kendine düşünüyormuş:

-Ulan ben ne yapıyorum böyle?

Mahkûmların kaldığı bu yerin bir tarafı Akdeniz bir tarafı da denizden alınan bir kanalın olduğu yermiş. Bu yerde ağır mahkûmlar kalıyorlarmış. Bunu gören Dadaloğlu şöyle düşünmüş:

-Ben altımdaki şu hasırları keser bir kanat yaparım ve bu kalenin buradan şu kanala atlarım. Eğer kurtulursam kurtulurum, kurtulamazsam da zaten ölürüm. Eee ben bu halde zaten ölmüşüm.

Derdi ki Mustafa Usta, Allah rahmet etsin, Dadaloğlu ne yapar? Hasırdan bir kanat yapar ve kendini o kanala atar. Fırsatı da veren Cenab-ı Allah ne yapar? Fırsat

verir ve yüz kırk-yüz elli hokka ağırlığındaki bir adamın kendisini kurtarmasını sağlar. Adam kurtulunca sakal makal bırakır, pejmürde (perişan) bir vaziyette ismini de değiştirir. Ne koyar ismini biliyor musunuz? Yetim Ali, Öksüz Ali koyar. Meselenin asıl yerine gelelim Zeynep Hanım.

Dadaloğlu beyken Maraş'ta Yazıcıoğlu adında bir boy beyi vardı. Dadaloğlu'nun bey olduğu zamanlar onun teşvikiyle, onun yardımıyla, onun efendim arkadaşlarını iknasıyla Yazıcıoğlu'na derebeylik verilmişti. Ona bu insanlığı kim yapmıştı? Dadaloğlu yapmıştı. Adam obalarda gezdi dolandı; ama bir yerlere sığamıyordu. Başına da beş yüz altın konulmuştu. Adana Valiliği:

-Kim Dadaloğlu'nu yakalar getirir bize teslim ederse beş yüz altın alacak! demişti.

Hani bugün büyük anarşistlerin başına devlet ödül koyuyor falan ya. Zaman geçiyormuş Dadaloğlu da divane gibi yaşıyormuş. Eee bu tabi bizim söylediğimiz gibi değil, günler geçiyor, yıllar geçiyor. Adam eğilmiş kamburlaşmış, ihtiyarlamış, oba gitmiş, ev gitmiş, çoluk çocuk gitmiş, evle birlikte bir de kocaman bir beylik gitmiş ve Dadaloğlu çok sıkıntılı günler geçirmiş.

Derviş Ali, Yetim Ali, Öksüz Ali ismiyle bir zamanlar çok iyiliğinin dokunduğu Maraş'ta bulunan Yazıcıoğlu'nun odasına sığınmış misafir gitmiş. Orada beylere hikâyeler anlatıyormuş, türküler söylüyormuş, onları eğlendiriyormuş, günler böylece geçiyormuş. Bir gün bir türkü söylüyor. Bu türküsü çok sevdiğim bir türküsüdür. Bir bakalım ne diyor burada?

Yaz bahar ayları geldi erişti

Akdeniz'in kabarması yelinen.

Eğer arif isen kurtar kendini

Zamana da çok uğraşma elinen.

Koç yiğit kıymetin koç yiğit bilir

Aslan yatağına çakal mı gelir

Emmi day'adama çok lazım olur

Gaba ağacın gürlemesi dalınan.

Söyleme sırrını avrada yada

Verir kısmetini ol bari Hudâ

Yaptırırsan üç beş dosta bir oda

Çok övünme adam olman malınan.

Der Dadaloğlu'm da kaydadı yürek

Bir zaman ağladık bir zaman gülek

Şimdi ağzı düzgün on kardaş gerek

Konup göçsek devran sürsek elinen.

Der Dadaloğlu'm da kaydadı yürek/ Bir zaman ağladık bir zaman gülek/
Şimdi ağzı düzgün veya ağzı uygun -birbirine kenetli demek istiyor- on kardaş gerek/
Konup göçsek devran sürsek elinen. Adamın bir tanesini dövüyorlarmış Zeynep Hanım. Yüzüne vuruyorlarmış, tokat atıyorlarmış, yumruk atıyorlarmış o da ağlıyormuş bir yandan da “Ah arkam” diyormuş. Onu döven adam:

-Ulan oğlum ben senin yüzüne vuruyorum sen arkam diyorsun! demiş.

Dayak yiyen adam da demiş ki:

-Oğlum benim arkamda kimseler olsa sen benim yüzüme vuramazdın, beni dövemezdin!

Şimdi dünya güç dünyasıdır. Haksızlıklar hep güçten çıkar. Güçlü her zaman haksızlık eder. Karşıkının hakkını hiç savunmaz çünkü o nefsine esir olmuştur. Bir üstünlük sağlayacak ya; hanımına haksızlık eder, çocuğuna haksızlık eder, topluma haksızlık eder, vatana haksızlık eder, eder de eder yani.

Şimdi görüyorsunuz bir aile sıkıntısı var Türkiye’de. Öyle bir sıkıntı var ki hep bütün insanlar, çoluğumuzdan çocuğumuzdan Allah muhafaza etsin, boşanıyorlar. Vuruluyorlar, dövülüyorlar, şu haklıdır şu haksızdır biz bilemeyiz biz onu; ama ortada bir haksızlık var ki yapılıyor. Dadaloğlu bunu anlatmış. “Şimdi ağzı

uygun on gardaş gerek/ Konup göçsek devran sürsek elinen.” On gardaşı olanın ağzı bir, on oğlu olanın ağzı bir olursa ona kimse haksız da olsa “Ulan şu adam var ya çok yiğit bir adamdır” derler. Dünya bu.

Ben de bunları niye yeğlerim biliyor musunuz Zeynep Hanım? Bu benim hayatım. Hep her yönüyle Dadaloğlu benim hayatım. Ben çok yalnız bir insanım, Cenab-ı Haktan başka kimsem yok. Elhamdülillah ki o var, yetiyor. Kâinata yeten bana yetmez mi? Ben kim oluyorum! Kardeşim yok, bacım yok, anam yok, babam yok, hiç kimsem yok, tek bir insanım. Efendim çok erken evlendim. Çoluk çocuğum var elhamdülillah büyüdüler. Bu benim hayatım; ama hep yalnızdım. Ben yüzde yüz haklı olduğum, karşımdaki yüzde yüz haksız olduğu halde ben yalnız olduğumdan hep haksız çıkıyordum. Birileri de onlardan taraf oluyordu. “Yav, bu haklı” derdiler. Hâlbuki ben haklıyım; ama adam yalan söyleyerek Allah muhafaza etsin imanını atıyor. Onun için Dadaloğlu beni anlatır. Ben anlattığım zaman Dadaloğlu’nda kendimi buluyorum. Biz hikâyemize ve konularımıza devam edelim.

Dadaloğlu bu türküyü söylediği zaman son dörtlüğünde Dadaloğlu mahlasını kullanmıştı. Bunu duyan adamlar:

-Yav, bu türkü kimin?

-Yav, bu türkü Dadaloğlu’nun. Bilmiyor musunuz bir zamanlar bizim buralarda yaşamış.

Yavaş yavaş bu adamdan şüphelenmeye başlamışlar. Aradan birkaç ay geçmiş. Bir gün de Dadaloğlu’nun olduğu yerde Avşarların mevzusu olmuş.

-Avşarlar kötüydüler, iyi değildiler. Ulan affedersin s..tir oldu gittiler. Bunlar iyi adam değildi, iyi oldu kovuldular, falan filan demişler.

Bunlar söylenince adamın birden zülf-i yârına (onur) dokunmuş.

-Ulan ben bu Dadaloğlu olduğumu ne zamana kadar saklayıp böyle sözleri duyacağım. Ölüm benim için bundan daha güzeldir; çünkü ölüm bir kere ama bu dert beni her gün öldürüyor, demiş.

Bir bakalım o mecliste o beylerin huzurunda ne söylüyor? Ben ne söyleyeyim? Tekrarlıyorum Zeynep Hanım benim için sanki bunları Nuri Çırağı yaşamış gibi. Bunu böyle kabul et.

Fırsatı ganimet bildi kötüler

Böyle kalmaz padişahın çağları.

Eninize boyunuzda eğlenin

Sizin olsun Binboğa'nın dağları.

Eninize boyunuzda eğlenin/ Sizin olsun Binboğa'nın dağları. Adamlar şüpheyi iyice artırdılar, kulak kabartıyordular. Bir bakalım Dadaloğlu ne diyor?

Yol kalmamış Binboğa'ya çıkacak

İp kalmamış salıncağa takacak

He Avşar mı kaldı başa kakacak

Bir gün olur geri gelir sağları.

Padişah tahtında devrim olursa

Hak adalet gelir yerin alırsa

Gün olur da Avşar geri gelirse

Golgun eder sizin gibi beyleri.

Dadaloğlu Yetim koydular adım

Almadım dünyadan ben bir muradım

Ulan Yaz'cıoğlu bozukmuş südün

Ben diktiydim taşıdığın tuğları.

Vay be! Dadaloğlu Yetim Ali koymuşum adım/ Almadım dünyadan ben bir muradım/ Ulan Yazıcıoğlu bozukmuş südün/ Ben diktiydim taşıdığın tuğları. Yav hanımefendi bir kahvenin kırk yıl hatırı var demiş atalarımız. Biz nasıl insanız ki maddiyetimize, nefsimize, şuna buna ne yapıyoruz? Ufacık bir aklımızla hemen kaypaklık, kalleşlik, yamukluk yapıyoruz.

-Vay be! Ulan adamı ben gökte ararken yerde buldum!

Kim yakalar getirir Yarsıfat'a (Adana'ya) teslim ederse -Ceyhan'ın adı Yarsıfat'tır öyle azımdan kaçtı- efendim onun kellesine beş yüz altın vereceğim demişti Hasan Paşa. Yazıcıoğlu hemen adamlarına emir verdi. Adamları ne yaptılar? İhtiyar adamın hem ellerini hem de ayaklarını bağladılar, odanın ortasında bekletiyordular. Bu arada Yazıcıoğlu gitti. Nereye gitti? Ev tarafına gitti. Hanımına dedi ki:

-Yav, hanım gözümüz aydın olsun.

-Ne oldu bey?

-Yav, ne olacak şu üç dört aydır beslediğimiz ihtiyar var ya âşık, Dadaloğlu'nun ta kendisiymiş! Ben ne kadar gözü kör adammışım, nasıl gafil adammışım ki şimdiye kadar burada barındırmışım.

-Eee şimdi ne olacak?

-Sen benim atımı, yamçımı, kamçımı, pusatımı hazırla!

Pusat silah, at zaten bildiğiniz şeyler, yamçı da atın üstünde giyilen bir giysi. Keçeden yapılır, çoban kepenegine de benzer de o daha büyüktür. Hem atın arkasından sargısını sarar hem de gece adam onun içinde yatar, yani adamın yatağıdır, ona yamçı derler. Kamçı da bildiğiniz gümüş saplı kamçı. Eşinin bu söylediklerinden sonra kadın bir acı tebessüm etmiş. Yazıcıoğlu'na demiş ki:

-Bey! Sen Maraş'ın beyisin evimin de erkeğisin. Benim senin işine karışmaya haddim de yok, hakkım da yok; ama ben sana bir şey diyeyim. Ben onun geldiği gün Dadaloğlu olduğunu anlamıştım.

-Eee niye demedin?

-Bey! Senin derebeyi olabilmen için onun yardımına çok ihtiyacımız oldu, adam da tereddütsüz yardım etti ve seni bey yaptı. Senin Maraş'ın beyi oluşunun birinci sebebi odur. O vesile olmuştur sana. Bunları göz önünde bulundurdum ondan dolayı demedim sana. Bir de büyük insanların büyük düşünmesi lazım. Bir çalı sabaha kadar bir kuşu daldasında (koruma) barındırıyor, gölgesinde barındırıyor da sen nasıl bir adamsın ki bir kuş kadar, çalı kadar da mı değilsin ki adamı barındıramıyorsun! Gene sen bilirsin işine karışmıyorum ama sana bir sözüm olarak

ben senin yerinde olsam gider adamın kollarını açarım, ondan özür dilerim. Eğer adamı barındırabilirsen besle ömür boyu, eğer besleyemezsen de salıver gitsin.

Kadın bunları söyler. Yazıcıoğlu odadan çıkar ve Dadaloğlu'nun olduğu yere gelir. Giderken neşeli olan Yazıcıoğlu yüz hatları bozuk, sinirli bir şekilde gelir. Dadaloğlu Yazıcıoğlu'ndaki bu değişimi fark etmişti. Eee arif olacaksın ki bu hali anlayabilesin, arif olacaksın ki insanların ne düşündüğünü hissedebilesin. Elbette insanların içini Allah'tan başka kimse bilemez; ama mimikleri, halleri, bakışları bazı şeyleri belli eder. Her şey bunun içindedir. Dadaloğlu şunları söyledi:

-Beyler siz beni götürüp Adana'ya teslim edeceksiniz ben bunu biliyorum; ama gitmeden evvela size bir türkü söyleyeyim de ondan sonra götürün beni.

Bir bakalım ne derdi Dadaloğlu? Ben ne söyleyeyim, siz ne dinleyesiniz? Dadaloğlu'nun hem elleri bağlı hem de ayakları bağlıydı, beyler de Yazıcıoğlu'nun etrafında dinliyordular. Dadaloğlu bir bakalım ne diyordu?

Nedir kahpe felek senden çektiğim

Çingene elinde def etti beni.

Ben mi acemi imam mı acemi

Acemi imama saf etti beni.

Nedir felek nedir senden çektiğim/ Çingene elinde def etti beni, hani def çalıyor ya, Ben mi acemiyim imam mı acemi/ Acemi imama diyor saf etti beni. Bir namaza duruyorum ama imam mı yanlış ben mi yanlış bilemiyorum ona saf etti, cemaat etti beni diyor. Devam ediyordu onlar da dinliyordu.

Nedir felek nedir kurduğun oyun

Beraber otlar mı kurdunan koyun

Muhannet adama eğince boyun

Kovdu kapısından def etti beni.

Vay be! Nedir felek nedir kurduğun oyun/ Beraber otlar mı kurdunan koyun/ Muhannet adama eğince boyun/ Kovdu kapısından def etti beni. Allah Allah şu güzelliğe bak yav! Muhannete boyun eğmiyorsun bir parça ekmek ver diyorsun. Hadi ulan git Allah versin! Eee tabi Allah verecek ya!

Eller güldü Dadaloğlu'm ağladı

Aktı gözyaşlarım coştı çağladı

Erkek çakal kollarımı bağladı

Durun dişi aslan affetti beni.

Eller güldü Dadaloğlu'm ağladı/ Aktı gözyaşlarım coştı çağladı/ Erkek çakal kollarımı bağladı/ Durun dişi aslan affetti beni. Arif olacaksın ki bu ibareyi anlayasın Zeynep Hanım. Dadaloğlu Yazıcıoğlu'nun hanımından kendisi ile ilgili düşüncelerini sezdi. Nasıl sezdi? Arif olduğu için sezdi. Allah rahmet eylesin Kul Mustafa derdi ki; Dadaloğlu'nun sabahınan kollarını açtılar, ayaklarının bağını açtılar; ancak Yarsıfat'a yani Adana'ya götürmediler. Ya ne yaptılar? Adamı salıverdiler.

Dadaloğlu, Pınarbaşı'nın Potoklu köyü mü olsa gerek, böyle bir şey mi derdi ben mi yanılıyorum burası çok sahih (doğru) değil, efendim orada oturan yediği içtiği su ayrı gitmeyen bir dostunun evine misafir olmuş; ancak herkes biliyor ki Dadaloğlu devlet tarafından aranıyor! O zaman ne olur? Dadaloğlu adama misafir olmaya gider ve orada geceyi geçirir. Kul Mustafa derdi ki; akşamdan sağ giren aşığın sabahtan cenazesini çıkarırlar.

İnsanlık bu. Dadaloğlu hikâyesi insanlığın dramını anlatır, ben böyle hissederim. Dadaloğlu'nun çok kolları var, çok çeşitli badireleri var; fakat ben size bu konunun dışında ve bu olayın öncesinde olan bir olayını daha anlatıp, türküsünü söyleyeceğim. Bununla da Dadaloğlu'nu tamamlayalım Zeynep Hanım.

8. 2. Dadaloğlu Ceritoğlu Mehmet Bey Anlatması

Osmaniye'nin beyi Kozanoğlu, Kadirli'nin beyi Dulkadiroğlu, Kozan'ın beyi Osman Bey ve Binboğa'da yaşayan Dadaloğlu olmak üzere bu dört beylik bir haber alıyorlar. O zaman diyorlar ki:

-Suriye'den taraf bir aşiret geliyor ve bu aşiret Çukurova'ya konacak!

“Ne yapalım?” diye düşünen bu beylikler kendi aralarında bir karar veriyorlar. Diyorlar ki:

-Gidip o aşireti ikaz edelim. Deriz ki; gelme! Eğer şayet gelirim derse biz ona savaş açarız. Dört beyiz ve her birimizin her şeyi var.

Ve giderler tabi. Giderler Hamuk ovasında karşılaşırlar aşireti. Hamuk ovası Hatay'dadır. Hatay'ın Hamuk ovası böyle Reyhanlı Kırıkhan üçgenindedir. Beyler bu obaya vardıklarında bir delikanlı obanın önünde kirman eğiriyormuş. Anadolu'da kirman teşi derler, bazı yerlerde de yün eğiriyor falan derler. Beyler demiş ki:

-Selamın aleyküm.

-Aleyküm selam.

-Delikanlı obanızın beyi kimdir?

O da demiş ki:

-Tuğ (rütbe) takmadığımdan mı beğenmediniz beni?

Meğerse obanın beyi bu yün eğiren Cerit aşiretinin beyi Ceritoğlu Mehmet Bey'miş. Biliyorsunuz o günkü şartlarda aşiretler halinde geziyor insanlar. Şimdi aşiret derken mesela; bugün Güneydoğu'da Kürt kardeşlerimizde de aşiret deniliyor ama bahsettiğim bu değil. Bahsettiğim mesela; Doğanlı, Akdoğanlı, Cirit, Avşar, Varsağ veyahut Karakeçili gibi aşiretler. İşte bunlar hep aşirettir. Demişler ki:

-Bak Mehmet Bey! Bu Kadir Bey, bu Dadaloğlu ve bu da Kozanoğlu.

-Ne istiyorsunuz?

-Biz senin Çukurova'ya inmeni istemiyoruz.

-Ya ne yapacağım?

-Geri döneceksin buradan.

-Eee dönmezsem ne yaparsınız?

-Seninle savaş ederiz.

-Eder miyiz?

-Ederiz.

-O zaman bildiğinizden geri kalmayın, ben ilerliyorum ve Çukurova'ya geliyorum!

Beyler obaya geri dönerler, onunla savaş edecekler diye atlarını, silahlarını, araçlarını, gereçlerini toplarlar; ancak bu üç bey savaşmaktan cayar. Cayan beyler Kozanoğlu, Dulkadiroğlu ve Osman Bey'dir. Bunlar cayarlar; ancak Dadaloğlu caymaz. Dadaloğlu sekiz yüz tane atlısıyla, sekiz yüz savaşçısıyla Binboğa'dan iner ve beylerin yanına gelir. Onların caydığını görünce der ki:

-Yiğit sözünden dönmez, ben verdiğim sözden dönmem!

Daha sonra Dadaloğlu Hatay'ın Hamuk ovasına varır ve Ceritoğlu Mehmet Bey'le savaş yapar. Öyle bir savaşır ki Zeynep Hanım Dadaloğlu sekiz yüz atlısının sekiz yüzünü de kaybeder. Bu olay ilk anlattığım hadiseden çok evvel. Savaşı kaybeder ve çok sevdiği o meşhur Kırat'ına biner ve gider. Hatta atıyla ilgili meşhur bir sözü vardır;

“Severim Kırat' ı bir de güzeli.” diye.

Dadaloğlu nereye gider? Böyle Kadirli andırından yukarı Binboğa'ya gider. Dadaloğlu hem gidermiş hem de ağlarmış. Bu hikâye de diğer hikâye gibi bir insanlık dramıdır. Kul Mustafa bu türküyü söylediği zaman hem söyler hem de ağlardı. Bir bakalım ben nasıl söyleyeceğim?

Elem geldi elde değil gaziler

Akar çeşmim yaşı çağlar ne deyim?

Sağ selamet savuştuğum Binboğa

Benden suval eder dağlar ne deyim?

*Deh bire deh bize nazlı Kırat'ım
Yarsıfat'ta kaldı kürküm pusatım
Gelinler dul kaldı yavrular yetim
Babam diye sorar ağlar ne deyim?*

*Gelin yârenlerim yanıma gelin
Beni sağ götürmen bir kılıç çalın
Sekiz yüz çadırda sekiz yüz gelin
Al çıkarır kara bağlar ne deyim?*

*Solmamıştı koç yiğidin kınası
Kara geldi iki yüz üç senesi
Aslan Kenan'ımın Elif anası
Çıkar yollarımı bağlar ne deyim?*

*Dadaloğlu'm kara gördüm düşleri
Şehidime dikemedim taşları
Yarsıfat'ta olup biten işleri
Benden suval eder bağlar ne deyim?*

Evet, Zeynep Hanım bu da böyle bir dram. Dadaloğlu'nu böylece anlatmış olduk. Dadaloğlu'nun çok anlatılacak şeyleri var ama tekrarlıyorum hepsini Kul Mustafa'dan öğrenmişim. Allah rahmet eylesin.

EK FOTOĞRAFLAR

Resim 1: Âşık Nuri Çırağı İle

Resim 2: Âşık Nuri Çırağı'dan Derleme Yaparken

Resim 3: Âşık Nuri Çırağı'nın Aldığı Ödüllerden

Resim 4: Âşık Nuri Çırağı'nın Aldığı Ödüllerden